

ΟΙ ΑΘΛΗΤΙΚΕΣ - ΑΓΩΝΙΣΤΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΚΑΙ Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ
ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ ΣΤΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ
ΠΑΥΛΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

του
Κάσσαρη Βασιλείου

Μεταπτυχιακή διατριβή που υποβάλλεται στο καθηγητικό σώμα για τη μερική
εκπλήρωση των υποχρεώσεων απόκτησης του μεταπτυχιακού τίτλου του
Διατμηματικού Μεταπτυχιακού Προγράμματος «Άσκηση και Ποιότητα Ζωής» των
Τμημάτων Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού του Δημοκριτείου Παν/μίου
και του Παν/μίου Θεσσαλίας στην κατεύθυνση «Παιδαγωγική και Δημιουργική
Μάθηση»

Κομοτηνή

2008

Εγκεκριμένο από το Καθηγητικό σώμα:

1^{ος} Επιβλέπων: Αλμπανίδης Ευάγγελος, Επίκουρος Καθηγητής

2^{ος} Επιβλέπων: Τοκμακίδης Σάββας, Καθηγητής

3^{ος} Επιβλέπων: Κασαμπαλής Αθανάσιος, Λέκτορας

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ & ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»

Αριθ. Εισ.: 6476/1

Ημερ. Εισ.: 03/09/2008

Δωρεά:

Ταξιθετικός Κωδικός: Δ

796.090 15

ΚΑΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

004000088399

©2008
Βασιλείου Κάσσαρη
ALL RIGHTS RESERVED

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Κάσσαρης Βασίλειος: Οι αθλητικές- αγωνιστικές αναφορές και η αντιμετώπιση του ανθρώπινου σώματος στο διδασκαλικό έργο του Αποστόλου Παύλου και του Μεγάλου Βασιλείου.

(Υπό την επίβλεψη του Επίκουρου Καθηγητή κ. Ευάγγελου Αλμπανίδη)

Το διδασκαλικό έργο του Αποστόλου Παύλου και του Μεγάλου Βασιλείου είναι πλούσιο σε αναφορές σχετικά με την άθληση και τη γενικότερη αντιμετώπιση του ανθρώπινου σώματος. Σκοπό της έρευνας αποτελεί η καταγραφή και μελέτη των αναφορών αυτών και η εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά με τη στάση των αγίων ως προς τα συγκεκριμένα ζητήματα. Επιπρόσθετο στόχο της έρευνας αποτελεί η γενίκευση των παραπάνω συμπερασμάτων ως προς τη θέση της νεοσύστατης Ορθόδοξης Εκκλησίας κατά τα πρώτα χρόνια της εμφάνισής της, εποχή στην οποία έδρασαν ο Απόστολος Παύλος κι ο Μ. Βασίλειος. Η έρευνα ακολουθεί τη μεθοδολογία των ιστορικών ερευνών. Πρωταρχική πηγή της αποτελεί ολόκληρο το συγγραφικό έργο των δυο αγίων. Δευτερεύουσες πηγές αποτελούν τα σχετικά συγγράμματα σύγχρονων θεολόγων και ιερωμένων, τα άρθρα επιστημονικών περιοδικών, τα πρακτικά συνεδρίων και η σχετική ξένη και ελληνική βιβλιογραφία. Από τη μελέτη των πηγών εξάγεται το συμπέρασμα πως τόσο ο Απόστολος Παύλος όσο κι ο Μ. Βασίλειος είχαν θετική στάση ως προς το ανθρώπινο σώμα. Το θεώρησαν ναό του Θεού και φυλακτήριο της ψυχής διδάσκοντας σεβασμό προς αυτό και κατακρίνοντας κάθε ακραία συμπεριφορά προς αυτό. Η σωματική φύση του ανθρώπου ταυτίστηκε με σαρκικά πάθη που οδηγούν στην αμαρτία, το σώμα όμως δεν κατηγορήθηκε ως υπεύθυνο. Τονίστηκε η ανάγκη επικράτησης της ψυχής έναντι των παθών. Η σωματική υγεία θεωρήθηκε ικανοποιητική κατάσταση για το σώμα ενώ η ασθένεια ως επιβλαβής. Από τις αθλητικές αναφορές συμπεραίνεται η γνώση των δυο αγίων για τις αγωνιστικές δραστηριότητες της εποχής και η αποδοχή της σωματικής γύμνασης. Η συχνή χρήση αθλητικών ορολογιών που προσδίδουν έμφαση στις μεγάλες θεολογικές αλήθειες αποκαλύπτει αποδοχή της άθλησης και των αγωνισμάτων, κυρίως σε θέματα εγκράτειας, επιμονής και αυταπάρνησης. Μελετώντας το διδασκαλικό έργο του Αποστόλου Παύλου και του Μ. Βασιλείου μπορούμε να καταλήξουμε πως η νεοσύστατη Εκκλησία δεν υπήρξε πολέμια του σώματος αλλά ανεκτική έναντι της άθλησής του.

Λέξεις κλειδιά: αγών, άθληση, σώμα, στέφανος, γύμναση, χριστιανισμός.

ABSTRACT

Kassaris Vasilios: The athletic - agonistic references and the conception of human body in Apostle Paul's and saint Basil's teaching.

(Under the supervision of Assistant Professor Albanidis Evangelos)

Apostle Paul's and saint Basil's teachings are full of athletic and agonistic references as well as references concerning the conception of human body. The aim of this study is to register and analyse these references in order to derive conclusions about the conception of human body and its athletic exercise according to those teachings. A secondary aim is the generalization of the conclusions to depict the attitude of the newly founded Christian Church during its early years, the time when Paul's and Basil's teachings took place. The methodology of this study is the one of historic studies. Its data consists of Paul's and Basil's teaching at its whole as well as modern theological analysis of their work, articles and congress papers. The findings suggest that both Paul and St. Basil had a positive attitude towards the human body. They considered it as God's temple and taught their disciples to respect it. The human nature was related to physical passions leading to sin but the body itself was not to take the blame. The soul of man should overcome all passion. The two saints regarded physical health as positive in contrast to body illness which was regarded as a negative state to be. From the athletic references in both saint's teachings derives the conclusion that they had efficient knowledge of the athletic events of the time and a positive attitude towards sports and physical exercise. The common use of athletic terms indicates the acceptance of athletes and athletic contests, mainly in favour of self restraint, persistence and devotion. By studying Apostle Paul's and saint Basil's teachings we could conclude that the newly founded Christian Church did not hold an attitude against the human body. In addition it could be suggested that the Church was tolerant regarding body exercise and athletic competition.

Key words: athlete, body exercise, athletic contest, muscular Christianity.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Σελίδα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.....	v
I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	1
II. ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΠΑΥΛΟΣ.....	4
2.1. Αθλητικές αναφορές.....	5
2.1.1. Αναφορές σχετικά με την άθληση και τον αγώνα.....	5
2.1.2. Αναφορές σχετικά με την ενδυνάμωση.....	7
2.1.3. Αναφορές σχετικά με βραβεία και στέφανους.....	8
2.1.4. Αναφορές σχετικά με νίκη και ήττα.....	9
2.2. Αναφορές σε αθλητικές- αγωνιστικές δραστηριότητες.....	11
2.2.1. Δρόμος.....	11
2.2.2. Πυγμαχία, τοξοβολία και πάλη.....	13
2.3. Στάση έναντι της σωματικής γύμνασης.....	14
2.4. Αντιμετώπιση ανθρώπινου σώματος.....	17
2.4.1. Η σάρκα ως χαρακτηριστικό της ανθρώπινης υπόστασης.....	17
2.4.2. Θεώρηση ανθρώπινου σώματος.....	19
2.4.3. Διδασκαλία πιστών σχετικά με το ανθρώπινο σώμα.....	24
2.4.4. Πάθη σώματος.....	27
2.4.5. Μέλη σώματος.....	32
2.4.6. Σωματική ασθένεια.....	36
2.4.7. Μεταφορική ασθένεια.....	38
2.4.8. Υγεία.....	40
2.4.9. Θεραπεία.....	42

III. ΜΕΓΑΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ.....	44
3.1. Χρήση αθλητικών ορολογιών.....	45
3.1.1. Χαρακτηρισμός της ζωής των πιστών ως άθληση.....	45
3.1.2. Χαρακτηρισμός της ζωής των πιστών ως αγώνισμα και αγώνας.....	47
3.1.3. Χαρακτηρισμός των δυσχερειών της Εκκλησίας ως αγώνας και αγώνισμα.....	51
3.1.4. Χαρακτηρισμός των πιστών ως αθλητές.....	54
3.1.5. Χαρακτηρισμός των πιστών ως αγωνιστές.....	56
3.1.6. Χαρακτηρισμός των μαρτύρων ως αθλητές και του μαρτυρίου ως άθληση.....	58
3.1.7. Χαρακτηρισμός της τελικής επιτυχίας των πιστών ως στέφανος – βραβείο.....	59
3.1.8. Αναφορές σε νίκη και ήττα.....	67
3.1.9. Αναφορές στον όρο της γύμνασης.....	68
3.2. Αναφορές αθλητικών – αγωνιστικών δραστηριοτήτων.....	71
3.2.1. Πάλη.....	71
3.2.2. Πυγμαχία.....	75
3.2.3. Δρόμος.....	76
3.2.4. Ιπποδρομίες.....	77
3.2.5. Παγκράτιο και κολύμβηση.....	79
3.3. Αναφορές σχετικά με την οργάνωση των αθλητικών αγωνιστικών δραστηριοτήτων.....	79
3.4. Αντιμετώπιση σώματος.....	87
3.4.1. Αναφορές σε πάθη και φρόνημα σάρκας.....	87
3.4.2. Οι πιστοί ως μέλη ενός σώματος.....	93
3.4.3. Οι τοπικές Εκκλησίες ως μέλη σώματος στις περιόδους αιρέσεων.....	95
3.4.4. Οι μοναχοί ως μέλη σώματος.....	97
3.4.5. Χρήση των μελών σώματος στη θεολογική διδασκαλία.....	99
3.4.6. Αναφορές στον όρο της υγείας.....	101

3.4.7. Φυσική ασθένεια.....	104
3.4.8. Ανθρώπινα πάθη ως ασθένεια.....	107
3.4.9. Ανθρώπινα λάθη ως ασθένεια.....	109
3.4.10. Θετική θεώρηση της ασθένειας.....	110
3.4.11. Θεώρηση ιατρικής.....	113
3.4.12. Σωματική θεραπεία.....	115
3.4.13. Παραδοχή αξίας ιατρών.....	117
3.4.14. Ο Θεός ως ιατρός.....	121
3.4.15. Ο Θεός Λόγος ως ιατρός, φάρμακο και γιατρικό.....	123
3.4.16. Η Εκκλησία ως ιατρός και γιατρικό.....	124
3.4.17. Μεταφορικές αναφορές σε ιατρούς.....	127
3.4.18. Μεταφορικές αναφορές του όρου της θεραπείας.....	128
3.4.19. Μεταφορική χρήση των φαρμάκων.....	133
IV. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	135
4.1. Σύγκριση διδασκαλιών Αποστόλου Παύλου και Μ. Βασιλείου.....	135
4.2. Η θέση της νεοσύστατης Ορθόδοξης χριστιανικής Εκκλησίας σχετικά με την άθληση και αντιμετώπιση του ανθρώπινου σώματος.....	138
V. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	141

I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ένα από τα πιο σύνθετα θέματα της χριστιανικής θρησκείας αποτελεί η σχέση του χριστιανισμού με το ανθρώπινο σώμα, την υγεία και την άθλησή του. Σήμερα είναι αυτονόητο το γεγονός ότι η Εκκλησία είναι υπέρ της φροντίδας του σώματος, της εκγύμνασης και της άθλησής του. Σύμφωνα με τη θεολογία του σώματος ο άνθρωπος αποτελείται από την ένωση ψυχής και σώματος τα οποία έχουν διαφορετικές ιδιότητες, είναι όμως αδιαίρετα. Ο άνθρωπος προκειμένου να επιστρέψει στη θέωση πρέπει να φροντίσει παράλληλα σώμα και ψυχή, τότε μόνο θεωρείται ολόκληρος. Το σώμα διακατέχεται από πάθη και ορμές, η ψυχή όμως καλείται να τα χρησιμοποιήσει καταλλήλως ώστε να ωφεληθεί ολόκληρος ο άνθρωπος ως ύπαρξη. Η γυμναστική και η άθληση του σώματος αποβλέπουν στην ευεξία του γιατί όταν αυτό είναι υγιές βοηθά στην ψυχική κατάσταση του ανθρώπου, όπως και η ψυχική ευρωστία του ανθρώπου έχει συνέπεια και στο σώμα. Είναι σαφής η θέση της Εκκλησίας πως χρειάζεται μια ισορροπία μεταξύ ψυχικών και σωματικών ασκήσεων. Όσοι αθλούνται σωματικά χρειάζονται την εντρυφήση σε πνευματικές ασκήσεις και όσοι καταγίνονται με πνευματικές ασκήσεις χρειάζονται τη σωματική άσκηση για να ισορροπούν¹.

Η εικόνα αυτή όμως σχετικά με τη στάση του χριστιανισμού ως προς το ανθρώπινο σώμα, την υγεία και την άθλησή του δεν είναι ενιαία και ξεκάθαρη. Για τα πρώτα χριστιανικά χρόνια υπάρχει η εντύπωση πως η Εκκλησία υπήρξε αντίθετη στην ενασχόληση του ανθρώπου με το σώμα του, αντιτάχθηκε στην άσκηση και την άθλησή του και μάλιστα θεωρείται από αρκετούς εν μέρει υπεύθυνη για την κατάργηση των ολυμπιακών αγώνων της αρχαιότητας. Η άποψη αυτή στηρίζεται στο ότι η νεοσύστατη χριστιανική θρησκεία προέτρεπε τους πιστούς στον ασκητισμό και στην απαξίωση του σώματος ενώ ταυτόχρονα θεωρούσε τη σωματική άσκηση ελάχιστα ωφέλιμη για την πνευματική ζωή των πιστών και την ταύτιζε με τις

---

¹ Ιερόθεος: *Εκκλησιαστικοί αναβαθμοί*. Έκδοση Ιεράς Μονής Γενεθλίου της Θεοτόκου, Αθήνα 2003, σελ. 134 – 140.

ειδωλολατρικές εκδηλώσεις του παρελθόντος². Είναι γεγονός πως οι πρώτοι χριστιανοί υποβάθμισαν το σκοπό της σωματικής άσκησης γιατί έδωσαν μεγαλύτερη βαρύτητα στην ψυχή. Οι χριστιανοί διδάχτηκαν να απέχουν από κάθε συστηματική αθλητική ενασχόληση και προετοιμασία για να αφοσιωθούν στα έργα της ευσέβειας με αποκλειστική επιδίωξη την ψυχοπνευματική τους βελτίωση. Παρόλα αυτά όμως οι Πατέρες της Εκκλησίας δεν αποκήρυξαν τη σωματική άθληση³, ούτε υπήρξαν επιθετικοί απέναντί της. Τους απασχόλησε η θεολογική θεώρηση του σώματος και η διδασκαλία περί ενάρετης ζωής των πιστών παραβλέποντας απλά την άθληση και κάθε προτροπή προς αυτή ως ξένο προς τις διδασκαλίες τους θέμα. Από τα παραπάνω γίνεται ευδιάκριτο το γεγονός πως η εικόνα που έχουμε για τη θέση της Εκκλησίας στο συγκεκριμένο ζήτημα είναι συγκεχυμένη και πως αγνοούμε την εξέλιξη και διαμόρφωσή της.

Αναζητώντας απαντήσεις στο θέμα αυτό, η παρούσα έρευνα διερευνά τις σχετικές διδασκαλίες του Αποστόλου Παύλου και του Μεγάλου Βασιλείου. Η επιλογή των συγκεκριμένων προσώπων βασίστηκε στη σπουδαιότητά τους καθώς αποτελούν δυο από τις μεγαλύτερες προσωπικότητες του χριστιανισμού, οι οποίες υπήρξαν καθοριστικές στη συγκρότηση της σημερινής θεολογίας της Εκκλησίας και που συνετέλεσαν στο να μετριάσουν την αρνητική της στάση απέναντι στην αρχαιότητα και τον αρχαίο ελληνικό αθλητισμό γενικότερα. Σκοπός της εργασίας είναι η καταγραφή των αθλητικών – αγωνιστικών αναφορών στα έργα του Αποστόλου Παύλου και του Μεγάλου Βασιλείου, η διασαφήνιση της αντιμετώπισης του ανθρώπινου σώματος όπως προκύπτει από το διδασκαλικό τους έργο και ο σχολιασμός του λαμβάνοντας υπ' όψη τις στάσεις και τις απόψεις της εποχής. Επιπλέον στόχο αποτελεί η καταγραφή των ιερών διδασκαλιών και προτροπών τους, το περιεχόμενο των οποίων σχετίζεται με την παραπάνω θέση και υποδεικνύει τη θέση που υιοθέτησε η Ορθόδοξος Εκκλησία ως σύνολο. Επιπρόσθετα επιχειρείται σύγκριση των διδασκαλιών του αποστόλου Παύλου και του Μεγάλου Βασιλείου για να διαπιστωθεί η ταύτιση ή πιθανή διαφοροποίησή τους υπό το πρίσμα των αιτίων που οδήγησαν στις συγκεκριμένες θέσεις και απόψεις .

² Ιερόθεος: *Το σώμα του ανθρώπου η άσκηση και η άθλησή του*. Αποστολική Διακονία, Αθήνα² 2004, σελ. 65- 69 ; Χατζηγεφραμιδής Ειρηναίος: *Οι Ολυμπιακοί αγώνες πριν την κατάργησή τους (393/ 426 μ. Χ.)*. Σταμουλής, Θεσσαλονίκη 2005 σελ. 107- 111.

³ Αλμπανίδης Ευάγγελος: *Ιστορία της άθλησης στον αρχαίο ελληνικό κόσμο*. Σάλτο, Θεσσαλονίκη 2004, σελ. 303 – 304.

Βασική πηγή της έρευνας αποτελεί το συγγραφικό έργο των δυο αγίων της Εκκλησίας. Ο Απόστολος Παύλος συνέταξε 14 επιστολές, οι οποίες είχαν σκοπό να εξυπηρετήσουν τις συγκεκριμένες ανάγκες που αντιμετώπιζαν οι τοπικές Εκκλησίες. Το περιεχόμενο των επιστολών του αφορά στην προσπάθεια εδραίωσης των Εκκλησιών και καθοδήγησής τους σε θεολογικά ζητήματα που τις απασχόλησαν. Αυτές οι επιστολές αποτελούν την έκφραση της θεολογικής σκέψης του Αποστόλου και αποτέλεσαν σημείο αναφοράς στους μετέπειτα θεολόγους. Μέρος της θεολογικής σκέψης του, το οποίο εξετάζεται από την παρούσα έρευνα αποτελεί η θεώρηση του ανθρώπινου σώματος και της άθλησής του. Τα συγγράμματα του Μ. Βασιλείου διακρίνονται σε απολογητικά, ερμηνευτικά, δογματικά, ομιλίες, λειτουργικά, ασκητικά και επιστολές. Στο πολύτομο έργο του καταπιάνεται με αμιγώς θρησκευτικά – θεολογικά ζητήματα στοχεύοντας στην πνευματική ανάταση των πιστών, στη διευκρίνιση θεολογικών προβληματισμών και στην προστασία από διχογνωμίες και αιρέσεις. Στο πλαίσιο αυτής του της προσπάθειας η φυσική αγωγή και ο αθλητισμός κατέχουν αξιομνημόνευτη θέση. Ιδιαίτερα σημαντικές κρίνονται και οι δευτερεύουσες πηγές της έρευνας. Τις πηγές αυτές αποτελούν τα σχετικά συγγράμματα σύγχρονων θεολόγων και ιερωμένων, τα άρθρα επιστημονικών περιοδικών, τα πρακτικά συνεδρίων, καθώς και οι θρησκευτικές εγκυκλοπαίδειες. Παρά τη σπουδαιότητα των παραπάνω πηγών, σημαντική δυσκολία της έρευνας υπήρξε ο περιορισμένος αριθμός σχετικών ερευνών. Οι αναλύσεις του διδασκαλικού έργου των αγίων της Εκκλησίας γίνεται, κατά βάση, υπό το πρίσμα των θεολογικών αληθειών της πίστης. Οι θεολόγοι ερευνητές επικεντρώνονται στην ανάλυση και επεξήγηση των καθαρά θεολογικών ζητημάτων, στοχεύοντας στην αποσαφήνιση των πολύπλοκων θρησκευτικών διδασκαλιών και την αποφυγή παρερμηνειών ή της ελλιπής κατανόησής τους. Η προσήλωση των μελετητών σε ζητήματα αποκλειστικά θεολογικά αποτελεί την αιτία για την οποία, θέματα σχετικά με τον αθλητισμό και την άθληση του ανθρώπινου σώματος παραβλέπονται ως λιγότερο σημαντικά. Ως εκ τούτου οι σχετικές έρευνες είναι λιγοστές και οι αθλητικές – γυμναστικές αναφορές δεν αναλύονται σε βάθος.

II. ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΠΑΥΛΟΣ

Ο Απόστολος Παύλος γεννήθηκε στην Ταρσό της Κιλικίας μεταξύ 5 και 15 μ.Χ. από Ιουδαίους γονείς καταγόμενους από τη φυλή Βενιαμίν και πιθανότατα ήταν Φαρισαίος ως προς τις θρησκευτικές προτιμήσεις. Το εβραϊκό του όνομα ήταν Σαούλ. Στην Ταρσό διδάχτηκε την ελληνική γλώσσα και ήρθε σε επαφή με τη σκέψη και τη ζωή του ελληνισμού. Ανατράφηκε εντός αυστηρού θρησκευτικού ιουδαϊκού κύκλου. Σύντομα στάλθηκε στα Ιεροσόλυμα για να σπουδάσει το Νόμο κοντά στους σοφούς ραβίνους της πρωτεύουσας του Ιουδαϊσμού. Δεν γνώρισε τον Ιησού κατ' άνθρωπο αν και ο ίδιος δίνει κάποιον υπαινιγμό για το αντίθετο⁴. Κατά το μαρτύριο του Στεφάνου ήταν παρών, επικρότησε τη θανάτωσή του⁵ και είχε ενεργό συμμετοχή στο διωγμό που ακολούθησε κατά της Εκκλησίας των Ιεροσολύμων⁶. Ο Απόστολος Παύλος κλήθηκε από το Χριστό στην ανθρωπίνως περισσότερο ακατάλληλη στιγμή της ζωής του μέσω θαύματος, όταν καταδίωκε την Εκκλησία. Μετά την μεταστροφή του προς το χριστιανισμό βαπτίστηκε και κατηχήθηκε από τον Ανανία στη Δαμασκό. Αναχώρησε για την Αραβία κι έπειτα επέστρεψε στη Δαμασκό όπου άσκησε αποστολικό έργο για τρία χρόνια. Επισκέφτηκε τα Ιεροσόλυμα όπου γνώρισε τον Πέτρο και τον Ιάκωβο και στη συνέχεια έδρασε στις περιοχές της Συρίας και της Κιλικίας. Στα χρόνια που ακολούθησαν ο Παύλος, ορισμένος από τον ίδιο το Χριστό ως Απόστολος των Εθνών, πραγματοποίησε τέσσερις αποστολικές περιοδείες ανά την οικουμένη κατά τις οποίες δίδαξε το χριστιανισμό και ίδρυσε Εκκλησίες. Στα πλαίσια των αποστολικών του περιοδειών επισκέφτηκε την Κόρινθο και γνώρισε από κοντά τους αγώνες των Ισθμίων που τελούνταν στην πόλη⁷. Το 49 μ. Χ. συμμετείχε στην Αποστολική Σύνοδο όπου αποφασίστηκε να μην απαιτείται και στους εξ εθνικών προσερχόμενους στο χριστιανισμό η τήρηση του μωσαϊκού νόμου. Κατά τις

⁴ Απόστολος Παύλος, *Προς Κορινθίους Β'*, ε'.16

⁵ Αγία Γραφή, *Πράξεις Αποστόλων*, ζ'.60

⁶ Αγία Γραφή, *Πράξεις Αποστόλων*, η'.3

⁷ Broneer, Oscar: "The Apostle Paul and the Isthmian Games", in: *The Biblical Archeologist Vol. XXV* (1962), 2 - 31, p. 4 - 5, 20 ; Koch Alois : "The apostle Paul and the sports", in: W. Schank (eds.): *Begegnung. Schriftenreihe zur Geschichte der Beziehung zwischen Christentum und Sport*, Volume 1. Aachen 1999, 42 - 73, p. 43.

αποστολικές του περιοδείες ο Παύλος αντιμετώπισε διώξεις, βασανιστήρια και φυλακίσεις. Το χρονικό διάστημα μεταξύ 64 και 68 μ. Χ. φυλακίστηκε ακόμα μια φορά στη Ρώμη και κατά το διωγμό του Νέρωνα βρήκε μαρτυρικό θάνατο με αποκεφαλισμό⁸.

2.1. Αθλητικές αναφορές

Ο Απόστολος Παύλος χρησιμοποίησε αθλητικούς όρους στη διδασκαλία του, δίνοντας έμφαση στο περιεχόμενό της. Μέσω των αθλητικών όρων τόνισε την προσπάθεια που έπρεπε να καταβάλουν οι πιστοί και την ανάγκη τήρησης των διδασκαλιών ώστε να επιτύχουν τους στόχους τους.

2.1.1. *Αναφορές σχετικά με την άθληση και τον αγώνα:* Ο Απόστολος Παύλος χαρακτήρισε την προσπάθεια διεξαγωγής ζωής σύμφωνης με τα χριστιανικά ήθη ως άθληση και αγώνα καθώς η επιδίωξη της ηθικής ανωτερότητας και της αγιότητας αποτελεί προσπάθεια επίδοσης στον ανώτερο βαθμό⁹. Ο ίδιος αναγνώριζε τον αγώνα αυτό για τον εαυτό του: «τόν ἀγώνα τόν καλόν ἠγώνισμαι»¹⁰. Η ζωή του λειτουργού της Εκκλησίας αλλά και κάθε χριστιανού αποτελεί «ζωή αγώνα»¹¹, γεγονός που φανερώνει την ένταση και τις δυσκολίες που καλούνται να αντεπεξέλθουν¹². Ο χαρακτηρισμός αυτός περιγράφει τις δυσχέρειες και την αποφασιστικότητα που επιδεικνύουν οι πιστοί στην προσπάθειά τους να τηρήσουν απαρέγκλιτα την ορθή πίστη, υπερασπίζοντάς την από τις προκλήσεις και τα πονηρά πνεύματα. Ο χριστιανικός αγώνας αποκαλείται «καλός» καθώς διεξάγεται υπέρ του Χριστού και οδηγεί στο Θεό μέσω του δρόμου της αρετής¹³. Δεν είναι εύκολος και χρειάζεται επιμονή: «θέλω γάρ ὑμᾶς εἰδέναι ἠλίκον ἀγώνα ἔχω περί ὑμῶν»¹⁴. Τα λόγια του φυλακισμένου Αποστόλου μαρτυρούν τις αντιξοότητες που αντιμετώπιζε και τη

⁸ *Θρησκευτική και ηθική εγκυκλοπαίδεια*. Αθήνα 1964, σελ. 170- 187.

⁹ Βασιλειάδης Νικόλαος: *Από τους αθλητές της Άλτεις στους αθλοφόρους Μάρτυρες*. Παναγόπουλος, Αθήνα 1996, σελ. 46- 47.

¹⁰ Απόστολος Παύλος, *Β΄ Τιμόθεον*, Δ 7 ; Ιερόθεος: *Το σώμα*, σελ. 72.

¹¹ Τρεμπέλας Παναγιώτης: *Υπόμνημα εις τας ἐπιστολάς τῆς Καινῆς Διαθήκης: Τόμος 2*. Αδελφότης θεολόγων «ο Σωτήρ», Αθήνα² 1956, σελ. 419- 420.

¹² Henderson, W. (1996). *Paul's use of athletic imagery*. Unpublished Doctoral Dissertation, B. A. Mississippi State University, p. 115.

¹³ Κιλίφης Τιμόθεος: *Επιστολές αποστόλου Παύλου: Τόμος Β*. Αθήνα² 1999, σελ. 314.

¹⁴ Απόστολος Παύλος, *Κολοσσαείς*, Β 1.

φροντίδα και αγωνία του για την κατάσταση των εκκλησιών¹⁵. Αποτελούν ενδεικτικά του μόχθου και των δυσκολιών που αντιμετώπιζε κατά το αποστολικό του έργο¹⁶. Η διάδοση του ευαγγελίου αποτέλεσε εξαιρετικά επίπονη προσπάθεια, την οποία ο Απόστολος αποκάλεσε αγώνα: «ἐπαρρησιασάμεθα πρὸς ὑμᾶς τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ ἐν πολλῷ ἀγῶνι»¹⁷. Αναφέρθηκε στις σφοδρές αντιδράσεις που συνάντησαν όσοι κήρυτταν το ευαγγέλιο. Οι δυσκολίες αυτές αποτέλεσαν καύχημα και παρηγοριά του Παύλου καθώς δεν πτοήθηκε, ούτε απομακρύνθηκε από το έργο του¹⁸. Σκοπός του αγώνα αυτού ήταν να καταστεί κάθε άνθρωπος τέλειος εν Χριστώ και ενισχυτικό μέσο αποτέλεσε η ενέργεια του Χριστού που απορρέει από την πίστη: «εἰς ὃ καὶ κοπιῶ ἀγωνιζόμενος κατὰ τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ τὴν ἐνεργουμένην ἐν ἐμοί ἐν δυνάμει»¹⁹. Ο αγώνας στον οποίο αναφέρθηκε ήταν τόσο εξωτερικός λόγω των διώξεων και αντιξοοτήτων που αντιμετώπιζε όσο και εσωτερικός λόγω της μέριμνάς του για το έργο του²⁰. Τον ίδιο αγώνα αναγνώρισε και στο πρόσωπο του συντρόφου του, Επαφρά, ο οποίος αγωνιζόταν πάντα για τους πιστούς: «πάντοτε ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ ὑμῶν ἐν ταῖς προσευχαῖς»²¹. Ο χαρακτηρισμός του αγωνιζόμενου εκφράζει τη θερμότητα και επιμονή των προσευχών του Επαφρά²². Όσοι επιθυμούν να εισακούονται οι προσευχές τους πρέπει να επιμένουν και να κοπιάζουν προσευχόμενοι, όχι μόνο για τους εαυτούς τους αλλά και για το συμφέρον των συνανθρώπων τους²³.

Ο Απόστολος προέτρεψε τους πιστούς να αγωνιστούν κι αυτοί το χριστιανικό αγώνα: «ἀγωνίζου τὸν καλὸν ἀγῶνα τῆς πίστεως»²⁴. Όσοι επιθυμούν να κατακτήσουν την ουράνια ζωή είναι ανάγκη να αγωνίζονται καθ' όλη την προς τον ουρανό πορεία τους. Οφείλουν να αντιμετωπίζουν τη διαφθορά της φύσης τους καθώς και τους πειρασμούς. Ο αγώνας αυτός είναι ο ενδοξότερος όλων καθώς εξευγενίζει τον άνθρωπο στρέφοντας το ενδιαφέρον του και την προσπάθειά του σε υψηλούς στόχους

¹⁵ Τρεμπέλας: *Υπόμνημα: Τόμος 2*, σελ. 240.

¹⁶ Henderson: *Paul's use*, p. 53.

¹⁷ Απόστολος Παύλος, *Α' Θεσσαλονικείς*, Β 2.

¹⁸ Τρεμπέλας: *Υπόμνημα: Τόμος 2*, σελ. 282.

¹⁹ Απόστολος Παύλος, *Κολοσσαείς*, Α 29.

²⁰ Τρεμπέλας: *Υπόμνημα: Τόμος 2*, σελ. 240 ; Henderson: *Paul's*, p. 53 ; Κιλίφης: *Επιστολές: Τόμος Β*, σελ. 142.

²¹ Απόστολος Παύλος, *Κολοσσαείς*, Δ 12.

²² Henderson: *Paul's use*, p. 53. ; Τρεμπέλας: *Υπόμνημα: Τόμος 2*, σελ. 268 ; Κιλίφης: *Επιστολές: Τόμος Β*, σελ. 169.

²³ Τρεμπέλας: *Υπόμνημα: Τόμος 2*, σελ. 268.

²⁴ Απόστολος Παύλος, *Α' Τιμόθεον*, ΣΤ 12.

και αιώνια συμφέροντα²⁵. Όπως οι αθλητές εντείνουν τις δυνάμεις τους και ξεπερνάνε τον ίδιο τους τον εαυτό, έτσι και οι πιστοί αυξάνουν τις ικανότητές τους για να κερδίσουν την αιώνια ζωή. Αυτός είναι κι ο ωραιότερος αγώνας, ο οποίος αξίζει όλες τις θυσίες κι όλες τις τιμές²⁶. Τους κάλεσε να γίνουν συναθλητές και συναγωνιστές του ζώντας σύμφωνα με τη χριστιανική διδασκαλία και προσευχόμενοι για αυτόν: «*συναγωνίσασθαί μοι ἐν ταῖς προσευχαῖς ὑπὲρ ἐμοῦ πρὸς τὸν Θεόν*»²⁷. Η ανταλλαγή των προσευχών αποτελεί δείγμα εξαιρετης αμοιβαίας αγάπης. Ο Παύλος αν και Απόστολος αισθανόταν την ανάγκη να ζητήσει τις προσευχές άσημων χριστιανών υπέρ αυτού, όπως έπραττε και ο ίδιος για τους συνανθρώπους του²⁸. Προέβαλλε τη δική του ζωή ως αγωνιστικό παράδειγμα προς τους διδασκόμενούς του: «*τὸν αὐτὸν ἀγῶνα ἔχοντες, οἷον εἶδετε ἐν ἐμοί*»²⁹. Οι πιστοί οφείλουν να ζουν αντάξια του ευαγγελίου, ώστε να συναθλούνται στην πίστη σαν μια ψυχή³⁰. Επέστησε την προσοχή των πιστών στη συνάθληση και όχι στο μεμονωμένο αγώνα καθώς αποτελούν ένα σώμα, συνδεδεμένοι στην αγάπη, έχοντας μια ψυχή³¹. Ο Παύλος κατονόμασε την Ευοδία και τη Συντύχη ως συναθλήτριές του στη διάδοση του ευαγγελίου: «*αἴτινες ἐν τῷ εὐαγγελίῳ συνήθλησάν μοι*»³². Ως συνάθληση πιθανότατα περιγράφεται η επιμονή, οι κίνδυνοι και αντιξοότητες που υπέστησαν υπέρ του κυρήγματος³³.

2.1.2. *Αναφορές σχετικά με την ενδυνάμωση*: Ένας αθλητικός όρος που χρησιμοποίησε ο Απόστολος στη διδασκαλία του είναι αυτός της ενδυνάμωσης. Ο Παύλος χρησιμοποίησε την έννοια της ενδυνάμωσης μεταφορικά, εννοώντας την πνευματική αντοχή και επιμονή που πηγάζει από την πίστη του ανθρώπου. Παραδέχτηκε πως ο ίδιος ήταν ικανός να αντέξει τα πάντα καθώς τον ενδυνάμωνε ο Χριστός³⁴. Σύμφωνα με την χριστιανική διδασκαλία, ο Χριστός ενδυναμώνει τους πιστούς, καθιστώντας τους ικανούς να αντεπεξέλθουν κάθε δυσχέρεια, θλίψη ή

²⁵ Τρεμπέλας: *Τόμος 2*, σελ. 386.

²⁶ Κιλίφης: *Επιστολές: Τόμος Β*, σελ. 274.

²⁷ Απόστολος Παύλος, *Ρωμαίους*, 1Ε 30.

²⁸ Τρεμπέλας Παναγιώτης: *Υπόμνημα εις τας επιστολάς τῆς Καινῆς Διαθήκης: Τόμος 1. Αδελφότης θεολόγων «ο Σωτήρ»*, Αθήνα³ 1978, σελ. 217.

²⁹ Απόστολος Παύλος, *Φιλιπησίους*, Α 30.

³⁰ Απόστολος Παύλος, *Φιλιπησίους*, Α 27.

³¹ Τρεμπέλας: *Τόμος 2*, σελ. 181 ; Henderson: *Paul's use*, p. 79- 80.

³² Απόστολος Παύλος, *Φιλιπησίους*, Δ 3.

³³ Κιλίφης: *Επιστολές: Τόμος Β*, σελ. 116.

³⁴ Απόστολος Παύλος, *Φιλιπησίους*, Δ 12- 13.

πειρασμό. Δυσκολίες επιφυλάσσονται σε κάθε πιστό, αλλά ο Χριστός είναι πανίσχυρος προστάτης, αρκεί να τον επικαλείται με πίστη³⁵. Την επιτυχία του κηρύγματός του δεν την απέδιδε στον ίδιο αλλά στο Χριστό που τον ενδυνάμωνε: «ὁ δὲ Κύριός μοι παρέστη καὶ ἐνεδυνάμωσέ με, ἵνα δι' ἐμοῦ τό κύρηγμα πληροδορηθῆ καὶ ἀκούσῃ πάντα τὰ ἔθνη»³⁶. Η παρρησία του Αποστόλου οφειλόταν στον Χριστό. Με τη βοήθεια της θεϊκής δύναμης, το κουράγιο του Παύλου δεν καμπτόταν κι έτσι μπόρεσε να φέρει την αποστολή του εις πέρας³⁷. Για το λόγο αυτό Του απέδιδε την απαιτούμενη ευγνωμοσύνη: «χάριν ἔχω τῷ ἐνδυναμώσαντί με Χριστῷ»³⁸. Την ίδια ενδυνάμωση μέσω της θεϊκής χάρις ζητούσε και από τους πιστούς: «σύ οὖν, ἐνδυναμοῦ ἐν τῇ χάριτι τῇ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ»³⁹.

2.1.3. Αναφορές σχετικά με βραβεΐα και στέφανους: Καθώς ο Απόστολος παραλλήλισε το χριστιανικό βίο με άθληση και αγώνα, αντίστοιχα παραλλήλισε και την τελική ανταμοιβή των πιστών με τα βραβεΐα και τους στέφανους που δίνονταν στους αθλητικούς αγώνες της εποχής⁴⁰. Το βραβεΐο στο οποίο στοχεύουν οι χριστιανοί είναι η ουράνια πρόσκληση του Θεού μετά το πέρας της επίγειας ζωής: «διώκω ἐπί τό βραβεΐον τῆς ἄνω κλήσεως τοῦ Θεοῦ»⁴¹. Για τους χριστιανούς η ανταμοιβή για τον ενάρετο βίο τους έγκειται στην βασιλεία των ουρανών, την αιώνια ανάπαυση της ψυχής και τη δόξα μετά του Χριστού⁴². Οι αθλητές επιδείκνυαν εγκράτεια και αποφασιστικότητα για να τους απονεμηθεί ένα φθαρτό στεφάνι μετά τον αγώνα τους. Οι χριστιανοί όμως στοχεύουν σε άφθαρτο στεφάνι, την τελική σωτηρία της ψυχής τους⁴³. Πρέπει επομένως να είναι ιδιαίτερα προσεχτικοί ώστε να μην επιτρέψουν να στερηθούν το βραβεΐο τους: «μηδεὶς ὑμᾶς καταβραβευέτω»⁴⁴. Απαραίτητη προϋπόθεση για την τελική επιτυχία είναι η διεξαγωγή βίου σύμφωνου με τις χριστιανικές αρχές. Ο Απόστολος αντιπαρέθεσε το παράδειγμα των αθλητικών αγώνων. Ακόμα κι αν κάποιος συμμετείχε στους αγώνες, δεν στεφανωνόταν αν δεν

³⁵ Τρεμπέλας: *Υπόμνημα: Τόμος 2*, σελ. 218.

³⁶ Απόστολος Παύλος, *Β' Τιμόθεον*, Δ 17.

³⁷ Κλίφης: *Επιστολές: Τόμος Β*, σελ. 318.

³⁸ Απόστολος Παύλος, *Α' Τιμόθεον*, Α 12.

³⁹ Απόστολος Παύλος, *Β' Τιμόθεον*, Β 1.

⁴⁰ Koch: "*The apostle Paul*", p. 55

⁴¹ Απόστολος Παύλος, *Φιλιπησίους*, Γ 14.

⁴² Τρεμπέλας: *Υπόμνημα: Τόμος 2*, σελ. 206.

⁴³ Απόστολος Παύλος, *Α' Κορινθίους*, Θ 24 – 25.

⁴⁴ Απόστολος Παύλος, *Κολοσσαείς*, Β 18.

αθλούταν νόμιμα⁴⁵. Οι χριστιανοί οφείλουν να ακολουθούν τις οδηγίες σωφροσύνης και σεμνότητας που υπαγορεύει η πίστη τους⁴⁶. Τον πιστό, αν τηρήσει τις απαραίτητες διδασκαλίες, τον περιμένει το στεφάνι της δικαιοσύνης το οποίο θα απονεμίσει ο δίκαιος κριτής με το πλήρωμα του χρόνου: «ἀπόκειται μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος, ὃν ἀποδώσει μοι ὁ Κύριος ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ»⁴⁷. Ο στέφανος αποκαλείται «της δικαιοσύνης» καθώς αποτελεί την ανταμοιβή των ανθρωπίνων υπηρεσιών, τις οποίες ο δίκαιος Θεός δεν παραβλέπει. Τονίζεται κατ' αυτόν τον τρόπο η ιδέα του δίκαιου Κριτή και εξαιρείται το μέγεθος της επιφυλασσόμενης ευλογίας⁴⁸. Προϋπόθεση κατάκτησης του τελικού βραβείου από τους πιστούς αποτελεί η καθολική τους δέσμευση και η επιστράτευση όλων της δύναμης και αντοχής τους⁴⁹.

Ο Παύλος τόνισε το γεγονός πως όλοι οι πιστοί πρέπει να επιτύχουν τη σωτηρία τους. Σε αντίθετη περίπτωση, το στεφάνι που θα αξιωθούν όσοι τα καταφέρουν δεν θα του δίνει περηφάνια καθώς δεν θα είναι όλοι οι άνθρωποι ενώπιον του Κυρίου: «τίς γάρ ἡμῶν ἐλπίς ἢ χαρά ἢ στέφανος καυχῆσεως ἢ οὐχί καί ὑμεῖς ἔμπροσθεν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ αὐτοῦ παρουσίᾳ;»⁵⁰. Η χαρά των διακόνων του ευαγγελίου την ημέρα της κρίσης θα είναι ο πιστός λαός, ο οποίος ενδεικτικά αποκαλείται στέφανος καυχῆσεως⁵¹. Ενδεικτική αυτής της άποψης του αποστόλου είναι η προσφώνηση των πιστών που δίδασκε ως «ἀδελφοί μου ἀγαπητοί καί χαρά καί στεφάνος μου»⁵².

2.1.4. Αναφορές σχετικά με νίκη και ήττα: Ο Απόστολος Παύλος έκανε χρήση και των αθλητικών όρων της νίκης και της ήττας. Η νίκη χρησιμοποιήθηκε αντιπροσωπευτικά της επιτυχίας στα πνευματικά ζητήματα που απασχολούσαν τους χριστιανούς ενώ η ήττα ως αποτυχία και υποδούλωση σε καταστάσεις αντίθετες των χριστιανικών διδασκαλιών. Ο παραλληλισμός αυτός ενυπάρχει και στις Γραφές όπου

⁴⁵ Απόστολος Παύλος, *Β' Τιμόθεον*, Β 5 ; Ιερόθεος: *Το σώμα*, σελ. 70.

⁴⁶ Κιλίφης: *Τόμος Β*, σελ. 296.

⁴⁷ Απόστολος Παύλος, *Β' Τιμόθεον*, Δ 8.

⁴⁸ Τρεμπέλας: *Υπόμνημα: Τόμος 2*, σελ. 420.

⁴⁹ Koch : "Apostle Paul", p. 49.

⁵⁰ Απόστολος Παύλος, *Α' Θεσσαλονικείς*, Β 19.

⁵¹ Τρεμπέλας: *Υπόμνημα: Τόμος 2*, σελ. 290 – 291.

⁵² Απόστολος Παύλος, *Φιλιπησίους*, Δ 1.

ο άνθρωπος καλείται να νικήσει τον επικριτή του⁵³. Ο Απόστολος παρότρυνε τους πιστούς να μην ηττώνται από το κακό αλλά να το νικούν με το καλό⁵⁴. Ήττα των πιστών αποτελεί η ανταπόδοση του κακού. Στην περίπτωση αυτή ηττώνται από το κακό. Αντίθετα, νίκη αποτελεί η πράξη του καλού⁵⁵. Η νίκη των πιστών κερδίζεται με τη βοήθεια του Χριστού, ο οποίος αγάπησε τους ανθρώπους: «*ὑπερνικῶμεν διὰ τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς*»⁵⁶. Οι πιστοί ακόμα και αν αντιμετωπίζουν το θάνατο λόγω διώξεων καταφέρνουν να επιτύχουν νίκη, ακολουθώντας το παράδειγμα του ίδιου του Χριστού, ο οποίος μέσω του σταυρού νίκησε τις δυνάμεις του σκότους. Οι πιστοί δεν πετυχαίνουν απλή νίκη αλλά υπερνικούν, θριαμβεύουν. Κατά τον αγώνα τους ότι κινδυνεύουν να χάσουν ότι είναι γήινο και έγκειται σε σωματικά πλαίσια. Κατακτούν όμως την ουράνια ζωή και δόξα που δεν χάνεται αιώνια⁵⁷.

Ο Παύλος χρησιμοποίησε την ορολογία της νίκης και για να εκφράσει την προσέγγιση των διδασκόμενων του και την αποδοχή της διδασκαλίας του από αυτούς. Προκειμένου να τους κερδίσει τους πλησίασε με τρόπο που ήταν κατανοητός και οικείος σε αυτούς: «*Ἐνῶ ἡμουν ελεύθερος υποδούλωσα σε ὅλους τον εαυτό μου για να κερδίσω τους περισσότερους. Έγινα σαν Ιουδαίος για τους Ιουδαίους ὡστε να τους κερδίσω. Σε αυτούς που είναι κάτω από το νόμο έγινα σαν κάτω από το νόμο για να τους κερδίσω. Στους έξω από το νόμο σαν έξω από το νόμο για να τους κερδίσω. Στους ασθενείς έγινα σαν ασθενής για να τους κερδίσω*»⁵⁸.

Η ήττα χρησίμευσε σαν μέσο επίπληξης των πιστών σε θέματα τήρησης της πίστης και ροπής προς την αμαρτία. Επιπλήττοντας τους Κορινθίους, ο Απόστολος εξέφρασε την απορία του για ποιο λόγο ηττούνταν από τις άλλες Εκκλησίες⁵⁹. Προσπάθησε με τον τρόπο αυτό να επιδείξει πως υστερούσαν έναντι των υπόλοιπων Εκκλησιών και να επιστήσει την προσοχή τους στις αδυναμίες τους και να τους επαναφέρει στην ομαλό χριστιανικό βίο⁶⁰.

Ως ήττα χαρακτηρίστηκε και η κατάσταση διχογνωμιών στους κόλπους της Εκκλησίας: «*ὅλως ἥττημα ὑμῖν ἔστιν ὅτι κρίματα ἔχετε μεθ' ἑαυτῶν*»⁶¹. Οι χριστιανοί

⁵³ Απόστολος Παύλος, *Ρωμαίους*, Γ 4.

⁵⁴ Απόστολος Παύλος, *Ρωμαίους*, ΙΒ 21.

⁵⁵ Κιλίφης Τιμόθεος: *Επιστολές αποστόλου Παύλου: Τόμος Α*. Αθήνα² 1999, σελ. 124.

⁵⁶ Απόστολος Παύλος, *Ρωμαίους*, Η 37.

⁵⁷ Τρεμπέλας: *Υπόμνημα: Τόμος 1*, σελ. 134 – 135.

⁵⁸ Απόστολος Παύλος, *Α΄ Κορινθίους*, Θ 19- 22.

⁵⁹ Απόστολος Παύλος, *Β΄ Κορινθίους*, ΙΒ 13.

⁶⁰ Κιλίφης: *Επιστολές: Τόμος Α*, σελ. 331.

⁶¹ Απόστολος Παύλος, *Α΄ Κορινθίους*, ΣΤ 7.

ηττώνται πνευματικά όταν υπάρχουν έριδες μεταξύ τους καθώς το γεγονός αυτό δεν αποτελεί επιτυχία στην εκκλησιαστική ζωή. Ως λύση στην περίπτωση αυτή συνιστάται η ταπείνωση και αδελφική αγάπη⁶².

2.2. Αναφορές σε αθλητικές - αγωνιστικές δραστηριότητες

2.2.1. Δρόμος: Στη διδασκαλία του, ο Παύλος πραγματοποίησε αναφορές σε μερικές από τις αγωνιστικές δραστηριότητες της εποχής του. Η συχνότερη είναι σχετικά με το αγώνισμα του δρόμου. Μέσω του Παύλου, πληροφορούμαστε πως χώρος διεξαγωγής του δρόμου ήταν το στάδιο. Ως βραβείο δινόταν στο νικητή ο κότινος (=στεφάνι αγριελιάς). Τον κότινο του νικητή κέρδιζε μόνο αυτός που κατάφερε να τερματίσει πρώτος. Δεν δίνονταν βραβεία για όσους κατελάμβαναν άλλη θέση εκτός του νικητή. Οι δρομείς ακολουθούσαν ειδικό τρόπο ζωής: Σκληραγωγούσαν το σώμα τους επιδεικνύοντας εγκράτεια⁶³. Μέρος της τεχνικής των δρομέων ήταν να επικεντρώνονται στο στόχο τους, το σημείο τερματισμού, τρέχοντας προς την κατεύθυνση αυτή και αδιαφορώντας για το τι συνέβαινε πίσω τους⁶⁴.

Ο Απόστολος Παύλος παραλλήλισε τους αγώνες δρόμου με τον αγώνα για ηθική και χριστιανική ζωή. Δίδασκε πως και ο ίδιος έτρεχε σαν δρομέας, όχι άσκοπα αλλά για να κερδίσει το άφθαρτο στεφάνι της σωτηρίας. Σκληραγωγούσε το σώμα του όπως οι αθλητές, από φόβο μήπως αποδεικνυόταν ο ίδιος ακατάλληλος ενώ κήρυττε την πίστη σε άλλους⁶⁵. Η προετοιμασία είναι απαραίτητη και οδηγεί στην τελική επικράτηση⁶⁶. Για το λόγο αυτό, ανέμενε την τελική ανταμοιβή που θα δινόταν όταν ολοκλήρωνε τον αγώνα του: *«τόν δρόμο τετέλεκα. Απόκειται μοι ό τής δικαιοσύνης στέφανος, όν αποδώσει μοι ό Κύριος έν εκείνη τή ημέρα»*⁶⁷. Ζητούσε από τους πιστούς να ακολουθούν τη χριστιανική διδασκαλία ώστε να φτάσουν στη λύτρωση. Τότε θα μπορούσε να καμαρώνει πως δεν έτρεξε άσκοπα το δρόμο, ούτε κόπιασε μάταια: *«είς καύχημα έμοί εις ήμέραν Χριστού, ότι ούκ εις κενόν*

⁶² Κιλίφης: *Επιστολές: Τόμος Α*, σελ. 189.

⁶³ Απόστολος Παύλος, *Α΄ Κορινθίους*, © 24- 27 ; Χατζηεφραιμίδης: *Οι Ολυμπιακοί*, σελ. 97, 98 ; Ιερόθεος: *Το σώμα*, σελ. 71; Koch : “Apostle Paul”, p. 54, 71.

⁶⁴ Απόστολος Παύλος, *Φιλιπησίους*, Γ 14 ; Κιλίφης: *Επιστολές: Τόμος Β*, σελ. 110 ; Henderson: *Paul's use*, p. 111 ; Koch : “Apostle Paul”, p. 65 – 66.

⁶⁵ Απόστολος Παύλος, *Α΄ Κορινθίους*, © 25 – 27.

⁶⁶ Koch : “Apostle Paul”, p. 49 – 50.

⁶⁷ Απόστολος Παύλος, *Β΄ Τιμόθεον*, Δ 7- 8.

ἔδραμον»⁶⁸. Η εικόνα αυτή της διδασκαλίας του είναι δανεισμένη από την αθλητική πραγματικότητα της εποχής του και παραπέμπει στους δρομικούς αγώνες που διεξάγονταν στα στάδια⁶⁹. Όπως οι δρομείς ήταν επικεντρωμένοι στην κατάκτηση της νίκης, έτσι κι ο Απόστολος εστίαζε το ενδιαφέρον του στη σωστή και απρόσκοπτη διάδοση του ευαγγελίου. Η αποτυχία του παραλληλίζεται με αυτή του μάταιου κόπου του αθλητή ο οποίος δεν πέτυχε το στόχο του στους αγώνες⁷⁰. Η αγωνία του Αποστόλου να μην αποδειχθεί μάταιος ο αγώνας του, περιγράφηκε με το παράδειγμα του δρομέα που δεν πέτυχε το στόχο του στην επιστολή του προς τους Γαλάτες: «μήπως εἰς κενόν τρέχω ἢ ἔδραμον»⁷¹. Ο Απόστολος, με την ακούραστη προετοιμασία του και την σταθερή προσήλωση στο στόχο του αποτελεί υπόδειγμα πιστού το οποίο καλούνται να μιμηθούν όλοι οι χριστιανοί⁷².

Το αγώνισμα του δρόμου συναντάται και για να περιγραφεί η προσπάθεια των πιστών να κατακτήσουν τη σωτηρία. Ο Παύλος τους παραλλήλισε με δρομείς, τονίζοντας όμως πως η πρόοδός του εξαρτάται από το έλεος του Θεού και όχι αποκλειστικά από αυτόν που τρέχει το δρόμο: «οὐκ οὐ τοῦ τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ ἔλεουσιντος Θεοῦ»⁷³. Ο παραλληλισμός του πιστού με δρομέα καταδεικνύει την αλόγιστη προσπάθεια, αυτοέλεγχο και προσήλωση στο στόχο που χρειάζεται στην τήρηση του ενάρτετου βίου. Ο άνθρωπος πρέπει να συνεργάζεται και να καταβάλει κάθε προσπάθεια, όπως οι δρομείς. Οφείλει όμως να γνωρίζει πως οι προσπάθειές του δεν υποχρεώνουν το Θεό στην τελική έκβαση του αποτελέσματος⁷⁴.

Ο Απόστολος χρησιμοποίησε ακόμα μια εικόνα δανεισμένη από τους δρομικούς αγώνες περιγράφοντας την ταχεία εξάπλωση του ευαγγελίου που επιθυμούσε, παραλληλίζοντας το Θείο Λόγο με δρομέα⁷⁵. Κάλεσε τους πιστούς να προσεύχονται ώστε να τρέχει ο λόγος του Κυρίου και να δοξάζεται: «ἵνα ὁ λόγος τοῦ Κυρίου τρέχη καί δοξάζεται»⁷⁶.

Απευθυνόμενος στους Γαλάτες παρατήρησε πως η σωστή τήρηση της πίστης τους ανακόπηκε. Για να περιγράψει το γεγονός αυτό, ο Παύλος μεταχειρίστηκε το

⁶⁸ Απόστολος Παύλος, *Φιλιπησίους*, Β 16.

⁶⁹ Κιλίφης: *Επιστολές: Τόμος Β*, σελ. 99.

⁷⁰ Henderson: *Paul's use*, p. 68, 85.

⁷¹ Απόστολος Παύλος, *Γαλάτας*, Β 2.

⁷² Koch : "Apostle Paul", p. 56

⁷³ Απόστολος Παύλος, *Ρωμαίους*, Θ 16.

⁷⁴ Henderson: *Paul's use*, p. 62 – 64 ; Κιλίφης: *Επιστολές: Τόμος Α*, σελ. 96.

⁷⁵ Henderson,: *Paul's use*, p. 59.

⁷⁶ Απόστολος Παύλος, *Β' Θεσσαλονικείς*, Γ 1.

παράδειγμα των δρομέων: «έτρέχετε καλῶς. Τίς ὑμᾶς ἐνέκοψε τῇ ἀληθείᾳ μή πειθεσθαι;»⁷⁷. Η μεταφορά αυτή παραπέμπει στους δρομείς του σταδίου όπου ενώ κάποιος τρέχει, άλλος αθλητής του κλείνει το δρόμο περνώντας μπροστά του. Ο Απόστολος περιέγραψε έτσι στη Γαλατική Εκκλησία πως η πρόοδος που σημείωναν εμποδίστηκε και σημείωσε κάμψη⁷⁸. Ιδιαίτερο σημείο της παρατήρησης του Παύλου είναι πως η κίνηση αυτή της παρεμπόδισης του δρομέα από συναγωνιστή του κρινόταν αντίθετη με τους κανονισμούς του αγωνίσματος, υποδηλώνοντας έτσι πως αιτία της κάμψης της προόδου της Γαλατικής Εκκλησίας αποτελούσε εξωτερικό αίτιο⁷⁹.

2.2.2. *Πυγμαχία, τοξοβολία και πάλη*: Ένα ακόμα αγώνισμα της εποχής του Αποστόλου που προκύπτει από το διδασκαλικό του έργο είναι το αγώνισμα της πυγμαχίας. Οι πυγμάχοι ακολουθούσαν ίδιο τρόπο ζωής με τους δρομείς καθιστώντας τη ζωή τους μια συνεχή προετοιμασία για την επικράτηση στον αγώνα τους. Ο Παύλος χρησιμοποίησε το παράδειγμά τους για να καταδείξει την εγρήγορση και αποφασιστικότητα που πρέπει να χαρακτηρίζει τους πιστούς, οι οποίοι στοχεύουν σε ανώτερους αγώνες και νικητήρια. Όπως και στους δρομικούς αγώνες, έτσι και στους πυγμαχικούς, στο νικητή απονεμόταν στεφάνι ελιάς. Ο Απόστολος ταύτισε τον εαυτό του και με τους πυγμάχους τονίζοντας πως πυγμαχούσε έχοντας συγκεκριμένο στόχο κι όχι σαν να σκιαμαχούσε⁸⁰. Δίδαξε κατ' αυτόν τον τρόπο τους πιστούς να έχουν στόχο στη ζωή τους αποβλέποντας στη σωτηρία της ψυχής τους⁸¹.

Κάποιες αναφορές του Παύλου παραπέμπουν στη δραστηριότητα της τοξοβολίας. Καταφερόμενος ενάντια όσων επιδίδονταν σε διδασκαλίες αντίθετες με τη χριστιανική, ο Απόστολος τόνισε πως αστόχησαν στο στόχο τους: «ᾧν τινες ἀστοχήσαντες»⁸². Κάλεσε τους πιστούς να παραμείνουν σταθεροί σε όσα διδάχτηκαν από τους Αποστόλους, μη δίνοντας σημασία σε όσα δίδασκαν όσοι αστόχησαν ως προς την πίστη: «τινες ἐπαγγελομένοι περί τήν πίστην ἤστοχησαν»⁸³. Οι αναφορές αυτές στην αστοχία αφορούν τη δραστηριότητα της τοξοβολίας. Η αμαρτία επιφέρει

⁷⁷ Απόστολος Παύλος, *Γαλάτας*, Ε 7.

⁷⁸ Κιλίφης: *Επιστολές: Τόμος Α*, σελ. 372.

⁷⁹ Henderson: *Paul's use*, p. 73- 74.

⁸⁰ Απόστολος Παύλος, *Α΄ Κορινθίους*, Θ 24 – 27.

⁸¹ Koch : “Apostle Paul”, p. 57, 71

⁸² Απόστολος Παύλος, *Α΄ Τιμόθεον*, Α 6.

⁸³ Απόστολος Παύλος, *Α΄ Τιμόθεον*, ΣΤ 21.

την απώλεια του στόχου. Έτσι και στη διδασκαλία του Παύλου οι διδάσκαλοι ξένων δογμάτων έχασαν το στόχο τους, το σκοπό της ανθρώπινης ζωής που είναι η αλήθεια και που κατακτείται μέσω της πίστης⁸⁴.

Ο Απόστολος πραγματοποίησε αναφορά και στο αγώνισμα της πάλης. Παρομοίωσε το χριστιανικό αγώνα με πάλη και τόνισε πως η πάλη που διεξάγουν οι χριστιανοί δεν είναι σωματική εναντίον ανθρώπων αλλά πνευματική ενάντια στα πονηρά πνεύματα⁸⁵. Ο όρος της πάλης υποδηλώνει την ένταση και δυσκολία του αγώνα των πιστών στην προσπάθειά τους να διάγουν ενάρετο βίο⁸⁶.

2.3. Στάση έναντι της σωματικής γύμνασης

Ιδιαίτερα σημαντική είναι η άποψη που εξέφρασε ο Παύλος για την αξία της σωματικής γύμνασης. Παραδέχτηκε πως η σωματική γύμναση είναι ωφέλιμη για τον άνθρωπο, επεσήμανε όμως πως η ωφελιμότητά της αυτή έχει κάποια όρια τα οποία είναι στενά: «ή γάρ σωματική γυμνασία πρός ὀλίγον ἐστίν ὠφέλιμος»⁸⁷. Από το παραπάνω μπορούμε να συμπεράνουμε πως συντάχθηκε με την άποψη του Ιπποκράτη και του Γαληνού σχετικά με την αξία της μέτριας σωματικής άσκησης⁸⁸. Η άσκηση που επιβάλλουν οι αθλητές στον εαυτό τους θεωρήθηκε χρήσιμη από τον Απόστολο αλλά όχι αρκετή. Τα αγωνίσματα χρησιμεύουν στη διάπλαση του σώματος και την ευρωστία του, αλλά το σώμα είναι πρόσκαιρο κι έχει περιορισμένη χρησιμότητα που περιορίζεται στην παρούσα ζωή⁸⁹. Πιο σημαντική έκρινε τη γύμναση του εαυτού στην ευσέβεια καθώς η ευσέβεια είναι σε όλα ωφέλιμη, στην επίγεια αλλά και στη μελλοντική ζωή⁹⁰. Όσοι επιθυμούν να είναι πραγματικά ευσεβείς οφείλουν να ασκούν διαρκώς τον εαυτό τους στην ευσέβεια. Απαιτείται συνεχής και ακατάπαυστη άσκηση. Ο αγώνας του χριστιανού δεν γνωρίζει χαλάρωση

⁸⁴ Κιλίφης: *Επιστολές: Τόμος Β*, σελ. 227, 228.

⁸⁵ Απόστολος Παύλος, *Εφεσίους*, ΣΤ 12.

⁸⁶ Κιλίφης: *Επιστολές: Τόμος Β*, σελ. 69.

⁸⁷ Απόστολος Παύλος, *Α΄ Τιμόθεον*, Δ 8.

⁸⁸ Ιπποκράτης: *Περί διαίτης*, στ. 66 ; Ιπποκράτης: *Αφορισμοί, Τμήμα πρώτο*, στ. 3; Ιπποκράτης, *Αφορισμοί, Τμήμα έβδομον*, στ. 72 ; Γαληνός, *Υγιεινών Β΄*, στ. 127 – 139.

⁸⁹ Βασιλειάδης: *Από τους αθλητές*, σελ. 91- 92.

⁹⁰ Απόστολος Παύλος, *Α΄ Τιμόθεον*, Δ 7 ; Ξιάρχος Γεώργιος, Αλεξανδρή Ζωή: «Ο ρόλος του χριστιανισμού στην κατάργηση των αρχαίων ολυμπιακών αγώνων», στο: Ευάγγελος Αλμπανίδης: *Αρχαίοι και σύγχρονοι Ολυμπιακοί αγώνες. Η πολιτική και πολιτιστική τους διάσταση*, 8^ο διεθνές συνέδριο Ευρωπαϊκής Εταιρίας Ιστορικών Φυσικής Αγωγής, Αρχαία Ολυμπία, 25-28 Σεπτεμβρίου 2003. Κομοτηνή 2004, 115- 121, σελ. 117.

της προσπάθειας και επαγρύπνησης⁹¹. Από την αποδοχή της σωματικής γύμνασης και την υιοθέτηση της έννοιάς της στη διδασκαλία του, συμπεραίνουμε πως ο Απόστολος αναγνώριζε την αξία της σωματικής γύμνασης όσον αφορά την υγεία και ευεξία του ανθρώπου⁹². Καθώς όμως αποστολή του ήταν η πνευματική αφύπνιση των πιστών και η σωτηρία της ψυχής τους, ζήτησε αφοσίωση στα πνευματικά ζητήματα. Δεν αποκήρυξε τη σωματική γύμναση αλλά δίδαξε το μέτρο και την ενασχόληση στο βαθμό που δεν απομακρύνει τον άνθρωπο από την πνευματική του αναζήτηση.

Ιδιαίτερα σημαντικό είναι το γεγονός πως ο ίδιος ο Απόστολος πιθανότατα παρακολούθησε τους αγώνες των Ισθμίων κατά την παραμονή του στην Κόρινθο το 49 ή 51 μ. Χ.⁹³. Τα Ισθμια αποτελούσαν έναν από τους τέσσερις σημαντικότερους αγώνες των Πανελληνίων. Ο Απόστολος εργάστηκε στην Κόρινθο ως σκηνοποιός και εκμεταλεύτηκε την ευκαιρία του συγκεντρωμένου πλήθους λόγω των αγώνων για να διδάξει και διαδώσει το ευαγγέλιο⁹⁴. Πιθανότατα αναφέρθηκε στους συγκεκριμένους αγώνες των Ισθμίων όταν με επιστολή στην Εκκλησία της Κορίνθου δίδαξε την ανωτερότητα του άφθαρτου χριστιανικού στέφανου έναντι του φθαρτού που απονεμόταν στους αθλητές : «ἐκεῖνοι μὲν οὖν φθαρτὸν στέφανον λάβωσιν, ἡμεῖς δὲ ἄφθαρτον»⁹⁵. Το στεφάνι των νικητῶν στους αγώνες των Ισθμίων ήταν από σέλινο και πιθανότατα χρησιμοποιήθηκε από τον Απόστολο στη διδασκαλία του προς τους Κορίνθιους οι οποίοι θα αναγνώριζαν τον παραλληλισμό του.

Συμπέρασμα: Ο Απόστολος Παῦλος δεν επικέντρωσε το διδασκαλικό του έργο σε θέματα σχετικά με την άθληση και εκγύμναση του ανθρώπινου σώματος. Οι σχετικές αναφορές του είναι περιορισμένες και σκοπό είχαν την εξήγηση, ανάλυση και έμφαση βασικών θεολογικών αληθειῶν της πίστης. Μέσω των αναφορῶν αυτῶν προκύπτουν ενδείξεις της στάσης του σχετικά με την άθληση. Το βασικότερο στοιχείο που προκύπτει είναι πως ο Απόστολος, αν και Ιουδαίος στην καταγωγή, είχε γνώση των αθλητικῶν- αγωνιστικῶν δραστηριοτήτων της εποχῆς του. Εκτός των συγκεκριμένων αναφορῶν του στα δημοφιλή αγωνίσματα, προέβη σε επισήμανση σημαντικῶν στοιχείων της αθλητικῆς πραγματικότητας. Ο παραλληλισμός της χριστιανικῆς ζωῆς με αγώνα φανερώνει τη δυσκολία και αφοσίωση που επιδείκνυαν

⁹¹ Τρεμπέλας: *Τόμος 2*, σελ. 368.

⁹² Henderson: *Paul's use*, p. 57.

⁹³ Broneer "Apostle Paul", p. 4 – 5, 20 ; Koch : "Apostle Paul", p. 43

⁹⁴ Broneer: "Apostle Paul", p. 5, 20

⁹⁵ Απόστολος Παῦλος, *Α΄ Κορινθίους*, © 25.

οι αθλητές των αγωνισμάτων. Λόγω της αφοσίωσής τους και συνεχούς προσπάθειας για βελτίωση αποτέλεσαν παράδειγμα για τους πιστούς. Ο Παύλος κάλεσε τους χριστιανούς να επιδείξουν παρόμοιο ζήλο ξεπερνώντας τα πολλά και σημαντικά εμπόδια που συναντούσαν στην προσπάθεια επίτευξης της σωτηρίας των ψυχών τους. Η χρησιμοποίηση της έννοιας της ενδυνάμωσης παραπέμπει στην προπόνηση των αθλητών που στόχο είχε την βελτίωσή τους, σωματικά και πνευματικά, ώστε να αντεπεξέλθουν στο σκοπό τους.

Οι αναφορές του Παύλου στη νίκη και την ήττα ήταν χαρακτηριστικές του αθλητικού πνεύματος και της συσχέτισης του χριστιανικού βίου με αθλητικό αγώνα. Το σημαντικό σημείο στη διδασκαλία του ήταν η συμμετοχή και η τήρηση των κανόνων. Δανεισμένα από την αθλητική πραγματικότητα της εποχής, τα στοιχεία αυτά άγγιζαν τους πιστούς καθιστώντας τη διδασκαλία προσιτή και κατανοητή. Οι αθλητές υπόκεινταν σε κανονισμούς που έπρεπε να τηρήσουν ώστε να ανακηρυχτούν νικητές στο αγώνισμα που συμμετείχαν. Παρόμοια και οι πιστοί έπρεπε να τηρήσουν τις χριστιανικές αρχές για να εξασφαλίσουν τη σωτηρία τους. Ακόμα και η επίτευξη του στόχου των χριστιανών παραλληλίστηκε με το στεφάνωμα των αθλητών. Το γεγονός αυτό καταδεικνύει τη γνώση του αποστόλου για τα αθλητικά γίνεσθαι της εποχής καθώς και την αποδοχή των αθλητικών-αγωνιστικών δραστηριοτήτων⁹⁶. Πράγματι, ο Παύλος, μέσω των ιεραποστολικών περιοδιών του, ήρθε σε απευθείας επαφή με τις αθλητικές διοργανώσεις των πόλεων που επισκέφτηκε και υιοθέτησε τις σχετικές ορολογίες και το συμβολισμό τους. Ιδιαίτερα κατά την παραμονή του στην Κόρινθο βίωσε τη διεξαγωγή των Ισθμίων, μιας από τις μεγαλύτερες αθλητικές διοργανώσεις της εποχής⁹⁷. Αν και στόχος του υπήρξε αποκλειστικά η σωτηρία των διδασκόμενων, αδιαφορώντας για την άθληση του σώματος, η χρησιμοποίηση αθλητικών εικόνων αποτελεί ένδειξη συμπάθειας προς τη σωματική ενασχόληση. Σε αυτό συντελεί και η παραδοχή του ίδιου του Αποστόλου για την χρησιμότητα της γύμνασης του σώματος, έστω και σε μικρό βαθμό. Δεν πρέπει όμως να παραβλέπεται το γεγονός πως ολόκληρη η ζωή του Παύλου ήταν αφιερωμένη σε έναν κατά πολύ ανώτερο στόχο και δεν τον απασχολούσαν καθόλου οι επίγειες επιδιώξεις και ενασχολήσεις.

⁹⁶ Koch : “Apostle Paul”, p. 42

⁹⁷ Broneer: “Apostle Paul”, p. 2- 5 & 20- 31; Koch : “Apostle Paul”, p. 43

2.4. Αντιμετώπιση ανθρώπινου σώματος

2.4.1. *Η σάρκα ως χαρακτηριστικό της ανθρώπινης υπόστασης*: Ο Απόστολος Παύλος χρησιμοποίησε τον όρο της σάρκας ώστε να υποδηλώσει τη φυσική υπόσταση του ανθρώπου⁹⁸. Αναφερόμενος στο νόμο, παρατήρησε πως από τα έργα του νόμου δεν θα διασωθεί, ούτε θα δικαιωθεί καμία σάρκα, εννοώντας τους ανθρώπους⁹⁹. Αναφερόμενος στον υιό του Αβραάμ τον χαρακτήρισε γεννημένο «κατά σάρκα»¹⁰⁰, σύμφωνα δηλαδή με τους θεσμούς της φύσης¹⁰¹. Με την ονομασία σάρκα, λόγω του συστατικού της φυσικής κατασκευής του ανθρώπου, ο Απόστολος υποδήλωσε το ασθενές και εύθραυστο της ανθρώπινης φύσης¹⁰². Απευθυνόμενος στους πιστούς, τους προέτρεψε να δουν πως δεν είναι «πολλοί σοφοί κατά σάρκα» αλλά ο Θεός επέλεξε τα ασθενή του κόσμου για να ντροπιάσει τα ισχυρά, με σκοπό να μην καυχηθεί καμία σάρκα ενώπιόν του¹⁰³. Η σάρκα χρησιμοποιήθηκε για να τονιστεί πως κανείς άνθρωπος δεν μπορεί να φτάσει το ανώτερο πνευματικό επίπεδο και για το λόγο αυτό πρέπει να είναι ταπεινοί μπροστά στο μεγαλείο του Θεού¹⁰⁴. Μετά την έλευση του Χριστού οι άνθρωποι δεν γνωρίζουν κανένα ως προς τα εξωτερικά του γνωρίσματα: «ἀπό τοῦ νῦν οὐδένα οἶδαμεν κατά σάρκα»¹⁰⁵. Το μόνο που έχει πλέον σημασία είναι το εσωτερικό του ανθρώπου. Ο Απόστολος δεν ήθελε να δίνει κανείς σημασία στην ομορφιά ή το ανάστημα κάποιου χριστιανού. Το μόνο γνώρισμα που είναι άξιο προσοχής είναι ο εσωτερικός κόσμος του πιστού¹⁰⁶. Ακόμα και για τον ίδιο τον Χριστό, αν και η ανθρωπότητα τον γνώρισε «κατά σάρκα», πλέον σημασία έχει η πνευματικότητά Του κι όχι η σωματική Του υπόσταση¹⁰⁷. Ο Χριστός εμφανίστηκε με σωματική υπόσταση κι έκανε γνωστή την παρουσία του ως άνθρωπος. Ο Απόστολος όμως θεωρούσε σημαντικό το να Τον γνωρίσουν οι πιστοί με πνευματικά μέσα, γεγονός που διαρκεί αιώνια. Η επαφή με τον Χριστό με ανθρώπινα και κοσμικά κριτήρια δεν είναι σημαντική¹⁰⁸. Ο Παύλος επεσήμανε πως

⁹⁸ Koch : “Apostle Paul”, p. 60

⁹⁹ Απόστολος Παύλος, *Ρωμαίους*, Γ 20 ; Απόστολος Παύλος, *Γαλάτας*, Β 16.

¹⁰⁰ Απόστολος Παύλος, *Γαλάτας*, Δ 23.

¹⁰¹ Κλίφης: *Επιστολές: Τόμος Α.*, σελ. 368.

¹⁰² Τρεμπέλας: *Υπόμνημα: Τόμος 1*, σελ. 66 ; Τρεμπέλας: *Υπόμνημα: Τόμος 2*, σελ. 30 ; Koch, p 60 - 61

¹⁰³ Α' Κορινθίους Α 26- 29

¹⁰⁴ Κλίφης: *Επιστολές: Τόμος Α*, σελ. 168- 169.

¹⁰⁵ Απόστολος Παύλος, *Β' Κορινθίους*, Ε 16.

¹⁰⁶ Κλίφης: *Επιστολές: Τόμος Α.*, σελ. 291.

¹⁰⁷ Απόστολος Παύλος, *Β' Κορινθίους*, Ε 16,

¹⁰⁸ Κλίφης: *Επιστολές: Τόμος Α*, σελ. 291 - 292.

τιμούσε την αποστολή του με σκοπό να κάνει τη σάρκα του να ζηλέψουν, έτσι ώστε να σωθούν μερικοί από αυτούς¹⁰⁹. Με τον όρο σάρκα χαρακτήρισε και τους ομοεθνείς του¹¹⁰, τους οποίους αποκάλεσε και «συγγενείς κατά σάρκα»¹¹¹ δηλώνοντας έτσι τη φυσική τους υπόσταση. Παρόμοια, τόνισε πως δεν συμβουλευτήκε «σαρκί και αίματι», δηλαδή ανθρώπους με φυσική υπόσταση¹¹². Με τα λόγια αυτά, υποδήλωσε την αδυναμία της ανθρώπινης υπόστασης να κατανοήσει τις μεγάλες πνευματικές αλήθειες¹¹³. Με τη χριστιανική διδασκαλία καταργήθηκε ο διαχωρισμός των εθνικών και Εβραίων, ο οποίος ήταν ανθρώπινη - σαρκική διάκριση¹¹⁴. Μάλιστα, ο Απόστολος ζήτησε την προσοχή των πιστών σε όσους ήταν Ισραηλίτες μόνο «κατά σάρκα»¹¹⁵. Ο προσδιορισμός αναφέρεται στη σωματική καταγωγή των Ισραηλιτών από τους προγόνους τους. Καθώς όμως είναι μόνο κατά σάρκα, δεν αποτελούν Ισραηλίτες του Θεού γιατί δεν πίστεψαν στο Χριστό¹¹⁶. Ο Απόστολος επισήμανε και πως ο Χριστός καταγόταν από τη γενιά του Δαβίδ «κατά σάρκα»¹¹⁷. Η έκφραση που επέλεξε να χρησιμοποιήσει ο Απόστολος υποδηλώνει την ανθρώπινη φύση του Χριστού. Αν και είχε τη θεϊκή φύση σαν υιός Θεού, έλαβε και την ανθρώπινη φύση καταγόμενος από τη γενιά του Δαβίδ. Ο Παύλος με τον όρο «κατά σάρκα» τόνισε τη διπλή φύση του Χριστού, που αποτελεί βασική θεολογική αλήθεια¹¹⁸.

Με επιστολή στο Φιλήμονα τον ενημέρωσε πως ο Ονήσιμος του ήταν αγαπητός τόσο κατά σάρκα όσο και εν Κυρίω¹¹⁹. Η διευκρίνιση έγκειται στο ότι η κατά σάρκα σχέση υποδηλώνει την εξωτερική σχέση ως συνάνθρωποι, ενώ η εν Κυρίω την εσωτερική, ισότιμη πνευματική τους σχέση μέσω της πίστης¹²⁰. Διερωτώμενος για τον Αβραάμ έθεσε το ερώτημα τι πέτυχε κατά σάρκα¹²¹. Το ερώτημα αποδίδει τη ματαιότητα του ανθρώπινου βίου χωρίς την ύπαρξη των πνευματικών αναζητήσεων και επιτευγμάτων¹²² και τονίζει την αξία της πίστης¹²³. Η ματαιότητα αυτή του βίου

¹⁰⁹ Απόστολος Παύλος, *Ρωμαίους*, ΙΑ 14.

¹¹⁰ Κιλίφης: *Επιστολές: Τόμος Α.*, σελ. 112.

¹¹¹ Απόστολος Παύλος, *Ρωμαίους*, Θ 3 ; Κιλίφης: *Επιστολές: Τόμος Α*, σελ. 93.

¹¹² Απόστολος Παύλος, *Γαλάτας*, Α 16.

¹¹³ Τρεμπέλας: *Υπόμνημα: Τόμος 2*, σελ. 19 ; Κιλίφης: *Επιστολές: Τόμος Α*, σελ. 348.

¹¹⁴ Απόστολος Παύλος, *Εφεσίους*, Β 11 ; Κιλίφης: *Επιστολές: Τόμος Β*, σελ. 33.

¹¹⁵ Απόστολος Παύλος, *Α΄ Κορινθίους*, Ι 18.

¹¹⁶ Κιλίφης: *Επιστολές: Τόμος Α.*, σελ. 216.

¹¹⁷ Απόστολος Παύλος, *Α΄ Κορινθίους*, Α 3.

¹¹⁸ Κιλίφης: *Επιστολές: Τόμος Α*, σελ. 25.

¹¹⁹ Απόστολος Παύλος, *Φιλήμονα*. Α 16/

¹²⁰ Τρεμπέλας: *Υπόμνημα: Τόμος 2*, σελ. 454 ; Κιλίφης: *Επιστολές: Τόμος Β*, σελ. 357.

¹²¹ Απόστολος Παύλος, *Ρωμαίους*, Δ 1.

¹²² Τρεμπέλας: *Υπόμνημα: Τόμος 1*, σελ. 72.

μπορεί εύκολα να τροφοδοτήσει την ανθρώπινη ματαιοδοξία, κάνοντας τους ανθρώπους να περηφανεύονται για θέματα, εξωτερικά, κοινωνικά και ανθρώπινα¹²⁴: «πολλοί καυχῶνται κατά τὴν σάρκα»¹²⁵.

2.4.2. *Θεώρηση ανθρώπινου σώματος*: Ο Απόστολος Παύλος προέβη σε διάκριση της φυσικής σάρκας. Δεν είναι κάθε σάρκα ίδια. Άλλη είναι η σάρκα των ανθρώπων κι άλλη των ζώων, άλλη των ψαριών κι άλλη των πουλιών¹²⁶. Ακόμα και το ανθρώπινο σώμα διακρίνεται σε κατηγορίες. Υπάρχει πνευματικό και υλικό σώμα¹²⁷.

Το φυσικό σώμα προηγήθηκε του πνευματικού. Ο πρώτος άνθρωπος πλάστηκε απλοϊκός από τη γη ενώ ο δεύτερος, ο Κύριος, από τον ουρανό. Οι άνθρωποι, όπως φόρεσαν την εικόνα του χωμάτινου θα φορέσουν και εκείνη του επουράνιου¹²⁸. Η διδασκαλία αυτή του Αποστόλου φανερώνει την γενική αρχή πως το ατελές προηγείται του τέλειου, συνεπώς και το φυσικό προηγείται του πνευματικού. Ο άνθρωπος έπρεπε πρώτα να λάβει ασθενές και θνητό σώμα πριν καταστεί ικανός να λάβει πνευματικό και άφθαρτο υπό της ζωοποιού δύναμης του Χριστού¹²⁹. Όλοι οι άνθρωποι έχουν το φυσικό, όμοιο με του Αδάμ, σώμα. Όσοι όμως θέλησαν να μοιάσουν στο Χριστό, έγιναν επουράνιοι-πνευματικοί. Η εικόνα που παρέθεσε ο Απόστολος, πως οι πιστοί θα φορέσουν την εικόνα του επουράνιου ανθρώπου, αποτελεί παρομοίωση για τη νέα πνευματική φύση του ανθρώπου, την οποία θα ντυθεί σαν ένα καινούργιο αναστάσιμο ρούχο αφού πετάξει πρώτα την παλιά χωμάτινη φύση του¹³⁰.

Η φυσική υπόσταση του ανθρώπου δεν έχει θέση στην πνευματική του σωτηρία μετά το φυσικό του θάνατο¹³¹. Σάρκα και αίμα δεν μπορούν να κληρονομήσουν τη βασιλεία του Θεού, ούτε η φθορά μπορεί να κληρονομήσει την αφθαρσία¹³². Ο φυσικός άνθρωπος δεν δέχεται όσα προέρχονται από το Πνεύμα του Θεού και δεν μπορεί να τα κατανοήσει, επειδή πρέπει να εξετάζονται πνευματικά. Αντίθετα ο πνευματικός άνθρωπος όλα τα κρίνει, ο ίδιος όμως δεν κρίνεται από

¹²³ Κιλίφης: *Επιστολές: Τόμος Α*, σελ. 51.

¹²⁴ Κιλίφης: *Επιστολές: Τόμος Α*, σελ. 322.

¹²⁵ Απόστολος Παύλος, *Β΄ Κορινθίους*, ΙΑ 18.

¹²⁶ Απόστολος Παύλος, *Α΄ Κορινθίους*, ΙΕ 39.

¹²⁷ Απόστολος Παύλος, *Α΄ Κορινθίους*, ΙΕ 44.

¹²⁸ Απόστολος Παύλος, *Α΄ Κορινθίους*, ΙΕ 46- 49.

¹²⁹ Τρεμπέλας: *Υπόμνημα: Τόμος Ι*, σελ. 414 - 415.

¹³⁰ Κιλίφης: *Τόμος Α*, σελ. 254.

¹³¹ Τρεμπέλας: *Υπόμνημα: Τόμος Ι*, σελ. 416.

¹³² Απόστολος Παύλος, *Α΄ Κορινθίους*, ΙΕ 50.

κανέναν¹³³. Μόνο οι πνευματικοί άνθρωποι μπορούν να διακρίνουν και να κατανοήσουν τις υπέρλογες αλήθειες του Θεού και κάτω από αυτό το πρίσμα να ιεραρχήσουν και ταξινομήσουν όλες τις γήινες αξίες και πραγματικότητες. Αντίθετα, οι σαρκικοί και στενόμυαλοι άνθρωποι δεν μπορούν να κατανοήσουν τον άνθρωπο του Θεού, ούτε ακόμα περισσότερο να τον κρίνουν, καθώς τους είναι άγνωστος¹³⁴. Οι άνθρωποι που εμμένουν στα σαρκικά πράγματα περιφρονούν τις αλήθειες του Θεού καθώς οι πονηρές κλίσεις που καλλιεργούν τους καθιστούν απρόθυμους και τους στερούν κάθε ενδιαφέρον να εξοικειωθούν με τον Κύριο. Αντίθετα, μόνο οι άνθρωποι που ασχολούνται με τα του πνεύματος μπορούν να αντιληφθούν την ομορφιά των ουράνιων πραγμάτων, την οποία είναι αδύνατο να συλλάβει η ανθρώπινη διάνοια¹³⁵. Έχοντας αυτό το θνητό σώμα που παρομοιάζεται με σκηνή, οι άνθρωποι υποφέρουν κάτω από ένα βάρος, όχι επειδή θέλουν να απαλλαχθούν από αυτό, αλλά επειδή θέλουν να ντυθούν το πνευματικό. Κατ' αυτόν τον τρόπο νικιέται η θνητή φύση από τη ζωή: «*ίνα καταποθῆ το θνητόν ὑπό τῆς ζωῆς*»¹³⁶.

Το σώμα καταπιέζει τον άνθρωπο λόγω των ασθενειών και της αδυναμίας του. Οι χριστιανοί υπομένουν τις θλίψεις και τη σωματική φθορά ως παιδαγωγία της αγαθής πρόνοιας του Θεού. Καθώς όμως η σάρκα θεωρείται σώμα αμαρτίας το οποίο διαφθείρει τον άνθρωπο και τον οδηγεί σε άτοπες επιθυμίες, θεωρείται μεγάλο βάρος¹³⁷. Σύμφωνα με τον Παύλο, όσο οι άνθρωποι εμμένουν στο φυσικό σώμα είναι ξενιτεμένοι από τον Κύριο¹³⁸. Η διδασκαλία αυτή του Αποστόλου τονίζει το γεγονός πως προορισμός του ανθρώπου είναι η επιστροφή της ψυχής στον Κύριο. Κατά την παραμονή της στο φυσικό σώμα του ανθρώπου παραμένει μακριά από τον τελικό προορισμό της¹³⁹. Οι πιστοί στεναίνουν μέσα τους περιμένοντας την υιοθεσία, που είναι η απολύτρωση του σώματός τους¹⁴⁰. Ως υιοθεσία χαρακτηρίζεται η επανένωση του ανθρώπου με τον Κύριο κατά τη Δευτέρα παρουσία. Αν και το κύριο συστατικό του ανθρώπου είναι η ψυχή του, ο Κύριος μέσω της ενανθρώπισής Του εξασφάλισε και την απολύτρωση του σώματος, το οποίο θα συμμετάσχει στην δόξα και αφθαρσία του ανθρώπου. Ο Παύλος αποκάλεσε απολύτρωση την ανάσταση του σώματος, οπότε

¹³³ Απόστολος Παύλος, *Α΄ Κορινθίους*, Β 14 -15.

¹³⁴ Κιλίφης: *Επιστολές: Τόμος Α*, σελ. 173.

¹³⁵ Τρεμπέλας: *Υπόμνημα: Τόμος 1*, σελ. 254 – 255.

¹³⁶ Απόστολος Παύλος, *Β΄ Κορινθίους*, Ε 2 ; Απόστολος Παύλος, *Β΄ Κορινθίους*, Ε 4.

¹³⁷ Τρεμπέλας: *Υπόμνημα: Τόμος 1*, σελ. 472.

¹³⁸ Απόστολος Παύλος, *Β΄ Κορινθίους*, Ε 6.

¹³⁹ Τρεμπέλας: *Υπόμνημα: Τόμος 1*, σελ. 474.

¹⁴⁰ Απόστολος Παύλος, *Ρωμαίους*, Η 23.

θα ελευθερωθεί από την φθορά και μολονότι είναι ευτελής θα καταστεί όμοιο με το ένδοξο σώμα του Χριστού¹⁴¹. Για το λόγο αυτό οι χριστιανοί επιθυμούν να αναχωρήσουν από το σώμα και να ταξιδέψουν προς τον Κύριο. Προσπαθούν με φιλότιμο, είτε παραμένοντας στο υλικό τους σώμα είτε φεύγοντας απ' αυτό να είναι ευχάριστοι στον Κύριο. Όλοι πρέπει να φανούν όπως είναι μπροστά στο βήμα του Χριστού, για να πάρει ο καθένας την ανταμοιβή του ανάλογα με όσα έπραξε με το σώμα του, καλά ή κακά¹⁴². Οι πιστοί δεν φοβούνται το θάνατο, ιδίως σε περιόδους δοκιμασιών της πίστης τους, αλλά λόγω της προσδοκίας του άλλου κόσμου ενισχύονται και προσεγγίζουν με γαλήνη το θάνατο. Λόγω της προσδοκίας της μέλλουσας ζωής προτιμούν να πεθάνουν ώστε να ενδημήσουν προς τον Κύριο¹⁴³. Σύμφωνα με τη χριστιανική πίστη το φυσικό σώμα θα αναστηθεί ως πνευματικό¹⁴⁴. Θα σταματήσει να κατευθύνεται από τις κατώτερες ζωικές δυνάμεις και απολαύσεις, και διαμορφωμένο εξ ολοκλήρου υπό του πνεύματος του Θεού, θα διευθύνεται από τις πνευματικές δυνάμεις της ψυχής¹⁴⁵. Γι' αυτό οι πιστοί δεν χάνουν το θάρρος τους αλλά αν και ο εξωτερικός άνθρωπος φθείρεται, ο εσωτερικός ανανεώνεται συνεχώς¹⁴⁶. Η φθορά και κατάπτωση του εξωτερικού ανθρώπου συντελεί στην ανακαίνιση και ενίσχυση του εσωτερικού ανθρώπου. Αν και το σώμα φθείρεται και οι δυνάμεις του εξασθενούν, η ψυχή ωφελείται με αποτέλεσμα να ανανεώνεται ο εσωτερικός άνθρωπος. Ο πιστός που βαδίζει το δρόμο της αρετής δε σταματά, αλλά συνεχώς προχωράει. Η στασιμότητα ισοδυναμεί με οπισθοδρόμηση¹⁴⁷. Ο Παύλος κάλεσε τους πιστούς να μεριμνούν για την πνευματική τους υπόσταση και όχι για τη φθαρτή φύση τους.: «*ὁ σπείρων εἰς τὴν σάρκα ἐαυτοῦ ἐκ τῆς σαρκὸς θερίσει φθοράν, ὁ δὲ σπείρων εἰς τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ πνεύματος θερίσει ζωὴν αἰώνιον*»¹⁴⁸. Όποιος σκέφτεται κι ενεργεί σαρκικά, θα έχει ανάλογες απολαβές κατά τον μέλλοντα βίο. Όποιος όμως υπό την καθοδήγηση του Πνεύματος ζήσει πνευματική ζωή, θα λάβει την αιώνια ζωή¹⁴⁹.

¹⁴¹ Τρεμπέλας: *Υπόμνημα: Τόμος 1*, σελ. 128.

¹⁴² Απόστολος Παύλος, *Β' Κορινθίους*, Ε 8 ; Απόστολος Παύλος, *Β' Κορινθίους*, Ε 10.

¹⁴³ Τρεμπέλας: *Υπόμνημα: Τόμος 1*, σελ. 475.

¹⁴⁴ Απόστολος Παύλος, *Α' Κορινθίους*, ΙΕ 44.

¹⁴⁵ Τρεμπέλας: *Υπόμνημα: Τόμος 1*, σελ. 413.

¹⁴⁶ Απόστολος Παύλος, *Β' Κορινθίους*, Δ 16.

¹⁴⁷ Τρεμπέλας: *Υπόμνημα: Τόμος 1*, σελ. 470.

¹⁴⁸ Απόστολος Παύλος, *Γαλάτας*, ΣΤ 8.

¹⁴⁹ Τρεμπέλας: *Υπόμνημα: Τόμος 2*, σελ. 75.

Η διδασκαλία του Αποστόλου δεν καταφερόταν ενάντια στο ανθρώπινο σώμα. Αντίθετα, ο Απόστολος δίδαξε σεβασμό στο σώμα¹⁵⁰, καθώς μέσα σε αυτό βρίσκεται η ψυχή του ανθρώπου η οποία του προσδίδει ιδιαίτερη αξία: «οὐκ οἴδατε ὅτι ναὸς Θεοῦ ἐστε και το Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν;»¹⁵¹. Ο Παῦλος, σε αντίθεση με την άποψη των Αλεξανδρινών που πρέσβευαν πως το σώμα αποτελεί «φυλακή της ψυχής» τόνισε ιδιαίτερα το γεγονός πως το ανθρώπινο σώμα είναι ναός του Θεού, γεγονός που δίδαξε ο ίδιος ο Χριστός: «ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς καί ἐμπεριπατήσω, καί ἔσομαι αὐτῶν Θεός»¹⁵². Κάθε χριστιανός αποτελεί κατοικητήριο του Θεού. Αν και ο Θεός εκδηλώνει την παρουσία του και σε άψυχα οικοδομήματα αφιερωμένα σε αυτόν, αληθινό κατοικητήριό Του ως άπειρο Πνεῦμα αποτελεί το εσωτερικό λογικών και πνευματικών υπάρξεων. Καθώς οι χριστιανοί αποτελούν σώμα Χριστού, καθίστανται ναός Του. Με την πτώση των πρωτοπλάστων ο ναός αμαυρώθηκε αλλά ο Χριστός, με την ενανθρώπισή του, τον ανέγειρε ξανά. Οι πιστοί καλούνται να προσφέρουν καθημερινά τους εαυτούς τους θυσία ζώσα, αγία και ευάρεστη στον Κύριο θυσιάζοντας κάθε άνομη επιθυμία και επιδιώκοντας να επιτελέσουν έργα αγαθά ώστε ως θυμίαμα να αναπέμπουν στο Θεό¹⁵³.

Παροτρύνοντας τους πιστούς να ακολουθήσουν τις διδασκαλίες του, ο Παῦλος επεσήμανε πως ο Χριστός θα μεγαλυνθεί μέσω του σώματός του, είτε με τη ζωή, είτε με το θάνατο: «μεγαλυνθήσεται Χριστός ἐν τῷ σώματί μου»¹⁵⁴. Πόθος κάθε χριστιανού είναι το να μεγαλυνθεί και δοξαστεί ο Χριστός και να έλθει η βασιλεία Του. Συγχρόνως επιθυμούν να δοξαστεί ο Χριστός μέσω των ίδιων και του σώματός τους. Αν παραστεί ανάγκη είναι διατεθειμένοι να υποστούν βάσανα καθώς μέσω του σώματός τους που προσφέρεται θυσία ζώσα δοξάζεται ο Χριστός. Ο Παῦλος με τα βασανιστήρια και τις φυλακίσεις που υπέστη δόξαζε το Θεό και συντελούσε στη μεγάλυνσή Του¹⁵⁵. Ζητούσε επιπλέον σεβασμό στο πρόσωπό του καθώς έφερε στο σώμα του τα στίγματα του Χριστού: «ἐγὼ γάρ τά στίγματα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματί μου βαστάζω»¹⁵⁶. Τα σημάδια των βασανισμένου του σώματος μαρτυρούσαν

¹⁵⁰ Giatsis, Sotiris: "The Byzantine views on the human body form the basis for physical activities in this period", in: *Nikephoros 2* (1989), 157 – 173, p. 160

¹⁵¹ Απόστολος Παῦλος, *Α΄ Κορινθίους*, Γ 16 .

¹⁵² Απόστολος Παῦλος, *Β΄ Κορινθίους*, ΣΤ 16 ; Ιερόθεος: *Το σώμα*, σελ.17.

¹⁵³ Τρεμπέλας: *Υπόμνημα: Τόμος 1*, σελ. 264, 490 ; Κιλίφης: *Επιστολές: Τόμος Α*, σελ. 177.

¹⁵⁴ Απόστολος Παῦλος, *Φιλιππησίους*, Α 20.

¹⁵⁵ Τρεμπέλας: *Υπόμνημα: Τόμος 2*, σελ. 177.

¹⁵⁶ Απόστολος Παῦλος, *Γαλάτας*, ΣΤ 17.

πως σαν γνήσιος δούλος του Θεού είχε το δικαίωμα να ζητά από τους πιστούς όσα τους δίδασκε¹⁵⁷. Από τα παραπάνω συμπεραίνουμε πως το ανθρώπινο σώμα δεν αποτελεί δεσμοκτήριο της ψυχής αλλά αποτελεί μέσο προσέγγισης του Θεού και απόδειξης της πίστης των χριστιανών.

Η συμφιλίωση του πνεύματος με τη σάρκα πραγματοποιήθηκε μέσω του Χριστού ο οποίος απέκτησε ανθρώπινη σωματική υπόσταση. Ο Παύλος τόνισε το γεγονός πως αν και ο Χριστός είχε ύπαρξη και μορφή θεϊκή, ταπεινώσε τον εαυτό Του παίρνοντας μορφή δούλου κι έγινε όμοιος με τους ανθρώπους. Αφού βρέθηκε ως προς την εξωτερική εμφάνιση ως άνθρωπος, ταπεινώσε τον εαυτό Του υπακούοντας στη θεία βούληση μέχρι το θάνατό Του¹⁵⁸. Ο Χριστός αποτελεί το ηθικό πρότυπο για όλους τους πιστούς. Επέλεξε την αυτοταπεινώση με το να λάβει ανθρώπινη μορφή η οποία συγκριτικά με τη θεϊκή μορφή κατέχει θέση δούλου¹⁵⁹. Με το σταυρικό Του θάνατο, συμφιλίωσε τους ανθρώπους με το σαρκικό του σώμα ώστε να τους παρουσιάσει εμπρός Του αγίους¹⁶⁰. Μέσω της σάρκας Του διέλυσε την έχθρα¹⁶¹. Οι ενέργειες του Χριστού δεν πραγματοποιήθηκαν μόνο μέσω της διδασκαλίας του αλλά σημαντικό ρόλο είχε η ίδια του η σωματική ύπαρξη και θυσία. Οι χριστιανοί πρέπει να είναι πρόθυμοι να υπομείνουν οποιαδήποτε θυσία υπέρ των διδασκομένων¹⁶². Ο Παύλος δίδαξε πως οι πιστοί, φέρουν πάντοτε στο σώμα τους τη νέκρωση του Ιησού, ώστε και η ζωή Του να φανερωθεί στο σώμα τους. Οι ζωντανοί παραδίδονται διαρκώς σε θάνατο για χάρη του Ιησού, ώστε να φανερωθεί στη θνητή τους σάρκα η ζωή Του¹⁶³. Τις δύσκολες στιγμές των διαγμών και τον φόβο του υπέρ πίστης θανάτου, οι πιστοί τον αντιμετωπίζουν ακολουθώντας το παράδειγμα του Χριστού. Η ανθρώπινη σάρκα παρά το γεγονός πως είναι θνητή και αδύναμη δεν καταλαμβάνεται από το θάνατο, αλλά θριαμβεύει και τον νικά¹⁶⁴. Η έλευση του Χριστού προσέφερε τον καινούργιο άνθρωπο, ο οποίος συνεχώς ανανεώνεται για να φτάσει στην τέλεια επίγνωση, όμοιος με την εικόνα του κτίστη του¹⁶⁵. Την έσχατη ημέρα ο Χριστός θα μεταμορφώσει το ταπεινό ανθρώπινο σώμα ώστε να γίνει ίδιο στη μορφή με το δικό

¹⁵⁷ Τρεμπέλας: *Υπόμνημα: Τόμος 2*, σελ. 79.

¹⁵⁸ Απόστολος Παύλος, *Φιλιπησίους*, Β 6-8.

¹⁵⁹ Τρεμπέλας: *Υπόμνημα: Τόμος 2*, σελ. 187.

¹⁶⁰ Απόστολος Παύλος, *Κολοσσαείς*, Α 22.

¹⁶¹ Απόστολος Παύλος, *Εφεσίους*, Β 15.

¹⁶² Τρεμπέλας: *Υπόμνημα: Τόμος 2*, σελ. 104.

¹⁶³ Απόστολος Παύλος, *Β΄ Κορινθίους*, Δ 10-11.

¹⁶⁴ Τρεμπέλας: *Υπόμνημα: Τόμος 1*, σελ. 468.

¹⁶⁵ Απόστολος Παύλος, *Κολοσσαείς*, Γ 10.

Του δοξασμένο σώμα¹⁶⁶. Οι πιστοί, αντανακλώντας τη δόξα του Κυρίου, μεταμορφώνονται στην ίδια με Αυτόν εικόνα ανεβαίνοντας από δόξα σε δόξα¹⁶⁷. Αποκαλυπτική της αποδοχής του ανθρώπινου σώματος είναι η ευχή του Αποστόλου Παύλου στους πιστούς να τους αγιάσει ο Θεός ως ολότητα και νους, ψυχή και σώμα άμεμπτα να διατηρηθούν τη μέρα της δευτέρας παρουσίας του Χριστού¹⁶⁸. Χάρη στη σαρκική παρέμβαση του Κυρίου η οποία επέφερε τη συμφιλίωση σάρκας και πνεύματος, ο Παύλος αποκάλυψε τους χριστιανούς επιστολή Χριστού γραμμένη όχι με μελάνι και σε πλάκες, αλλά σε σάρκινες καρδιές: «ἐπιστολή Χριστοῦ ἐγγεγραμμένη οὐ μέλανι, οὐκ ἐν πλαξὶ λιθίνοις, ἀλλὰ ἐν πλαξὶ καρδίαις σαρκίνοις»¹⁶⁹.

2.4.3. Διδασκαλία πιστών σχετικά με το ανθρώπινο σώμα: Αποβλέποντας στα οφέλη της τελικής σωτηρίας των ανθρώπινων ψυχών, ο Απόστολος δίδαξε τους πιστούς να μην αποσπώνται με την ενασχόληση σχετικά με τα επίγεια και πρόσκαιρα. Ζήτησε να παρουσιάσουν τα σώματά τους «ζωντανή θυσία, άγια και ευχάριστη μπροστά στο Θεό»¹⁷⁰. Με τα λόγια αυτά ο Παύλος αντιτέθηκε στην πρότερη δουλεία της αμαρτίας. Η ψυχή μεταδίδει την αγιότητά της και στο σώμα, καθώς το χρησιμοποιεί ως όργανο άγιων πράξεων¹⁷¹. Υπενθύμισε την αρχική ανθρώπινη πτώση, που επήλθε καθώς αντάλλαξαν τη δόξα του άφθαρτου Θεού με απομίμηση εικόνας φθαρτού ανθρώπου. Για το λόγο αυτό τους παρέδωσε ο Θεός, σύμφωνα με όσα επιθυμούσαν, σε ακαθαρσία και τους άφησε να ατιμάζουν μόνοι τους τα σώματά τους¹⁷². Προέβαλλε το ιδανικό της αδελφικής συμπόνιας και βοήθειας έναντι της αυταρέσκειας: «ὀφείλομεν δέ ἡμεῖς οἱ δυνατοὶ τὰ ἀσθενήματα τῶν ἀδυνάτων βαστάζειν, καὶ μὴ ἑαυτοῖς ἀρέσκειν»¹⁷³. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο ίδιος ο Χριστός ο οποίος «οὐχ ἑαυτῷ ἤρρεσεν»¹⁷⁴. Οι χριστιανοί πρέπει να επιδιώκουν να ευχαριστούν και να είναι αρεστοί στους συνανθρώπους τους και όχι στους ίδιους τους εαυτούς τους. Η πράξη αυτή πρέπει να συμβαίνει, όχι λόγω ανθρωπαρέσκειας, αλλά για να προοδεύσει ο πλησίον στην εν Χριστῷ ζωή. Ακόμα κι ο Χριστός δεν επεδίωξε

¹⁶⁶ Απόστολος Παύλος, *Φιλιπησίους*, Γ 21.

¹⁶⁷ Απόστολος Παύλος, *Β΄ Κορινθίους*, Γ 18.

¹⁶⁸ Απόστολος Παύλος, *Α΄ Θεσσαλονικείς*, Ε 23.

¹⁶⁹ Απόστολος Παύλος, *Β΄ Κορινθίους*, Γ 3.

¹⁷⁰ Απόστολος Παύλος, *Ρωμαίους*, ΙΒ 1.

¹⁷¹ Τρεμπέλας: *Υπόμνημα: Τόμος 1*, σελ. 178.

¹⁷² Απόστολος Παύλος, *Ρωμαίους*, Α 23 – 24.

¹⁷³ Απόστολος Παύλος, *Ρωμαίους*, ΙΕ 1.

¹⁷⁴ Απόστολος Παύλος, *Ρωμαίους*, ΙΕ 3.

στη ζωή του να περιποιηθεί τον εαυτό του αλλά παρέβλεψε τη δόξα του κι έγινε θυσία για τους ανθρώπους¹⁷⁵. Η πεποίθηση των χριστιανών δεν βασίζεται στην κατάσταση της σάρκας τους¹⁷⁶. Όσα ζουν εν σάρκα, τα ζουν με την πίστη του υιού του Θεού¹⁷⁷. Καύχημά τους αποτελεί το γεγονός πως δεν συμπεριφέρονται με σαρκική σοφία αλλά με απλότητα και χάρη Θεού¹⁷⁸.

Ο άνθρωπος δεν έφερε τίποτα μαζί του στον κόσμο κι ούτε θα μπορέσει να πάρει κάτι μαζί του στο τέλος. Ο Παύλος αποδεχόμενος τις ανθρώπινες ανάγκες, δίδαξε πως αν ο άνθρωπος μπορεί να εφοδιαστεί με τροφή και σκεπάσματα κατά τη ζωή του, τότε οφείλει να αρκεστεί σε αυτά¹⁷⁹. Όσα εξασφαλίζουν την επιβίωση στον άνθρωπο είναι ικανοποιητικά γι' αυτόν. Η διδασκαλία αυτή του Παύλου επισημαίνει πως οι πιστοί δεν έχουν ανάγκη τα περιττά και την πολυτέλεια¹⁸⁰. Αναγνώρισε τις φυσικές ανθρώπινες ανάγκες κατά τη ζωή: «τά βρώματα τῆ κοιλιᾶ καί ἡ κοιλιᾶ τοῖς βρώμασιν». Επισήμανε όμως πως αυτά δεν θα υφίστανται με τη σωτήρια έλευση του Θεού. Δίδαξε το σεβασμό προς το ανθρώπινο σώμα, αποκήρυκτωντας την κακομεταχείρισή του, θεωρώντας το «τῶ Κυρίῳ καί ὁ Κύριος τῶ σώματι»¹⁸¹. Μετά το τέλος της παρούσας ζωής τα φαγητά και η ανάγκη γι' αυτά δεν θα υπάρχει. Η πίστη στη μέλλουσα ζωή, όπου δεν θα υπάρχουν ανάγκες κι επιθυμίες, πρέπει να ωθεί τους χριστιανούς να μην διατελούν υπό το κράτος των παθών. Το σώμα κατά τη μέλλουσα ζωή δεν θα καταργηθεί αλλά θα καταστεί άφθαρτο. Πρέπει επομένως να είναι ὄργανο δικαιοσύνης και όχι ακαθαρσίας¹⁸². Καταφερόμενος εναντίον ὄσων κήρυτταν υποτίμηση του σώματος, τόνισε πως τέτοιες διδασκαλίες δεν αποφέρουν σε κανένα τιμή παρά μόνο σαρκική (εγωιστική) ικανοποίηση¹⁸³. Η υπερβολική περιφρόνηση και κακουχία του σώματος συγκαταλέγονται στους πειρασμούς ὡπως κι η υποδούλωση σε αυτό. Οι ενέργειες αυτές δεν αποφέρουν τιμή στον άνθρωπο αλλά αντίθετα ικανοποιούν πάθη ὡπως υπερηφάνεια κι εγωισμό¹⁸⁴.

Επέστησε την προσοχή των πιστών να μην μένουν προσκολλημένοι στα σαρκικά πράγματα, αμελώντας για τα πνευματικά. Ὅσοι αποβλέπουν στα πνευματικά,

¹⁷⁵ Κιλίφης: *Επιστολές: Τόμος Α*, σελ. 138.

¹⁷⁶ Απόστολος Παύλος, *Φιλιπησίους*, Γ 3.

¹⁷⁷ Απόστολος Παύλος, *Γαλάτας*, Β 20.

¹⁷⁸ Απόστολος Παύλος, *Β' Κορινθίους*, Α 12.

¹⁷⁹ Απόστολος Παύλος, *Α' Τιμόθεον*, ΣΤ 7- 8.

¹⁸⁰ Κιλίφης: *Επιστολές: Τόμος Β*, σελ. 272.

¹⁸¹ Απόστολος Παύλος, *Α' Κορινθίους*, ΣΤ 13.

¹⁸² Τρεμπέλας: *Υπόμνημα: Τόμος Ι*, σελ. 291.

¹⁸³ Απόστολος Παύλος, *Κολοσσαείς*, Β 23.

¹⁸⁴ Κιλίφης: *Επιστολές: Τόμος Β*, σελ. 152 ; Τρεμπέλας: *Υπόμνημα: Τόμος 2*, σελ. 252.

ενδιαφέρονται για τα πράγματα του Θεού, ώστε να είναι άγιοι σε σώμα και πνεύμα¹⁸⁵. Όσοι εμμένουν μόνο στις σαρκικές επιδιώξεις, ακόμα κι αν δεν αμαρτάνουν, υποφέρουν στη σαρκική τους ζωή προκαλώντας τη λύπη του Αποστόλου¹⁸⁶. Επισήμανε πως καθώς οι πιστοί άρχισαν να ασχολούνται με το πνεύμα δεν έπρεπε να υποπέσουν σε σαρκικές επιδιώξεις¹⁸⁷. Ειδικά για τις γυναίκες, ο Απόστολος προέτρεψε να στολίζουν τον εαυτό τους με κόσμια αμφίεση, με ντροπαλότητα και σωφροσύνη κι όχι με πλεξίματα μαλλιών, χρυσάφι, μαργαριτάρια και πολυτελή ενδύματα¹⁸⁸. Τα αγαθά έργα είναι ο καλύτερος στολισμός. Για το Θεό αυτά είναι πολυτελή και οι άνθρωποι που εμφανίζονται ως θεοσεβούμενοι αντί να επιδεικνύουν τον πλούτο τους και πολυτελή ενδύματα, οφείλουν να τα διαθέσουν σε έργα ευσέβειας και αγάπης¹⁸⁹.

Θέλοντας να υποδείξει την ανάγκη μεταστροφής των πιστών προς τις πνευματικές αναζητήσεις, τόνισε πως δεν μπορούσε να τους απευθυνθεί σαν σε πνευματικούς ανθρώπους αλλά σαν σαρκικούς, τα νήπια του Χριστού τα οποία πότισε γάλα κι όχι φαγητό γιατί ακόμα δεν μπορούσαν το δεχτούν. Ο λόγος της αδυναμίας τους έγκειται στο ότι ήταν ακόμα σαρκικοί. Όσο ενυπήρχε ανάμεσά τους ζήλεια, φιλονικία και διχόνοια θα παρέμεναν σαρκικοί και θα φέρονταν σύμφωνα με τα ανθρώπινα. Ένα ακόμα χαρακτηριστικό σαρκικότητας των ανθρώπων ήταν η προσκόλληση στην καταγωγή του καθένα¹⁹⁰.

Συμπέρασμα: Από τις παραπάνω θέσεις και διδασκαλίες σχετικά με το ανθρώπινο σώμα μπορούμε να διακρίνουμε τη θετική προσέγγιση του Αποστόλου ως προς αυτό. Κύριο μέλημα του Παύλου αποτελούσε η σωτηρία της ψυχής των διδασκόμενων του. Η σχετική με το σώμα διδασκαλία διεξήχθη στα πλαίσια της προτροπής του Αποστόλου προς τους πιστούς να επικεντρώνονται στα πνευματικά ζητήματα κι όχι στα υλικά. Αν και πόθος των χριστιανών είναι η απελευθέρωση της ψυχής με την επιστροφή της κοντά στον Κύριο, ο Παύλος αποδεχόταν την ανάγκη ύπαρξης του ανθρώπου με τη σωματική του υπόσταση ως μέσο αλλαγής και σωτηρίας. Οι χριστιανοί οφείλουν να διάγουν πρώτα ενάρετη φυσική ζωή για να κατακτήσουν τη μέλλουσα πνευματική. Για να το πετύχουν αυτό πρέπει να δεχτούν

¹⁸⁵ Απόστολος Παύλος, *Α΄ Κορινθίους*, Ζ 34.

¹⁸⁶ Απόστολος Παύλος, *Α΄ Κορινθίους*, Ζ 28.

¹⁸⁷ Απόστολος Παύλος, *Γαλάτας*, Γ 3.

¹⁸⁸ Απόστολος Παύλος, *Α΄ Τιμόθεον*, Β 9.

¹⁸⁹ Τρεμπέλας: *Υπόμνημα: Τόμος 1*, σελ. 355.

¹⁹⁰ Απόστολος Παύλος, *Α΄ Κορινθίους*, Γ 1- 4.

το σώμα τους και να ζήσουν σε αυτό σύμφωνα με τις χριστιανικές αρχές. Η ονομασία του σώματος ως «ναός Θεού» είναι ενδεικτική της σημασίας που κατέχει και του σεβασμού που οφείλει κάθε άνθρωπος να του επιδεικνύει. Μέγιστη απόδειξη της αξίας του ανθρώπινου σώματος αποτελεί η ενανθρώπιση του Χριστού. Ο Παύλος επέστησε την προσοχή των πιστών στα πνευματικά ζητήματα. Δεν δίδαξε όμως αποστροφή του σώματος αλλά σεβασμό προς αυτό. Οι βασικές σωματικές ανάγκες πρέπει να εξυπηρετούνται ώστε οι πιστοί να προσπαθούν απρόσκοπτα στη διεκδίκηση των πνευματικών τους επιδιώξεων.

2.4.4. *Πάθη σώματος*: Ο Παύλος, επεσήμανε πως η εμμονή στα σαρκικά ζητήματα είναι συνυφασμένη με πάθη. Παραδεχόταν πως και ο ίδιος λόγω της σαρκικής του φύσης βρισκόταν κάτω από την εξουσία της αμαρτίας¹⁹¹. Αυτό συνέβαινε γιατί δοκιμαζόταν από τις επιθυμίες της σάρκας και υπέπιπτε στα σωματικά πάθη¹⁹². Θεωρούσε πως στη σάρκα του δεν κατοικούσε το καλό, γιατί ενώ υπήρχε η θέληση, δεν έβρισκε τη δύναμη να το κάνει πράξη¹⁹³. Ως σάρκα εννοούσε το σωματικό του εαυτό, τη φυσική του υπόσταση που κατευθύνεται από πάθη¹⁹⁴. Θεωρούσε πως ένας άλλος νόμος στα μέλη του σώματος αντιστέκεται εναντίον του νόμου του νου και αιχμαλωτίζει τον άνθρωπο στο νόμο της αμαρτίας που υπάρχει στα μέλη του σώματος. Ονόμαζε το σώμα του «*σώμα του θανάτου*». Εξέφρασε την πεποίθηση πως ενώ με το νου του υπηρετούσε το νόμο του Θεού, με το σώμα του υπηρετούσε το νόμο της αμαρτίας¹⁹⁵. Ο νόμος είναι πνευματικός καθώς εκφράζει τη θεία θέληση. Η σαρκική φύση του ανθρώπου, με τα πάθη που συνεπάγεται, δημιουργεί ασυμφωνία μεταξύ των προερχομένων από τη σάρκα και των προερχομένων του πνεύματος. Ακόμα και εκεί όπου υπάρχει πνευματική ζωή υφίστανται ακόμη λείψανα σαρκικών διαθέσεων, καθιστώντας τον πιστό ως ένα βαθμό δέσμιο της αμαρτίας¹⁹⁶. Δίδαξε πως δεν υπάρχει καμία καταδίκη για όσους ανήκουν στο Χριστό οι οποίοι δεν ζουν σύμφωνα με το σώμα αλλά σύμφωνα με το πνεύμα. Ότι δεν μπορούσε να κάνει ο νόμος του πνεύματος που ήταν ασθενής λόγω της σάρκας, το έκανε ο Θεός στέλλοντας τον Υιό, με σώμα όμοιο με το σαρκικό της

¹⁹¹ Απόστολος Παύλος, *Ρωμαίους*, Ζ 14.

¹⁹² Κιλίφης: *Επιστολές: Τόμος Α.*, σελ. 76.

¹⁹³ Απόστολος Παύλος, *Ρωμαίους*, Ζ 18.

¹⁹⁴ Κιλίφης: *Επιστολές: Τόμος Α.*, σελ. 77.

¹⁹⁵ Απόστολος Παύλος, *Ρωμαίους*, Ζ 23 – 25.

¹⁹⁶ Τρεμπέλας: *Υπόμνημα: Τόμος Ι*, σελ. 112- 113.

αμαρτίας καταδικάζοντας την αμαρτία στη σάρκα¹⁹⁷. Ο πνευματικός νόμος χαρακτηρίστηκε ασθενής λόγω της σάρκας καθώς η σάρκα δεν ήταν δυνατό να εκτελέσει την πολιτεία του νόμου. Η αλλαγή κατέστη δυνατή με την έλευση του Χριστού ο οποίος έλαβε σώμα που έμοιαζε με την αμαρτωλή ανθρώπινη σάρκα, ήταν όμως στην πραγματικότητα αναμάρτητο¹⁹⁸. Όσοι ζουν κατά σάρκα σκέπτονται όσα θέλει το σώμα, ενώ οι πνευματικοί όσα θέλει το Πνεύμα¹⁹⁹. Για το λόγο αυτό ο Απόστολος δίδασκε τους πιστούς να πορεύονται με τη δύναμη του Αγίου Πνεύματος. Πετυχαίνοντάς το δεν θα εκτελέσουν ποτέ τις σαρκικές επιθυμίες: «πνεύματι περιπατεῖτε καί ἐπιθυμίαν σαρκός οὐ μὴ τελέσητε»²⁰⁰. Επεσήμανε πως η σάρκα έχει αντίθετες επιθυμίες με το Πνεύμα και πως η σύγκρουση αυτή οδηγεί τους ανθρώπους στο να μην πετυχαίνουν όσα επιθυμούν²⁰¹. Περιέγραψε κατ' αυτόν τον τρόπο τη διαμάχη για επικράτηση μεταξύ των σαρκικών και των πνευματικών λογισμών²⁰². Η σάρκα αντιτίθεται στις πνευματικές αναζητήσεις των πιστών οδηγώντας στην αμαρτία²⁰³. Το φρόνημα της σάρκας είναι θάνατος αλλά το φρόνημα του πνεύματος ζωή και ειρήνη. Το φρόνημα της σάρκας είναι έχθρα προς το Θεό γιατί δεν πειθαρχεί στο νόμο του Θεού, μην έχοντας την δυνατότητα να το κάνει. Όσοι είναι σαρκικοί δεν μπορούν να αρέσουν στο Θεό. Αν οι πιστοί φέρουν μέσα τους το Χριστό, το σώμα είναι νεκρό για την αμαρτία. Αν το πνεύμα του Θεού κατοικεί μέσα τους θα ζωογονήσει και τα θνητά τους σώματα. Οι χριστιανοί, δεν είναι επομένως οφειλέτες στο σαρκικό σώμα για να ζουν κατα σάρκα. Όσοι ζουν κατά σάρκα θα πεθάνουν, αν όμως με το Πνεύμα νεκρώνουν τις πράξεις του σώματος θα ζήσουν²⁰⁴. Οι χριστιανοί βρίσκονται σε αδιάκοπο πνευματικό αγώνα, αντιμετωπίζοντας αόρατους εχθρούς που εναντιώνονται στους πνευματικούς τους στόχους. Στον αγώνα αυτό δεν κυριαρχούνται από τη σάρκα, αν και περιβάλλονται σάρκα. Δεν ακολουθούν τις σαρκικές επιθυμίες αλλά αντίθετα προσπαθούν να αντισταθούν στα σαρκικά πάθη²⁰⁵. Ιδιαίτερα σημαντική είναι η τοποθέτηση του Αποστόλου στην οφειλόμενη αντίδραση των πιστών έναντι των σαρκικών παθών. Αν και η σάρκα με την αμαρτία που

¹⁹⁷ Απόστολος Παύλος, *Ρωμαίους*, Η 1- 3.

¹⁹⁸ Κιλίφης: *Επιστολές: Τόμος Α*, σελ. 80.

¹⁹⁹ Απόστολος Παύλος, *Ρωμαίους*, Η 5.

²⁰⁰ Απόστολος Παύλος, *Γαλάτας*, Ε 16.

²⁰¹ Απόστολος Παύλος, *Γαλάτας*, Ε 17.

²⁰² Κιλίφης: *Επιστολές: Τόμος Α*, σελ. 373.

²⁰³ Κιλίφης: *Επιστολές: Τόμος Α*, σελ. 81.

²⁰⁴ Απόστολος Παύλος, *Ρωμαίους*, Η 6 – 13.

²⁰⁵ Τρεμπέλας: *Υπόμνημα: Τόμος Ι*, σελ. 516 ; Koch : “Apostle Paul”, p 61

συνεπάγεται οδηγεί τον άνθρωπο στο θάνατο, ο Παύλος δεν καταφέρθηκε ενάντια στο ανθρώπινο σώμα. Δίδαξε τους πιστούς να νεκρώσουν όχι το ίδιο το σώμα αλλά τις πράξεις του, δηλαδή το σαρκικό φρόνημα με τα εσωτερικά πάθη²⁰⁶. Το γεγονός αυτό δείχνει το σεβασμό του Αποστόλου προς το σώμα και τον μη καταλογισμό ευθυνών σε αυτό για τα ανθρώπινα πάθη.

Ο Παύλος κατονόμασε τα σαρκικά πάθη, τα οποία θεωρούσε πως είναι φανερά: «μοιχεία, πορνεία, ακαθαρσία, ασέλγεια, ειδωλολατρεία, έχθρες, ζήλεις, θυμοί, διχόνοιες, αιρέσεις, φθόνοι, φόνοι, μεθύσια, άσεμνα γλέντια». Εξέφρασε μάλιστα τη βεβαιότητα πως όσοι υποπίπτουν σε αυτά, δεν θα κληρονομήσουν τη βασιλεία του Θεού²⁰⁷. Στη βασιλεία του Θεού δεν έχουν θέση «μέθυσοι, μοιχοί, αρσενοκοίτες, θυληπρεπείς, πόρνοι, υβριστές και άρπαγες»²⁰⁸. Αντίθετα, οι άνθρωποι του Χριστού σταύρωσαν τη σάρκα τους μαζί με τα πάθη και τις επιθυμίες²⁰⁹. Στο Χριστό κατοικεί όλο το πλήρωμα της θεότητας με σωματική μορφή κι ενωμένοι μαζί του είναι και οι πιστοί γεμάτοι. Με την πίστη τους εξέβαλαν το σώμα των σαρκικών αμαρτιών²¹⁰. Οι χριστιανοί προσκλήθηκαν για την ελευθερία. Όχι όμως την ελευθερία που είναι αφορμή για την σάρκα, αλλά με μέσο την αγάπη υπηρετεί ο ένας τον άλλο²¹¹. Η χριστιανική ελευθερία δεν αποτελεί πρόφαση για την εξυπηρέτηση των επιθυμιών της σάρκας και των ιδιοτροπιών της ανθρώπινης φύσης αλλά έχει όριο την αγάπη και σκοπό την υπηρεσία του συνανθρώπου²¹². Προέτρεψε τους πιστούς να νεκρώσουν τα γήινα μέλη τους, να εγκαταλείψουν τα πάθη, τις κακές επιθυμίες και την πλεονεξία²¹³. Τα σωματικά μέλη, ως όργανα του παλαιού ανθρώπου και των επιθυμιών του, εκτελούν τα αμαρτήματα από τα οποία δίδασκε αποχή ο απόστολος²¹⁴. Ο Παύλος δίδασκε τους πιστούς να μην αφήνουν την αμαρτία να κυριαρχεί στο θνητό τους σώμα και μην υπακούν σε αυτήν, υποκύπτοντας στις επιθυμίες του φυσικού σώματος²¹⁵. Υπενθύμισε τη θνησιμότητα του σώματος για να υποδείξει πως δεν έχει τόση αξία όση η αθάνατη ψυχή. Λειτουργεί επίσης ενθαρρυντικά στους πιστούς, υποδεικνύοντας πως ο αγώνας κατά της αμαρτίας είναι

²⁰⁶ Κιλίφης: *Επιστολές: Τόμος Α*, σελ. 82 - 83.

²⁰⁷ Απόστολος Παύλος, *Γαλάτας*, Ε 19- 21.

²⁰⁸ Απόστολος Παύλος, *Α΄ Κορινθίους*, ΣΤ 9 – 10.

²⁰⁹ Απόστολος Παύλος, *Γαλάτας*, Ε 24.

²¹⁰ Απόστολος Παύλος, *Κολοσσαείς*, Β 9- 11.

²¹¹ Απόστολος Παύλος, *Γαλάτας*, Ε 13.

²¹² Κιλίφης: *Επιστολές: Τόμος Α*, σελ. 373.

²¹³ Απόστολος Παύλος, *Κολοσσαείς*, Γ 5.

²¹⁴ Τρεμπέλας: *Υπόμνημα: Τόμος 2*, σελ. 255 ; Κιλίφης: *Επιστολές: Τόμος Β*, σελ. 156.

²¹⁵ Απόστολος Παύλος, *Ρωμαίους*, ΣΤ 12.

προσωρινός. Χρειάζεται όμως προσοχή καθώς η αμαρτία εξάπτει τις επιθυμίες και υποχρεώνει το σώμα να υπακούσει σε αυτήν²¹⁶. Δίδασκε επίσης τους χριστιανούς, να μην ετοιμάζουν τα σωματικά μέλη τους για να γίνουν όπλα της αδικίας αλλά να ετοιμάσουν τους εαυτούς τους για το Θεό και τα μέλη τους για να γίνουν όπλα δικαιοσύνης²¹⁷. Η διδαχή αυτή του Αποστόλου καταδεικνύει την πεποίθηση πως το σώμα δεν είναι κακό αλλά δημιούργημα αγαθού Θεού καθώς έχει τη δυνατότητα, σωστά καθοδηγούμενο από την ψυχή, να λειτουργεί για το Θεό. Όλα τα μέλη του γίνονται όπλα δικαιοσύνης όταν θέλει ο νους αλλά και το αντίθετο, όταν παρασυρθεί από την αμαρτία²¹⁸. Για το λόγο αυτό, ο Παύλος καλούσε τους πιστούς όπως ετοίμασαν τα μέλη τους να είναι υποδουλωμένα στην ακαθαρσία και την ανομία, να τα ετοιμάσουν ώστε να είναι υποταγμένα στη δικαιοσύνη²¹⁹. Όταν οι άνθρωποι ζούσαν σαρκική ζωή, τα αμαρτωλά πάθη από το νόμο λειτουργούσαν στα μέλη τους ώστε να καρποφορούν το θάνατο²²⁰. Η σαρκική ζωή που ανέφερε ο Απόστολος είναι η αντίθετη της πνευματικής, γεμάτη πάθη τα οποία οδηγούν τον άνθρωπο στην αμαρτία. Τα πάθη αυτά είχαν τόσο μεγάλη δύναμη στα σωματικά μέλη των ανθρώπων ώστε οδηγούσαν στο θάνατο²²¹. Τώρα όμως δεν ισχύει πια ο νόμος γιατί οι χριστιανοί έχουν πεθάνει ως προς αυτό που τους εξουσίαζε ώστε να υπηρετούν πια στην καινούργια ζωή του πνεύματος²²².

Ο Απόστολος προέτρεπε τους πιστούς να ζουν με τη φώτιση του Αγίου Πνεύματος και τότε δεν θα εκτελούν ποτέ τις σαρκικές επιθυμίες. Η σάρκα έχει επιθυμίες εναντίον του πνεύματος, αλλά και το πνεύμα εναντίον της σάρκας. Αυτά συγκρούονται μεταξύ τους ώστε να μην κάνουν αυτά που οι πιστοί θέλουν²²³. Στη διδασκαλία του έδινε ο ίδιος το παράδειγμα παραδεχόμενος πως και τα σημαντικά μέλη της Εκκλησίας, συμπεριλαμβανομένου και του Παύλου, ζούσαν κάποτε σύμφωνα με τις επιθυμίες της σάρκας τους, πραγματοποιώντας τα θελήματά της και πως αποτελούσαν εκ φύσεως παιδιά της οργής όπως και οι υπόλοιποι άνθρωποι²²⁴. Δίδαξε πως οι πιστοί είναι αυτοί που στο τέλος θα κρίνουν αγγέλους. Αν λοιπόν ασχολούνται με τα βιωτικά θέματα απασχολούν μάταια τους ήδη

²¹⁶ Κιλίφης: *Επιστολές: Τόμος Α*, σελ. 69.

²¹⁷ Απόστολος Παύλος, *Ρωμαίους*, ΣΤ 13.

²¹⁸ Κιλίφης: *Επιστολές: Τόμος Α*, σελ. 69.

²¹⁹ Απόστολος Παύλος, *Ρωμαίους*, ΣΤ 19.

²²⁰ Απόστολος Παύλος, *Ρωμαίους*, Ζ 5.

²²¹ Κιλίφης: *Επιστολές: Τόμος Α*, σελ. 74.

²²² Απόστολος Παύλος, *Ρωμαίους*, Ζ 6.

²²³ Απόστολος Παύλος, *Γαλάτας*, Ε 16- 17.

²²⁴ Απόστολος Παύλος, *Εφεσίους*, Β 3.

κουρασμένους ανθρώπους της Εκκλησίας και τους καλούσε να ντραπούν για τις ενέργειες αυτές²²⁵.

Απορώντας για την αμφισβήτηση των Κορινθίων προς το πρόσωπό του, εξέφρασε την απορία αν νόμιζαν πως σκεφτόταν σαρκικά: «*ἢ ἄ βουλεύομαι, κατά σάρκα βουλεύομαι;*»²²⁶. Τους παρακάλεσε να μην τον φέρουν στην ανάγκη να αντιμετωπίσει με αποφασιστικότητα όσους θεωρούσαν πως ζούσε με σαρκικά κριτήρια. Επισήμανε πως οι χριστιανοί, αν και προχωρούν με σάρκινο σώμα, δεν πολεμούν κατά σάρκα. Τα όπλα με τα οποία πολεμούν δεν είναι σαρκικά αλλά είναι δυνατά από το Θεό να γκρεμίσουν οχυρώματα²²⁷. Οι «κατά σάρκα περιπατοῦντες» άνθρωποι είναι αυτοί που συμπεριφέρονται έχοντας προσωπικά και συμφεροντολογικά κριτήρια. Οι χριστιανοί όμως, αν και περιβάλλονται από ανθρώπινο και αδύναμο σώμα, έχουν αναλάβει έναν υπερφυσικό αγώνα κι ανάλογα με αυτόν είναι τα εφόδια που διαθέτουν. Αυτά είναι πνευματικά και προέρχονται από το Θεό. Οι πιστοί, δεν υπηρετούν το σώμα τους, ούτε καταλαμβάνονται από συμφέροντα και πάθη²²⁸.

Για το λόγο αυτό ο Απόστολος καλούσε τους χριστιανούς να ζουν ευπαρουσίαστοι κι όχι με άσεμνα συμπόσια, μέθες και ασέλγειες. Προέτρεπε να ντυθούν τον Κύριο και να μη φροντίζουν καθόλου για τις επιθυμίες της σάρκας²²⁹. Αφού αρνηθούν την ασέβεια και τις κοσμικές επιθυμίες, θα είναι σε θέση να ζήσουν συνετά και δίκαια²³⁰.

Συμπέρασμα: Από τα παραπάνω είναι εμφανής η θέση του Αποστόλου πως η ανθρώπινη φύση είναι συνυφασμένη με πάθη και επιθυμίες. Τα πάθη αυτά είναι αντίθετα με τις πνευματικές επιδιώξεις των χριστιανών και αποτελούν εμπόδιο στην προσπάθεια για τη σωτηρία της ψυχής τους. Ο Παύλος όμως δεν καταφέρθηκε ενάντια στο σώμα ως υπεύθυνο των παθών αυτών. Αντίθετα δίδαξε πως οι πιστοί έχουν επιλογή των πράξεών τους, οι οποίες καθορίζουν το αποτέλεσμα της ζωής τους. Οφείλουν να αντισταθούν στα σαρκικά πάθη και να διάγουν ζωή σύμφωνη με τις χριστιανικές αξίες και ιδανικά. Κατ' αυτόν τον τρόπο καθιστούν και το σώμα τους

²²⁵ Απόστολος Παύλος, *Α΄ Κορινθίους*, ΣΤ 3- 5.

²²⁶ Απόστολος Παύλος, *Β΄ Κορινθίους*, Α 17.

²²⁷ Απόστολος Παύλος, *Β΄ Κορινθίους*, Ι 2- 4.

²²⁸ Κιλίφης: *Επιστολές: Τόμος Α*, σελ. 313.

²²⁹ Απόστολος Παύλος, *Ρωμαίους*, ΙΓ 13- 14.

²³⁰ Απόστολος Παύλος, *Τίτον*, Β 12.

μέσο τελείωσης και προσέγγισης του Θεού. Η ζωή τους είναι αυτή που καθορίζει αν το σώμα του θα αποτελέσει «όπλο αδικίας» ή «όπλο δικαιοσύνης». Το ανθρώπινο σώμα επομένως δεν καταδικάζεται αλλά αναγνωρίζεται η αδυναμία του και η ανάγκη υποστήριξής του από το πνεύμα μέσω των κατάλληλων επιλογών των πιστών.

2.4.5. *Μέλη σώματος*: Η αποδοχή του ανθρώπινου σώματος από τον Παύλο κι ο σεβασμός σε αυτό, είναι εμφανή στη χρησιμοποίησή του στη διδασκαλία περί ενότητας της Εκκλησίας και των πιστών της. Ο Απόστολος χρησιμοποίησε τα μέλη του ανθρώπινου σώματος για να περιγράψει την άμεση σύνδεση των πιστών με το Χριστό και να επισημάνει την ανάγκη αποφυγής των άνομων ενεργειών, προτρέποντας στην ενασχόληση με τα πνευματικά θέματα. Όπως το ανθρώπινο σώμα είναι ένα αποτελούμενο από πολλά μέλη και όλα τα μέλη του σώματος αποτελούν ένα σώμα, έτσι συμβαίνει και με την Εκκλησία. Με ένα Πνεύμα, όλοι οι άνθρωποι βαπτίστηκαν για να αποτελούν ένα σώμα²³¹. Με τη διδασκαλία αυτή ο Απόστολος εξήρε την ενότητα της Εκκλησίας. Ο Χριστός αποτελεί ολόκληρο το σώμα της καθώς ενώνει τα διάφορα μέλη της και αποτελεί εξ αυτών μια οργανική και αδιαίρετη ολότητα²³². Το σώμα της Εκκλησίας αποτελείται από πολλά μέλη κι όχι ένα. Όλα τα μέλη αλληλοσυμπληρώνονται όπως ακριβώς συμβαίνει και με το ανθρώπινο σώμα και τα τοποθέτησε ο Θεός όπως θέλησε ανάλογα με τις ιδιότητές τους. Κάθε μέλος επιτελεί διαφορετική λειτουργία, δεν μπορεί όμως να θεωρηθεί ανεξάρτητο του όλου σώματος. Ο απόστολος παρέθεσε συγκεκριμένα παραδείγματα δανεισμένα από την ενότητα του ανθρώπινου σώματος. Το πόδι είναι διαφορετικό του χεριού και το αφτί είναι διαφορετικό του ματιού αλλά δεν μπορούν να θεωρηθούν ανεξάρτητα του σώματος καθώς αποτελούν αναπόσπαστα μέλη του. Το ίδιο συμβαίνει και με τα μέλη της Εκκλησίας. Κάθε πιστός αποτελεί ξεχωριστό μέλος της ολότητας της Εκκλησίας και δεν μπορεί να θεωρηθεί ανεξάρτητος. Χωρίς τα επιμέρους μέλη, η Εκκλησία δεν θα μπορούσε να έχει ύπαρξη και να είναι λειτουργική²³³. Τα μέλη του σώματος που θεωρούνται ασθενέστερα είναι τα πιο αναγκαία κι αυτά που νομίζουμε πως δεν αξίζουν την υπόληψή μας τα περιβάλλουμε με μεγαλύτερη τιμή. Τα πιο άσχημα τα περιβάλλουμε με περισσότερη τιμή, μα όσα είναι όμορφα δεν χρειάζονται στόλισμα. Ο Θεός τα ανακάτεψε όλα στο σώμα δίνοντας περισσότερη τιμή σε αυτό που υστερεί

²³¹ Απόστολος Παύλος, *Α΄ Κορινθίους*, ΙΒ 12 - 13.

²³² Τρεμπέλας: *Υπόμνημα: Τόμος 1*, σελ. 367 ; Κιλίφης: *Επιστολές: Τόμος Α*, σελ. 228.

²³³ Απόστολος Παύλος, *Α΄ Κορινθίους*, ΙΒ 14 - 18.

για να μην υπάρχει διαχωρισμός στο σώμα αλλά να φροντίζουν το ένα μέλος το άλλο. Όταν υποφέρει ένα μέλος συμπάσχουν όλα. Όταν δοξάζεται ένα, χαίρονται και τα υπόλοιπα. Οι χριστιανοί είναι σώμα Χριστού και μέλη του ο καθένας²³⁴.

Οι πιστοί έχουν σταθερή σύνδεση μεταξύ τους καθώς αποτελούν το σώμα της Εκκλησίας «*ἓν σῶμα καί ἓν Πνεῦμα*»²³⁵. Έχουν όλοι κληθεί στην ειρήνη του Θεού ως ένα σώμα²³⁶. Ο Παύλος τόνισε και το γεγονός πως καθώς ο άρτος της Κοινωνίας είναι ένας, το πλήθος των πιστών γίνεται κι αυτό ένα, καθώς όλοι μετέχουν στον ένα άρτο²³⁷. Κάλεσε τους πιστούς να διάγουν ενάρετη ζωή και να είναι ειλικρινείς μεταξύ τους λόγω του ότι αποτελούν «*αλλήλων μέλη*»²³⁸. Δίδαξε ζωή αντάξια του ευαγγελίου ώστε να μαθαίνει ικανοποιημένος πως οι χριστιανοί στέκονται με ένα πνεύμα και μια ψυχή ακολουθώντας την ευαγγελική πίστη²³⁹. Όποιος όμως δεν διάγει ανάλογο βίο κάνει κατάκριση στον εαυτό του μη διακρίνοντας το σώμα του Χριστού²⁴⁰. Ο ίδιος ο Παύλος, δίνοντας το παράδειγμα, χαιρόταν για όσες δυσκολίες αντιμετώπιζε χάριν των υπόλοιπων χριστιανών καθώς αποτελούν το σώμα του Χριστού²⁴¹.

Ο Θεός τοποθέτησε στην Εκκλησία σειρά και ιδιότητες²⁴². Όπως ακριβώς έχουμε σε ένα σώμα πολλά μέλη, δεν επιτελούν όμως όλα την ίδια λειτουργία, έτσι και το πλήθος των χριστιανών αποτελεί ένα σώμα με το Χριστό και καθένας μας είναι μέλος του άλλου. Έχοντας διαφορετικά χαρίσματα (προφητεία, εκκλησιαστική υπηρεσία, διδασκαλία, παρηγορία) κάθε πιστός καλείται να τα αξιοποιήσει με απλότητα, ζήλο και χαρούμενη διάθεση²⁴³. Ο Χριστός έδωσε τα χαρίσματα στα μέλη της εκκλησίας με σκοπό να οικοδομείται το σώμα του Χριστού²⁴⁴. Κάθε πιστός, ως μέλος αλλήλων, οφείλει να χρησιμοποιεί το ξεχωριστό του χάρισμα προς όφελος του όλου σώματος της Εκκλησίας. Στο πλαίσιο της Εκκλησίας δεν νοείται ξεχωριστή ύπαρξη αλλά μόνο μέλη ενός ενιαίου σώματος. Κατ' αυτόν τον τρόπο οι πιστοί βρίσκονται σε στενή σχέση μεταξύ τους και είναι υποχρεωμένοι να πράττουν το καλό, ενεργώντας πάντα για την προαγωγή και καλή λειτουργία του όλου σώματος. Δεν πρέπει να γίνεται υπερεκτίμηση των επιμέρους χαρισμάτων λόγω του κινδύνου

²³⁴ Απόστολος Παύλος, *Α΄ Κορινθίους*, ΙΒ 22 – 27.

²³⁵ Απόστολος Παύλος, *Εφεσίους*, Δ 4.

²³⁶ Απόστολος Παύλος, *Κολοσσαείς*, Γ 15.

²³⁷ Απόστολος Παύλος, *Α΄ Κορινθίους*, Ι 17.

²³⁸ Απόστολος Παύλος, *Εφεσίους*, Δ 25.

²³⁹ Απόστολος Παύλος, *Φιλιπησίους*, Α 27.

²⁴⁰ Απόστολος Παύλος, *Α΄ Κορινθίους*, ΙΑ 29 .

²⁴¹ Απόστολος Παύλος, *Κολοσσαείς*, Α 24.

²⁴² Απόστολος Παύλος, *Α΄ Κορινθίους*, ΙΒ 28.

²⁴³ Απόστολος Παύλος, *Ρωμαίους*, ΙΒ 4 - 8.

²⁴⁴ Απόστολος Παύλος, *Εφεσίους*, Δ 11- 12.

της διάσπασης των μελών. Δεν πρέπει όμως ούτε λόγω υπερβολικής ταπείνωσης να παραμένουν τα μέλη αδρανή αλλά να παραδίδουν τον εαυτό τους στον Κύριο ώστε να τα χρησιμοποιήσει όπως εκείνος κρίνει κατάλληλο²⁴⁵.

Ο Χριστός είναι η κεφαλή της Εκκλησίας²⁴⁶, γεγονός που μαρτυρά την άμεση σύνδεση των πιστών μαζί Του. Ο Θεός τα υπέταξε όλα στα πόδια του και έδωσε τον Χριστό κεφαλή της Εκκλησίας, η οποία είναι το σώμα του, η ολοκλήρωση εκείνου που γεμίζει τα πάντα με τα πάντα²⁴⁷. Μέσα σε Αυτόν ευδόκησε ο Θεός ολόκληρος να κατοικήσει και μέσω αυτού να συμφιλιώσει τα πάντα με τον Εαυτό Του²⁴⁸. Σε Αυτόν κατοικεί όλο το πλήρωμα της θεότητας με σωματική μορφή κι ενωμένοι μαζί του είναι κι οι πιστοί γεμάτοι, καθώς είναι η κεφαλή κάθε αρχής κι εξουσίας. Με την πίστη, οι πιστοί εξέρχονται του σώματος των σαρκικών αμαρτιών²⁴⁹. Η εικόνα του Χριστού ως κεφαλή του σώματος της Εκκλησίας αποδίδει την σχέση ένωσης και εξάρτησης που υπάρχει μεταξύ Του και των πιστών. Δεν αποτελεί μόνο νομοθέτη και αρχηγό αλλά χωρίς αυτόν δεν μπορεί να λειτουργήσει και να τροφοδοτηθεί το σώμα της Εκκλησία. Αυτός ενώνει όλα τα μέλη και τα καθιστά ικανά να πετύχουν κάθε έργο. Με βάση τη σωστή σχέση κι επικοινωνία με το Χριστό, οι πιστοί αναπτύσσονται και αποδίδουν²⁵⁰. Μένοντας πιστοί στην αλήθεια, οι χριστιανοί πρέπει με αγάπη να προοδεύουν σε όλα, μέσα στο Χριστό που είναι η κεφαλή της Εκκλησίας. Από αυτόν συναρμολογείται ολόκληρο το σώμα και συνταιριάζεται με κάθε επαφή προς την τροφοδοσία και ανάλογα με το μέτρο που λειτουργεί το κάθε μέρος ξεχωριστά, κατορθώνει την αύξηση του σώματος ώστε να προοδεύει όλο μαζί με αγάπη²⁵¹. Τα λόγια αυτά του Αποστόλου λειτουργούν προτρεπτικά στους πιστούς να ακολουθήσουν το παράδειγμα του Χριστού, της κεφαλής του σώματος. Το υπόλοιπο σώμα πρέπει να είναι αντάξιο της ωραιότητας της κεφαλής του για να είναι κανονικά πλασμένο, και να μην θεωρείται προβληματικό και ελλιπές. Προέτρεψε έτσι τους πιστούς να μην ατιμάζουν την κεφαλή της Εκκλησίας με τις ελλείψεις και τα ελαττώματα τους. Πρέπει να ενεργούν πάντα προς δόξα Κυρίου και να προοδεύουν συνεχώς στην αρετή²⁵². Ο Παύλος δίδαξε προσοχή σε όσους μπορούν να αποτρέψουν

²⁴⁵ Τρεμπέλας: *Υπόμνημα: Τόμος 2*, σελ. 180 – 181.

²⁴⁶ Απόστολος Παύλος, *Εφεσίους*, Α 22- 23 ; Απόστολος Παύλος, *Κολοσσαείς*, Α 18.

²⁴⁷ Εφεσίους Α 22- 23

²⁴⁸ Απόστολος Παύλος, *Κολοσσαείς*, Α 18.

²⁴⁹ Απόστολος Παύλος, *Κολοσσαείς*, Β 9- 11.

²⁵⁰ Κιλίφη: *Επιστολές: Τόμος Β*, σελ. 136.

²⁵¹ Απόστολος Παύλος, *Εφεσίους*, Δ 15- 16.

²⁵² Τρεμπέλας: *Υπόμνημα: Τόμος 2*, σελ. 127.

τους πιστούς από την τελική σωτηρία της ψυχής τους. Σε αυτή την κατηγορία τοποθέτησε όσους μάταια υπερηφανεύονται με το σαρκικό μυαλό τους και που δεν κρατούν την κεφαλή από την οποία όλο το σώμα τρεφόμενο και συγκρατούμενο μέσω των αρθρώσεων και των νεύρων αυξάνει με την αύξηση που θέλει ο Θεός, δηλαδή το Χριστό²⁵³. Καταφέρθηκε έτσι εναντίων των ψευτοδιδασκάλων που αλλοίωσαν τις αλήθειες της πίστης. Όποιος θέλει να μην παρασυρθεί από πλάνες πρέπει να παραμένει διαρκώς ενωμένος με το Χριστό και τη χάρη Του. Δεν πρέπει να αποδέχεται καμιά άλλη παρεμβατική δύναμη όπως έκαναν οι αιρετικοί²⁵⁴.

Ο Απόστολος χρησιμοποίησε το παράδειγμα της ενότητας των μελών του σώματος για να δείξει τη βαρύτητα του αμαρτήματος της μοιχείας. Επεσήμανε στους πιστούς πως τα σώματά τους είναι μέλη του Χριστού. Όποιος ενώνεται με τον Κύριο είναι ένα πνεύμα. Κάθε αμάρτημα στο οποίο υποπίπτει ο άνθρωπος είναι έξω από το σώμα του, μα αυτός που μοιχεύει αμαρτάνει στο ίδιο του το σώμα. Καθώς όμως αυτό είναι ναός του αγίου Πνεύματος που ενυπάρχει στον άνθρωπο και το οποίο αποτελεί δωρεά Θεού, ο άνθρωπος δεν ανήκει στον εαυτό του. Κάλεσε επομένως τους πιστούς να δοξάζουν το Θεό με το σώμα και το πνεύμα τους, τα οποία είναι του Θεού²⁵⁵. Η παράδοση του σώματος στην αμαρτία αποτελεί ύβρη και περιφρόνηση προς τον Χριστό. Κανείς δεν μπορεί ταυτόχρονα να είναι μέλος Χριστού και να διαπράττει την αμαρτία καθώς αυτόματα αποσπάται από το σώμα του Χριστού²⁵⁶. Ιδιαίτερα το αμάρτημα της μοιχείας προκαλεί άμεση ζημιά ενάντια στην υπόσταση του ανθρώπινου σώματος και επομένως στην κατασκευή του ανθρώπου από την απαρχή της δημιουργίας του²⁵⁷. Μέσω της διδασκαλίας αυτής ο Απόστολος προέτρεψε τους πιστούς να σεβαστούν τον εαυτό τους, το σώμα της Εκκλησίας στο οποίο ανήκουν και να διεξάγουν ζωή ανάλογη με τις χριστιανικές αξίες.

Ο Χριστός, μέσω του σταυρικού Του θανάτου, σταμάτησε τη διάκριση εθνικών και Εβραίων ενώνοντάς τους σε ένα σώμα²⁵⁸. Τα μέλη του ανθρώπινου σώματος αποτέλεσαν μέσο στη διδασκαλία των σχέσεων μεταξύ άντρα και γυναίκας. Κεφαλή κάθε άντρα είναι ο Χριστός, κεφαλή της γυναίκας ο άντρας και κεφαλή του

²⁵³ Απόστολος Παύλος, *Κολοσσαείς*, Β 18 – 19.

²⁵⁴ Κιλίφης: *Επιστολές: Τόμος Β*, σελ. 151.

²⁵⁵ Απόστολος Παύλος, *Α΄ Κορινθίους*, ΣΤ 15- 20.

²⁵⁶ Τρεμπέλας: *Υπόμνημα: Τόμος Ι*, σελ. 292 – 293.

²⁵⁷ Κιλίφης: *Επιστολές: Τόμος Α*, σελ. 191.

²⁵⁸ Απόστολος Παύλος, *Εφεσίους*, Β 16.

Χριστού ο Θεός²⁵⁹. Οι άντρες οφείλουν να αγαπούν τις γυναίκες όπως τα σώματά τους. Όποιος αγαπά τη γυναίκα του, αγαπά τον εαυτό του. Κανείς δεν μίσησε την ίδια του τη σάρκα αλλά τη διατρέφει και την περιποιείται όπως ο Κύριος την Εκκλησία. Όλοι οι άνθρωποι είμαστε μέλη του σώματός Του, από τη σάρκα και τα κόκαλά Του. Για χάρη Του άντρας και γυναίκα θα γίνουν οι δυο σάρκα μια²⁶⁰. Η ενότητα αυτή των μελών αποτελεί επιχείρημα για αμοιβαία αγάπη αντρός και γυναικός, όπως συμβαίνει και με το ανθρώπινο σώμα. Η ευτυχία του ενός εξαρτάται από την ευτυχία του άλλου²⁶¹.

Συμπέρασμα: Ο παραλληλισμός της ενότητας της Εκκλησίας με αυτή των μελών του ανθρώπινου σώματος αποτελεί σημαντική ένδειξη της αποδοχής του σώματος από τον Απόστολο αλλά και της νεοσύστατης θρησκείας κατ' επέκταση. Η ενότητα και άμεση σύνδεση και εξάρτηση των πιστών είναι ένα ιδιαίτερα σημαντικό θεολογικό ζήτημα. Η επιλογή των μελών του σώματος για να τονιστεί η άμεση αυτή σύνδεση δεν είναι τυχαία. Αποτελεί έμπρακτη μαρτυρία και απόδειξη της θέσης της Εκκλησίας πως το σώμα χρίζει προσοχής και σεβασμού, καθώς χαρακτηρίζεται «ναός Θεού» και αποτελεί μέσο σωτηρίας των ψυχών. Ιδιαίτερη βαρύτητα έχει και η θέση που αποδίδεται στο Χριστό ως «κεφαλή της Εκκλησίας». Ο Απόστολος, θέλοντας να επιστήσει την προσοχή των πιστών σε κορυφαία θεολογικά ζητήματα, δανείστηκε την εικόνα και λειτουργία του φυσικού σώματος. Το γεγονός αυτό δεν είναι τυχαίο αλλά προσθέτει στην προηγούμενη διδασκαλία περί της αξίας του σώματος. Αν και πρωταρχικός στόχος είναι να δοθεί έμφαση στην ενότητα της Εκκλησίας και της κορυφαίας θέσης του Χριστού σε αυτή, η χρησιμοποίηση του παραδείγματος των μελών του σώματος φανερώνει την αξία του στη ζωή των χριστιανών παρά τα πάθη και τις αδυναμίες του.

2.4.6. *Σωματική ασθένεια:* Ο Απόστολος Παύλος χρησιμοποίησε στη διδασκαλία του παραδείγματα δανεισμένα από την ασθένεια που πλήττει το ανθρώπινο σώμα. Μέσω των παραδειγμάτων αυτών γίνεται εμφανές το γεγονός ότι η ασθένεια κρίνεται ως επιβλαβής και αρνητική για το σώμα ενώ αντίθετα η υγεία είναι το επιθυμητό και ωφέλιμο. Ως παράδειγμα ασθενικών ανθρώπων προέβαλλε τους

²⁵⁹ Απόστολος Παύλος, *Α΄ Κορινθίους*, ΙΑ 3 ; Απόστολος Παύλος, *Εφεσίους*, Ε 23.

²⁶⁰ Απόστολος Παύλος, *Εφεσίους*, Ε 28 – 31.

²⁶¹ Τρεμπέλας: *Υπόμνημα: Τόμος 2*, σελ. 149 ; Κιλίφης: *Επιστολές: Τόμος Β*, σελ. 62.

Αποστόλους, οι οποίοι ζούσαν ασκητικά και με στερήσεις: «*Ἡμεῖς ἀσθενεῖς. Ἄχρι τῆς ἄρτι ὥρας καὶ πεινώμεν καὶ διμῶμεν καὶ γυμνητεύομεν καὶ κολαφιζόμεθα καὶ ἀστατοῦμεν*»²⁶². Παρά την ασθένειά τους, βρίσκονταν ζωντανοί κοντά στους πιστούς με τη δύναμη του Θεού²⁶³. Θεωρούσε πως η σωματική ασθένεια αποτελεί μέσο πνευματικής τελείωσης για τους ανθρώπους. Το γεγονός αυτό παραδεχόταν και για τον εαυτό του. Η ασθένειά του λειτουργούσε αποτρεπτικά του πάθους της υπερηφάνειας. Η πνευματική δύναμη τελειοποιείται μέσω της σωματικής ασθένειας: «*ἡ γὰρ δύναμίς μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται*», «*ὅταν γὰρ ασθενῶ, τότε δυνατός εἰμι*». Για το λόγο αυτό ο Παῦλος θεωρούσε καύχημα την ασθένειά του και την δεχόταν με ευχαρίστηση χάριν του Χριστού²⁶⁴. Η ασθένειά του μάλιστα αποτελούσε το μόνο καύχημα που αναγνώριζε για τον εαυτό του: «*ὑπὲρ δὲ ἑμαυτοῦ οὐ καυχῆσομαι εἰ μὴ ἐν ταῖς ἀσθενείαις μου*»²⁶⁵. Οι πιστοὶ μέσω των σωματικῶν θλίψεων παιδαγωγούνται και συγκρατούνται στην ταπεινοφροσύνη²⁶⁶. Η ασθένεια του Παύλου οδηγούσε τους σύγχρονούς του να σχολιάζουν πως ενώ οι επιστολές του ήταν πολύ σοβαρές και ισχυρές, η παρουσία του σώματός του ήταν ασθενής και ο λόγος του εξουθενωμένος²⁶⁷. Σύμφωνα με τη διδασκαλία του Παύλου, η ασθένεια θα καταργηθεί κατά τη Δευτέρα Παρουσία του Κυρίου. Τότε θα γίνει πραγματικότητα η υπόσχεση της ανάστασης των νεκρῶν, η οποία σπέρνεται στην ασθένεια και ανασταίνεται στη δύναμη²⁶⁸. Το ανθρώπινο σώμα κατά την Δευτέρα Παρουσία θα καθαρισθεί από κάθε γήινη υπόσταση και θα καταστεί υλικό μεν αλλά αιθέριο σώμα το οποίο θα λάμπει μέσω της λαμπρότητας του σώματος του Κυρίου, βρισκόμενο σε πλήρη αρμονία με το Πνεῦμα του Θεού²⁶⁹.

Αναφορά σε αρρώστεια της εποχής, ενδεικτική της αρνητικής θέσης που αυτή κατείχε, πραγματοποίησε ο Παῦλος στην προς Τιμόθεον επιστολή. Χαρακτήρισε τα αιρετικά λόγια ως γάγγραινα που θα απλωθεί καταστρεπτικά: «*ὁ λόγος αὐτῶν ὡς γάγγραινα νομὴν ἔξει*»²⁷⁰.

²⁶² Απόστολος Παῦλος, *Α΄ Κορινθίους*, Δ 10- 12.

²⁶³ Απόστολος Παῦλος, *Β΄ Κορινθίους*, ΙΓ 3- 4.

²⁶⁴ Απόστολος Παῦλος, *Β΄ Κορινθίους*, ΙΒ 7- 10.

²⁶⁵ Απόστολος Παῦλος, *Β΄ Κορινθίους*, ΙΒ 5.

²⁶⁶ Τρεμπέλας: *Υπόμνημα: Τόμος 1*, σελ. 274.

²⁶⁷ Απόστολος Παῦλος, *Β΄ Κορινθίους*, Ι 10.

²⁶⁸ Απόστολος Παῦλος, *Α΄ Κορινθίους*, ΙΕ 43- 44.

²⁶⁹ Τρεμπέλας: *Υπόμνημα: Τόμος 1*, σελ. 412 – 413.

²⁷⁰ Απόστολος Παῦλος, *Β΄ Τιμόθεον*, Β 17.

2.4.7. *Μεταφορική ασθένεια*: Οι περισσότερες αναφορές του Αποστόλου σχετικά με την ασθένεια είναι μεταφορικές. Η ασθένεια χρησιμοποιήθηκε για να καταδείξει καταστάσεις αρνητικές και επιβλαβείς για τους πιστούς, που έχριζαν άμεσης διόρθωσης. Οι άνθρωποι, λόγω των αμαρτιών και παθών τους αποκαλούνταν ασθενείς και τα πάθη τους ασθένειες²⁷¹: «ἐν ὑμῖν πολλοὶ ἀσθενεῖς καὶ ἄρρωστοι»²⁷². Ο Χριστός οδηγήθηκε στο θάνατο για χάρη των ασεβών, λόγω του ότι οι άνθρωποι ήταν ασθενείς: «Χριστὸς ὄντων ἡμῶν ἀσθενῶν κατὰ καιρὸν ὑπὲρ ἀσεβῶν ἀπέθανε»²⁷³. Ο όρος της ασθένειας αποδίδει την αμαρτία στην οποία υποπίπτουν οι άνθρωποι και η οποία θεωρείται από τον απόστολο ασθένεια της ψυχής²⁷⁴. Ο Χριστός, αν και σταυρώθηκε λόγω της ανθρώπινης ασθένειας, ζει με τη δύναμη του Θεού²⁷⁵. Ακόμα και το ασθενές του Θεού είναι ισχυρότερο από τους ανθρώπους²⁷⁶. Ο Παύλος, με τη διδασκαλία αυτή, αναφέρθηκε στις θεϊκές ενέργειες οι οποίες θεωρήθηκαν από τους ανθρώπους ασθενικές και άτοπες. Οι μέθοδοι που χρησιμοποίησε ο Θεός για τη σωτηρία του ανθρώπου, θεωρήθηκαν από τους ανθρώπους μάταιες και ανίσχυρες. Υπήρξαν όμως ασύγκριτα περισσότερο σοφές και αποτελεσματικές από ολόκληρη την ανθρώπινη σοφία και μάθηση. Ακόμα και ο σταυρικός θάνατος του Χριστού αποτέλεσε μέσο για να νικηθεί ο ίδιος ο θάνατος²⁷⁷.

Ο Παύλος χρησιμοποίησε τον όρο της ασθένειας ως μέσο υπόδειξης της ανθρώπινης έλλειψης ακόμα και για τον εαυτό του. Απευθυνόμενος στους Κορινθίους τόνισε πως τους προσέγγιζε «ἐν ἀσθενείᾳ»²⁷⁸, εννοώντας την αδυναμία του καθώς και τις αντίξοες περιστάσεις που αντιμετώπιζε²⁷⁹.

Ο Απόστολος δίδαξε συμπόνοια και κατανόηση στους ασθενείς στην πίστη. Οι πιστοί καλούνταν να τους δέχονται καλά, όχι όμως με κριτική των απόψεών τους. Δεν έπρεπε να τους περιφρονούν λόγω της ασθένειάς τους. Όπως τους σωματικά ασθενείς, έτσι και τους ασθενείς στην πίστη οι υγιείς δεν πρέπει να τους

²⁷¹ Κιλίφης: *Επιστολές: Τόμος Α*, σελ. 225.

²⁷² Απόστολος Παύλος, *Α΄ Κορινθίους*, ΙΑ 30.

²⁷³ Απόστολος Παύλος, *Ρωμαίους*, Ε 6.

²⁷⁴ Κιλίφης: *Επιστολές: Τόμος Α*, σελ. 59.

²⁷⁵ Απόστολος Παύλος, *Β΄ Κορινθίους*, ΙΓ 3- 4.

²⁷⁶ Απόστολος Παύλος, *Α΄ Κορινθίους*, Α 25.

²⁷⁷ Τρεμπέλας: *Υπόμνημα: Τόμος 1*, σελ. 244 – 245.

²⁷⁸ Απόστολος Παύλος, *Α΄ Κορινθίους*, Β 3.

²⁷⁹ Κιλίφης: *Επιστολές: Τόμος Α*, σελ. 170.

κατακρίνουν²⁸⁰. Οι χριστιανοί δεν πρέπει να επικρίνουν τους πλανημένους συνανθρώπους τους. Δεν πρέπει να φιλονικούν μαζί τους για θέματα πίστης για να μην τους δημιουργήσουν σύγχυση και κενές ιδέες κλονίζοντας την πίστη τους²⁸¹. Οι δυνατοί είναι υποχρεωμένοι «τά ασθενήματα τῶν αδυνάτων βαστάζειν»²⁸². Οι πιστοί οφείλουν να μην είναι ικανοποιημένοι και απασχολημένοι μόνο με ότι αφορά στον εαυτό τους αλλά να ασχολούνται και με τα σφάλματα των αδυνάτων στην πίστη²⁸³. Ο Παύλος θεωρούσε σημαντική υποχρέωση την συμπάθεια και βοήθεια προς τους ασθενείς στην πίστη: «τις ἀσθενεῖ, καί οὐκ ἀσθενῶ;»²⁸⁴. Παρακάλεσε τους πιστούς να σηκώνουν το βάρος των ασθενῶν²⁸⁵. Δίδαξε πως ο Θεός διάλεξε τα ασθενή του κόσμου για να ντροπιάσει τα ισχυρά, με σκοπό να μην καυχηθεί κανείς άνθρωπος ενώπιον του Θεού²⁸⁶. Επέστησε την προσοχή των πιστῶν μήπως η ελευθερία που έχει δοθεί στους ανθρώπους γίνει εμπόδιο στους ασθενείς και χαθεί ο ασθενής αδελφός λόγω της δικής τους γνώσης. Αμαρτάνοντας στους αδελφούς και πληγώνοντας την ασθενούσα συνείδησή τους αμαρτάνουν απέναντι στο Χριστό²⁸⁷.

Ο Απόστολος δίδασκε με αγάπη λόγω της ανθρώπινης ασθένειας: «ἀνθρώπινον λέγω διά την ἀσθένειαν τῆς σαρκός ὑμῶν»²⁸⁸. Ο άνθρωπος λόγω της διανοητικής του αδυναμίας δεν μπορεί να κατανοήσει επαρκώς τη θρησκευτική αλήθεια. Επιπλέον λόγω του σαρκικού του φρονήματος υποπίπτει σε αμαρτήματα αντιτιθέμενος στα προστάγματα της δικαιοσύνης²⁸⁹. Ο Παύλος παραδεχόταν πως προσέγγιζε με κάθε τρόπο όσους χρειάζονταν τις διδαχές του: «ἐγενόμην τοῖς ἀσθενέσιν ὡς ἀσθενής, ἵνα τοὺς ἀσθενεῖς κερδήσω»²⁹⁰. Προσπαθούσε να αρέσει σε όσους επιχειρούσε να διδάξει φερόμενος σαν να μην είχε ο ίδιος κανένα προνόμιο ως απόστολος αλλά σαν να ήταν ο έσχατος της Εκκλησίας. Ακολουθούσε αυτή την τακτική ώστε να επιτύχει όσον το δυνατόν μεγαλύτερες κατακτήσεις και προόδους για το ευαγγέλιο και για να σώσει όσες περισσότερες ψυχές μπορούσε²⁹¹. Θεωρούσε

²⁸⁰ Απόστολος Παύλος, *Ρωμαίους*, ΙΔ 1 – 2.

²⁸¹ Τρεμπέλας: *Υπόμνημα: Τόμος 1*, σελ. 196.

²⁸² Απόστολος Παύλος, *Ρωμαίους*, ΙΕ 1.

²⁸³ Κιλίφης: *Επιστολές: Τόμος Α.*, σελ. 138.

²⁸⁴ Απόστολος Παύλος, *Β' Κορινθίους*, ΙΑ 29.

²⁸⁵ Απόστολος Παύλος, *Α' Θεσσαλονικείς*, Ε 14.

²⁸⁶ Απόστολος Παύλος, *Α' Κορινθίους*, Α 26- 29.

²⁸⁷ Απόστολος Παύλος, *Α' Κορινθίους*, Η 8- 12.

²⁸⁸ Απόστολος Παύλος, *Ρωμαίους*, ΣΤ 19.

²⁸⁹ Τρεμπέλας: *Υπόμνημα: Τόμος 1*, σελ. 102.

²⁹⁰ Απόστολος Παύλος, *Α' Κορινθίους*, Θ 22.

²⁹¹ Τρεμπέλας: *Υπόμνημα: Τόμος 1*, σελ. 327.

όμως ανεπίτρεπτο σε όσους γνώριζαν τη χριστιανική διδασκαλία να υποτροπιάζουν στην πίστη τους και να υποπίπτουν σε παραπτώματα. Αναρωτιόταν πως είναι δυνατόν αφού κάποιος γνωρίσει το Θεό να επιστρέψει στα ασθενή στοιχεία και να επιθυμεί να υποδουλωθεί ξανά²⁹². Ονόμασε τα αμαρτωλά στοιχεία ασθενή καθώς είναι ανίκανα να προσφέρουν την ουράνια ζωή στους ανθρώπους. Δεν έχουν τη δύναμη να καθαρίσουν τη ψυχή και να παρέχουν οποιαδήποτε ουσιαστική ικανοποίηση στην ανθρώπινη διάνοια και καρδιά²⁹³.

Απευθυνόμενους στους Κορινθίους, ο Παύλος προσπάθησε να τους καταδείξει πως ήταν άξιος να προσέξουν τη διδασκαλία του. Κατά την προσπάθειά του αυτή, ένιωσε ντροπή γιατί παρουσιαζόταν σαν να ασθένησε από την αρρώστια της εγωπάθειας²⁹⁴.

Η ασθένεια χρησιμοποιήθηκε και για να καταδείξει ο Απόστολος το μέγεθος της πίστης του Αβραάμ. Δίδαξε πως η πίστη του Αβραάμ δεν ασθένησε με την πάροδο των χρόνων αλλά αντίθετα ενδυνάμωσε με την πίστη²⁹⁵. Η ασθένεια στην περίπτωση αυτή κατέχει τη θέση της ολιγοψυχίας και της έλλειψης πραγματικής πίστης. Παρά το γεγονός πως η ασθενής πίστη δεν απορρίπτεται, η ισχυρή πίστη συνιστάται και τιμάται. Αυτό συμβαίνει και στη περίπτωση της πίστης του Αβραάμ²⁹⁶.

2.4.8. *Υγεία*: Η χρησιμοποίηση του όρου της υγείας από τον Απόστολο Παύλο μαρτυρά την αξία που της προσέδιδε. Με το χαρακτηρισμό της υγείας τόνισε το θετικό και επιθυμητό στην ανθρώπινη ζωή. Χαρακτήρισε την τήρηση των χριστιανικών διδασκαλιών ως υγεία διδάσκοντας τους ανθρώπους να είναι υγείς στην πίστη, την αγάπη και την υπομονή²⁹⁷. Το να είναι υγείς στην πίστη συνεπάγεται να έχουν δυνατή και απαρέγκλιτη πίστη, να επιδύκνείουν υπομονή και να μην αντέχουν στις θλίψεις²⁹⁸. Ο Λόγος του Κυρίου χαρακτηρίστηκε ως «*υγιαίνουσα διδασκαλία*»²⁹⁹, αποδίδοντας έτσι τα ωφέλιμα και σωτήρια χαρακτηριστικά της. Αποκαλέστηκε υγιαίνουσα καθώς είναι η ορθή, σωστά παραδεδομένη διδασκαλία του

²⁹² Απόστολος Παύλος, *Γαλάτας*, Δ 9.

²⁹³ Τρεμπέλας: *Υπόμνημα: Τόμος 2*, σελ. 52.

²⁹⁴ Απόστολος Παύλος, *Β' Κορινθίους*, ΙΑ 21.

²⁹⁵ Απόστολος Παύλος, *Ρωμαίους*, Δ 19- 20.

²⁹⁶ Τρεμπέλας: *Υπόμνημα: Τόμος 1*, σελ. 79.

²⁹⁷ Απόστολος Παύλος, *Τίτον*, Β 2.

²⁹⁸ Κιλίφης: *Επιστολές: Τόμος Β*, σελ. 334.

²⁹⁹ Απόστολος Παύλος, *Β' Τιμόθεον*, Δ 3.

Χριστού, όπως διαφυλάσσεται από την ιερή παράδοση, χωρίς παρεμβάσεις ανθρώπινων υποκειμενισμών. Η τήρηση των λόγων αυτών αποτελεί ηθικό πρότυπο³⁰⁰. Αν κάποιος διδάσκει αντίθετα πράγματα και δεν ακολουθεί τους υγιείς λόγους του Κυρίου, τότε νοσεί από αναζητήσεις και λογομαχίες³⁰¹. Οι λόγοι του Κυρίου είναι υγιαίνοντες, μεταδίδοντας υγεία στην ψυχή και απαλλάσσοντας την από τη νόσο της αμαρτίας. Μόνο αυτοί είναι ικανοί να θεραπεύσουν τα τραύματα της Εκκλησίας και τις πληγωμένες ανθρώπινες συνειδήσεις³⁰². Ο Απόστολος προέβαλλε σαν πρότυπο για υγιείς διδασκαλίες τα δικά του λόγια προς τις Εκκλησίες που δίδασκε. Κάλεσε κι όσους διδάσκουν, να το πραγματοποιούν σύμφωνα με την υγιή διδασκαλία: «σύ δέ λάλει ἅ πρέπει τῇ υἱαινούσῃ διδασκαλίᾳ»³⁰³. Τους προέτρεψε επίσης, να δίνουν στους νέους «λόγον ὑγιῆ»³⁰⁴. Οι χριστιανοί οφείλουν να προσέχουν να ακούγεται μόνο λόγος προς οικοδομή των ψυχών από τους ίδιους και να μην νοθεύουν τη χριστιανική διδασκαλία. Η ορθή διδασκαλία καλείται υγιής και μέσω αυτής εξυγιαίνεται η ψυχή και καθίσταται αρεστή στο Θεό και στους ανθρώπους, ελεύθερη από αδυναμίες και πρόθυμη για κάθε αγαθό έργο³⁰⁵. Ο Παύλος παρέδωσε και στους επισκόπους συγκεκριμένη οδηγία εγκράτειας, ώστε να είναι άξιοι να συμβουλευούν ως προς την υγιή διδασκαλία.³⁰⁶

Συμπέρασμα: Οι αναφορές του Παύλου στην ασθένεια και τη θεραπεία αποκαλύπτουν τη θετική του στάση έναντι της εύρυθμης λειτουργίας του ανθρώπινου σώματος. Η σωματική ασθένεια θεωρείται ως γεγονός επιβλαβές για τον άνθρωπο. Αποτελεί αρνητική κατάσταση, ενδεικτική της μη ομαλής λειτουργίας του οργανισμού. Στη θεολογική προσέγγιση του Αποστόλου η ασθένεια λειτουργεί ως αφορμή επικέντρωσης της προσοχής του παθόντα στα σοβαρά πνευματικά ζητήματα που πρέπει όλοι οι πιστοί να επιδιώκουν. Σε φυσικό-σωματικό όμως πλαίσιο κρίνεται ως κατάσταση απευκταία. Για το λόγο αυτό ο όρος της ασθένειας χρησιμοποιήθηκε μεταφορικά για να περιγράψει καταστάσεις επιβλαβείς και επικίνδυνες για τους χριστιανούς. Οι ανθρώπινες αδυναμίες και πάθη κατονομάστηκαν ως «ασθενήματα», δίνοντας έτσι έμφαση στις αρνητικές τους συνέπειες και την απόκλισή τους από την

³⁰⁰ Κιλίφης: *Επιστολές: Τόμος Β*, σελ. 330.

³⁰¹ Απόστολος Παύλος, *Α΄ Τιμόθεον*, ΣΤ 3.

³⁰² Τρεμπέλας: *Υπόμνημα: Τόμος 2*, σελ. 352.

³⁰³ Απόστολος Παύλος, *Τίτον*, Β 1.

³⁰⁴ Απόστολος Παύλος, *Τίτον*, Β 8.

³⁰⁵ Τρεμπέλας: *Υπόμνημα: Τόμος 2*, σελ. 434.

³⁰⁶ Απόστολος Παύλος, *Τίτον*, Α 7- 9.

ορθή-επιθυμητή κατάσταση των ψυχών. Η συμπόνια και προσέγγιση των ασθενών αποτελεί ένα ακόμα στοιχείο που μαρτυρά το απευκταίο της ασθένειας και την ανάγκη επιστροφής στην πρότερη κατάσταση. Η υγεία αντίθετα, λογίζεται ως θετικό γεγονός, χαρακτηριστικό της εύρυθμης λειτουργίας του ανθρώπου. Οι σωτήριες χριστιανικές διδασκαλίες αποκαλέστηκαν «υγιαίνουσες» λόγω των ευεργετικών τους συνεπειών στην ανθρώπινη ψυχή. Αν και ο Απόστολος επικεντρώθηκε στη διδασκαλία πνευματικών θεμάτων, ανώτερων της προσέγγισης του ανθρώπινου σώματος, είναι έκδηλη η προτίμηση της υγείας έναντι της ασθένειας. Από τις διδασκαλίες προκύπτει πως ο Παύλος δεν επιθυμούσε την καταπόνηση και ταλαιπωρία του σώματος, θεωρώντας το βάρος και εμπόδιο στις πνευματικές επιδιώξεις των πιστών. Υπήρξε θετικά διακείμενος στην προστασία της υγείας, αντιμετώπιζε όμως τις περιπτώσεις ασθένειας, αν και επιβλαβείς και στενάχωρες, με ταπεινωση ως αφορμή επικέντρωσης στα πνευματικά ζητήματα.

2.4.9. *Θεραπεία*: Καθώς η υγεία θεωρούταν επιθυμητή από τον Απόστολο και η ασθένεια βλαβερή, χρησιμοποίησε στη διδασκαλία του και την έννοια της θεραπείας. Μέσα από το αποστολικό του έργο προκύπτουν στοιχεία σχετικά με τις θεραπευτικές μεθόδους της εποχής. Ένα θεραπευτικό μέσο που χρησιμοποιούνταν ήταν το κρασί. Ο Απόστολος προέτρεπε τους πιστούς να μην το αποφεύγουν πίνοντας μόνο νερό αλλά να χρησιμοποιούν μικρή ποσότητα που ήταν επωφελής για το στομάχι και τις ασθένειες³⁰⁷. Μια άλλη πληροφορία που εξάγουμε είναι πως οι ασθενείς την εποχή του Αποστόλου χρησιμοποιούσαν ιδιαίτερη θεραπευτική διατροφή³⁰⁸. Στα πλαίσια αυτής της διατροφής συγκαταλέγονταν τα χόρτα: «ὁ δὲ ἀσθενῶν λάχανα ἐσθίει»³⁰⁹.

Ο Παύλος κάλεσε τους πιστούς να καθαρίσουν τον εαυτό τους από τις σωματικές μολύνσεις³¹⁰. Έδωσε κατ' αυτόν τον τρόπο βαρύτητα και στα σωματικά παραπτώματα του ανθρώπου εκτός των πνευματικών, καθώς έχουν την ίδια βαρύτητα. Υποπίπτοντας στις αισθήσεις του ο άνθρωπος παρασύρεται ευκολότερα στη συντριβή. Οφείλει επομένως να καθαρίζει από κάθε μόλυνση και το σώμα του όπως ακριβώς συμβαίνει και με την ψυχή, δοξάζοντας το Θεό και μέσω του σώματός

³⁰⁷ Απόστολος Παύλος, *Α' Τιμόθεον*, Ε 23.

³⁰⁸ Απόστολος Παύλος, *Ρωμαίους*, ΙΔ 1.

³⁰⁹ Απόστολος Παύλος, *Ρωμαίους*, ΙΔ 2.

³¹⁰ Απόστολος Παύλος, *Β' Κορινθίους*, Ζ 1.

του³¹¹. Δίδαξε πως το χάρισμα της θεραπείας αποτελεί προσφορά του Θεού μέσω του Πνεύματος³¹². Δίνοντας ιδιαίτερη βαρύτητα στη θεραπευτική τέχνη, αποκάλυψε και τον αγαπημένο του ιατρό, τον Λουκά³¹³.

Ο όρος της θεραπείας χρησιμοποιήθηκε και μεταφορικά από τον Απόστολο, σημαίνοντας την κάθαρση από τις αμαρτίες και τη στροφή προς το χριστιανικό τρόπο ζωής. Προέτρεψε τους πιστούς να καθαρίσουν από κάθε μόλυνση του πνεύματος: «καθαρίσωμεν ἑαυτοὺς ἀπὸ παντός μολυσμοῦ πνεύματος»³¹⁴.

Συμπέρασμα: Οι αναφορές στη θεραπεία συμπληρώνουν τις προηγούμενες σχετικά με την υγεία και την ασθένεια. Καθώς η ασθένεια θεωρείται επιβλαβής και η υγεία το επιθυμητό, η θεραπεία συντελεί στην επιστροφή του παθόντα στην πρότερη ικανοποιητική κατάσταση. Το σώμα αντιμετωπίζεται με σεβασμό και η ασθένειά του ως γεγονός που χρίζει άμεσης διόρθωσης. Η διδαχή πως η θεραπεία αποτελεί δωρεά Θεού είναι αποκαλυπτική αυτής της στάσης. Ενδεικτική είναι και η αξία που αναγνωρίζει ο Απόστολος στην ιατρική τέχνη, τονίζοντας την υποχρέωσή του στον προσωπικό του ιατρό.

³¹¹ Τρεμπέλας: *Υπόμνημα. Τόμος 1*, σελ. 491.

³¹² Απόστολος Παύλος, *Α΄ Κορινθίους*, ΙΒ 9.

³¹³ Απόστολος Παύλος, *Κολοσσαείς*, Δ 14.

³¹⁴ Απόστολος Παύλος, *Β΄ Κορινθίους*, Ζ 1.

III. ΜΕΓΑΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ

Ο Μέγας Βασίλειος καταγόταν από την Καππαδοκία. Γεννήθηκε πιθανότατα στη Νεοκαισάρεια γύρω στο 330 μ. Χ.. Την αρχική του εκπαίδευση την απέκτησε από τον διδάσκαλο πατέρα του και μετά το θάνατό του μετέβη στην Καισάρεια Καππαδοκίας. Στη συνέχεια επισκέφτηκε ακμάζοντα κέντρα πνευματικής καλλιέργειας όπως η Κωνσταντινούπολη και η Αθήνα. Διδάχτηκε ρητορική, φιλολογία και φιλοσοφία και απέκτησε ιατρικές γνώσεις. Το 356 μετά το τέλος των σπουδών του, επέστρεψε στην Καισάρεια όπου βαπτίστηκε Χριστιανός και επιδόθηκε στη μελέτη χριστιανικών βιβλίων. Αποφάσισε τότε να συνεχίσει τις σπουδές του σε άλλο πεδίο για να γνωρίσει το Χριστιανισμό και ιδιαίτερα το μοναχικό βίο. Ταξίδεψε στη Συρία, Μεσοποταμία, Παλαιστίνη και Αίγυπτο. Όταν επανήλθε στην Καισάρεια χειροτονήθηκε διάκονος και συμμετείχε ως παρατηρητής στη σύνοδο της Κωνσταντινούπολης το 360 μ. Χ. . Το 370 μ.Χ. χειροτονήθηκε επίσκοπος Καισαρείας και εργάστηκε για την διαφύλαξη της ενότητας της Εκκλησίας και τη συσπείρωση των επισκόπων Ανατολής και Δύσης κατά των αιρέσεων. Η δραστηριότητα του Βασιλείου επεκτάθηκε επίσης στη διαρρύθμιση της λατρείας, την οργάνωση του μοναχικού βίου και τη συστηματοποίηση του κοινωνικού έργου. Ως επίσκοπος ίδρυσε συγκρότημα φιλανθρωπικών ιδρυμάτων (πτωχοτροφείο, ορφανοτροφείο, γηροκομείο, ξενοδοχείο, νοσοκομείο). Το εκ φύσης ασθενικό σώμα του Βασιλείου δεν άντεξε τις δυσβάσταχτες κοινωνικές και εκκλησιαστικές φροντίδες. Η ασθενικότητά του, με τις πολυάριθμες κρίσεις της, εκδηλώθηκε ως οξεία νόσος των νεφρών. Πέθανε στα τέλη Δεκεμβρίου του 378 και κηδεύτηκε την 1 Ιανουαρίου του επόμενου έτους. Ο Γρηγόριος Θεολόγος εκφώνησε στη μνήμη του εκτενέστατο επικήδειο. Η ονομασία «μέγας» του αποδόθηκε όσο ήταν ακόμα εν ζωή, γεγονός ενδεικτικό της αναγνώρισης που έλαβε³¹⁵.

³¹⁵ Μ. Βασιλείου έργα 1, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1972, σελ. 3 - 9.

3.1. Χρήση αθλητικών ορολογιών

Ο Μέγας Βασίλειος έζησε τα πρώτα χρόνια της βυζαντινής περιόδου. Κατά της περίοδο της ζωής του οι αγώνες αρχαιοελληνικού χαρακτήρα συνέχιζαν να τελούνται, έστω και με σημαντικά προβλήματα. Η άθληση και οι αγωνιστικές δραστηριότητες εντάχθηκαν στο πλαίσιο των κοινωνικών κι όχι των θρησκευτικών δραστηριοτήτων όπως συνέβαινε στην αρχαιότητα. Έπαψαν να έχουν εκπαιδευτικό χαρακτήρα, ο οποίος αντικαταστάθηκε με το ψυχαγωγικό, κι εξαρτώνταν από την ευνοϊκή ή όχι προσέγγιση του εκάστοτε αυτοκράτορα³¹⁶. Δρώντας σε αυτό το ιστορικό πλαίσιο, ο Μ. Βασίλειος επηρεάστηκε από τα αθλητικά – αγωνιστικά γίνεσθαι της εποχής και χρησιμοποίησε τις αθλητικές ορολογίες της εποχής στις διδασκαλίες του.

Σε ολόκληρο το διδασκαλικό του έργο χαρακτήρισε τον ενάρετο και χριστιανικά ορθό τρόπο ζωής ως άθληση, αγώνα και αγώνισμα. Αυτό συνέβη ώστε να τονιστεί η δυσκολία της απaráκλητης τήρησης του ευσεβούς τρόπου ζωής καθώς και οι σωματικές αλλά κυρίως οι πνευματικές αντοχές που απαιτούνται από τους πιστούς για τον σκοπό αυτό.

3.1.1. Χαρακτηρισμός της ζωής των πιστών ως άθληση: Ενδεικτικός αυτής της θεώρησης του Μ. Βασιλείου είναι ο χαρακτηρισμός του ιδεώδους της ευσέβειας ως ευκαιρία άθλησης και περισσότερων κόπων: « *Οὐ γάρ πρόφασιν ἀργίας οὐδέ ἀποφυγὴν πόνου τον τῆς εὐσεβείας σκοπόν ἠγεῖσθαι χρή, ἀλλὰ ὑπόθεσιν ἀθλήσεως και πόνων περισσοτέρων*³¹⁷». Αντίθετα, όρισε την ασέλγεια ως την ψυχική διάθεση που δεν έχει ή δεν μπορεί να υποφέρει τον πόνο της άθλησης: « *ὡς εἶναι την ἀσέλγειαν διάθεσιν ψυχῆς μή ἔχουσαν ἢ μη φέρουσαν ἄλγος ἀθλητικόν*³¹⁸».

Ο Μ. Βασίλειος αναφερόμενος στην ανάπαυση της ψυχής μετά τον ενάρετο αγώνα δίδαξε στους παρευρισκόμενους πως για όσους αθλήθηκαν νόμιμα σε αυτή τη ζωή έχει ετοιμαστεί εκ των προτέρων αιώνια ανάπαυση, η οποία δίνεται όχι σαν

³¹⁶ Γιάτσης Σωτήρης: *Ιστορία της άθλησης και των αγώνων στον ελληνικό κόσμο κατά τους ελληνορωμαϊκούς, τους βυζαντινούς και τους νεότερους χρόνους*, Θεσσαλονίκη² 2000, σελ. 141- 145 ; Αλμπανίδης, *Ιστορία της άθλησης*, σελ. 304 - 305 ; Μουρατίδης Ιωάννης, *Ιστορία Φυσικής Αγωγής (με στοιχεία φιλοσοφίας)*, Θεσσαλονίκη³, σελ. 437- 444.

³¹⁷ Μ. Βασίλειος: «*Όροι κατά πλάτος Β' Ερώτησις ΑΖ'*», στο: Μ. Βασιλείου έργα 8, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 342 στ. 8 – 10.

³¹⁸ Μ. Βασίλειος: «*Όροι κατ' επιτομήν Ερώτησις ΕΖ'*», στο: Μ. Βασιλείου έργα 9, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 94 στ. 1 - 2.

χρέος για τα έργα τους αλλά παρέχεται σαν δωρεά του Θεού: «Πρόκειται γάρ ανάπαυσις αἰωνία τοῖς νομίμως τον ἐνταῦθα διαθλήσασι βίον, οὐ κατὰ ὀφείλημα τῶν ἔργων ἀποδομένη, ἀλλὰ κατὰ χάριν τοῦ μεγαλοδώρου Θεοῦ»³¹⁹.

Με επιστολή του προς το λαό της Βέροιας, ο Μ. Βασίλειος εγκωμίασε την τοπική εκκλησιαστική κοινότητα για την καθημερινή της άθληση και την αντίστασή της υπέρ της ευσέβειας³²⁰. Παράδειγμα χριστιανικής άθλησης αποτελεί ο Ιωάννης ο Πρόδρομος ο οποίος έφερε εις πέρας την άθληση εξ αιτίας της παρρησίας του προς τον Ηρώδη³²¹.

Η άθληση των χριστιανών είναι προτιμότερο να γίνεται ομαδικά καθώς δεν υπάρχει μεγαλύτερη απόδειξη ταπεινοφροσύνης από το να υποταγεί ο ένας στον άλλο. Ακόμα κι αν είναι ίσοι στα πνευματικά χαρίσματα είναι καλύτερη η συνάθληση, όπως υπέδειξε ο Κύριος που απέστειλε τους μαθητές του ανά δύο, κι ο ένας θα προτιμήσει να υποταχθεί στον άλλο λόγω ταπείνωσης³²². Η παρατήρηση του Μ. Βασιλείου αναφέρεται στους προεστώτες των μοναστικών αδελφοτήτων αλλά μπορεί εύκολα να γενικευτεί στο πλήθος των πιστών. Δίνοντας οδηγίες για την πρόπευσα συμπεριφορά των προεστώτων ο Μ. Βασίλειος δίδασκε πως πρέπει να είναι άγρυπνοι για τα παρόντα, προνοητικοί για τα μέλλοντα και ικανοί να συναθλούνται με τους ισχυρούς³²³.

Σε επιστολή του προς τους δοκιμαζόμενους μοναχούς από τις διώξεις των αιρετικών ο Μ. Βασίλειος αναφέρθηκε παρηγορητικά και εξέφρασε την επιθυμία του να τους απευθύνει λόγους με τα γράμματά του για ενθάρρυνση της αγαθής άθλησής τους³²⁴.

³¹⁹ Μ. Βασίλειος: «Ομιλία Εἰς τον ΡΙΔ΄ Ψαλμόν», στο: Μ. Βασιλείου ἔργα 5, Πατερικαὶ ἐκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1974, σελ. 410 στ. 23 – 26.

³²⁰ Μ. Βασίλειος: «Προς τους ἐν Βέροια», στο: Μ. Βασιλείου ἔργα 1, Πατερικαὶ ἐκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1972, σελ. 342 στ. 12 - 14

³²¹ Μ. Βασίλειος: «Ασκητικαὶ διατάξεις», στο: Μ. Βασιλείου ἔργα 9, Πατερικαὶ ἐκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 446 στ. 10 - 11.

³²² Μ. Βασίλειος: «Ὅροι κατὰ πλάτος Β΄ Ερώτησις ΑΕ΄», σελ. 336 στ. 6 – 12.

³²³ Μ. Βασίλειος: «Ὅροι κατὰ πλάτος Β΄ Ερώτησις ΜΓ΄», σελ. 372 στ. 7 – 10.

³²⁴ Μ. Βασίλειος: «Τοῖς ποθεινοτάτοις καὶ ευλαβεστάτοις ἀδελφοῖς... », στο: Μ. Βασιλείου ἔργα 3, Πατερικαὶ ἐκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 54 στ. 1- 2

3.1.2. *Χαρακτηρισμός της ζωής των πιστών ως αγώνισμα και αγώνας*: Ο χριστιανικός τρόπος ζωής χαρακτηρίστηκε από το Μ. Βασίλειο ως αγώνας υπέρ της ευσέβειας. Σε συμβουλευτική επιστολή προς μοναχό με θέμα την είσοδο στους κόλπους του μοναχισμού ενός κοσμικού που θέλησε να αλλάξει ζωή, ζήτησε να δεχτεί τον κοσμικό που και να τον κατηχήσει ώστε να αναδειχθεί οικειοθελώς στον αγώνα υπέρ της ευσέβειας: «ἀναδεξάμενον τους ὑπέρ τῆς εὐσεβείας ἀγῶνας και ὑπαγαγόντα ἑαυτὸν τῷ χρηστῷ τοῦ Κυρίου ἀποδοχῆς»³²⁵.

Στο πλαίσιο του παραλληλισμού του ενάρτετου βίου με αγώνα ο Μ. Βασίλειος δίδαξε πως μόνο όσοι ιδρωσαν στους αγώνες υπέρ της αρετής και δοκιμάστηκαν σε πολλούς κόπους για να την αποκτήσουν θα κερδίσουν τη μέλλουσα ζωή. Παράδειγμα αποτελεί ο Ιώβ ο οποίος έγινε κατάκοπος στους αγώνες εναντίων του αντιπάλου: «ὁ δέ μυρίοις τοῖς ὑπέρ τῆς ἀρετῆς ἀγῶσιν ἐνιδρώσας, ..., οὗτός ἐστιν ὁ ζῆσειν μέλλον εἰς τέλος, ..., ὡς ὁ κατάκοπος γενόμενος ἐν τοῖς προς τον ἐναντίον ἀγῶσιν Ἰώβ»³²⁶. Εδώ εκτός από την θεωρητική κατήχηση δίνεται και η ανταμοιβή της μέλλουσας ζωής για αυτούς που θα ακολουθήσει τον αγώνα για την αρετή. Για να κερδίσει κάποιος όμως τη μέλλουσα ζωή πρέπει πρώτα να φέρει σε πέρας τον αγώνα που του επιφυλάσσεται. Το πότε θα απολαύσει τα μελλούμενα εναπόκειται στο θέλημα του Θεού. Αν ο Θεός επιθυμεί να αφήσει κάποιον στον κόσμο αυτό περισσότερο χρόνο μετά τους αγώνες του, ώστε να αγωνιστεί σε ακόμα περισσότερους και ποικίλους αγώνες, θα είναι μεγάλη η δόξα του και στη γη. Θα αποτελέσει σπουδαίο πρόσωπο μεταξύ των δικών του ανθρώπων, οι οποίοι θα τον έχουν προστάτη, φίλο, βοηθό και καλό πρεσβευτή στο Θεό³²⁷.

Ο Ιεράρχης δίδαξε σχετικά με τους «αγώνες» στους οποίους «αθλούνται» οι χριστιανοί. Παρότρυνε τους ασκητές και τους πιστούς γενικότερα, ακόμα κι αν η βλαβερή επίδραση των λογισμών γίνει εντονότερη εξαιτίας της αναίδειας του Πονηρού πνεύματος), να μην αφήνουν στο μέσο τους αγώνες τους αλλά να υπομένουν μέχρι που ο Θεός δει την υπομονή τους και τους φωτίσει με τη χάρη του Πνεύματος η οποία τρέπει τον εχθρό σε φυγή, καθαρίζει το νου, τον γεμίζει θείο φως

³²⁵ Μ. Βασίλειος: «*Επιστολή Παραθετική προς μονάζοντα*», στο: Μ. Βασιλείου έργα 3, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 474 στ. 4 - 5.

³²⁶ Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία Εἰς τον ΜΗ΄ Ψαλμόν*», στο: Μ. Βασιλείου έργα 5, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1974, σελ. 338 στ. 7 - 12.

³²⁷ Μ. Βασίλειος: «*Ασκητική προδιατύπωση*», στο: Μ. Βασιλείου έργα 8, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 88 στ. 18 - 22.

και κάνει τον ανθρώπινο λογισμό να λατρεύει το Θεό με αδιατάρακτη γαλήνη³²⁸. Τόνισε ιδιαίτερα την συγκράτηση των λογισμών για την χαλιναγώγηση των παθών. Ο πιστός πρέπει όχι μόνο να επιστατεί στους λογισμούς αλλά και να απομακρύνεται από αυτούς κι όλα όσα υπενθυμίζουν τα πάθη τaráσσοντας το λογισμό και προκαλώντας στην ψυχή αγώνες³²⁹.

Μια κατηγορία αγώνα τον οποίο καλείται να αντεπεξέλθει ο χριστιανός είναι ο αγώνας για μεγαλύτερη αρετή. Ο Μ. Βασίλειος προέτρεπε τους πιστούς να μιμούνται όσους ασκήθηκαν πριν από αυτούς στο χαρακτήρα και να μην περιμένουν να διδάσκονται για κάθε επιμέρους αντικείμενο. Τους καλούσε να αγωνίζονται να φτάσουν σε μεγαλύτερες αρετές και να μην αδιαφορούν για τις μικρότερες: «Προς την μίμησιν σπεύδε τῶν προασκησάντων ἐν τοῖς ἤθεσι καὶ μὴ ἐκδέχου διδάσκεσθαι ἕκαστον. Ταῖς μείζοσι τῶν ἀρετῶν ἐπεκτείνεσθαι ἀγωνίζου καὶ τῶν ἐλαττόνων μὴ ἀμελεῖν»³³⁰. Η συνάντηση με τους άριστους κι ωφελιμότετους μοναχούς αποτελεί σημαντική βοήθεια σε περίπτωση ανάγκης, λαμβάνοντας από αυτούς παραδείγματα αρετῶν. Η συνάντηση αυτή πρέπει να γίνεται με μέτρο και ανεπίληπτο τρόπο. Τότε, διαλύει την αμέλεια που εγκαθίσταται στην ψυχή, παρέχει ενίσχυση κι ανακούφιση και εμπνέει προθυμία για την ανάληψη των υπέρ της ευσέβειας αγωνισμάτων³³¹.

Ιδιαίτερης προσοχής χρίζει η διδασκαλία σχετικά με τη σαρκική επαφή μεταξύ των δυο φύλων. Αναφερόμενος στο θέμα αυτό, ο Μ. Βασίλειος τόνισε πως ο φιλόανθρωπος Θεός διαίρεσε τη ζωή των ανθρώπων σε δυο είδη, τη συζυγία και την παρθενία. Όσοι αδυνατούν να υποφέρουν τον αγώνα της παρθενίας μπορούν να παντρευτούν γυναίκα γνωρίζοντας πως θα τους ζητηθεί λόγος για την εγκράτεια, τον αγιασμό και την ομοίωσή τους προς τους αγίους που κι αυτοί είχαν σύζυγο και έκαναν παιδιά³³². Από το παραπάνω αντιλαμβανόμαστε πως μια παράμετρος του χριστιανικού βίου είναι ο αγώνας της παρθενίας στα πλαίσια της εγκράτειας από τα πάθη. Οι διδαχές του Μ. Βασιλείου φανερώνουν ξεκάθαρα τη θέση της Εκκλησίας και τις επιλογές που έχουν οι πιστοί χωρίς να δίνονται περιθώρια και προφάσεις για έλλειψη εγκράτειας και σαρκικές υπερβολές.

³²⁸ Μ. Βασίλειος: «*Ασκητικά διατάξεις Κεφάλαιον ΙΖ'*», σελ. 476 στ. 24 - 30.

³²⁹ Μ. Βασίλειος: «*Ασκητικά διατάξεις Κεφάλαιον Γ'*», σελ. 424, στ. 11- 21.

³³⁰ Μ. Βασίλειος: «*Λόγος ασκητικός Α'*», στο: Μ. Βασιλείου έργα 8, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 106, στ. 8- 10.

³³¹ Μ. Βασίλειος: «*Ασκητικά διατάξεις Κεφάλαιον Ζ'*», σελ. 456, στ. 17- 24.

³³² Μ. Βασίλειος: «*Λόγος ασκητικός Α'*», σελ. 92, στ. 18- 24.

Ο Ιεράρχης δίδαξε πως αυτός που θέλει να είναι ελεύθερος από τα δεσμά του κόσμου αποφεύγει το γάμο και αγωνίζεται με κάθε τρόπο υπέρ της αγνότητας: «ἔχεσθαι αὐτόν ἐκ παντός τρόπου τῶν ὑπὲρ τῆς ἀγνείας ἀγωνισμάτων». Κρατά τη σκέψη του μακριά από κάθε υλικό και σωματικό πάθος. Αφού ασκήσει τη ψυχή του σε αυτή τη συνήθεια έρχεται η ομοίωση με το Θεό, γίνεται πολυπόθητός Του αφού απαλλάχτηκε από την ανάμειξη των σωματικών παθών. Αυτός που έφτασε σε τέτοιο σημείο μέσω της αναφερθείσας άσκησης δεν πρέπει να ξαναπέσει στους ερεθισμούς της σάρκας³³³.

Ο Μ. Βασίλειος συνιστούσε ιδιαίτερη προσοχή στο θέμα της παρθενίας για όσους απαρνήθηκαν κι εγκατέλειψαν το πάθος της σαρκικής έλξης. Αυτοί, άντρες και γυναίκες, αγωνίζονται τον αγώνα της αγνότητας και πρέπει να προσέξουν ώστε οι συναντήσεις με το αντίθετο φύλο να μην τους υπενθυμίσουν το πάθος³³⁴. Αυτό αποτέλεσε και το θέμα επιστολής του προς γυναίκα που ενώ αφιερώθηκε στο Θεό κι έδωσε υπόσχεση παρθενίας, παρέκκλινε και υπέπεσε σε μοιχεία. Ο Μ. Βασίλειος προσπάθησε να την επαναφέρει στον πνευματικό δρόμο καλώντας τη να θυμηθεί την εν Κυρίω μητέρα της που συναγωνιζόταν με τη γηραλέα μάμμη της εν Χριστώ σε αρετή. Την προέτρεψε επίσης, να θυμηθεί και την αδερφή της που όχι μόνο τις μιμούταν αλλά με τα παρθενικά προτερήματα ξεπερνούσε τα προγονικά κατορθώματα και προσκαλούσε με τον λόγο και το βίο της την παραλήπτρια της επιστολής σε άμιλλα όμοιων αγώνων³³⁵. Σχετικά με την αξία των παρθένων τόνισε πως εκστρατεύουν κοντά στον Χριστό επιλεγμένες για την ψυχική τους ανδρεία. Δεν αποδοκιμάζονται λόγω της αδυναμίας του σώματός τους. Πολλές γυναίκες επέδειξαν εξίσου εξάαιρετη γενναιότητα με του άνδρες. Σε αυτές ανήκουν όσες συνθέτουν το χορό των παρθένων λάμποντας με τους αγώνες της ομολογίας³³⁶.

Ο Μ. Βασίλειος χρησιμοποίησε συχνά στις επιστολές του την έννοια του αγώνα για να περιγράψει την προσπάθεια που καταβαλλόταν ή τις δυσχέρειες που περιγράφονταν. Μάλιστα, την έννοια του αγώνα τη χρησιμοποίησε και για τον εαυτό του σε επιστολή του προς τους Νεοκαισαρείς. Ανέφερε πως τους έγραφε την επιστολή και αγωνιζόταν να μην θεωρηθεί πως καταφρονούσε την σημασία της

³³³ Μ. Βασίλειος: «*Άσκητικά διατάξεις*», σελ. 396 στ. 18- σελ. 398 στ. 17.

³³⁴ Μ. Βασίλειος: «*Άσκητικά διατάξεις*», σελ. 428, στ. 12- 15.

³³⁵ Μ. Βασίλειος: «*Προς παρθένον εκπεσούσαν*», στο: Μ. Βασιλείου έργα 3, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 484 στ. 24- σελ. 486 στ. 6.

³³⁶ Μ. Βασίλειος: «*Άσκητική προσιατήπως*», σελ. 88 στ. 27- σελ. 90 στ. 6.

υπόληψής τους: «ταῦτα ἐπιστέλλω καί ἀγωνίζομαι νῦν»³³⁷. Υπέδειξε πως το να αγωνίζεται κανείς υπέρ της Εκκλησίας, αποδείκνυε την ύπαρξη νεανικής ψυχής. Παρατήρησε επίσης, πως ο Θεός που φροντίζει τις ανθρώπινες υποθέσεις προσφέρει μεγαλύτερες ευκαιρίες ευδοκίμησης στους ικανούς να διεξάγουν τα μεγάλα αγωνίσματα³³⁸. Σε επιστολή προς τον επίσκοπο Σεβάστειας Ευστάθιο, αναφερόμενος στην προσωπική του γνωριμία με τον αιδεσιμότατο Ελευσίνιο, ευχαρίστησε το Θεό που του χάρισε τέτοιον συναγωνιστή στους αγώνες υπέρ της ευσέβειας. Στο πρόσωπο του Ευσταθίου, αναγνώριζε τη φιλοπονία του για όλους όσους είναι εκτεθειμένοι στους αγώνες αυτούς³³⁹. Τον υπέρ της ευσέβειας αγώνα αναγνώρισε και για το πρόσωπο του Επισκόπου Σαμοσάτων Ευσέβιου όπως προκύπτει από την επιστολή που απέστειλε στον Αντίοχο, που αποτελούσε άτομο του περιβάλλοντος του Ευσέβιου. Ο Μ. Βασίλειος εξέφρασε τη λύπη του που στερούταν η Εκκλησία έναν τέτοιας αξίας ποιμένα λόγω εξορίας και μακάρισε τον Αντίοχο που καταξιώθηκε να είναι μαζί με έναν άντρα (τον Ευσέβιο) ο οποίος αγωνιζόταν τον υπέρ της ευσέβειας αγώνα: «συνεῖναι ἀνδρὶ τὸν μέγαν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας διαθλοῦντι ἀγώνα»³⁴⁰. Ο χαρακτηρισμός αυτός συναντάται και σε επιστολή που στάλθηκε στον επίσκοπο Θεσσαλονίκης Ασχόλιο. Ο Μ. Βασίλειος αναφέρθηκε επιτιμητικά για το πρόσωπο του Ασχόλιου εκφράζοντας την ευχαρίστησή του για την επαφή τους μέσω αλληλογραφίας. Θέλοντας να δώσει έμφαση στην αξία του επισκόπου Θεσσαλονίκης, σχολίασε πως η πατρίδα δίκαια χαιρόταν για τα βλαστήματά της και πως όταν ο Ασχόλιος αθλούταν τους «ὑπὲρ τῆς πίστεως ἀγῶνας» αυτή δόξαζε το Θεό καθώς άκουγε ότι μέσα του διαφυλάσσεται η αγαθή κληρονομιά των πατέρων³⁴¹.

Αναφορά στον αγώνα που διάγουν οι χριστιανοί συναντάμε και στην επιστολή του Ιεράρχη προς το διοικητή της Βορείου Ιταλίας, Αμβρόσιο Μεδιολάνων. Τον αποκάλεσε άνθρωπο του Θεού και τον παρότρυνε να αγωνιστεί τον «καλόν

³³⁷ Μ. Βασίλειος: «*Τοις Νεοκαισαρεύσι*», στο: *Μ. Βασιλείου έργα 3*, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 164, στ. 5- 7.

³³⁸ Μ. Βασίλειος: «*Ανεπίγραφος επί απολογία*», στο: *Μ. Βασιλείου έργα 3*, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 398, στ. 12- 15.

³³⁹ Μ. Βασίλειος: «*Ευστάθιω επίσκοπω Σεβαστείας*», στο: *Μ. Βασιλείου έργα 2*, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1972, σελ. 64, στ. 3 - 7.

³⁴⁰ Μ. Βασίλειος: «*Αντίοχω πρεσβύτερω αδελφίδω συνόντι εν τη εξορία*», στο: *Μ. Βασιλείου έργα 1*, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1972, σελ. 284 στ. 14 - σελ. 286, στ. 1.

³⁴¹ Μ. Βασίλειος: «*Ασχόλιω επίσκοπω Θεσσαλονίκης*», στο: *Μ. Βασιλείου έργα 3*, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 260, στ. 17- 19.

ἀγώνα»³⁴² ανανεώνοντας τα αρχαία ίχνη των Πατέρων. Με τα παραπάνω εννούσε την διεξαγωγή ενάρτου βίου σύμφωνα με τις διδασκαλίες των Πατέρων της χριστιανικής Εκκλησίας. Σε επιστολή του προς το στρατηγό Αβούργιο, ο Μ. Βασίλειος, υπερασπίστηκε τον άδικο συκοφαντημένο Ευσέβιο και εκφράστηκε με θετικά για αυτόν λόγια. Υπενθύμισε στον Αβούργιο πως είχε πάρει ευνοϊκή θέση για πολλούς καταπονημένους βοηθώντας τους αλλά δεν είχε συστήσει κανέναν τιμιότερο από τον Ευσέβιο και που να αγωνίζεται για σπουδαιότερα πράγματα απ' ότι αυτός³⁴³. Το γεγονός αυτό αποτελεί βασική ένδειξη του αγαθού του χαρακτήρα και του χριστιανικού του τρόπου ζωής. Σημαίνει πως ο Ευσέβιος ικανοποιεί τις απαιτήσεις που χαρακτηρίζουν τον αγώνα της ευσέβειας γι' αυτό και ο ίδιος ο Μ. Βασίλειος τον υπερασπίζεται εγγυόμενος για την πνευματική του πληρότητα και ζητά την απαλλαγή του από κάθε συκοφαντία.

3.1.3. Χαρακτηρισμός των δυσχερειών της Εκκλησίας ως αγώνας και αγωνίσμα: Ο Μ. Βασίλειος χρησιμοποίησε τους όρους του αγώνα και του αγωνίσματος ώστε να περιγράψει και την προσπάθεια την οποία κατέβαλλαν τα μέλη της Εκκλησίας ώστε να αντεπεξέλθουν τις δυσκολίες, εσωτερικές και εξωτερικές, που αντιμετώπιζε η Εκκλησία ως σύνολο ή στις επιμέρους τοπικές Εκκλησίες. Ιδιαίτερο πρόβλημα για τη χριστιανική Εκκλησία την εποχή του Μ. Βασιλείου αποτελούσαν οι αιρέσεις που προκαλούσαν διάσπαση στην ενότητα των μελών της και που οδηγούσαν συχνά σε διώξεις εναντίων των αντιπρονούντων.

Σε επιστολή του προς τον επίσκοπο Αλεξανδρείας Αθανάσιο αναφέρθηκε στην κρίση που αντιμετώπιζε η Εκκλησία την εποχή εκείνη λόγω σχισμάτων και αιρέσεων. Μόνο ικανό να συντελέσει σε επίλυση των προβλημάτων και να αντιμετωπίσει τη δύσκολη κατάσταση θεωρούσε αυτόν, που από την παιδική του ηλικία αθλήθηκε στους αγώνες υπέρ της ευσέβειας: «*Τις ἕτερος ἢ ὁ ἐκ παιδός τοῖς ὑπέρ τῆς εὐσεβείας ἐναθλήσας ἀγῶσιν;*»³⁴⁴. Προσπάθησε με το σημαντικό αυτό χαρακτηρισμό να παροτρύνει τον Αθανάσιο να πρωτοστατήσει στην έναρξη των

³⁴² Μ. Βασίλειος: «*Αμβρόσιω επίσκοπω Μεδιόλανου*», στο: *Μ. Βασιλείου έργα 2*, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1972, σελ. 54, στ. 7- 8.

³⁴³ Μ. Βασίλειος: «*Αβούργιω*», στο: *Μ. Βασιλείου έργα 2*, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1972, σελ. 228, στ. 14- 15.

³⁴⁴ Μ. Βασίλειος: «*Αθανασίω επισκόπω Αλεξάνδρειας*», στο: *Μ. Βασιλείου έργα 1*, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1972, σελ. 380, στ. 6- 7.

συζητήσεων για εξεύρεση λύσης αποστέλλοντας εγκύκλιο επιστολή παραινετική προς το σκοπό αυτό.

Γράφοντας στους επισκόπους της Δύσης γνωστοποίησε πως θα ενημέρωνε τον απεσταλμένο τους διάκονο Σαβίνο για την κατάσταση της Εκκλησίας της Καισαρείας. Αυτός με τη σειρά του θα μετέφερε τα γεγονότα σε αυτούς ώστε να συναγωνίζονταν μαζί της μέσω της εκτενούς δέησης προς τον Κύριο³⁴⁵ και να μην αρνηθούν να προσφέρουν στην Εκκλησία της Καισαρείας τη βοήθεια που μπορούσαν στα πλαίσια των δυνατοτήτων τους. Ο λόγος της έκκλησης ήταν η λήψη μέτρων για τις αιρέσεις, κυρίως του Αρειανισμού. Η επίκληση για συναγωνιστές δίνει έμφαση στη δυσκολία κι επιτακτικότητα της ανάγκης εξεύρεσης λύσης, κάνοντας παράλληλα σαφές πως η προσπάθεια απρόσκοπτης και αρμονικής ακολουθίας των χριστιανικών εντολών αποτελεί αγώνα στον οποίο η ύπαρξη συναγωνιστών αποτελεί καταλυτική ενίσχυση.

Αναφορά στον καλό αγώνα που αγωνίζονται οι Χριστιανοί αντιμετωπίζοντας το πρόβλημα των αιρέσεων, που προκάλεσαν διάσπαση στους κόλπους της Εκκλησίας, συναντάται και σε επιστολή που απέστειλε ο Μ. Βασίλειος προς τον επίσκοπο Επιφάνιο. Υπέδειξε το Μελέτιο σαν τον πρώτο που μίλησε θαρραλέα στην Εκκλησία της Αντιόχειας υπέρ της αλήθειας και που αθλήθηκε τον καλό αγώνα: «ὁ πρῶτος τον καλόν ἐκεῖνον διαθλήσας ἀγῶνα»³⁴⁶. Μάλιστα, σε αναγνώρισή του η Εκκλησία της Καισαρείας τον απέκτησε ως κοινωνικό, λόγω της ισχυρής και ανένδοτης αντίστασής του μέχρι και την εποχή που εστάλη η επιστολή του Μ. Βασιλείου στον Επιφάνιο, στην οποία φανέρωσε και την πρόθεση να παραμείνει εκεί ο Μελέτιος. Από αυτό είναι εμφανής η σημασία που δίνει ο Βασίλειος σε αυτό που ονομάζει καλό αγώνα δηλαδή στην ενάρετη και σύμφωνη με τις εντολές του Θεού ζωή. Είναι τέτοια η αξία που της απέδιδε ώστε να φέρει στην Εκκλησία του τον Μελέτιο που σύμφωνα με τα λόγια του αθλήθηκε τον καλό αγώνα και να προτίθεται να τον κρατήσει εκεί σαν άξιο στέλεχος.

Γράφοντας στους Χαλκιδείς της Συρίας τους ενθάρρυνε στις δυσκολίες που αντιμετώπιζαν από τους διωγμούς, παραδεχόμενος πως με τους λόγους τους οι Χριστιανοί της Καππαδοκίας έγιναν ικανότεροι στο να υποφέρουν ανένδοτα τον

³⁴⁵ Μ. Βασίλειος: «Τοις αγιωτάτοις αδελφοίς και επισκόπους τοις εν τη Δύση», στο: Μ. Βασιλείου έργα 2, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1972, σελ. 18, στ. 16- 17.

³⁴⁶ Μ. Βασίλειος: «Επιφάνιω Επίσκοπω», στο: Μ. Βασιλείου έργα 3, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 272, στ. 6- 8.

αγώνα με τη θύμηση των δικών τους αγωνισμάτων: «τῇ μνήμῃ τῶν καθ' ὑμᾶς ἀγωνισμάτων εὐτονώτεροι γεγόναμεν προς το ἀνευδότης ὑπενεγκεῖν τον προκειμένον ἡμῖν ἀγώνα»³⁴⁷.

Όπως και στην περίπτωση των πιστῶν μεμονωμένα, η αναγκαιότητα διεξαγωγῆς αγώνα ὥστε να επιτευχθῶν τα επιθυμητά πνευματικά αποτελέσματα συμπεριλαμβάνει και τις Εκκλησίες καθ' ολοκληρία. Μετά το θάνατο του επισκόπου Ἄγκυρας Αθανασίου, ο Μ. Βασίλειος απέστειλε επιστολή συμπαράστασης προς την Εκκλησία της Ἄγκυρας στην οποία αναγνώρισε την μεγάλη ἀπώλεια λόγω της πνευματικῆς αξίας του αποθανόντα επισκόπου. Ταυτόχρονα εξέφρασε τη βεβαιότητα πως με τη βοήθεια του Θεοῦ και την ομόνοια μεταξύ των μελῶν της Εκκλησίας το ἔργο που επιτελέσθηκε δεν θα χανόταν. Δεν παρέλειψε ὁμως να υποδείξει πως ο αγώνας που απομένει δεν εἶναι μικρός, ὥστε να προστατευτεῖ το ἔργο αυτό ἀπό ἐρίδες και διχογνωμίες που πιθανῶς θα το απειλήσουν³⁴⁸. Γίνεται ἔτσι κατανοητό πως οι απαιτήσεις του χριστιανικοῦ βίου μας βαραίνουν τόσο σε ατομικό ὅσο και σε συλλογικό επίπεδο ὡς μέλη της Εκκλησίας. Οι ευθύνες και οι δυσκολίες παραμένουν οι ίδιες και στα δυο επίπεδα ὥστε να χαρακτηρίζεται αγώνας και η συλλογική προσπάθεια.

Ιδιαίτερη εἶναι η προσοχή που ἔδωσε ο Μ. Βασίλειος σε αὐτούς που ἐπέλεξαν να αφιερώσουν τη ζωή τους στο Θεό και τη διδασκαλία Του κι ἔγιναν μοναχοί. Ο Ἱεράρχης ασχολήθηκε ἐπισταμένα με την κατηγορία αὐτή των ἀνθρώπων δίνοντας λύσεις στα ὅποια πρακτικά η θεολογικά ζητήματα παρουσιάζονταν. Και στην τάξη των μοναχῶν η τήρηση ἐνάρετου τρόπου ζωῆς παρομοιάστηκε με αγώνα. Δίδαξε πως αὐτοί οι ὁποῖοι ἀπεδύθηκαν στους αγῶνες της ἀρετῆς κι ἀπαρνήθηκαν ὁλόκληρο τον κόσμο με ὅσο ἀνήκουν σε αὐτόν, νεκρώθηκαν για τον κόσμο και τα ἐγκόσμια, συμπεριλαμβανομένων των συγγενῶν τους³⁴⁹. Οι ἀσκητές ἐπιλέγουν να ζουν σε κοινόβια ὅπου ὅλα εἶναι κοινά, οι ψυχές, οι γνώμες τα σώματα και τα ἀγωνίσματα³⁵⁰. Ἐκτός της ἀποκοπῆς ἀπὸ τα ἐγκόσμια αὐτοί που ἔχουν διαλέξει να αφιερώσουν τη ζωή τους στο Θεό χρειάζονται και κατάλληλους δασκάλους και καθοδηγητές. Ἄν

³⁴⁷ Μ. Βασίλειος: «Προς Χαλκιδέας», στο: Μ. Βασιλείου ἔργα 1, Πατερικά ἐκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1972, σελ. 346, στ. 5- 8.

³⁴⁸ Μ. Βασίλειος: «Τῇ Εκκλησίᾳ Ἄγκυρας παραμυθητικῇ», στο: Μ. Βασιλείου ἔργα 3, Πατερικά ἐκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 250, στ. 10- 13.

³⁴⁹ Μ. Βασίλειος: «Ἀσκητικαὶ διατάξεις Κεφάλαιον Κ'», στο: Μ. Βασιλείου ἔργα 9, Πατερικά ἐκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 490, στ. 5- 13.

³⁵⁰ Μ. Βασίλειος: «Ἀσκητικαὶ διατάξεις Κεφάλαιον ΙΗ'», σελ. 478, στ. 2- 23.

παραδίδουν το σώμα τους σε ανθρώπους με πολλές αρετές θα γίνουν κληρονόμοι των αγαθών του και θα είναι εξαιρετικά αγαπητοί ενώπιον του Θεού. Αν όμως, λυπούμενοι το σώμα τους ζητούν διδάσκαλο συγκαταβατικό προς τα πάθη τους, μάταια ανέλαβαν τον αγώνα της απαρνήσεως: «*Εἰ δε φειδοῖ τοῦ σώματος ζητοῖς πρὸς τὰ ἐν σοὶ πάθη συγκαταβατικόν διδάσκαλον ἢ, μᾶλλον εἰπεῖν, συγκαταπίπτοντά σοι, μάτην ὑπέστης τὸν τῆς ἀποταξίας ἄθλον*». Παραδίδουν έτσι τον εαυτό τους σε μια ζωή γεμάτη πάθη³⁵¹. Ο Μ. Βασίλειος, απευθυνόμενος στους ασκητές, τους ονόμασε αγωνιστές της ευσέβειας. Υπενθύμισε πως δεν είναι δυνατόν να σωθεί κανείς χωρίς να πράττει τα έργα που απαιτούν οι εντολές του Θεού και τους προέτρεπε, ως αγωνιστές της ευσέβειας οι οποίοι τίμησαν τον ήσυχο και απερίσπαστο βίο σαν συνεργάτη για την τήρηση των ευαγγελικών διδαγμάτων, να φροντίσουν από κοινού και να αποφασίσουν να μην τους διαφύγει καμία εντολή³⁵². Δίδασκε επίσης, να χρησιμοποιούν σε όλες τις περιπτώσεις κατάλληλη γλώσσα, είτε προς προάσπιση είτε προς οικοδομή της πίστης. Τους κάλεσε, άλλοτε να αντιστέκονται με μεγαλύτερη αγωνιστική διάθεση εναντίων αυτών που επιχειρούσαν να ανατρέψουν την πίστη και άλλοτε να εξηγούν την πίστη με τη μεγαλύτερη απλότητα και οικειότητα σε όσους επιθυμούσαν να την κάνουν κτίση τους³⁵³.

3.1.4. Χαρακτηρισμός των πιστών ως αθλητές: Καθώς ο Ιεράρχης θεωρούσε και χαρακτήριζε το βίο των πιστών ως άθληση και αγώνα λόγω των ευθυνών και δυσκολιών του, δεν προκαλεί έκπληξη το ότι ονόμαζε αθλητές και αγωνιστές τους ανθρώπους που προσπαθούν να ακολουθήσουν τις θεάρεστες διδασκαλίες. Υπάρχουν πολλοί τέτοιοι χαρακτηρισμοί στο έργο του.

Σε ομιλία του δίδαξε το συγκεντρωμένο πλήθος πως οι γενναίοι αθλητές του Θεού, αφού αγωνιστούν άξια κατά των αόρατων εχθρών σε ολόκληρη τη ζωή τους, όταν διαφύγουν από όλες τις καταδιώξεις τους και φτάνουν στο τέλος της ζωής τους εξετάζονται από τον άρχοντα του αιώνα: «*οἱ γενναῖοι τοῦ Θεοῦ ἀθληταὶ ... ἐρευνῶνται ὑπὸ τοῦ ἄρχοντος τοῦ αἰῶνος*»³⁵⁴. Κάλεσε όλους τους πιστούς να

³⁵¹ Μ. Βασίλειος: «*Λόγος ασκητικός Α΄*», σελ. 102, στ. 15- 17.

³⁵² Μ. Βασίλειος: «*Όροι κατά πλάτος Α΄*», στο: Μ. Βασιλείου έργα 8, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 178, στ. 14- 22.

³⁵³ Μ. Βασίλειος: «*Λόγος περί πίστεως*», στο: Μ. Βασιλείου έργα 8, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 62, στ. 16- 21.

³⁵⁴ Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία Εἰς τὸν Ζ΄ Ψαλμόν*», στο: Μ. Βασιλείου έργα 5, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1974, σελ. 44, στ. 16- 23.

γίνουν συμμετοχοί στον αγώνα του ίδιου αποτελώντας περισσότερο συναθλητές παρά κριτές³⁵⁵. Θεωρούσε πως όποιος τιμά τους αθλούμενους στην πίστη αποδεικνύει ότι έχει παρόμοιο ζήλο για την πίστη και η πράξη του αυτή δείχνει εξαιρετική αρετή: «ὁ τούς διά πίστιν ἠθληκότας τιμῶν δῆλός ἐστι τόν ἔχων τῆς πίστεως»³⁵⁶. Για το λόγο αυτό παρότρυνε τους πιστούς της Εκκλησίας των Μεδιολάνων να υποδεχθούν με χαρά τα λείψανα του αποθανόντα επισκόπου Διονύσου, ο οποίος υπήρξε αήττητος αθλητής. Τα οστά τα οποία αθλήθηκαν μαζί με τη μακάρια ψυχή, δέχονται την αναγνώριση του Κυρίου³⁵⁷.

Διδάσκοντας τη συγκράτηση των λογισμών ως μέσο για τη χαλιναγώγηση των σωματικών παθών που επιφέρουν πόλεμο στην ψυχή, ευχήθηκε στους αθλητές του Χριστού να μην γνωρίσουν ήττα: «ἀπείη δέ τῶν κατά Χριστόν ἀθλητῶν»³⁵⁸. Χαρακτηριστική είναι η επισήμανσή του πως τα ρητά «αγάπα τον πλησίον σου ως εαυτόν», «πούλησε τα υπάρχοντά σου και δώσε στους φτωχοῦς» και «αν κάποιος σε αγγαρεύει ένα μίλι, πήγαινε μαζί του δύο» είναι ενέργειες που αρμόζουν σε αθλητές³⁵⁹. Ο Μ. Βασίλειος υπέδειξε ως «μέγα ἀθλητή» τον Ιώβ από τον οποίο οι πιστοί μπορούν να διδαχτούν τη φιλάνθρωπία και την αυτοσυγκράτηση³⁶⁰. Στον Ιώβ αναφέρθηκε και σαν παράδειγμα διαφύλαξης αταπείνωτης ψυχῆς στις δυσκολίες, αποκαλώντας τον «ἀκαταγώνιστο ἀθλητή»³⁶¹. Προέτρεψε τους πιστούς να αποβλέπουν στον αθλητή Ιώβ και αυτόν να κάνουν σύμβουλο προς το καλύτερο. Τους παρότρυνε να αναλογίζονται τους συνεχείς αγώνες στους οποίους εκείνος άριστευσε κι ενώ υπέστη πολλά πλήγματα από το διάβολο δεν δέχτηκε θανάσιμο χτύπημα³⁶².

Η αναφορά σε αθλητές χρησιμοποιήθηκε και σε επιστολή προς τον Πρεσβύτερο Αντιοχείας Διόδωρο σχετικά με τη διαίρεση της Εκκλησίας λόγω των αιρέσεων και συγκεκριμένα αυτή των Αρειανών. Ο Μ. Βασίλειος ζήτησε να

³⁵⁵ Μ. Βασίλειος: «Ομιλία C' Εις την Εξαήμερον», στο: *Μ. Βασιλείου έργα 4*, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 212, στ. 7- 11.

³⁵⁶ Μ. Βασίλειος: «Αμβρόσιω επίσκοπω Μεδιόλανου», σελ. 54, στ. 19 - 20.

³⁵⁷ Μ. Βασίλειος: «Αμβρόσιω επίσκοπω Μεδιόλανου», σελ. 56, στ. 18 - 21.

³⁵⁸ Μ. Βασίλειος: «Ασκητικά διατάξεις Κεφάλαιον Γ'», σελ. 424, στ. 17- 26.

³⁵⁹ Μ. Βασίλειος: «Ομιλία Εις τον Α' Ψαλμόν», στο: *Μ. Βασιλείου έργα 5*, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1974, σελ. 24, στ. 24 - 27.

³⁶⁰ Μ. Βασίλειος: «Προς Νεκτάριον παραμυθητική», στο: *Μ. Βασιλείου έργα 3*, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 446, στ. 3- 10.

³⁶¹ Μ. Βασίλειος: «Ομιλία εις το καθέλω μου τας αποθήκας», στο: *Μ. Βασιλείου έργα 6*, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 323, στ. 5- 8.

³⁶² Μ. Βασίλειος: «Ομιλία περί του μη προσήλωσθαι τοις βιοτικοίς», στο: *Μ. Βασιλείου έργα 7*, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 190, στ. 20- 23.

συμπεριλάβει μαζί του στην προσευχή υπέρ των Εκκλησιών όλους τους αθλητές του Χριστού, ώστε να διαλλαγεί ο Θεός με τις Εκκλησίες του και να τις επαναφέρει στην αρχαία γαλήνη³⁶³. Σχετικά με τα προβλήματα λόγω αιρέσεων έγραψε επιστολή προς τους Αλεξανδρείς, όπου αναφέρθηκε στους διωγμούς που υπέστησαν οι Ορθόδοξοι στην Αλεξάνδρεια και την υπόλοιπη Αίγυπτο. Εξέφρασε την επιθυμία του για προσωπική συνάντηση μαζί τους ώστε να δει τους «*ἀθλητάς τοῦ Χριστοῦ*», να τους αγκαλιάσει και να μετάσχει στις προσευχές και τα πνευματικά χαρίσματα που κατέχουν³⁶⁴. Ευχόμενος την ειρήνη των δοκιμαζόμενων Εκκλησιών, ο Ιεράρχης εξέφρασε στον επίσκοπο Έδεσσας Βαρσή την προσμονή του να ακούσουν για τους συλλειτουργούς και συναθλητές τους όσα προσεύχονται³⁶⁵.

Ο Μ. Βασίλειος απέδιδε το χαρακτηρισμό των αθλητών και στους ασκητές. Τους αποκαλούσε αθλητές του Χριστού που συμφώνησαν να αθλούνται όλη τη μέρα: «*Ἀθλητής γάρ εἶ καί ἐργάτης τοῦ Χριστοῦ, ὅλην τήν ἡμέραν ἀθλῆσαι συνθέμενος*». Τους επισήμανε να μη ζητούν τιμές καθώς Θεός υψώνει τον ταπεινό³⁶⁶.

3.1.5. Χαρακτηρισμός των πιστών ως αγωνιστές: Οι πιστοί, ως «*τῆς εὐσεβείας ἀγωνισταῖς*» καλούνται να υπομένουν τις δυσκολίες της ζωής χωρίς λύπη. Οι οδηγίες που τους έχουν δοθεί είναι πολλές, δύσκολες, γεμάτες ιδρώτα και κόπο. Τους έχει υποδειχθεί όμως και το ευτυχές τέλος ώστε με την ελπίδα των μελλοντικών αγαθών να υπομένουν τις δυσκολίες αυτές³⁶⁷. Με σκοπό να εμψυχώσει τον Νεκτάριο για το θάνατο του γιου του, ο Μ. Βασίλειος του απέστειλε παρηγορητική επιστολή. Σε αυτή τον παρακάλεσε να σταθεί σαν γενναίος αγωνιστής και να μην γονατίσει από το μέγεθος της λύπης καταπονώντας τη ψυχή του³⁶⁸. Γράφοντας στους δοκιμαζόμενους από διωγμούς χριστιανούς της Αλεξάνδρειας, τους προέτρεπε να αντέξουν τον πειρασμό αποκαλώντας τους «*καλούς τοῦ Χριστοῦ ἀγωνιστές*»³⁶⁹.

³⁶³ Μ. Βασίλειος: «*Ἀσχόλιω ἐπίσκοπῳ Θεσσαλονίκῃς*», σελ. 166, στ. 12- 17.

³⁶⁴ Μ. Βασίλειος: «*Ἀλεξανδρέουσιν*», στο: Μ. Βασιλείου *ἔργα 3*, Πατερικαί εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 68 στ. 6 – 9.

³⁶⁵ Μ. Βασίλειος: «*Βαρσῆ ἐπίσκοπῳ Ἐδέσσης ἐν ἐξορίᾳ ὄντι*», στο: Μ. Βασιλείου *ἔργα 3*, Πατερικαί εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 62, στ. 9- 11.

³⁶⁶ Μ. Βασίλειος: «*Ἀσκητικαί διατάξεις Κεφάλαιον ΚΔ΄*», σελ. 522, στ. 19- 28.

³⁶⁷ Μ. Βασίλειος: «*Ὀμιλία Εἰς τὸν Ζ΄ Ψαλμόν*», σελ. 18, στ. 22- 26.

³⁶⁸ Μ. Βασίλειος: «*Πρὸς Νεκτάριον παραμυθητικῆ*», σελ. 444, στ. 21- 24.

³⁶⁹ Μ. Βασίλειος: «*Ἀλεξανδρέουσιν*», σελ. 66 στ. 10 – 11.

Οι αγωνιστές της ευσέβειας αν και πολιορκούνται από πάθη λίγο επηρεάζονται από αυτά. Αυτό συμβαίνει γιατί έχουν ομολογήσει τον αγώνα εναντίον του κι έτσι είναι μεγάλο κατόρθωμα του πονηρού η νίκη και καίριο πλήγμα η ήττα³⁷⁰. Αναφερόμενος στην εγκράτεια ο Μ. Βασίλειος δίδαξε πως ο αγωνιζόμενος είναι εγκρατής στα πάντα. Γι' αυτό ο Χριστιανός δεν πρέπει να υποδουλώνεται στο κρασί, ούτε να καταλαμβάνεται από πάθος για την κρεοφαγία. Δεν πρέπει να γίνεται λαίμαργος για οποιοδήποτε φαγητό και ποτό: «ὁ γάρ ἀγωνιζόμενος πάντα ἐγκρατεύεται»³⁷¹.

Ιδιαίτερη κατηγορία αγωνιστών της πίστης είναι αυτή των ασκητών. Σε αυτούς ο Ιεράρχης δίδαξε την υπακοή στις εντολές του Θεού, λέγοντας πως οι «τῆς εὐσεβείας ἀγωνισταί» που τόλμησαν τον ήσυχο κι απερίσπαστο βίο σαν συνεργάτη για την τήρηση των ευαγγελικών διδαγμάτων πρέπει να φροντίζουν από κοινού και να αποφασίσουν να μη τους διαφύγει καμία εντολή³⁷².

Ο Μ. Βασίλειος προέβαλε την πνευματική ανωτερότητα και αφοσίωση των ασκητών έναντι των κοσμικών. Συγκρινόμενοι με τους ασκητές οι κοσμικοί δεν μπορούν να θεωρηθούν αγωνιστές καθώς οι αγώνες τους υστερούν σε άπειρο βαθμό έναντι αυτών των ασκητών: «Πῶς οὖν ἂν καὶ ἀγωνιστῆς ὁ βιοτικὸς νομισθεῖη πρὸς τὸν ἀσκητὴν κρινόμενος;». Οι κοσμικοί φροντίζουν να προστατεύουν τα δικαιώματά τους και αγωνίζονται κατά των αμφισβητήσεων για τα παρόντα ενώ αντίθετα οι ασκητές παραχωρούν κι αυτά που δικαιούνται. Οι ασκητές επίσης φροντίζουν να κυριαρχούν επί όλων των ηδονών του σώματος ενώ οι κοσμικοί απολαμβάνουν τις ηδονές αχόρταγα. Πολλές φορές μάλιστα οι κοσμικοί δεν εξετάζουν με σύνεση τα των ασκητών. Έτσι, όταν ένας ασκητής μετά από μακρά στήρηση κρίνει ότι είναι καλό να στηρίξει το σώμα του με τροφή, οι κοσμικοί θέλουν να μη λαμβάνει τροφή σαν να είναι άυλος ή να λαμβάνει ελάχιστη³⁷³.

³⁷⁰ Μ. Βασίλειος: «*Ασκητικά διατάξεις Κεφάλαιον Σ'*», σελ. 450 στ. 23- 29.

³⁷¹ Μ. Βασίλειος: «*Περί τελειότητος βίου μοναχών*», στο: Μ. Βασιλείου έργα 3, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 462 στ. 23- σελ. 464 στ. 2.

³⁷² Μ. Βασίλειος: «*Όροι κατά πλάτος Α'*», σελ. 178, στ. 18 - 22.

³⁷³ Μ. Βασίλειος: «*Ασκητικά διατάξεις Κεφάλαιον Σ'*», σελ. 452, στ. 10- 25.

3.1.6. Χαρακτηρισμός των μαρτύρων ως αθλητές και του μαρτυρίου ως άθληση:

Ιδιαίτερα χαρακτηριστικός είναι ο χαρακτηρισμός των μαρτύρων της Εκκλησίας ως αθλητές και του μαρτυρίου τους ως άθληση. Σε επιστολή προς τους Ιταλούς και Γάλλους επισκόπους, ο Μ. Βασίλειος αναφέρθηκε στα σχίσματα που παρουσίαζε η Εκκλησία. Ονόμασε τους μάρτυρες «*άθλητάς*» και διατύπωσε την θλίψη του για το γεγονός ότι δεν αναγνωρίζονται σαν να ανήκουν στην τάξη των μαρτύρων λόγω του γεγονότος ότι και οι διώκτες τους αποκαλούνταν Χριστιανοί³⁷⁴.

Αναφερόμενος στο μάρτυρα Ευτυχή χαρακτήρισε τα πάθη του αθλητικούς αγώνες, και επισήμανε πως η πνευματική καθαρότητα των αγωνιστών αποτελεί μέσο για την τελείωση των μαρτύρων³⁷⁵.

Ο Ιώβ αποτελεί άλλη μια φορά παράδειγμα προς μίμηση και υπόδειγμα αθλητή-μάρτυρα. Παρά τα σωματικά μαρτύρια που υπέστη από το διάβολο παρέμεινε ατάραχος και διατηρούσε άθικτο το θησαυρό της ευσέβειας στην ψυχή του, αναγκάζοντάς τον να χρησιμοποιήσει τη γυναίκα του. Αφού παρέσυρε τη διάνοιά της σε ασεβή και βλάσφημη απόφαση, προσπάθησε με εκείνη να λυγίσει τον «*άθλητήν*»³⁷⁶.

Η μάρτυρας Ιουλίττα αποτέλεσε θέμα ομιλίας του Μ. Βασιλείου προς τιμήν της. Τόνισε στους ακροατές του πως σκοπός της ομιλίας ήταν να υπενθυμίσει την μεγάλη άθληση που με γυναικείο σώμα υπέστη η μακαριότατη από τις γυναίκες Ιουλίττα: «*ὡς ὑπόμνημα ἔχουσαν τῆς μεγάλης ἀθλήσεως*». Η άθληση αυτή προκάλεσε τη μεγαλύτερη έκπληξη και σε αυτούς που παρευρίσκονταν τότε στο θαύμα και στους μεταγενέστερους που δέχονταν τη φήμη από τις διηγήσεις³⁷⁷.

Ομιλία εκφώνησε και προς τιμήν του μάρτυρα Βαρλαάμ. Ο προκείμενος αθλητής του Χριστού εγκωμιάστηκε και αναπτέρωσε τους πιστούς της Εκκλησίας: «*Ὁ τοῦ Χριστοῦ κείμενος ἀθλητής ἐκηρύχθη*»³⁷⁸. Στην περιγραφή του μαρτυρίου του ανέφερε πως αν και το μεγαλύτερο μέρος του σώματός του είχε απονεκρωθεί, αυτός διατηρούσε ακμαίες τις δυνάμεις του σαν να βρισκόταν στην αρχή των αγώνων³⁷⁹.

³⁷⁴ Μ. Βασίλειος: «*Προς Ιταλούς και Γάλλους επισκόπους...*», στο: Μ. Βασιλείου έργα 2, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1972, σελ. 34, στ. 1- 3.

³⁷⁵ Μ. Βασίλειος: «*Ασχόλιω επίσκοπω Θεσσαλονίκης*», σελ. 166, στ. 12- 14.

³⁷⁶ Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία περί του μη προσήλωσθαι τοις βιοτικοίς*», σελ. 192 στ. 27- σελ. 194 στ. 2.

³⁷⁷ Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία εις την μάρτυρα Ιουλίτταν*», στο: Μ. Βασιλείου έργα 7, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 202 στ. 2- 7.

³⁷⁸ Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία εις Βαρλαάμ τον μάρτυρα*», στο: Μ. Βασιλείου έργα 7, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 240, στ. 1- 3.

³⁷⁹ Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία εις Βαρλαάμ τον μάρτυρα*», σελ. 240, στ. 20- 22.

Διδάσκοντας για τους άγιους τεσσαράκοντα μάρτυρες, ο Μ. Βασίλειος επεσήμανε πως υπήρξαν όλοι ιδιαίτερα ξεχωριστοί, ίσοι στη διάθεση και στην άθληση³⁸⁰. Άλλοι, αντίθετα με τους τεσσαράκοντα μάρτυρες, όταν έμπαιναν στον αγώνα αδυνατούσαν να υπομείνουν ως το τέλος τα βασανιστήρια γιατί λύγιζαν στο μέσο της άθλησης³⁸¹. Οι μάρτυρες καταδικάστηκαν να διανυκτερεύσουν υπαίθρια και γυμνοί σε λίμνη που το κρύο είχε μετατρέψει σε ξηρά και στην οποία οι άγιοι αθλήθηκαν³⁸². Κοντά υπήρχε λουτρό έτοιμο να δεχτεί όσους θα κατέφευγαν εκεί. Αυτό με πονηρό τρόπο επινοήθηκε από τους διώκτες τους, ώστε να βρουν ένα τέτοιο τόπο αθλήσεως στον οποίο η έτοιμη περιποίηση να εξουδετερώσει την αντίσταση των αγωνιζόμενων³⁸³. Όταν ξημέρωσε κι ενώ οι μάρτυρες ζούσαν ακόμα πετάχτηκαν στη φωτιά και τα λείψανα από τη φωτιά τα έριξαν στο ποτάμι, κάνοντας την άθλησή τους να περάσει από ολόκληρη την κτίση. Αγωνίστηκαν στη γη, υπέμειναν στον αέρα, ρίχτηκαν στη φωτιά και τέλος τους δέχτηκε το νερό³⁸⁴.

Ο Μ. Βασίλειος, θέλοντας να τονίσει την ωφέλεια της συλλογικότητας στα πνευματικά δρώμενα, επέστησε την προσοχή των πιστών στην σύψυχο άθληση των επτά Μακκαβαίων: «σκοπέι μοι την τῶν ἑπτὰ Μακκαβαίων σύμφωνον ἄθλησιν»³⁸⁵.

3.1.7. Χαρακτηρισμός της τελικής επιτυχίας των πιστών ως στέφανος –βραβείο:

Οι αγώνες και η άθληση των Χριστιανών έχουν σκοπό την τελική σωτηρία της ψυχής τους. Ο Μ. Βασίλειος για να το περιγράψει και να αποδώσει την αξία του, δανείστηκε τις εικόνες των νικητών των αθλητικών αγώνων. Πραγματοποίησε έτσι, συχνές αναφορές στην απονομή στεφάνων και βραβείων για τους νικητές των αγώνων-άθλησης.

Λόγω της παλαιάς πτώσης των ανθρώπων, που συνέβη με τη βλαβερή επενέργεια του διαβόλου, ο διάβολος έγινε αντίπαλος των ανθρώπων. Ο Κύριος όμως εξοικονόμησε τον αγώνα εναντίον του ώστε με την υπακοή, οι άνθρωποι να στεφανωθούν με τη νίκη κατά του αντιπάλου τους: «καταστεφανωθήναι τοῦ

³⁸⁰ Μ. Βασίλειος: «Ομιλία εις τους αγίους τεσσαράκοντα μάρτυρας», στο: Μ. Βασιλείου έργα 7, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 290, στ. 13- 15.

³⁸¹ Μ. Βασίλειος: «Ομιλία εις τους αγίους τεσσαράκοντα μάρτυρας», σελ. 294 στ. 25- σελ. 296 στ. 1.

³⁸² Μ. Βασίλειος: «Ομιλία εις τους αγίους τεσσαράκοντα μάρτυρας», σελ. 300 στ. 28- σελ. 302 στ. 3

³⁸³ Μ. Βασίλειος: «Ομιλία εις τους αγίους τεσσαράκοντα μάρτυρας», σελ. 306, στ. 7- 14.

³⁸⁴ Μ. Βασίλειος: «Ομιλία εις τους αγίους τεσσαράκοντα μάρτυρας», σελ. 308, στ. 17- 21.

³⁸⁵ Μ. Βασίλειος: «Ασκητικά διατάξεις Κεφάλαιον ΙΗ'», σελ. 484 στ. 20 - 23.

ἀντιδίκου»³⁸⁶. Ο Θεός είναι αυτός εκ του οποίου προέρχεται τόσο ο αγώνας των πιστών όσο και οι στέφανοι της ανταμοιβής: «ὁ τῶν ὅλων Θεός, οὗ ὁ ἀγών καί δι' οὗ οἱ στέφανοι»³⁸⁷. Ο Σωτήρας έχει θεσπίσει τρόπαιο εναντίων της λύσσας του διαβόλου κι αυτό δεν πρέπει να αποσιωποηθεί: «μηδέ σιγήσαι τό τρόπαιον, ... ὃ ἔστησεν ὁ Σωτήρ»³⁸⁸. Ο Μ. Βασίλειος έδωσε έμφαση στην αλήθεια αυτή διερωτώμενος αν υπήρχε κάποιος που να μην είχε ακούσει καθόλου για τα αγαθά που έχει ετοιμάσει ο Θεός για τους άξιους, αγνοώντας έτσι ότι στέφανος των δικαίων είναι η χάρη του Πνεύματος η οποία δίνεται πλουσιότερη και τελειότερη τον καιρό της δεύτερης φανέρωσης του Κυρίου³⁸⁹.

Αν και οι πιστοί έχουν κληθεί στους υπέρ της ευσέβειας αγώνες, μέσω των πειρασμών, ο αθλοθέτης είναι δίκαιος. Δεν θα δοκιμαστούν περισσότερο από όσο αντέχουν αλλά θα τους αποδοθεί ο στέφανος της υπομονής και της ελπίδας για όσα υπέφεραν. Ο Ιεράρχης προέτρεπε τους πιστούς να μην εγκαταλείψουν τους υπέρ της ευσέβειας αγώνες καθώς αυτός που δοκιμάζει τις καρδιές τους θέλει να αναδειχθούν νικητές, στεφανωμένοι με τη δικαιοσύνη μέσω μακράς και παρατεταμένης δοκιμασίας³⁹⁰. Τους συμβούλευε να έχουν ένα στόχο στη ζωή τους σύμφωνα με τον οποίο να επιλέγουν πως έπρεπε να ενεργούν. Σαν παράδειγμα χρησιμοποίησε τους γυμναστικούς αγώνες όπου οι ασκήσεις γίνονταν για τα αγωνίσματα στα οποία επρόκειτο να δοθούν στεφάνια ως ανταμοιβή³⁹¹. Οι ασκήσεις γίνονταν σαν προετοιμασία για τα έπαθλα. Αν τις εγκατέλειπαν και ασχολούνταν με τη μουσική δεν θα κατάφερναν να λάβουν τα στεφάνια και τη δόξα αλλά με δυσκολία θα ξέφευγαν από το να γίνουν καταγέλαστοι³⁹². Για κάθε σκοπό χρειάζεται κατάλληλη άσκηση. Οι αθλητικοί στέφανοι δεν είναι δυνατόν να κερδιθούν με την άσκηση στον αυλό³⁹³.

³⁸⁶ Μ. Βασίλειος: «Ομιλία ότι ουκ έστιν αίτιος των κακών ο Θεός», στο: Μ. Βασιλείου έργα 7, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 118, στ. 5- 9.

³⁸⁷ Μ. Βασίλειος: «Προς τους εν Βέροιας», στο: Μ. Βασιλείου έργα 3, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 50, στ. 17- 19.

³⁸⁸ Μ. Βασίλειος: «Ομιλία ότι ουκ έστιν αίτιος των κακών ο Θεός», σελ. 186 στ. 19- 20.

³⁸⁹ Μ. Βασίλειος: «Περί του αγίου Πνεύματος Κεφάλαιον ΙC», στο: Μ. Βασιλείου έργα 10, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1974, σελ. 388 στ. 4 - 7.

³⁹⁰ Μ. Βασίλειος: «Προς την Αντιοχέων Εκκλησίαν», στο: Μ. Βασιλείου έργα 1, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1972, σελ. 336, στ. 7- 17.

³⁹¹ Μ. Βασίλειος: «Ομιλία προς τους νέους», στο: Μ. Βασιλείου έργα 7, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 340, στ. 9- 11.

³⁹² Μ. Βασίλειος: «Ομιλία περί του μη προσήλωσθαι τοις βιοτικοίς», σελ. 164, στ. 17- 21.

³⁹³ Μ. Βασίλειος: «Όροι κατά πλάτος Β'», σελ. 204, στ. 7- 9.

Ο αθλητής του Θεού πρέπει να προσέχει τον εαυτό του μη τυχόν παραβεί τους αθλητικούς κανόνες. Κανείς δεν στεφανώνεται αν δεν αθληθεί νομίμως: «*Οὐδείς γάρ στεφανοῦται, ἐάν μὴ νομίμως ἀθλήσῃ*»³⁹⁴. Πρέπει να ζήσει σύμφωνα με την αθλητική διάταξη για να στεφανωθεί. Ακόμα κι αν κάποιος πραγματοποιεί αγώνα, δεν στεφανώνεται αν δεν αθλείται νόμιμα³⁹⁵. Οι τιμές και οι στέφανοι ανήκουν στους νικητές. Κανείς όμως δεν στεφανώνει κάποιον που ούτε καν προσπάθησε να συναντήσει τον αντίπαλο. Όμως και να το έκανε, χρειάζεται όχι απλά να νικήσει αλλά και να αγωνιστεί σύμφωνα με τους κανονισμούς. Αυτό για τον πιστό σημαίνει να μην παραβεί στο ελάχιστο κανένα κανονισμό αλλά να εκτελέσει το καθετί όπως διδάχτηκε³⁹⁶. Το στεφάνωμα ανήκει σε αυτούς που αγωνίστηκαν νόμιμα τον καλό αγώνα και ο συμφωνημένος μισθός μπορεί να είναι και τα εκατονταπλάσια από αυτά που εγκατέλειψαν χάριν της εντολής του Θεού³⁹⁷.

Οι χριστιανοί οφείλουν να επιδείξουν εγκράτεια στη ζωή τους για να γίνουν άξιοι στεφάνων. Ακόμα και στον παράδεισο όπου ζούσαν οι πρωτόπλαστοι υπήρχε φυτό γόνιμο σε ωραίους καρπούς, για να αξιωθούν οι άνθρωποι τα στεφάνια της υπομονής επιδεικνύοντας το αγαθό της εγκράτειας. Για τον ίδιο λόγο θεσπίστηκε κι η εντολή που δοκίμαζε την ανθρώπινη υπακοή³⁹⁸. Αντίθετα, η ακράτεια γελοιοποιεί τους ανθρώπους κατά τον αγώνα τους αντί να οδηγεί σε στεφάνωμα: «*ὡς τῆς ἀκρασίας γέλωτα ἀγούσης ἐν τῷ παλαίειν, οὐ στέφανον*»³⁹⁹. Δεν πρέπει να προσηλώνονται στις βιοτικές υποθέσεις, αλλά να περιφέρουν άγρυπνα τα μάτια της ψυχής, να υποσιάζονται όλα τα ευχάριστα, να τα προσπερνούν και να μην προσκολλάνε σε αυτά την προσοχή τους. Κατ' αυτόν τον τρόπο θα βαδίσουν με ασφάλεια το δρόμο της ζωής και θα λάβουν τα νικητήρια στεφάνια⁴⁰⁰. Ο Ιεράρχης χρησιμοποίησε το παράδειγμα των αθλητών της εποχής του για να καταδείξει την ωφελιμότητα της εγκράτειας και της προσπάθειας που πρέπει να επιδείξουν οι πιστοί για τη διεξαγωγή βίου σύμφωνα με τα χριστιανικά ήθη. Οι αθλητές υφίσταντο τις ασκήσεις για να κερδίσουν ένα στεφάνι από κότινο, σέλινο ή κάτι παρόμοιο και για

³⁹⁴ Μ. Βασιλείος: «*Ομιλία εις το «πρόσεχε σεαυτῶν*»», στο: Μ. Βασιλείου έργα 6, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 228, στ. 3- 5.

³⁹⁵ Μ. Βασιλείος: «*Λόγος ασκητικός Α΄*», σελ. 102, στ. 21- 24 ; Μ. Βασιλείος: «*Όροι κατ' επιτομήν Ερωτήσεις ΟΣ΄*», σελ. 104, στ. 10- 11.

³⁹⁶ Μ. Βασιλείος: «*Όροι κατά πλάτος Α΄*», σελ. 168, στ. 9- 14.

³⁹⁷ Μ. Βασιλείος: «*Όροι κατ' επιτομήν Ερωτήσεις ΣΝΣ΄*», σελ. 306, στ. 11- 18.

³⁹⁸ Μ. Βασιλείος: «*Ομιλία ότι ουκ ἔστιν αἴτιος των κακῶν ο Θεός*», σελ. 116, στ. 1- 4.

³⁹⁹ Μ. Βασιλείος: «*Ομιλία περί του μη προσήλωσθαι τοις βιοτικοίς*», σελ. 176, στ. 1- 2.

⁴⁰⁰ Μ. Βασιλείος: «*Ομιλία περί του μη προσήλωσθαι τοις βιοτικοίς*», σελ. 164, στ. 11- 17.

να διακηρυχθεί το όνομά τους από τον κήρυκα αφού νικήσουν. Οι Χριστιανοί που στοχεύουν σε έπαθλα τόσο θαυμαστά σε πλήθος και σε μέγεθος που είναι αδύνατον να περιγραφούν με λόγια, δεν είναι δυνατόν να τα αποκτήσουν αλόγιστα και χωρίς εγκράτεια⁴⁰¹.

Ο Μ. Βασίλειος έδωσε ιδιαίτερη βαρύτητα στην εγκράτεια απέναντι στον πλούτο. Απευθυνόμενος προς τους πλούσιους, τους υπέδειξε πως δεν είναι αρκετό να θυμούνται τους φτωχούς στη μετά θάνατον διαθήκη τους έχοντας προηγουμένως ζήσει μια ζωή αγνοώντας τους. Ως παράδειγμα της ματαιότητας αυτής της ενέργειας ανέφερε πως κανείς δεν στεφανώνεται όταν έρθει μετά τους αγώνες: «*Οὐδείς μετὰ τούς ἀγώνας ἐπελθὼν στεφανοῦται*»⁴⁰². Συμβούλεψε τους πλουσίους να μην συγκεντρώνουν φιλάργυρα τον πλούτο τους αλλά να τον χρησιμοποιούν φιλόπρωτα προς βοήθεια όσων χρειάζονται. Σε ανταμοιβή τους, θα τους υποδεχτεί ο Θεός και οι άγγελοι θα επευφημούν. Αιώνια δόξα και στέφανος δικαιοσύνης θα είναι τα έπαθλά τους λόγω καλής διαχείρισης των φθαρτών πραγμάτων⁴⁰³. Αν κάποιος πιστός επέλεξε να αγωνιστεί σε αυτόν τον κόσμο αλλά να κερδίσει τους στέφανους στον ουρανό οφείλει να μη ζητήσει τιμές αλλά και να παραιτηθεί όταν του δοθούν. Ο παρών βίος είναι για αγώνες ενώ ο μελλοντικός για στέφανους. Αν δεν αισθανθεί θλίψη σε αυτόν τον κόσμο δεν μπορεί να περιμένει τους μελλοντικούς στέφανους καθώς δεν κατέβαλε τους επίγειους αγώνες και τους κόπους που προϋποθέτουν τους στέφανους⁴⁰⁴. Με επιστολή προς τον επίσκοπο Ικονίου Αμφιλόχιο, τον συνεχάρη για την ταπεινοφροσύνη του επισημαίνοντας πως είναι νόμος της νίκης μεταξύ των Χριστιανών το ότι στεφανώνεται κι εκείνος που καταδέχεται να έχει τα λιγότερα: «*ὁ ἕλλαττον ἔχειν καταδεξάμενος στεφανοῦται*»⁴⁰⁵. Ενώ ο Μ. Βασίλειος κάλεσε τους πιστούς να επιδεικνύουν εγκράτεια στην απόκτηση επίγειων αγαθών, τους προέτρεψε στην απόκτηση ολόκληρου του πνευματικού θησαυρού που μπορούσαν να

⁴⁰¹ Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία προς τους νέους*», σελ. 342, στ. 16- 22.

⁴⁰² Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία προς τους πλουτούντας*», στο: *Μ. Βασιλείου έργα 6*, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 316, στ. 14.

⁴⁰³ Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία εις το «καθέλω μου τοις αποθήκας»*», στο: *Μ. Βασιλείου έργα 6*, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 330 στ. 24 - σελ. 332 στ. 4.

⁴⁰⁴ Μ. Βασίλειος: «*Ασκητικά διατάξεις Κεφάλαιον ΚΔ '*», σελ. 520 στ. 24 - σελ. 522 στ. 18.

⁴⁰⁵ Μ. Βασίλειος: «*Αμφιλόχιω επίσκοπω Ικονίου*», στο: *Μ. Βασιλείου έργα 3*, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 20, στ. 6- 7.

επιτύχουν καθώς πρόκειται για κτήση αρετής και απληστία που στεφανώνεται: «ἀρετῆς γάρ ἡ κτῆσις καὶ ἀπληστία στεφανουμένη»⁴⁰⁶.

Ο άνθρωπος ότι σπείρει, αυτό θα θερίσει. Γι' αυτό ο Ιεράρχης προέτρεψε τους πιστούς να σπείρουν δοξολογία «ἵνα θερίσης στεφάνους καὶ τιμάς καὶ ἐπαίνους ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν»⁴⁰⁷. Τους επέστησε να προσέχουν να μην ξοδεύουν σε αμαρτίες τα νιάτα τους, περίοδο στην οποία έχουν ακμαίες τις δυνάμεις τους. Η σωφροσύνη των γηρατειών δεν είναι σωφροσύνη αλλά αδυναμία ακολασίας. Ο νεκρός δεν στεφανώνεται και κανένας δεν είναι δίκαιος λόγω της αδυναμίας του κακού⁴⁰⁸.

Βασική προϋπόθεση για να είναι άξιοι στεφανώματος οι πιστοί την ημέρα της κρίσης είναι η επίδειξη υπομονής. Δεν πρέπει να ταραζονται για τα κακά που έχουν συμβεί αλλά να αποτινάξουν το ζόφο της λύπης και να δυναμώσουν τις ψυχές τους κάνοντας γενναίες σκέψεις. Καλούνται να κάνουν το άσχημο συμβάν πρόφαση για στεφάνια: «τό συμβεβηκός στεφάνων ποιήσασθε πρόφασιν»⁴⁰⁹. Την αξία αυτή τόνισε ο Μ. Βασίλειος με επιστολή στο Νεκτάριο, μετά το χαμό του υιού του. Του υπενθύμισε πως οι χριστιανοί δεν πρέπει να λυπούνται για τους πεθαμένους λόγω της ελπίδας της ανάστασης και πως για την μεγάλη υπομονή δίνονται οι μεγάλοι στέφανοι της δόξας, δίπλα στον αθλοθέτη: «τῆς μεγάλης ὑπομονῆς μεγάλοι παρά τῷ ἀθλοθέτῃ οἱ στέφανοι τῆς δόξης ἀπόκεινται»⁴¹⁰. Οι θλίψεις δεν έρχονται μάταια από τον Κύριο αλλά για δοκιμασία της αληθινής αγάπης προς τον κτίστη Θεό. Όπως στους αθλητές οι κόποι των αγώνων φέρνουν τα στεφάνια έτσι και στους Χριστιανούς η δοκιμασία των πειρασμών οδηγεί στην τελείωση⁴¹¹. Όταν ο λογισμός επικρατεί του πάθους μέσω της σταθερότητας και της προσοχής, τότε οι πιστοί λαμβάνουν το βραβείο της νίκης κατά του πάθους και μέσω αυτών στεφανώνεται κι ο Θεός⁴¹². Όταν καταφέρουν σε κάθε πράξη τους να επικρατούν τα καλά, ξεπερνώντας τους κακούς λογισμούς, τότε δεν θα βρεθούν καταδικασμένοι λόγω της ροπής προς τα κακά αλλά θα στεφανωθούν με τα

⁴⁰⁶ Μ. Βασίλειος: «*Ασκητικά διατάξεις Κεφάλαιον ΙΗ'*», σελ. 482, στ. 3- 8.

⁴⁰⁷ Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία Εἰς τὸν ΚΗ' Ψαλμόν*», στο: *Μ. Βασιλείου ἔργα 5*, Πατερικαὶ εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1974, σελ. 130, στ. 3- 4.

⁴⁰⁸ Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία προτρεπτικὴ εἰς τὸ ἅγιον βάπτισμα*», στο: *Μ. Βασιλείου ἔργα 6*, Πατερικαὶ εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 266, στ. 12- 14.

⁴⁰⁹ Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία περὶ τοῦ μὴ προσήλωσθαι τοῖς βιοτικοῖς*», σελ. 190, στ. 8- 10.

⁴¹⁰ Μ. Βασίλειος: «*Πρὸς Νεκτάριον παραμηθητικὴ*», σελ. 444, στ. 16- 24.

⁴¹¹ Μ. Βασίλειος: «*Παραμηθητικὴ*», στο: *Μ. Βασιλείου ἔργα 3*, Πατερικαὶ εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 448, στ. 3- 10.

⁴¹² Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία Εἰς τὸν ΚΗ' Ψαλμόν*», σελ. 106, στ. 1- 4.

στεφάνια της δικαιοσύνης με τα οποία στεφάνωσαν την αρετή σε όλη τη ζωή τους⁴¹³. Ο καλός αγωνιστής πρέπει να υπομένει με γενναιότητα τα χτυπήματα, με την ελπίδα της δόξας που θα προέλθει με το στεφάνωμα⁴¹⁴. Ακόμα και την αρρώστια, οι δίκαιοι τη δέχονται σαν άθλημα περιμένοντας μεγάλους στέφανους για την υπομονή τους⁴¹⁵. Οι Χριστιανοί πρέπει να συμπεριφέρονται όπως έχουν διδαχθεί, δηλαδή να μη φαίνονται σκυθρωποί στις δυσκολίες που έπονται αλλά με φαιδρό πρόσωπο να συμπεριφέρονται όπως αρμόζει σε αγίους. Δεν στεφανώνεται ο άκαρδος και δεν στήνει τρόπαιο ο κατηφής: «Οὐδείς ἀθυμῶν στεφανοῦται, οὐδείς στυγνάζων τρόπαιον ἴστησι»⁴¹⁶. Θεός σώζει τους αγίους από τη θλίψη, όχι με το να τους αφήνει χωρίς δοκιμασίες αλλά χαρίζοντάς τους υπομονή. Όπως λοιπόν κανείς δεν στεφανώνεται χωρίς να υπάρχει αντίπαλος, έτσι κανείς δεν μπορεί να αποδειχτεί δόκιμος παρά μόνο μέσω των θλίψεων: «οὐδείς στεφανοῦται ἀνευ ἀνταγωνισμοῦ...»⁴¹⁷. Όποιος υποστηρίζει ότι δεν αρμόζει στον δίκαιο η θλίψη υποπέπτει σε τόσο μεγάλο λάθος, όπως αν υποστήριζε ότι δεν αρμόζει στον αθλητή ο ανταγωνιστής. Αν όμως δεν αγωνίζεται ο αθλητής, δεν έχει αφορμές για να στεφανωθεί: «μή ἀγωνιζόμενος δὲ ὁ ἀθλητὴς τίνας ἔξει τῶν στεφάνων τὰς ὑποθέσεις;»⁴¹⁸. Οι πιστοί οφείλουν να αφιερώσουν τον εαυτό τους ολοκληρωτικά στον Κύριο. Κανείς δεν έστησε τρόπαιο νίκης με το να είναι αδρανής. Κανείς δεν στεφανώθηκε με τα στεφάνια της καρτερίας ζώντας πολυτελή ζωή και διασκεδάζοντας. Κανείς δεν πήρε βραβείο χωρίς να τρέξει. Οι κόποι γεννούν τη δόξα και οι μόχθοι φέρνουν τα στεφάνια⁴¹⁹.

Την εποχή του Μ. Βασιλείου οι πιστοί αντιμετώπιζαν πολλούς διωγμούς λόγω των αιρέσεων και των σχισμάτων στους κόλπους της Εκκλησίας. Ως εκ τούτου υπήρχε πρόσφορο έδαφος ώστε να δοκιμαστούν στο αξίωμα της επίδειξης υπομονής. Ο Ιεράρχης, τους παρηγόρησε και τους καθοδήγησε ώστε να αντεπεξέλθουν κερδίζοντας το τελικό στεφάνωμα. Με επιστολή προς το λαό της συριακής Βέροιας τον συμβούλεψε να μην απελπιστεί και απογοητευτεί μπροστά στις παρατεινόμενες

⁴¹³ Μ. Βασίλειος: «Ομιλία εις την αρχήν των Παροιμιών», στο: Μ. Βασιλείου έργα 7, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 392 στ. 26-σελ. 394 στ. 3.

⁴¹⁴ Μ. Βασίλειος: «Λόγος περί ευχαριστίας», στο: Μ. Βασιλείου έργα 6, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 86, στ. 4 - 7.

⁴¹⁵ Μ. Βασίλειος: «Αμφιλόχιω επισκοπῶν», σελ. 178, στ. 16- 17.

⁴¹⁶ Μ. Βασίλειος: «Λόγος περί ευχαριστίας», σελ. 24, στ. 1-2.

⁴¹⁷ Μ. Βασίλειος: «Ομιλία Εἰς τον ΑΓ΄ Ψαλμόν», στο: Μ. Βασιλείου έργα 5, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1974, σελ. 212, στ. 18- 19.

⁴¹⁸ Μ. Βασίλειος: «Ομιλία Εἰς τον ΑΓ΄ Ψαλμόν», σελ. 246, στ. 8- 11.

⁴¹⁹ Μ. Βασίλειος: «Ομιλία προτρεπτική εις το άγιον βάπτισμα», σελ. 272, στ. 15- 19.

κακουχίες, γιατί οι στέφανοι και η βοήθεια του Κυρίου είναι κοντά⁴²⁰. Με άλλη επιστολή προς το λαό της Βέροιας, του υπενθύμισε πως το βραβείο της νίκης είναι αυτό που είθισται να ανακηρύσσει τους πρωταθλητές⁴²¹. Για τον ίδιο λόγο απέστειλε επιστολή και προς τους Χαλκιδείς. Η Εκκλησία της συριακής Χαλκίδας αντιμετώπιζε έντονα τον φιλαρειανικό διωγμό, ενώ ο διωγμός απειλούσε και την Καππαδοκία όπου βρισκόταν ο Μ. Βασίλειος. Στην επιστολή του αναφέρθηκε ενθαρρυντικά προς αυτούς και αναγνώρισε πως αποτελούσαν παράδειγμα προς μίμηση για τους υπόλοιπους πιστούς που εύχονταν να ανακηρυχθούν μαζί με αυτούς στεφανωμένοι νικητές⁴²². Προέτρεψε τους Χαλκιδείς να συνεχίσουν να διατηρούν την ισχύ και σταθερότητα της πίστης τους ώστε αν διαταχθούν να φύγουν από την παρούσα ζωή να τους δουν στην λαμπρότητα των αγίων, στεφανωμένους μαζί με εκείνους που ευδοκίμησαν με την υπομονή και την επίδειξη του αγαθού έργου⁴²³. Σχετικά με τις δυσχέρειες που αντιμετώπιζε από τον Αρειανισμό αναφέρθηκε στον Ιάριο. Στο κλείσιμο της επιστολής του επισήμανε να διάκειται των παθών του σώματος ευγενώς και άξια του Θεού που τους κάλεσε, ο οποίος αν δει να δέχονται τα συμβάντα με ευχαριστίες, ή θα απομακρύνει τα λυπηρά ή θα τους ανταμείψει με τους μεγάλους στέφανους της υπομονής μετά την κατάσταση της παρούσας ζωής⁴²⁴. Επίσης, απευθυνόμενος προς τους πρεσβύτερους της Νικόπολης, τους συνέστησε να υπομείνουν τον πόνο των αρειανικών διωγμών καθώς κανείς δεν παίρνει στέφανο νίκης αν δεν τραυματιστεί στον αγώνα και δεν σκονιστεί: «*Οὐδείς γάρ μὴ πληγείς ἐν ἀγῶσι μὴδὲ κονισάμενος στεφανούται*»⁴²⁵.

Οι διωγμοί που αντιμετώπιζαν οι χριστιανοί λόγω των αιρέσεων είχαν σαν αποτέλεσμα τον μαρτυρικό θάνατο όσων έμεναν σταθεροί στη πίστη τους. Σημαντική κατηγορία στεφάνων αποτελούν αυτοί που απονέμονται στους μάρτυρες της Εκκλησίας σαν επιβράβευση της άθλησής τους. Ο Μ. Βασίλειος υπέδειξε πως στην επουράνια Ιερουσαλήμ περιμένουν οι στέφανοι των μαρτύρων⁴²⁶. Για το λόγο αυτό ζήτησε υπομονή για τους υφιστάμενους διωγμούς και κάλεσε τους πιστούς να

⁴²⁰ Μ. Βασίλειος: «*Προς τους εν Βέροια*», σελ. 344, στ. 10- 11.

⁴²¹ Μ. Βασίλειος: «*Προς τους εν Βέροια*», σελ. 50, στ. 6- 7.

⁴²² Μ. Βασίλειος: «*Προς Χαλκιδέας*», στο: Μ. Βασιλείου έργα 1, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1972, σελ. 346, στ. 14- 21.

⁴²³ Μ. Βασίλειος: «*Προς Χαλκιδέας*», σελ. 348, στ 21- 23.

⁴²⁴ Μ. Βασίλειος: «*Ιλάριω*», στο: Μ. Βασιλείου έργα 3, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 404, στ. 1- 6.

⁴²⁵ Μ. Βασίλειος: «*Νικοπολίταις πρεσβυτέροις*», στο: Μ. Βασιλείου έργα 3, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 224, στ. 6- 8.

⁴²⁶ Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία προτρεπτική εις το άγιον βάπτισμα*», σελ. 280, στ. 2- 4.

θυμηθούν το παράδειγμα των αγίων. Κανείς τρυφηλός ή κόλακας δεν αξιόθηκε τα στεφάνια της υπομονής αλλά όλοι έδειξαν την αξία τους μέσα από τις μεγάλες θλίψεις⁴²⁷. Ο μάρτυρας δεν βλέπει τους κινδύνους αλλά τα μελλοντικά στεφάνια. Δεν φοβάται τις πληγές αλλά μετρά τα βραβεία⁴²⁸. Τα χτυπήματα των διωχτών και βασανιστών τα παρομοίασε με παιδικά βέλη, γιατί χτυπούν το σώμα το οποίο αν αντέξει περισσότερο στεφανώνεται λαμπρότερα⁴²⁹.

Στην ομιλία του Μ. Βασιλείου για το μάρτυρα Βαρλαάμ, δίνοντας έμφαση στην αποφασιστικότητα του αγώνα του κατά το μαρτύριο, περιέγραψε πως ο μάρτυρας χόρευε στους κινδύνους σαν να επρόκειτο για στεφάνωμα. Χαιρόταν στα χτυπήματα σαν σε τιμές. Σκιρτούσε από χαρά για τις φοβερότερες τιμωρίες σαν για τα λαμπρότερα βραβεία⁴³⁰. Θέλοντας να εξυμνήσει τον θρίαμβο που πέτυχε με το μαρτύριό του κάλεσε τους λαμπρούς ζωγράφους των αθλητικών κατορθωμάτων να λαμπρύνουν με τα χρώματα της σοφίας τους τον στεφανωμένο νικητή, τον οποίο ο ίδιος τον περιέγραψε αμαυρότερο απ' ό τι του αξίζει⁴³¹.

Θαυμάζοντας τους τεσσαράκοντα μάρτυρες αναγνώρισε πως επειδή υπήρξαν ίσοι σε διάθεση για άθληση, γι' αυτό και καταξιώθηκαν με την ίδια τιμή να λάβουν τα στεφάνια της νίκης⁴³². Η ευχή τους ήταν μία. Αφού σαράντα ξεκίνησαν τον αγώνα, να στεφανωθούν και οι σαράντα⁴³³. Στην προσπάθεια των διωκτών και βασανιστών τους να τους δελεάσουν με κολακείες και τιμές, οι μάρτυρες ζήτησαν μονάχα το στεφάνι της δικαιοσύνης⁴³⁴. Με το μαρτυρικό τους θάνατο, αφού ύψωσαν ένα τρόπαιο υπέρ της πίστης, στεφανώθηκαν εν Ιησού Χριστό με το ένα και μοναδικό στεφάνι της δικαιοσύνης⁴³⁵.

Σημαντικό σημείο στο οποίο επέστησε την προσοχή των πιστών ο Μ. Βασίλειος ήταν το γεγονός πως είναι δυνατόν οι πιστοί να χάσουν το στεφάνι που έχουν κερδίσει με το βίο τους. Σε αυτό μπορεί να συντελέσει η κενοδοξία η οποία δεν αποτρέπει από το να αναλάβει κάποιος άνθρωπος το κοπιαστικό έργο εξ αρχής, αλλά

⁴²⁷ Μ. Βασίλειος: «*Αλεξανδρέσιν*», σελ. 66, στ. 20- 25.

⁴²⁸ Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία εις Βαρλαάμ τον μάρτυρα*», σελ. 238, στ. 11- 13.

⁴²⁹ Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία εις τους αγίους τεσσαράκοντα μάρτυρας*», σελ. 298, στ. 22- 23.

⁴³⁰ Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία εις Βαρλαάμ τον μάρτυρα*», σελ. 242, στ. 7- 9.

⁴³¹ Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία εις Βαρλαάμ τον μάρτυρα*», σελ. 246, στ. 6- 10.

⁴³² Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία εις τους αγίους τεσσαράκοντα μάρτυρας*», σελ. 290, στ. 13- 15.

⁴³³ Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία εις τους αγίους τεσσαράκοντα μάρτυρας*», σελ. 304, στ. 22.

⁴³⁴ Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία εις τους αγίους τεσσαράκοντα μάρτυρας*», σελ. 299, στ. 16- 17.

⁴³⁵ Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία εις τους αγίους τεσσαράκοντα μάρτυρας*», σελ. 312, στ. 25- 27.

αφαιρεί τους στέφανους μετά την επίτευξη της προσπάθειας. Γι' αυτό οι πιστοί πρέπει να την αποφεύγουν και να μην επιδιώκουν τα καλά από φιλοδοξία⁴³⁶.

3.1.8. *Αναφορές σε νίκη και ήττα*: Συχνή είναι η χρησιμοποίηση από τον Μ. Βασίλειο των όρων της νίκης και της ήττας, εμφανώς δανεισμένες από την αθλητική πραγματικότητα της εποχής. Η χρησιμοποίηση των όρων αυτών είναι μεταφορική και συνήθως δηλώνει την επικράτηση της πίστης έναντι των πειρασμών και των δυσχερειών.

Ο Μ. Βασίλειος υποστήριξε πως μεγάλο αμάρτημα είναι αυτό που δεν είναι δυνατόν να ελεγχθεί και μικρό αυτό που ελέγχεται, όπως στους αθλητές νικητής είναι ο ισχυρότερος και ηττημένος ο ασθενέστερος⁴³⁷.

Αναφερόμενος στις αιρετικές θέσεις στις οποίες υπέπεσε ο αρχιεπίσκοπος Αλεξάνδρειας Διόνυσος υπέδειξε πως δεν κατάφερε να κερδίσει τα «νικητήρια» από τον βλασφημώνα⁴³⁸.

Ο νικητής στους πονηρούς συναγωνισμούς κρίνεται αθλιότερος του ηττημένου γιατί αποχωρεί έχοντας το μεγαλύτερο μέρος της αμαρτίας⁴³⁹.

Ο Μ. Βασίλειος δίδαξε πως ο κοινός αντίπαλος του ανθρώπου, ο διάβολος, δεν μπορεί να υποφέρει την ήττα από γυναίκες και πληγώνεται πολύ από αυτή. Αν και καυχόταν ότι θα αφανίσει την οικουμένη αποδείχτηκε πως νικείται από την γυναικεία αρετή⁴⁴⁰. Ως παράδειγμα αυτής της ήττας ανέφερε το μαρτυρικό θάνατο της Ιουλίττας.

Σε επιστολή προς τον επίσκοπο Νεοκαισάρειας Ατάρβιο, υποστήριξε πως μια ήττα σε ζητήματα φιλίας έχει την αξία νίκης και γι' αυτό παραχώρησε στον Ατάρβιο το δικαίωμα να νομίζει πως τον νίκησε στον σχετικό αγώνα⁴⁴¹.

Αναγνωρίζοντας το μεγαλείο του μαρτυρίου του Βαρλαάμ, ο Μ. Βασίλειος κάλεσε τους λαμπρότερους ζωγράφους να το αποδώσουν με την τέχνη τους

⁴³⁶ Μ. Βασίλειος: «*Ασκητικά διατάξεις Κεφάλαιον Γ'*», σελ. 464, στ. 1- 4.

⁴³⁷ Μ. Βασίλειος: «*Όροι κατ' επιτομήν*», σελ. 364, στ. 14- 18.

⁴³⁸ Μ. Βασίλειος: «*Μάξιμω φιλόσοφω*», στο: *Μ. Βασιλείου έργα 3*, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 378, στ. 6- 7.

⁴³⁹ Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία κατά οργιζομένων*», στο: *Μ. Βασιλείου έργα 6*, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 162, στ. 27 – σελ. 164 στ. 1.

⁴⁴⁰ Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία εις την μάρτυρα Ιουλίτταν*», σελ. 202, στ. 9- 14.

⁴⁴¹ Μ. Βασίλειος: «*Ατάρβιω*», στο: *Μ. Βασιλείου έργα 2*, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1972, σελ. 100, στ. 3- 6.

εκφράζοντας την επιθυμία του να νικηθεί από τη δική τους περιγραφή και τη χαρά του να υποστεί την ήττα αυτή από την υπεροχή τους⁴⁴².

Οι μοναχοί που παραστράτησαν και συνευρέθηκαν με πόρνη γυναίκα θα μπορέσουν να εξασφαλίσουν «τά νικητήρια» της ψυχής τους μετά από πολύ κόπο⁴⁴³.

Όποιος διακατέχεται από μεγάλη επιθυμία να ακολουθήσει το Χριστό, δεν μπορεί να προσέξει τον χλευασμό των καλών έργων από τους κοσμικούς ώστε να ηττηθεί λόγω της περιφρόνησής τους⁴⁴⁴.

Στις ασκητικές διατάξεις ο Ιεράρχης παρουσίασε το Χριστό να αγωνίζεται να νικήσει την απανθρωπιά των ανθρώπων με ευεργεσίες⁴⁴⁵.

Η σκέψη του φαγητού προτού επέλθει η ανάγκη για βρώση είναι αξιοκατάκριτη. Αν όμως η σκέψη νικά, μένοντας απασχολημένη με ανώτερα αγαθά, τότε η νίκη είναι αξιόπαινη⁴⁴⁶. Αν οι πιστοί έχουν σαν οδηγό το κριτήριο του συμφέροντος για όσα χρησιμοποιούν, είτε ευχάριστα είτε δυσάρεστα, δεν θα ηττηθούν από τη φιληδονία της τροφής⁴⁴⁷.

Η νίκη του πονηρού σε βάρος των αγωνιστών της ευσέβειας είναι μεγάλο κατόρθωμα και καίριο πλήγμα η ήττα των πιστών καθώς ηττούνται ολοσχερώς και σε όλες τις θέσεις της αρετής. Όσοι εμμένουν στα εγκόσμια οδεύουν αυτόματα προς την ήττα κι αν αντιστέκονται λίγο στην αμαρτία εύκολα αποσύρονται και φέρουν πολλά σημάδια ήττας⁴⁴⁸.

3.1.9. Αναφορές στον όρο της γύμνασης: Συχνή είναι και η χρησιμοποίηση από τον Μ. Βασίλειο της έννοιας της γύμνασης. Κατ' αυτόν τον τρόπο παρουσιάζεται η εξοικείωση των πιστών με τις δυσκολίες που προκύπτουν καθώς προσπαθούν να διάγουν ενάρετο βίο.

Ο Ιεράρχης τόνισε πως είχε γυμναστεί αρκετά («*ικανῶς ἐγυμνάσθημεν*») από τους αντιπάλους του στα εκκλησιαστικά θέματα, ώστε μπορούσε να υποφέρει το γεγονός ότι κινδύνευε να χάσει φίλους λόγω αντίθετων θρησκευτικών

⁴⁴² Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία εις Βαρλαάμ τον μάρτυρα*», σελ. 246, στ. 10- 13.

⁴⁴³ Μ. Βασίλειος: «*Λόγος ασκητικός Α΄*», σελ. 108, στ. 12- 14.

⁴⁴⁴ Μ. Βασίλειος: «*Όροι κατά πλάτος Β΄*», σελ. 230, στ. 18- 19.

⁴⁴⁵ Μ. Βασίλειος: «*Ασκητικά διατάξεις Κεφάλαιον Δ΄*», σελ. 440, στ. 2- 3.

⁴⁴⁶ Μ. Βασίλειος: «*Όροι κατ' επιτομήν Ερώτησις ΙΖ*», σελ. 34, στ. 1- 12.

⁴⁴⁷ Μ. Βασίλειος: «*Όροι κατ' επιτομήν Ερώτησις ΙΖ*», σελ. 158, στ. 9- 12.

⁴⁴⁸ Μ. Βασίλειος: «*Ασκητικά διατάξεις Κεφάλαιον Σ΄*», σελ. 450, στ. 23 - σελ. 452 στ. 6.

πεποιθήσεων⁴⁴⁹. Όσα κι αν του προσάπταν δεν τον εξέπληταν καθώς τα αυτιά του ήταν πολύ γυμνασμένα από τις κατηγορίες των αιρετικών εναντίων του⁴⁵⁰.

Αποκαλύπτοντας τα πλεονεκτήματα της κοινοβιακής ζωής έναντι του μοναχισμού, διερωτόταν πως μπορεί να γυμνάσει κάποιος τον εαυτό του στη μακροθυμία αν δεν έχει κάποιον που να αντιδρά στα θελήματά του: «μακροθυμίαν δέ πῶς ἑαυτὸν γυμνάσει...»⁴⁵¹.

Αυτούς που δεν δίσταζαν να συκοφαντούν τον Κύριο, τους περιέγραψε σαν «γεγυμνασμένην πρὸς τὸ ψεῦδος τὴν γλῶσσαν ἔχοντες»⁴⁵².

Η έννοια της γύμνασης χρησιμοποιήθηκε και για να αποδώσει ο Ιεράρχης την εξάσκηση που χρειάζεται να επιδείξουν οι χριστιανοί ώστε να φτάσουν στον τελικό τους στόχο.

Ο Θεός χρησιμοποίησε την πονηριά του διαβόλου για να γυμνάσει τις ψυχές των ανθρώπων καθώς μέσω του εναντίων του αγώνα, οι άνθρωποι κερδίζουν τους στεφάνους: «συνεχρήσατο οὖν αὐτοῦ τῆ πονηρία εἰς γυμνάσιον τῶν ἡμετέρων ψυχῶν»⁴⁵³.

Οι μοναχοί γυμνάζονται προκειμένου να καταστήσουν σεμνό τον τρόπο ζωής τους: «ἐγυμνάζου πρὸς μεταβολὴν σεμνοῦ τρόπου»⁴⁵⁴.

Οι πιστοί δεν πρέπει να απογοητεύονται με τους ασυνεπείς, αλλά να τους εισάγουν στα κατάλληλα γυμνάσια ώστε να διορθωθούν: «ἄγειν αὐτούς εἰς τὰ προσήκοντα γυμνάσια»⁴⁵⁵. Τα παραπτώματα πρέπει να επανορθώνονται μετά από συζήτηση με τους εμπειρότερους ώστε αυτή η αφορμή να γίνει «γυμνάσιον ἀπαθείας» για τη ψυχή⁴⁵⁶.

⁴⁴⁹ Μ. Βασίλειος: «Πατρόφιλω ἐπίσκοπῳ τῆς ἐν Αἰγαίς Ἐκκλησίας», στο: Μ. Βασιλείου ἔργα 3, Πατερικαί εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 136, στ. 12- 13.

⁴⁵⁰ Μ. Βασίλειος: «Ὀλύμπιῳ», στο: Μ. Βασιλείου ἔργα 3, Πατερικαί εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 394, στ. 14- 17.

⁴⁵¹ Μ. Βασίλειος: «Ὅροι κατὰ πλάτος Β'», σελ. 224, στ. 5- 7.

⁴⁵² Μ. Βασίλειος: «Ὀμιλία Θ' Εἰς τὴν Ἐξαήμερον», σελ. 368, στ. 1- 3.

⁴⁵³ Μ. Βασίλειος: «Ὀμιλία ὅτι οὐκ ἔστιν αἴτιος τῶν κακῶν ὁ Θεός», σελ. 118, στ. 15- 18.

⁴⁵⁴ Μ. Βασίλειος: «Πρὸς μονάζοντα ἐκπεσόντα», στο: Μ. Βασιλείου ἔργα 3, Πατερικαί εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 476, στ. 19- 20.

⁴⁵⁵ Μ. Βασίλειος: «Ὅροι κατὰ πλάτος Β'», σελ. 242, στ. 23- 26.

⁴⁵⁶ Μ. Βασίλειος: «Ὅροι κατὰ πλάτος Β'», σελ. 256, στ. 5- 15.

Με γυμνάσματα ταπεινοφροσύνης μπορεί να θεραπευτεί και το πάθος της φιλοδοξίας γιατί γυμνάσματα ταπεινοφροσύνης είναι η ενασχόληση με ευτελέστερα πράγματα⁴⁵⁷.

Στην πορεία του ανθρώπου προς την τελείωση, κατά τη γύμνασή του στην ευσέβεια, του δίνονται πρώτα στοιχεία που μπορεί να προσλάβει εύκολα ανάλογα με το μέγεθος των γνώσεών του⁴⁵⁸.

Διδάσκοντας την δημιουργία του κόσμου από το Θεό, ο Μ. Βασίλειος δίδαξε πως η αφήγηση της Γένεσης παραλείπει αρκετές από τις επί μέρους δημιουργίες γυμνάζοντας τον ανθρώπινο νου σε ευστροφία, γιατί από τις λίγες αφορμές που του δίνει τον προκαλεί να συλλαμβάνει και τα παραλειπόμενα⁴⁵⁹.

Εξηγώντας το βιβλίο των Παροιμιών παρατήρησε πως η παιδεία, αν και στην αρχή δεν προκαλεί χαρά αλλά λύπη, αργότερα αποφέρει ειρηνικό καρπό προς σωτηρία όσων γυμνάστηκαν μέσω αυτής: «*τοις δι' αὐτῆς γεγυμνασμένοις ἀποδίδωσιν εἰς σωτηρίαν*»⁴⁶⁰. Συνεχίζοντας, υπέδειξε πως ο ψαλμωδός των Παροιμιών υπόσχεται να φανερώσει την αληθινή και θεία δικαιοσύνη στους «*γεγυμνασμένους*» στη διδασκαλία των Παροιμιών⁴⁶¹. Το βιβλίο των Παροιμιών, με το οποίο έχει εκγυμναστεί ο πιστός, προσφέρει τη αίσθηση για τα παρόντα και την έννοια για τα μέλλοντα⁴⁶².

Στην ομιλία του προς τους νέους ο Ιεράρχης δίδαξε πως ακόμα και σε νεαρή ηλικία, κατά την οποία δεν είναι δυνατόν για τον άνθρωπο να καταλαβαίνει το βαθύτερο νόημα των Γραφών, «*προγυμναζόμεθα*» με την ψυχή⁴⁶³.

Την έννοια της προγύμνασης τη συναντάμε και στον Ασκητικό Α' λόγο. Ο πιστός που αφοσιώνεται στο Χριστό πρέπει «*προγυμναζέτω ἑαυτόν*» για να κερδίσει υπομονή στις σωματικές και πνευματικές θλίψεις καθώς επίσης για να μην εμπλακεί σε απροσδόκητους αγώνες⁴⁶⁴.

Ένα είδος γύμνασης που χρησιμοποίησε ο Μ. Βασίλειος στη διδασκαλία του είναι αυτό της συγγυμνασίας των πιστών. Σημαίνει το σύμφωνο με τις χριστιανικές αρχές βίο ομάδας πιστών, οι οποίοι λειτουργούν σαν μια ενότητα βοηθώντας τα μέλη

⁴⁵⁷ Μ. Βασίλειος: «*Όροι κατ' επιτομήν Ερωτήσεις ΣΠΘ*», σελ. 360, στ. 10- 14.

⁴⁵⁸ Μ. Βασίλειος: «*Περί του αγίου Πνεύματος Κεφάλαιον ΙΔ'*», σελ. 364, στ. 13- 15.

⁴⁵⁹ Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία Β' Εις την Εξαήμερον*», σελ. 74, στ. 3- 5.

⁴⁶⁰ Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία εις την αρχήν των Παροιμιών*», σελ. 372, στ. 23- 25.

⁴⁶¹ Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία εις την αρχήν των Παροιμιών*», σελ. 386, στ. 5- 7.

⁴⁶² Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία εις την αρχήν των Παροιμιών*», σελ. 402, στ. 12- 15.

⁴⁶³ Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία προς τους νέους*», σελ. 320, στ. 8- 12.

⁴⁶⁴ Μ. Βασίλειος: «*Λόγος ασκητικός Α'*», σελ. 92, στ. 10- 16.

της να τηρούν απρόσκοπτα τις χριστιανικές αξίες. Διδάσκοντας την έννοια και την πράξη της ταπεινοφροσύνης, ο Ιεράρχης κάλεσε τους πιστούς να προσέχουν τα έργα της ταπεινοφροσύνης και να συγγυμνάζονται σε αυτά⁴⁶⁵. Αν πληρείται η πολύχρονη συνύπαρξη και την αδιαφιλόνηκη συγγυμνασία των πιστών, οτιδήποτε χρειαστεί να προστεθεί προς διασαφήνιση θα το μεριμνήσει ο Κύριος⁴⁶⁶. Χωρίς συνεχή συγγυμνασία, οι πιστοί δεν είναι σε θέση να υπερνικήσουν κάτι αρνητικό που μπορεί να προκύψει: «οὐ γάρ δυνατόν ἄνευ συγγυμνασίας πλείονος ἐπί τὰ παρελθόντα περιγενέσθαι αὐτοῦ»⁴⁶⁷.

Ιδιαίτερα αρνητική είναι η έννοια της αγυμνασίας. Ο σαρκικός άνθρωπος επειδή έχει αγύμναστο τον νου για την πνευματική θεωρία κι επειδή είναι βυθισμένος ολόκληρος ο νους του στις σαρκικές σκέψεις σαν σε βούρκο, αδυνατεί να αντικρίσει το πνευματικό φως της αλήθειας: «...ἀγύμναστον ἔχων προς θεωρίαν τόν νοῦν...»⁴⁶⁸.

3.2. Αναφορές αθλητικών – αγωνιστικών δραστηριοτήτων

Στο έργο του ο Μ. Βασίλειος χρησιμοποίησε πολλές αθλητικές εικόνες. Μέσω αυτών παίρνουμε χρήσιμες πληροφορίες για αρκετές αθλητικές δραστηριότητες της εποχής, την οργάνωσή τους και την απήχησή τους στον κόσμο της εποχής. Οι αγώνες ήταν γυμνικοί και οι αθλητές δοξάζονταν για το σώμα τους: «πολλοί μὲν ἐνδοξάζονται σώματο, οἱ περὶ τοὺς γυμνικούς ἐσχολακότες ἀγῶνας»⁴⁶⁹.

3.2.1. Πάλη: Το αγώνισμα με τις συχνότερες αναφορές είναι αυτό της πάλης. Ο λόγος της συχνής του αναφοράς είναι ο παραλληλισμός του χριστιανικού αγώνα με διεξαγωγή αγώνα πάλης και των δυσχερειών που προκύπτουν με «παλαίσματα». Εκφράζεται έτσι η δυσκολία του χριστιανικού αγώνα, η σκληρότητα διεξαγωγής του έναντι αντίξοων συνθηκών, καθώς και η ετοιμότητα την οποία έπρεπε να επιδείξουν οι χριστιανοί ώστε να αντεπεξέλθουν. Οι Χριστιανοί δεν διεξάγουν πάλη με σάρκα και αίμα αλλά με τα πονηρά πνεύματα καθώς η φύση του διαβόλου είναι ασώματη:

⁴⁶⁵ Μ. Βασίλειος: «Όροι κατ' επιτομήν Ερώτησις Ρ7Η», σελ. 238, στ. 16- 19.

⁴⁶⁶ Μ. Βασίλειος: «Προς τοις εν Ταρσώ πρεσβυτέροις», στο: Μ. Βασιλείου έργα 3, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 254, στ. 1- 3.

⁴⁶⁷ Μ. Βασίλειος: «Όροι κατ' επιτομήν Ερώτησις ΙC», σελ. 32, στ. 8- 9.

⁴⁶⁸ Μ. Βασίλειος: «Περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος Κεφάλαιον ΚΒ», σελ. 426, στ. 22 – σελ. 428 στ. 4.

⁴⁶⁹ Μ. Βασίλειος: «Ομιλία Εἰς τὸν ΑΓ΄ Ψαλμόν», σελ. 388, στ. 5- 7 ; Μ. Βασίλειος: «Λόγος περὶ ευχαριστίας», σελ. 86 στ. 7.

«οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰ πνευματικά τῆς πονηρίας»⁴⁷⁰. Η επικράτησή τους θα είναι οριστική και οι φωνές των επινικίων άπειρες καθώς καμία πάλη δεν θα απομένει στα ουράνια: «ὡς οὐδεμιᾶς πάλης ἐν τοῖς ὑπολειπομένου ἡμῖν»⁴⁷¹. Ο Ιεράρχης καλοῦσε τους πιστούς να ανταγωνιστούν εναντίων των αοράτων δυνάμεων στην πάλη, δίνοντας οδηγία αποφασιστικότητας και εγρήγορσης⁴⁷². Η πάλη με το πονηρό πνεύμα μπορεί να ξεκινήσει από μικρή αφορμή. Επέστησε την προσοχή των πιστών στο γεγονός αυτό γιατί, αν παρασυρθούν ἔστω και σε ένα μικρό πράγμα, τότε ἔχουν οδηγηθεῖ στην πάλη και κρατούνται δέσμοι⁴⁷³. Η προσπάθεια ενάρετης ζωῆς των πιστών και η αποφυγή των πειρασμών παρομοιάζεται με πάλη τους. Η πάλη εναντίων του αποστάτη διαβόλου δεν είναι δυνατόν να αποφευχθεῖ, ούτε είναι εφικτή η νίκη χωρίς να καταβληθούν πολλοί κόποι για την τήρηση των ευαγγελικῶν εντολῶν. Αν κάποιος αρνείται την πάλη με τον ανταγωνιστή πρέπει να μεταβεί σε κοινόβιο μοναστήρι όπου θα μπορεί να τηρεῖ τις χριστιανικές εντολές χωρίς κίνδυνο. Αν ὅμως αυτό είναι αδύνατο, τότε πρέπει να μάθει την τέχνη της πάλης από τη Γραφή για να μην ηττηθεῖ λόγω άγνοιας⁴⁷⁴. Στην περίπτωση που ο πιστός αφιερωθεῖ στο Θεό και μονάσει ακολουθεῖ η δεύτερη πάλη κατά του ανταγωνιστή της σωτηρίας, ο οποίος προσπαθεῖ να οδηγήσει τον νέο μοναχό σε διδάσκαλο με πάθη. Λόγω αυτής της προσπάθειας του διαβόλου η εκλογή του διδασκάλου του πιστού παρομοιάζεται κι αυτή με πάλη: «*Αὕτη Δευτέρα πάλη πρὸς τὸν ἀνταγωνιστὴν τῆς σωτηρίας ἡμῶν*»⁴⁷⁵. Σε συμβουλευτική του επιστολή, ο Μ. Βασίλειος, ζήτησε από το σώμα των μοναχῶν να καταστήσουν κάποιον κοσμικό που τους εμπιστεύτηκε δοκιμασμένο παλαιστή ικανό να τραυματίσει και νικήσει τον αυτοκράτορα του σκότους και τα πνευματικά της πονηρίας προς τα οποία ὅλοι οι χριστιανοί ἔχουν αγώνα πάλης: «*πρὸς ἃ ἡμῖν ἔστι κατά τὸν μακάριον ἀπόστολον ἡ πάλη*»⁴⁷⁶.

⁴⁷⁰ Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία ὅτι οὐκ ἔστιν αἴτιος των κακῶν ο Θεός*», σελ. 118, στ. 26- σελ. 120 στ. 1.

⁴⁷¹ Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία ὅτι οὐκ ἔστιν αἴτιος των κακῶν ο Θεός*», σελ.122, στ. 5- 8.

⁴⁷² Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία εἰς τὸ «πρόσεχε σεαυτῶν*», σελ. 228, στ. 10 - 11.

⁴⁷³ Μ. Βασίλειος: «*Λόγος ἀσκητικός Α΄*», σελ. 116, στ. 8- 10.

⁴⁷⁴ Μ. Βασίλειος: «*Λόγος ἀσκητικός Α΄*», σελ. 98, στ. 5- 18.

⁴⁷⁵ Μ. Βασίλειος: «*Λόγος ἀσκητικός Α΄*»,στο:Μ. Βασιλείου ἔργα 8, Πατερικαί εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς»,Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 102, στ. 3- 12.

⁴⁷⁶ Μ. Βασίλειος: «*Παραθετική πρὸς μονάζοντα*»,στο:Μ. Βασιλείου ἔργα 3, Πατερικαί εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς»,Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 474, στ.14- 18.

Διδάσκοντας την επικράτηση του λογισμού στα πάθη, ο Μ. Βασίλειος χρησιμοποίησε εικόνα πάλης μεταξύ αυτών των δυο: «Όταν γάρ νοῦς παλαίη τῷ πάθει». Σαν μέσο επικράτησης του λογισμού πρότεινε την σταθερότητα και την προσοχή εκ μέρους των χριστιανών⁴⁷⁷.

Οι πιστοί δεν έχουν παραδοθεί αβοήθητοι στην πάλη εναντίων του διαβόλου. Ως εξήγηση της θεϊκής βοήθειας, ο Ιεράρχης περιέγραψε την εικόνα αδύναμου παλαιστή ο οποίος μπροστά στον κίνδυνο της πτώσης υποστηρίζεται από κάποιον τρίτο, ώστε να αφαιρεθεί η χαρά που θα προκαλείτο στον αντίπαλο από την πτώση του⁴⁷⁸. Παρόμοια κι ο Θεός, υπάρχει δίπλα στους πιστούς του και τους στηρίζει στις δύσκολες στιγμές.

Οι χριστιανοί έχουν σημαντικά πρότυπα που καλούνται να μιμηθούν στο δύσκολο έργο τους. Ο ίδιος ο Χριστός αποτελεί παράδειγμα παρρησίας, καθώς εξεδύθη σαν γενναίος αγωνιστής και νίκησε στην πάλη τις αρχές και της εξουσίες: «κατεπάλαισε τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας»⁴⁷⁹. Το αγώνισμα της πάλης χρησιμοποιήθηκε για να καταδειχθεί το μεγαλείο της ζωής Του. Δεν διέπραξε καμία αμαρτία και ως εκ τούτου δεν ήταν δυνατό για την δύναμη να ηττηθεί σε αγώνα πάλης από την αδυναμία: «Πῶς ἡ δύναμις ὑπὸ τῆς ἀσθενείας κατεπαλαίσθη;»⁴⁸⁰. Παράδειγμα αποτελεί κι ο απόστολος Παῦλος. Για να αποδώσει την προσπάθειά του παρά τις αντιξοότητες και την αγωνιστικότητά του, ο Μ. Βασίλειος σε ομιλία του δίδαξε τους συγκεντρωμένους πιστούς να μιμηθούν τον απόστολο στην πάλη του: «Μιμοῦ τον Παῦλον παλαίοντα»⁴⁸¹. Σημαντική μορφή αθλητή είναι κι ο Ιώβ. Επιδεικνύοντας ακλόνητη καρδιά κι αμετάβλητο φρόνημα απεδείχθη τόσο ανώτερος των πειρασμών, όσο μεγάλα κι ανυπέβλητα φάνταζαν τα παλαίσματα⁴⁸². Ο μάρτυρας Βαρλαάμ χαρακτηρίστηκε παλαιστής⁴⁸³. Η σκηνή του μαρτυρίου του παρομοιάστηκε με πάλη της φωτιάς που έκαιγε το χέρι του Βαρλαάμ με την δεξιά,

⁴⁷⁷ Μ. Βασίλειος: «Ομιλία Εἰς τὸν ΚΗ΄ Ψαλμόν», σελ. 106, στ.1- 2.

⁴⁷⁸ Μ. Βασίλειος: «Ομιλία Εἰς τὸν ΚΘ΄ Ψαλμόν», στο: Μ. Βασιλείου ἔργα 5, Πατερικαὶ ἐκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1974, σελ 138, στ.17- 21.

⁴⁷⁹ Μ. Βασίλειος: «Ομιλία Εἰς τὸν ΚΘ΄ Ψαλμόν», σελ 304 στ. 27- σελ. 306 στ. 3.

⁴⁸⁰ Μ. Βασίλειος: «Ἀσκητικαὶ διατάξεις Κεφάλαιον Δ΄», σελ. 438, στ. 5- 7.

⁴⁸¹ Μ. Βασίλειος: «Ομιλία εἰς τὸ «πρόσεχε σεαυτῶ», σελ. 228, στ. 5 - 6.

⁴⁸² Μ. Βασίλειος: «Ομιλία εἰς τὸ «καθέλω μου τοῖς αποθήκας», σελ. 322, στ. 7- 12.

⁴⁸³ Μ. Βασίλειος: «Ομιλία εἰς Βαρλαάμ τὸν μάρτυρα», σελ. 242, στ. 21 - 23 & σελ. 246, στ. 14 - 15.

που συμβολίζει την πίστη και τη θέλησή του: «*φλογί καί μάρτυρος δεξιᾶ συνεκροτεῖτο πάλῃ*»⁴⁸⁴.

Με επιστολή του, ο Ιεράρχης απευθύνθηκε ενθαρρυντικά προς τους Χαλκιδείς επισημαίνοντας πως απέκρουσαν αμέτρητα αιρετικά παλαίσματα⁴⁸⁵. Τα υπέρ της ευσέβειας παλαίσματα αναγνώρισε και για τον δοκιμαζόμενο λαό της Βέροιας⁴⁸⁶.

Η πάλῃ χρησιμοποιήθηκε για την διδασκαλία της εγκράτειας με το παράδειγμα του ειρωνικού γέλιου που προκαλεί σε παλαιστικό αγώνα η εμφάνιση άκρατου αθλητή⁴⁸⁷. Κάνοντας λόγο στη μη προσήλωση στα βιοτικά θέματα ο Μ. Βασίλειος παρουσίασε τη σάρκα να παλεύει με το ψύχος τη ζέστη: «*κρυμῶ καί θάλπει προσπαλαιούσης*».⁴⁸⁸ Η παρομοίωση λειτουργεί σαν έμφαση σαρκικών δυσχερειών και προτείνεται η φροντίδα της ψυχής παρά της εξωτερικής φθοράς.

Μέσα από τις αναφορές του Ιεράρχη προκύπτουν πληροφορίες που αφορούν στην τεχνική του αγωνίσματος και την προετοιμασία των αθλητών. Οι παλαιστές απέφευγαν τις λαβές των αντιπάλων με την ακριβέστατη προφύλαξη και την ταχύτητα του σώματός τους: «*ἀκριβεστάτη φυλακῆ καί τάχει σώματος τᾶς λαβᾶς τῶν ἀντιπάλων ἐκτρεπομένου*»⁴⁸⁹. Συνηθισμένοι στους κόπους της παλαίστρας, δεν υποχωρούσαν στα οδυνηρά χτυπήματα αλλά αντιμετώπιζαν τους αντιπάλους περιφρονώντας τον πόνο της στιγμής, λόγω του πόθου της ανάδειξης του νικητή⁴⁹⁰. Οι παλαιστές φρόντιζαν τη σωματική τους διάπλαση και τη δύναμή τους⁴⁹¹. Ο Μ. Βασίλειος ανέφερε και το παράδειγμα της προπόνησης του παλαιστή Μίλωνα, ο οποίος όσο κι αν σπρώχονταν δεν απωθούνταν από την αλειμμένη ασπίδα όπου στεκόταν σαν να επρόκειτο για μολύβδινο άγαλμα⁴⁹².

Χώρος διεξαγωγής του αγωνίσματος ήταν η παλαίστρα.⁴⁹³ Οι παιδοτρίβεις, επειδή κατανόησαν πως οι ακρατείς στις απολαύσεις της σάρκας αισθάνονται το

⁴⁸⁴ Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία εις Βαρλαάμ τον μάρτυρα*», στο: *Μ. Βασιλείου έργα* 7, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 244, στ. 8- 11 & σελ. 246, στ. 13- 14.

⁴⁸⁵ Μ. Βασίλειος: «*Προς Χαλκιδέας*», σελ. 346, στ. 18- 19.

⁴⁸⁶ Μ. Βασίλειος: «*Προς τους εν Βέροια*», σελ. 50, στ. 14- 15.

⁴⁸⁷ Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία περί του μη προσήλωσθαι τοις βιοτικοίς*», σελ. 174, στ. 22 - σελ. 176 στ. 2.

⁴⁸⁸ Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία περί του μη προσήλωσθαι τοις βιοτικοίς*», σελ. 178, στ. 3- 10.

⁴⁸⁹ Μ. Βασίλειος: «*Ασκητικά διατάξεις Κεφάλαιον ΙΖ΄*», σελ. 476, στ. 5- 9.

⁴⁹⁰ Μ. Βασίλειος: «*Λόγος περί ευχαριστίας*», σελ. 86, στ. 7 – 11 ; Χατζηγεφραιμίδης: *Οι Ολυμπιακοί*, σελ. 92.

⁴⁹¹ Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία εις την αρχήν των Παροιμιών*», σελ. 68, 92.

⁴⁹² Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία προς τους νέους*», σελ. 340, στ. 15- 17.

⁴⁹³ Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία προς τους νέους*», σελ. 340, στ. 21- 23 ; Μ. Βασίλειος: «*Λόγος ασκητικός Α΄*», σελ. 98, στ. 6.

σώμα τους να εργαστεί για τις ανάγκες του και ασθενικό, ανέγραψαν στις παλαιότερες το νόμο της εγκράτειας. Ο νόμος της εγκράτειας διαφύλασσε άθικτα τα σώματα των νέων από τις ηδονές: «ὅ τῆς σωφροσύνης ἐν ταῖς παλαιόστραις γέγραπται νόμος»⁴⁹⁴. Ο Μ. Βασίλειος πραγματοποίησε αναφορά και στο σκάμμα, μέσα στο οποίο πραγματοποιούνταν οι παλαιστικοί αγώνες: «οὐδ' ὁ ἀγών καί οὐδ' τό σκάμμα»⁴⁹⁵.

3.2.2. *Πυγμαχία*: Στο διδασκαλικό έργο του Μ. Βασιλείου συναντάμε και πυγμαχικές αναφορές. Η χρησιμοποίηση των πυγμαχικών αγώνων είναι σύμφωνη με το πνεύμα του παραλληλισμού του χριστιανικού βίου με αγώνα, στη συγκεκριμένη περίπτωση πυγμαχικού. Το εξαιρετικά επίπονο και απαιτητικό αυτό αγώνισμα είναι κατάλληλο να περιγράψει την αντοχή και επιμονή που πρέπει να επιδείξουν οι πιστοί για να υπερνικήσουν τους πειρασμούς και να φτάσουν στη λύτρωση.

Χαρακτηριστική είναι η παρομοίωση των πληγμάτων που δέχονταν οι πιστοί και η Εκκλησία με χτυπήματα σε πυγμαχική αναμέτρηση. Τα χτυπήματα αυτά καλούνταν να τα δέχονται με γενναιότητα. Με τον τρόπο αυτό φανέρωναν τη δύναμή τους κι όχι μόνο με τα χτυπήματα που κι οι ίδιοι επέφεραν: «οὐδ' ἄλλο ἐκ τοῦ τύπτειν τοὺς ἀντιπάλους, ἀλλὰ καί ἐκ τοῦ φέρειν στερρῶς τας παρ' αὐτῶν πληγὰς ἐπιδεικνύμενος»⁴⁹⁶.

Απευθυνόμενος στους λόγιους της Νεοκαισάρειας, ο Μ. Βασίλειος εξέφρασε πως ένιωθε σαν να πυγμαχούσε αντιμετώπιζοντας ταυτόχρονα δυο αντιπάλους. Οι δυο αντίπαλοι του παραδείγματος ήταν οι Αρειανοί και οι Σαβελλιανιστές, των οποίων τις αιρετικές θέσεις επέπληττε με τον έλεγχο προς αμφοτέρες τις πλευρές: «ὡσπερ οἱ πρὸς δύο πικτεύοντες»⁴⁹⁷.

Δυστυχώς για τους πιστούς, πολλά προβλήματα προέκυπταν και από τους κόλπους της ίδιας της Εκκλησίας. Ένα από αυτά ήταν η συμπεριφορά των αδαών έναντι των ασκητών και αποδόθηκε με τη βοήθεια μιας πυγμαχικής εικόνας. Όπως όταν πέσει ένας αθλητής ο αντίπαλος τον χτυπούσε και τον κατέβαλε, έτσι και οι αδαείς όταν ένας ασκητής υπέπιπτε σε κάποιο μικρό παράπτωμα, οι ίδιοι που

⁴⁹⁴ Μ. Βασίλειος: «Ομιλία περί του μη προσήλωσθαι τοις βιοτικοίς», σελ. 174, στ. 22 – 27 ; Χατζηγεφραιμιίδης: *Οι Ολυμπιακοί*, σελ. 102.

⁴⁹⁵ Μ. Βασίλειος: «Προς τους εν Βέροια», σελ. 50, στ. 18 ; Ιερόθεος: *Το σώμα*, σελ. 82.

⁴⁹⁶ Μ. Βασίλειος: «Ομιλία Εἰς τὴν μάρτυραν Ιουλίτταν», σελ 216, στ. 12- 14 ; Χατζηγεφραιμιίδης: *Οι Ολυμπιακοί*, σελ. 74.

⁴⁹⁷ Μ. Βασίλειος: «Τοις κατὰ Νεοκαισάρειαν λογιότατοις», στο: *Μ. Βασιλείου έργα 3*, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 182, στ. 4- 7.

προηγούμενως τον θαύμαζαν γίνονταν κατήγοροί του και του επιτίθονταν με κακολογίες χωρίς να αναλογίζονταν τα δικά τους πάθη⁴⁹⁸.

Η αφιέρωση κάποιου στον Θεό θεωρείται σημαντική ενέργεια στην προσπάθεια για τη σωτηρία της ψυχής του. Περίπτωση πιστού που μόλις είχε επιλέξει να αφιερωθεί στο Θεό και να γίνει μοναχός, ο Ιεράρχης την παρομοίωσε με πρώτο κερδισμένο πυγμαχικό αγώνα του πιστού: *«τὴν πρώτην ταύτην πυγμὴν νικήσης τὸν σὸν ἐχθρόν»*⁴⁹⁹.

Από τις αναφορές του στο αγώνισμα προκύπτουν στοιχεία της τεχνικής που χρησιμοποιούσαν οι πυγμάχοι της εποχής. Οι καλοί πυγμάχοι είχαν σταθερή ψυχή, και βλέμμα κοιτάζοντας σταθερά επικεντρωμένο στον αντίπαλο. Τα ευαίσθητα όργανα του σώματος τα προφύλασσαν με την πρόταξη των χεριών: *«ὡς ἀγαθὸς πύκτης ἀμετεώριστον ἔχε τὸ τῆς ψυχῆς βλέμμα. Σκέπε τὰ καίρια τῆ προβολῆ τῶν χειρῶν ἄτενές τὸ ὄμμα πρὸς τὸν ἀντίπαλον ἔστω»*⁵⁰⁰.

Τα στοιχεία αυτά ο Μ. Βασίλειος τα αναγνώρισε στο χριστιανικό αγώνα του Αποστόλου Παύλου αποκαλώντας τον παράδειγμα πυγμάχου για τους υπόλοιπους πιστούς: *«Μιμοῦ τὸν Παῦλον πυκτέοντα»*⁵⁰¹.

3.2.3. Δρόμος: Ένα ακόμα αγώνισμα που πληροφορούμαστε από τη διδασκαλία του Μ. Βασιλείου είναι ο δρόμος. Ο δρόμος αποτελούσε παράδειγμα επιμονής και προσπάθειας για τους πιστούς. Χρησιμοποιήθηκε σαν παράδειγμα συμμετοχής και αφοσίωσης των χριστιανών στις δυσκολίες που προέκυπταν. Χαρακτηριστική είναι η παρατήρηση πως κανείς δεν κέρδισε το βραβείο χωρίς να τρέξει⁵⁰². Η οδηγία που έσωσε ο Ιεράρχης στους πιστούς είναι να τρέχουν με βεβαιότητα: *«τρέχειν οὐκ ἀδήλως»*⁵⁰³. Τους κάλεσε να φερθούν ως γενναίοι άντρες και να τρέξουν με γενναιότητα τον δρόμο για να κερδίσουν τους αιώνιους στεφάνους: *«δράμετε γενναίως τὸν δρόμον»*⁵⁰⁴. Προέτρεπε να προπορεύονται στους αγώνες

⁴⁹⁸ Μ. Βασίλειος: *«Ασκητικά διατάξεις Κεφάλαιον C'»*, σελ. 450, στ. 13- 23.

⁴⁹⁹ Μ. Βασίλειος: *«Λόγος ασκητικός Α'»*, σελ. 100, στ. 8- 10.

⁵⁰⁰ Μ. Βασίλειος: *«Ομιλία εις το «πρόσεχε σεαυτῶ»*, σελ. 228, στ. 6 – 9 ; Χατζηγεφραιμίδης: *Οι Ολυμπιακοί*, σελ. 74 ; Ιερόθεος: *Το σώμα*, σελ. 82.

⁵⁰¹ Μ. Βασίλειος: *«Ομιλία εις το «πρόσεχε σεαυτῶ»*, σελ. 228, στ. 5 – 6.

⁵⁰² Μ. Βασίλειος: *«Ομιλία προτρεπτική εις το ἅγιον βάπτισμα»*, σελ. 272, στ. 17- 18.

⁵⁰³ Μ. Βασίλειος: *«Λόγος περί ασκήσεως»*, στο: *Μ. Βασιλείου έργα 8*, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 160, στ. 11.

⁵⁰⁴ Μ. Βασίλειος: *«Ασκητική προδιατύπωσης»*, σελ. 90, στ. 24- 25.

δρόμου ώστε να επικρατήσουν: «ἐν τοῖς δρόμοις τοῖς ἔμπροσθεν ἐπεκτείνου. Οὕτω τρέχε, ἵνα καταλάβῃς»⁵⁰⁵. Οι Χριστιανοί πρέπει να επιδεικνύουν αγωνιστικότητα. Τίποτα δεν πρέπει να μένει ατελείωτο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι αθλητές που τρέχουν στα στάδια οι οποίοι πολλές φορές χάνουν τα βραβεία ἔστω κι αν μένουν πίσω κατά ένα βήμα: «καὶ οἱ τρέχοντες ἐν τοῖς σταδίοις, ἐνὶ πολλάκις βήματι μόνῳ ἐλλατωθέντες, τῶν βραβείων ἐξέπεσον»⁵⁰⁶. Οι αγωνιστές του Θεού, όταν διανύσουν αρκετά τον αγωνιστικό δρόμο («δόλιχον») αυτής της ζωής, αξιώνονται να επιστρέψουν στην ανάπαυσή τους⁵⁰⁷.

Ο Απόστολος Παῦλος αποτέλεσε παράδειγμα για το βίο του, τον οποίο ο Μ. Βασίλειος παραλλήλισε με τρέξιμο⁵⁰⁸. Με την παρομοίωση του Παύλου με δρομέα δίνεται ἔμφαση στην ακούραστη και ακατάπαυστη αφοσίωσή του.

Στην ομιλία του Μ. Βασιλείου σχετικά με το βιβλίο των Παροιμιῶν πληροφορούμαστε πως οι δρομείς ἔπρεπε να προετοιμάζουν την καλή προσαρμογή των μελών τους και να φροντίζουν για την ελαφρότητά τους: «τόν δρομικόν τήν εὐαρμοστίαν τῶν μελῶν καὶ τήν κουφότητα»⁵⁰⁹.

Ἐνα εἶδος αγώνα δρόμου που αποκαλύπτεται εἶναι το αγώνισμα του διαύλου. Δίνεται μάλιστα η λεπτομέρεια πως στη στροφή του σταδίου μεταξύ των δυο αντίθετων κινήσεων μεσολαβεῖ κάποια στάση και καθυστέρηση: «Ὡς γάρ ἐπὶ τῶν τόν διάυλον ἀνακαμπτόντων, στάσις τις καὶ ἐπηρέμησις τὰς ἐναντίας κινήσεις διαλαμβάνει»⁵¹⁰.

3.2.4. Ιπποδρομίες: Το αγώνισμα των ιπποδρομιῶν ἦταν ιδιαίτερα δημοφιλές την εποχή των διδασκαλιῶν του Μ. Βασιλείου. Ο Μεγάλος Ιππόδρομος αποτελούσε το τρίτο σε σπουδαιότητα κοινωνικοπολιτικό κέντρο της Κωνσταντινούπολης, πρωτεύουσας της ακμάζουσας Βυζαντινῆς αυτοκρατορίας, μετά το παλάτι και την Αγία Σοφία. Για το λόγο αυτό, οι περισσότεροι ξένοι ηγεμόνες και διπλωμάτες, μετά τη ξενάγησή τους στους θησαυρούς του παλατιού και τα ιερά της Αγίας Σοφίας,

⁵⁰⁵ Μ. Βασίλειος: «Ομιλία εἰς τὸ «πρόσεχε σεαντῶ», σελ. 9 - 10.

⁵⁰⁶ Μ. Βασίλειος: «Ομιλία Εἰς τὴν μάρτυραν Ιουλίτταν», σελ. 208, στ. 27- σελ. 210 στ. 2 ; Χατζηγεφραιμίδης: *Οἱ Ολυμπιακοί*, σελ. 66.

⁵⁰⁷ Μ. Βασίλειος: «Ομιλία Εἰς τὸν ΡΙΔ΄ Ψαλμόν», σελ. 410, στ. 21- 23.

⁵⁰⁸ Μ. Βασίλειος: «Ομιλία εἰς τὸ «πρόσεχε σεαντῶ», σελ. 228, στ. 5 - 6.

⁵⁰⁹ Μ. Βασίλειος: «Ομιλία εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν Παροιμιῶν», σελ. 408, στ. 12- 18.

⁵¹⁰ Μ. Βασίλειος: «Περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος Κεφάλαιον ΙΕ΄», σελ. 368 στ. 10 - 16 ; Χατζηγεφραιμίδης: *Οἱ Ολυμπιακοί*, σελ. 64.

επισκέπτονταν τον κατάμεστο από φιλοθεάμονες κατοίκους Ιππόδρομο⁵¹¹. Οι ιπποδρομικοί αγώνες που τελούνταν στον Ιππόδρομο αποτέλεσαν σημαντικότατο τμήμα της ζωής στο Βυζάντιο από απαρχής της αυτοκρατορίας. Όλες οι κοινωνικές τάξεις των πολιτών, συμπεριλαμβανόμενου του αυτοκράτορα και ανεξάρτητα των θρησκευτικών τους προτιμήσεων, έτρεφαν μεγάλο ενδιαφέρον και πάθος για τις ιπποδρομίες. Χωρίζονταν σε παρατάξεις ανάλογα με τις προτιμήσεις τους, τους δήμους, οι οποίες ήταν οι Πράσινοι, οι Βένετοι, οι Κόκκινοι και οι Άσπροι⁵¹².

Στην περιγραφή του μαρτυρίου του Γόρδιου ο Ιεράρχης ανέφερε πως ολόκληρος ο πληθυσμός της πόλης, συμπεριλαμβανόμενων γυναίκες και παιδιά, είχε συγκεντρωθεί στο ιπποδρομικό στάδιο για να παρακολουθήσει τους αγώνες. Το κοινό μάλιστα το αποτελούσαν Ιουδαίοι αλλά και Έλληνες. Άλλο χαρακτηριστικό των θεατών ήταν πως παρακολουθούσαν και οι χριστιανοί μαζί με τους εθνικούς⁵¹³. Το πάθος για τις ιπποδρομίες ήταν τόσο μεγάλο ώστε το κοινό χωριζόταν σε ομάδες ανάλογα με ποιόν υποστήριζε. Οι ομάδες είχαν αρχηγούς και μαζί με αυτούς φώναζαν υπέρ των προτιμήσεών τους⁵¹⁴. Πολλοί είχαν τέτοια εμμονή με τις ιπποδρομίες, ώστε ακόμα στα όνειρά τους μάλωναν για τους ίππους, τους άλλαζαν άρματα και μετέθεταν τους ηνιόχους⁵¹⁵.

Βασικά στοιχεία του αγωνίσματος αποτελούσαν η ταχύτητα των ίππων και η δεξιότητα των υπέων: «*θεαταί τοῦ τάχους τῶν ἵππων καί τῆς ἐμπειρίας τῶν ἠνιόχων*»⁵¹⁶.

Ο Μ. Βασίλειος πραγματοποίησε μεταφορική αναφορά στις ιπποδρομίες απαντώντας σε επιστολή που έλαβε από τους Χαλκιδείς. Ανέφερε χαρακτηριστικά πως το γράμμα τους του προκάλεσε ανακούφιση, όπως προκαλεί λίγο νερό που

⁵¹¹ Γιάτσης Σωτήρης: *Ο Μεγάλος Ιππόδρομος της Κωνσταντινούπολης ως χώρος της Βυζαντινής Διπλωματίας*; στο Nikephoros 3 (1991), 209 – 223, σελ. 212 – 213 ; Γιάτσης, *Ιστορία της άθλησης*, σελ. 139- 140

⁵¹² Κουκουλές Φαίδων: *Βυζαντινών βίος και πολιτισμός, τόμος Γ΄*, Παπαζήση, Αθήνα 1955, σελ. 42- 50 ; Μουρατίδης *Ιστορία ΦΑ*, σελ. 441- 443 ; Αλμπανίδης, *Ιστορία* σελ. 306- 308 ; Γιάτσης, *Ιστορία*, σελ. 127- 132 ; Bury J.B., *History of the later Roman Empire from the death of Theodosius I. to the death of Justinian Volume I*, Dover publications, New York 1958, p. 84 – 86 ; Cameron Alan, *Circus functions. Blues and greens at Rome and Byzantium*, Clarendon press, Oxford 1976, p. 44 – 153.

⁵¹³ Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία Εἰς Γόρδιον τον μάρτυρα*»,στο: *Μ. Βασιλείου έργα 7*, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 258, στ. 9 – 19.

⁵¹⁴ Μ. Βασίλειος: «*Ιλάριω*»,στο: *Μ. Βασιλείου έργα 3*, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 400, στ. 9 ; Χατζηγεφραιμίδης: *Οι Ολυμπιακοί*, σελ. 84.

⁵¹⁵ Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία Β΄ Εἰς την Εξάήμερον* »,στο: *Μ. Βασιλείου έργα 4*, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 144, στ.12- 15 ; Χατζηγεφραιμίδης: *Οι Ολυμπιακοί*, σελ. 82.

⁵¹⁶ Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία Εἰς Γόρδιον τον μάρτυρα*», σελ. 258, στ. 14 - 15.

χύνεται στο στόμα των αγωνιστικών ίππων οι οποίοι με την καυτή ανάσα τους σηκώνουν σκόνη στον ιππόδρομο το μεσημέρι⁵¹⁷.

3.2.5. *Παγκράτιο και κολύμβηση*: Ο Μ. Βασίλειος αναφέρθηκε στο αγώνισμα του παγκρατίου διδάσκοντας τους νέους σε ηλικία την προσήλωση στο στόχο που έχουν θέσει στη ζωή τους. Ως παράδειγμα χρησιμοποίησε τους αθλητές του παγκρατίου οι οποίοι ήταν αφοσιωμένοι στο αγώνισμά τους και δεν ασχολούνταν με περιττές ασχολίες όπως ο αυλός και η κιθάρα: «οὐδείς γε παγκράτιον ἀσκῶν, εἶτα κιθαρίζειν ἢ ἀυλεῖν μελετᾷ»⁵¹⁸. Ο Ιεράρχης πραγματοποίησε αναφορά και στο θεσμό της χορηγίας παρατηρώντας πως κάποιοι δώριζαν χρήματα στους αθλητές του παγκρατίου⁵¹⁹.

Μια άλλη αθλητική δραστηριότητα που αποκαλύπτεται μέσα από το έργο του Μ. Βασιλείου είναι η κολύμβηση. Γράφοντας στον Ιουλιανό, απολογήθηκε πως οι ασχολίες του, του επέτρεψαν να τον δει τόσο λίγο όσο βλέπονται μεταξύ τους κολυμβητές που ανταγωνίζονται στο πέλαγος: «ὅσον οἱ ἐν πελάγει ἀλλήλους παραμιβόμενοι»⁵²⁰.

3.3. Αναφορές σχετικές με την οργάνωση των αθλητικών - αγωνιστικών δραστηριοτήτων

Αξιόλογο στοιχείο που πληροφορούμαστε από τη μελέτη του έργου του Μ. Βασιλείου είναι η καταγραφή των αθλητών. Οι αθλητές πριν αγωνιστούν καταγράφονταν: «ὁ ἀθλητής ἐναπογραψάμενος ἀγωνίζεται»⁵²¹. Κατά την είσοδό τους στο στάδιο, οι αθλητές ανέφεραν τα ονόματά τους και μετέβαιναν στον τόπο του αγωνίσματος: «οἱ ἐπ'ἀθλησιν παροδεύοντες, ὁμοῦ τε λέγουσιν ἑαυτῶν τὰ ὀνόματα, καί ἐπί τόν τόπον τῆς ἀγωνίας μεθίστανται»⁵²².

⁵¹⁷ Μ. Βασίλειος: «Προς Χαλκιδέας», σελ. 346, στ. 1- 4.

⁵¹⁸ Μ. Βασίλειος: «Ομιλία εις την αρχήν των Παροιμιών», σελ. 340 στ. 11 – 12.

⁵¹⁹ Μ. Βασίλειος: «Ομιλία εις το «καθέλω μου τοις αποθήκας», σελ. 330 στ. 20

⁵²⁰ Μ. Βασίλειος: «Ιουλιανῶν», στο: Μ. Βασιλείου έργα 2, Πατερικαί εκδόσεις «Γρηγόριος ο Πάλαμας», Θεσσαλονίκη 1972, σελ. 304, στ. 19- 20.

⁵²¹ Μ. Βασίλειος: «Ομιλία προτρεπική εις το άγιον βάπτισμα», σελ. 272, στ. 4.

⁵²² Μ. Βασίλειος: «Ομιλία εις τους αγίους τεσσαράκοντα μάρτυρας», σελ. 296, στ. 13- 15 ; Χατζηγεφραιμίδης: *Οι Ολυμπιακοί*, σελ. 89.

Ένας άλλος σχετικός με τα αγωνίσματα θεσμός της εποχής που προκύπτει είναι αυτός των αλειπτών, οι οποίοι συντελούσαν στην διέγερση του αθλητή: «τούς καλῶς ἀλείφοντας καί ἐπεγείροντας αὐτοῦ τήν προθυμίαν»⁵²³. Σύμφωνα με τον Απόστολο βασική προσφορά των αλειπτών αποτελούσε η ενδυνάμωση των αθλητών τους⁵²⁴. Η σημασία του αλείπτη φαίνεται και στην παρομοίωση από τον Μ. Βασίλειο, μοναχού με αλείπτη ο οποίος θα προετοίμαζε σαν καλός παιδοτρίβης κοσμικό που επιθυμούσε να μονάσει: «ἀλείψαι αὐτόν...καί ἐπιστῆσαι αὐτῷ ἀλείπτην»⁵²⁵. Ο Ιεράρχης μετέφερε την εικόνα της επάλειψης και στην διδασκαλία του, εξηγώντας το «ἀλειψαί σου τήν κεφαλὴν» που προτρέπει το κατά Ματθαῖον Ευαγγέλιο. Η ενέργεια αυτή αναφέρεται στην ψυχή του ανθρώπου η οποία καλείται να αλειφθεί, δηλαδή να καθαριστεί από τις αμαρτίες. Με την άλειψη ο πιστός θα χριστεί με το άγιο χρίσμα και θα αποτελέσει μέτοχο του Χριστού⁵²⁶.

Στην προετοιμασία των αθλητών συμμετείχαν και οι παιδοτρίβες ως εμπειρικοί γυμναστές. Αυτοί τους πίεζαν στις γυμναστικές ασκήσεις, τους τιμωρούσαν και επέβαλλαν δυσάρεστες δίαιτες καθιστώντας τη ζωή τους προετοιμασία για τον αγώνα⁵²⁷. Οι παιδοτρίβες φρόντιζαν να γίνουν οι ασκούμενοι τους γενναιότατοι και εξαιρετικά ικανοί ώστε αφ' ενός να αγωνιστούν όπως πρέπει και να ανακηρυχθούν λαμπροί νικητές των αντιπάλων και αφ' ετέρου η πειθαρχημένη άθλησή τους να γίνει σαφής έπαινος γι' αυτούς: «σπουδὴ δέ καί παιδοτρίβιαι ἀλκιμοτάτους τε καί τεχνικοτάτους τούς ὑπ' αὐτῶν ἀσκουμένους γενέσθαι»⁵²⁸.

Στη διδασκαλία του, ο Μ. Βασίλειος πραγματοποίησε συχνές αναφορές σχετικές με το θεσμό του αθλοθέτη ή αγωνοθέτη. Οι αναφορές αυτές είναι μεταφορικές και υποδηλώνουν πως όλα τα καλά πηγάζουν από το Θεό, ο οποίος θα ανταμείψει τους πιστούς με την σωτηρία της ψυχής τους. Ο Μ. Βασίλειος δίδαξε πως μέσω την πειρασμών οι πιστοί έχουν κληθεί στους υπέρ της ευσέβειας αγώνες, των οποίων ο αθλοθέτης είναι δίκαιος ώστε να μην δοκιμαστούν περισσότερο απ' όσο αντέχουν, αλλά να τους αποδώσει το στέφανο της υπομονής και της ελπίδας για όσα

⁵²³ Μ. Βασίλειος: «*Αντίοχω πρεσβύτερω*», σελ. 286, στ. 3 - 4.

⁵²⁴ Μ. Βασίλειος: «*Ασχόλιω επισκοπῶ Θεσσαλονίκης*», σελ. 164, στ. 8- 11.

⁵²⁵ Μ. Βασίλειος: «*Παραθετική προς μονάζοντα*», σελ. 474, στ. 12- 14.

⁵²⁶ Μ. Βασίλειος: «*Λόγος Α΄ Περί νηστείας*», στο: Μ. Βασιλείου έργα 6, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 24 στ. 13- 17.

⁵²⁷ Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία προς τους νέους*», σελ. 342, στ. 10- 15.

⁵²⁸ Μ. Βασίλειος: «*Ασκητικά διατάξεις Κεφάλαιον ΚΑ*», σελ. 504, στ. 5- 10 ; Χατζηφραϊμιδης: *Οι Ολυμπιακοί*, σελ. 101 ; Ιερόθεος: *Το σώμα*, σελ. 77.

υπέφεραν⁵²⁹. Οι μεγάλοι στέφανοι της δόξας δίνονται ως ανταμοιβή για τη μεγάλη υπομονή, δίπλα στον αθλοθέτη⁵³⁰. Ο αθλοθέτης είναι αυτός που κρίνει τους αθλητές. Κανείς αθλοθέτης δεν έχει τόσο λάθος κρίση ώστε να θεωρήσει άξιο στεφάνων κάποιον που δεν αγωνίστηκε⁵³¹. Παρόμοια δεν θα κριθούν άξιοι όσοι δεν ακολούθησαν ενάρετη ζωή. Οι πράξεις των χριστιανών πρέπει να είναι αποδεκτές από τον κριτή και αθλοθέτη του βίου τους: «τῶ κριτῆ καὶ ἀθλοθέτῃ τοῦ ἡμετέρου βίου»⁵³². Ο Χριστός αποτελεί τον αγωνοθέτη και των αγωνισμάτων των μαρτύρων καθώς αυτά οδηγούν στη νίκη της σταθερής πίστης⁵³³. Ο διάβολος αντίθετα, αποτελεί τον αγωνοθέτη της άμιλλας του πιοτού και των αγωνισμάτων όπου φιλοδοξία των συμμετεχόντων είναι να ξεπεράσει ο ένας τον άλλο στο μεθύσι. Βραβείο της νίκης είναι η αμαρτία καθώς νικητής αναδεικνύεται αυτός που καταναλώνει περισσότερο κρασί έναντι των άλλων: «ἀγωνοθετῶν αὐτοῖς ὁ διάβολος, καὶ ἄθλον τῆς νίκης ἡ ἁμαρτία»⁵³⁴.

Ένας ακόμα θεσμός των αθλητικών αγώνων που παρουσιάζεται μέσω της διδασκαλίας του Μ. Βασιλείου είναι αυτός των χορηγών. Οι χορηγοί ξόδευαν χρήματα στους αθλητές στοχεύοντας στην στιγμιαία τιμή, τις ζητωκραυγές και τα χειροκροτήματα από τον λαό⁵³⁵.

Σημαντική λεπτομέρεια των αγωνιστικών δραστηριοτήτων αποτελούσε η συμμετοχή των θεατών. Όπως προκύπτει από τις αναφορές του Μ. Βασιλείου ήταν δυναμική και το κοινό περίμενε την ευκαιρία να εκφράσει την προτίμησή του στους αγωνιζόμενους⁵³⁶. Οι θεατές ήταν διαιρεμένοι ανάλογα με τις προτιμήσεις τους στο ένα ή το άλλο μέρος και συμμετείχαν φωνάζοντας μαζί με τους ηγέτες του δήμου τους⁵³⁷. Χαρακτηριστικό της απήχησης των αγώνων και της έντονης παρουσίας θεατών αποτελεί η περιγραφή ιπποδρομικών αγώνων με την καθολική συμμετοχή των κατοίκων της πόλης οι οποίοι είχαν κατακλύσει το στάδιο και βρίσκονταν σε

⁵²⁹ Μ. Βασιλείος: «Προς την Αντιοχέων Εκκλησίαν», στο: Μ. Βασιλείου έργα 1, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1972, σελ. 336, στ. 7- 11.

⁵³⁰ Μ. Βασιλείος: «Προς Νεκτάριον παραμυθητική», σελ. 444, στ. 18- 20.

⁵³¹ Μ. Βασιλείος: «Όροι κατά πλάτος Α'», σελ. 176, στ. 16- 18.

⁵³² Μ. Βασιλείος: «Όροι κατά πλάτος Β'», σελ. 210, στ. 7- 10.

⁵³³ Μ. Βασιλείος: «Όμιλία Εἰς Βαρλαάμ τον μάρτυρα», σελ. 246, στ. 17- 19.

⁵³⁴ Μ. Βασιλείος: «Όμιλία κατά μεθόντων», στο: Μ. Βασιλείου έργα 6, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 204, στ. 11 - 16.

⁵³⁵ Μ. Βασιλείος: «Όμιλία εἰς το «καθέλω μου τοῖς αποθήκας»», σελ. 330 στ. 19 - 23.

⁵³⁶ Μ. Βασιλείος: «Τοῖς ποθεινοτάτοις καὶ ευλαβεστάτοις ἀδελφοῖς», σελ. 52 στ. 16- 18.

⁵³⁷ Μ. Βασιλείος: «Ιλάρω», σελ. 400, στ. 8- 12 ; Χατζηφραϊμίδης: *Οἱ Ολυμπιακοί*, σελ. 106 ; Cameron: "Circus functions", p. 44.- 60 ; Γιάτσης: *Ιστορία άθλησης*, σελ. 128 - 132

ένταση να δουν την άμιλλα των αλόγων⁵³⁸. Οι θεατές των αγώνων έπρεπε να έχουν το κεφάλι ακάλυπτο. Ο Ιεράρχης πίστευε πως αυτό συνέβαινε γιατί οι θεατές των αθλητών έπρεπε να έχουν κι αυτοί μια αθλητική ετοιμότητα, ώστε να μην είναι μόνο παθητικοί θεατές των αγωνιζόμενων αλλά να είναι και οι ίδιοι αγωνιστές στο ποσοστό που τους αναλογούσε: «*ἵνα μή θεατῆς μόνον ἀγωνιστῶν ἀλλά καί ἀγωνιστῆς ἕκαστος αὐτός ἐν τῷ μέρει τυγχάνη*»⁵³⁹.

Χώρος διεξαγωγής των περισσότερων αθλητικών αγωνισμάτων που συναντάμε στο έργο του Μ. Βασιλείου ήταν το στάδιο: «*τηνικαῦτα ἀποδύονται πρὸς τό στάδιον*»⁵⁴⁰. Το να αγωνιστούν οι αθλητές στο στάδιο είχε μεγάλη αξία γι' αυτούς. Δεν ήταν τόσο βαρύ το να πληγωθούν αγωνιζόμενοι όσο το να μην παρουσιαστούν εξ αρχής στο στάδιο: «*μηδέ παραδεχθῆναι τὴν ἀρχὴν εἰς τό στάδιον*»⁵⁴¹.

Στο έργο του Ιεράρχη πληροφορούμαστε και την ύπαρξη θεωριών στον Ιππόδρομο, από τα οποία παρακολουθούσαν οι θεατές⁵⁴². Ένα ιδιόμορφο στάδιο ιπποδρόμου περιγράφεται στο μαρτύριο των τεσσαράκοντα μαρτύρων. Η ιδιαιτερότητα του ιπποδρομίου αυτού έγκειται στο ότι δεν κατασκευασμένο αλλά φυσικό και συγκεκριμένα μια λίμνη της οποίας τα νερά πάγωναν το χειμώνα λόγω ψύχους και μετατρέπονταν σε ξηρά⁵⁴³.

Ο Μ. Βασίλειος χρησιμοποίησε μεταφορικά την έννοια του σταδίου περιγράφοντας την διεξαγωγή του χριστιανικού αγώνα. Αποτελεί προσδιορισμό των δυσχερειών και δοκιμασιών που υπέστησαν οι πιστοί στην καθημερινή τους ζωή και ιδίως στις περιόδους διωγμών και σχισμάτων. Οι πιστοί πραγματοποιούν τον αγώνα τους στο στάδιο «*τῆς εὐσεβείας*»⁵⁴⁴. Με επιστολή του ο Ιεράρχης αποκάλεσε τους Χαλκιδείς ως τους πρώτους οι οποίοι μπήκαν στο στάδιο της ευσεβείας: «*προλαβόντες γάρ ἑναπεδύσασθε τῷ τῆς εὐσεβείας σταδίῳ*»⁵⁴⁵. Παρομοίως,

⁵³⁸ Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία Εἰς Γόρδιον τὸν μάρτυρα*», σελ. 258, στ. 8-10, 18-19.

⁵³⁹ Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία C' Εἰς τὴν Εξάήμερον*», σελ. 212, στ.1-6 ; Χατζηφραιμιδής: *Οἱ Ολυμπιακοί*, σελ. 105 ; Ιερόθεος: *Τὸ σῶμα*, σελ. 77.

⁵⁴⁰ Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία πρὸς τοὺς νέους*», σελ. 342, στ. 15-16.

⁵⁴¹ Μ. Βασίλειος: «*Περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος Κεφάλαιον ΚΘ*», σελ. 490, στ. 8-12.

⁵⁴² Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία Εἰς Γόρδιον τὸν μάρτυρα*», σελ. 258, στ. 10.

⁵⁴³ Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία εἰς τοὺς ἁγίους τεσσαράκοντα μάρτυρας*», σελ. 300, στ. 28- σελ. 302 στ. 4.

⁵⁴⁴ Μ. Βασίλειος: «*Λόγος Περὶ Ευχαριστίας*», σελ. 86, στ. 4-5.

⁵⁴⁵ Μ. Βασίλειος: «*Πρὸς Χαλκιδέας*», σελ. 346, στ. 17-18.

απευθυνόμενος στους εξόριστους Αιγυπτίους επισκόπους εξέφρασε την άποψη πως ο Κύριος, τους άνοιξε μέσω της εξορίας «στάδιον τῶν μακαρίων ἀγωνισμάτων»⁵⁴⁶.

Ὡς στάδιο ανέφερε και τον τόπο της θυσίας των μαρτύρων, τον οποίο χαρακτήρισε «σεμνόν καί πάγκαλον τῶν μαρτύρων στάδιον»⁵⁴⁷. Ευχή των τεσσαράκοντα μαρτύρων ήταν να στεφανωθούν ὅλοι ὅσοι μπήκαν στο «στάδιον» του μαρτυρίου⁵⁴⁸ ενώ ο τόπος όπου μαρτύρησε ο Γόρδιος χαρακτηρίστηκε ως «στάδιον τοῦ στεφανίτου»⁵⁴⁹.

Επίσης, με τον ὄρο «στάδιον ἀθλήσεως» χαρακτηρίστηκε και ο κοινός τόπος διαμονής των μοναχῶν⁵⁵⁰.

Μια επιπλέον πληροφορία που αντλούμε από τις διδασκαλίες του Μ. Βασιλείου σχετικά με την οργάνωση των αγωνιστικῶν δραστηριοτήτων της εποχής είναι η ύπαρξη των γυμνασίων όπου ασκούσαν οι αθλητές. Η σημασία των γυμνασίων φαίνεται στον παραλληλισμό της αξίας της νηστείας για τους πιστούς, με αυτή του γυμνασίου για τους αθλητές: «νηστεία, ἀθληταῖς γυμνάσιον»⁵⁵¹. Η νηστεία αποτελούσε σημαντικό στοιχείο της χριστιανικής ζωής για τον Μ. Βασίλειο και αναλύεται διεξοδικά σε δύο σχετικές ομιλίες του. Το γεγονός πως τη θεωρούσε ανάλογη του γυμνασίου φανερώνει την απήχηση των γυμνασίων στην καθημερινή ζωή της εποχής. Η προετοιμασία των αθλητῶν στα γυμνάσια απαιτούσε την αφοσίωσή τους και πραγματοποιούταν μέσα στη σκόνη: «καταλιπόντες τήν κόνιν καί τά γυμνάσια...»⁵⁵². Η σημασία που δινόταν στα γυμνάσια την εποχή του Βασιλείου γίνεται αντιληπτή και από το γεγονός πως ὅσοι ανοικοδομούσαν μεγάλα κι εντυπωσιακά κτίρια γυμνασίων αποκόμιζαν δόξα μεταξύ των συμπολιτῶν τους: «δοξάζονται, γυμνασίων μεγάλων οἰκοδομήμασιν»⁵⁵³. Δίνεται μάλιστα η πληροφορία πως για να μείνει γνωστό το ὄνομα των κατασκευαστῶν τους, το ανέγραφαν πάνω στα οικοδομήματα των γυμνασίων⁵⁵⁴. Ενδεικτική είναι και η περίπτωση γυναίκας που

⁵⁴⁶ Μ. Βασίλειος: «Εὐλόγιω Ἀλεξάνδρω...», στο: Μ. Βασιλείου ἔργα 3, Πατερικαί εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 70, στ. 10- 13.

⁵⁴⁷ Μ. Βασίλειος: «Ὀμιλία Εἰς Γόρδιον τον μάρτυρα», σελ. 248, στ. 6- 9.

⁵⁴⁸ Μ. Βασίλειος: «Ὀμιλία εἰς τους ἀγίους τεσσαράκοντα μάρτυρας», σελ. 304, στ. 21- 22.

⁵⁴⁹ Μ. Βασίλειος: «Ὀμιλία Εἰς Γόρδιον τον μάρτυρα», σελ. 272, στ. 18- 19.

⁵⁵⁰ Μ. Βασίλειος: «Ὀροι κατὰ πλάτος Β'», σελ. 224, στ. 22- 24.

⁵⁵¹ Μ. Βασίλειος: «Λόγος Α' Περί νηστείας», σελ. 34, στ. 9.

⁵⁵² Μ. Βασίλειος: «Ὀμιλία προς τους νέους», σελ. 340, στ. 19- 21.

⁵⁵³ Μ. Βασίλειος: «Ὀμιλία Εἰς τον ΞΑ' Ψαλμόν», στο: Μ. Βασιλείου ἔργα 5, Πατερικαί εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1974, σελ. 388, στ. 12- 13.

⁵⁵⁴ Μ. Βασίλειος: «Ὀμιλία Εἰς τον ΞΑ' Ψαλμόν», σελ. 346, στ. 3- 6.

συκοφαντείτο και παραπονούνταν πως τα γυμναστήρια είχαν γεμίσει με λαιδορίες εις βάρος της: «πάλιν τῶν ἐμῶν λαιδοριῶν πλήρης τὰ γυμνάσια»⁵⁵⁵.

Συμπέρασμα: Ο Μ. Βασίλειος στο διδασκαλικό του έργο δεν ασχολήθηκε ιδιαίτερα με αθλητικά ζητήματα αν και είναι ενδιαφέρον το γεγονός πως επισκεπτόμενος την Καισάρεια εξέφρασε τη θλίψη του διαπιστώνοντας πως κλείσει το γυμνάσιο στο οποίο ασκούσαν οι νέοι⁵⁵⁶. Κύριος στόχος του ήταν η ανάλυση των βασικών θεολογικών αληθειών της χριστιανικής πίστης, ώστε να γίνουν κατανοητές στους πιστούς και κυρίως να τους προστατεύσει από τις πολλές αιρέσεις που αντιμετώπιζε η Εκκλησία τη περίοδο δράσης του. Μελετώντας τη διδασκαλία του όμως, μπορούμε να καταλήξουμε σε κάποια χρήσιμα συμπεράσματα σχετικά με την στάση του απέναντι στην άθληση και τα αγωνίσματα της εποχής. Είναι εμφανές πως ο Μ. Βασίλειος δεν ήταν αρνητικά διακείμενος έναντι της άθλησης. Αυτό καθίσταται σαφές από τον χαρακτηρισμό του χριστιανικού βίου ως άθλησης και ως αγώνα. Αν ο Ιεράρχης θεωρούσε την άθληση ως κάτι που έπρεπε να αποφευχθεί δεν θα προέβαινε σε αυτούς τους παραλληλισμούς, αναφερόμενος μάλιστα σε κάτι τόσο σημαντικό όσο η αμετάκλητη τήρηση του χριστιανικού τρόπου ζωής. Αντίθετα, η παρομοίωση αυτή συνέβη συνειδητά και καθ' όλο το διδασκαλικό του έργο. Παραδέχτηκε την αφοσίωση και επιμονή που επιδεικνύουν οι αθλητές ώστε να επιτύχουν τους στόχους τους και τους χρησιμοποίησε ως παράδειγμα για τους πιστούς, τους οποίους χαρακτήριζε αθλητές. Οι πιστοί μπορούσαν να παραδειγματιστούν από τους αθλητές κι αυτό προέτρεπε κι ο ίδιος ο Μ. Βασίλειος. Η αντοχή στις κακουχίες ήταν άλλο ένα στοιχείο των αθλητών που χρησιμοποίησε ο Ιεράρχης και το οποίο ήταν απαραίτητο στη δοκιμαζόμενη από διωγμούς και αιρέσεις Εκκλησία. Οι αθλητές χρησιμοποιήθηκαν και σαν ιδανικό σημείο αναφοράς για τη διδασκαλία της εγκράτειας. Ιδιαίτερης σημασίας είναι το γεγονός πως με τους αθλητές και την άθληση ταύτιζε όλες τις κατηγορίες των πιστών, απλούς πολίτες, αξιωματούχους της πολιτείας, κληρικούς, μοναχούς, μάρτυρες, συμπεριλαμβανομένου και του εαυτού του.

Από τις διδασκαλίες του Μ. Βασιλείου μπορούμε να συμπεράνουμε πως δεν είχε αρνητική στάση ούτε προς τους αθλητικούς αγώνες. Για το λόγο αυτό

⁵⁵⁵ Μ. Βασίλειος: «Ανεπίγραφος περί γυναικός καταπονούμενης», στο: Μ. Βασιλείου έργα 3, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 326, στ. 1- 3.

⁵⁵⁶ Μ. Βασίλειος P.G. 31. 580 ; Αλμπανίδης, Ιστορία, σελ. 304.

χρησιμοποίησε στοιχεία της διεξαγωγής τους για να ενισχύσει την προσπάθεια των πιστών για ενάρετη ζωή. Βασικότερο σημείο αναφοράς αποτέλεσε η ύπαρξη κανονισμών στους αθλητικούς αγώνες, οι οποίοι δεν επέτρεπαν την τιμή της νίκης στους παραβάτες. Με το στοιχείο της νομιμότητας και υπακοής στους κανονισμούς οι χριστιανοί μπορούσαν να ταυτιστούν απόλυτα καθώς καλούνται να διάγουν ζωή σύμφωνη με τον ηθικό κώδικα της πίστης τους. Το στεφάνωμα του νικητή των αθλητικών αγώνων αποτέλεσε σημείο παραλληλισμού με την τελική σωτηρία των πιστών. Ο Ιεράρχης μάλιστα, αναγνώρισε στους αθλητές πως κατέβαλαν μεγάλους κόπους και δέχονταν στερήσεις για να αποκομίσουν ως αντάλλαγμα ένα απλό τιμητικό στεφάνι. Δεν παρέλειψε να αναφερθεί και σε συγκεκριμένα αγωνίσματα της εποχής, δανειζόμενος στοιχεία τους και προσαρμόζοντάς τα στο διδασκαλικό του στόχο.

Εκτός της άθλησης και των αθλητικών αγώνων μπορούμε να συμπεράνουμε πως ο Μ. Βασίλειος δεν ήταν αντίθετος ούτε στην απλή γύμναση του σώματος. Βασική αιτιολογία προς αυτό το συμπέρασμα, εκτός της ύπαρξης αρνητικών αναφορών του Μ. Βασιλείου, είναι η χρήση του όρου της γύμνασης. Ο όρος αυτός χρησιμοποιήθηκε μεν μεταφορικά για να εκφράσει τις θεολογικές αλήθειες του Ιεράρχη αλλά η προτρεπτική χρήση του φανερώνει τη θετική προσέγγισή του.

Στόχος του Ιεράρχη δεν αποτέλεσε σε καμία στιγμή η απευθείας ανάλυση της άθλησης ή της γύμνασης του σώματος αλλά η σωτηρία των ανθρώπινων ψυχών μέσα από τις θεολογικές αλήθειες της πίστης. Για το λόγο αυτό αν και σε ολόκληρο το διδασκαλικό του έργο χρησιμοποίησε αθλητικές εικόνες και αναφορές με θετική έννοια, επέκρινε όσους για λόγους ματαιοδοξίας ανέγειραν μεγαλοπρεπή γυμνάσια στα οποία ανέγραφαν το όνομά τους. Ακόμα και αυτή η αρνητική θέση του Ιεράρχη δεν αφορά στο θεσμό του γυμνασίου και τη λειτουργία του αλλά στη ματαιοδοξία των ανθρώπων και στην προσπάθεια απόκτησης επίγειας δόξας αντί σωτηρίας της ψυχής τους. Χαρακτηριστική είναι η έκφραση πικρίας του Μ. Βασιλείου, όταν μετά από αρκετά χρόνια επέστρεψε στην πατρίδα του και αντίκρουσε το ερειπωμένο γυμνάσιο: «Κρίμα γιατί εδώ ασκούνταν και εκτονώνονταν οι νέοι...»⁵⁵⁷.

Η αντίρρηση του Ιεράρχη έγκειται στο ότι η δύναμη, η ταχύτητα και η σωματική ομορφιά μπορούν να γίνουν αφορμές ματαιοδοξίας για τους μη αφοσιωμένους στα ιδανικά της πίστης, με αποτέλεσμα οι άνθρωποι αυτοί να

⁵⁵⁷ P.G. 31.580 ; Σεραφειμίδης Ιωάννης: *Βασική θεωρία και διδακτική της σχολικής σωματικής αγωγής*. Θεσσαλονίκη 2003, σελ. 33 ; Αλμπανίδης, *Ιστορία*, σελ. 304.

αποθρασύνονται. Το γεγονός αυτό επισήμανε ο Μ. Βασίλειος διδάσκοντας την ταπεινοφροσύνη. Με την επισήμανση αυτή όμως, δεν καταφέρθηκε εναντίων της άθλησης ή της γύμνασης αλλά της έπαρσης και αλαζονείας που διακατέχει τους ανθρώπους για ανούσια πράγματα. Παρατήρησε μάλιστα πως τα χαρακτηριστικά της δύναμης, ταχύτητας και σωματικής ομορφιάς είναι φθαρτά και πως οι αρρώστιες και η φθορά του χρόνου τα καταστρέφουν: «νόσων παραναλώματα και χρόνου δαπανήματα»⁵⁵⁸.

Διδάσκοντας τους μοναχούς σχετικά με την εγκράτεια ο Μ. Βασίλειος αναγνώρισε πως το δυνατό σώμα και το υγιές χρώμα αποτελούν χαρακτηριστικά των αθλητών: «ὡς γάρ τόν ἀθλητήν ἢ πολυσαρκία καί ἡ εὐχρεια χαρακτηρίζει». Οι χριστιανοί όμως, σαν αθλητές του Θεού έχουν κάτισχνο σώμα και ωχρό χρώμα λόγω της εγκράτειας⁵⁵⁹. Ακόμα και στο σημείο αυτό που διαχωρίζεται η θέση των χριστιανών από των αθλητών, ο Μ. Βασίλειος δεν τοποθετήθηκε κατά των αθλητών. Παραδέχτηκε πως διακατέχονται από υγεία, η οποία είναι ευδιάκριτη στην εμφάνισή τους γεγονός που δεν είναι κατακριτέο από τον Ιεράρχη. Οι χριστιανοί όμως, και ιδιαίτερα οι μοναχοί στους οποίους απεύθυνε τη συγκεκριμένη διδασκαλία, καλούνται να αφοσιώνονται στα πνευματικά ζητήματα και να είναι εγκρατείς στα σαρκικά. Η χριστιανική διδασκαλία δεν ήταν αντίθετη της σωματικής υγείας αλλά προτρεπτική της ενασχόλησης με τα επίγεια στο πλαίσιο της ικανοποίησης των απόλυτων αναγκών για τη διαβίωση.

Από τα παραπάνω μπορούμε με ασφάλεια να καταλήξουμε στο συμπέρασμα πως ο Μ. Βασίλειος στο διδασκαλικό του έργο υπήρξε θετικά διακείμενος έναντι της άθλησης. Φαίνεται πως ο Ιεράρχης συνιστούσε την άσκηση καθώς θεωρούσε το σώμα δώρο Θεού, το οποίο πρέπει να φροντίζουμε για πρακτικούς κυρίως λόγους⁵⁶⁰. Δεν τον απασχόλησε ευθέως όμως το ζήτημα της άθλησης, όπως και οι αγωνιστικές δραστηριότητες της εποχής του.

⁵⁵⁸ Μ. Βασίλειος: «Ομιλία Περί ταπεινοφροσύνης», στο: Μ. Βασιλείου έργα 6, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 108 στ. 25 – σελ. 110 στ. 1.

⁵⁵⁹ Μ. Βασίλειος: «Όροι κατά πλάτος Β'», σελ. 270 στ. 5 – 9.

⁵⁶⁰ Giatsis Sotiris: “The Byzantine views, p. 166.

3.4. Αντιμετώπιση σώματος

3.4.1. Αναφορές σε πάθη και φρόνημα σάρκας: Ενδεικτικό της θέσης του Χριστιανισμού, κατά τα πρώτα χρόνια της εμφάνισής του, έναντι του ανθρώπινου σώματος όπως διαφαίνεται από το έργο του Μ. Βασιλείου είναι η διδασκαλία σχετικά με τα πάθη του σώματος. Το ανθρώπινο σώμα αποκαλούνταν απαξιωτικά σάρκα δίνοντας έμφαση στις αρνητικές ιδιότητές της. Η σάρκα ταυτιζόταν με τα σωματικά πάθη τα οποία παρασύρουν τον άνθρωπο στα εγκόσμια και κοσμικά, απομακρύνοντάς τον από τους πνευματικούς στόχους με τους οποίους οφείλει να ασχολείται στην προσπάθειά του να πλησιάσει τον Θεό και να ζήσει σύμφωνα με τις χριστιανικές διδασκαλίες.

Ο Μ. Βασίλειος κατονόμασε τα σαρκικά πάθη. Τέτοιου είδους πάθη είναι η μοιχεία, η πορνεία, η ακαθαρσία, η ασέλγεια, η ειδωλολατρία, οι έχθρες, οι έριδες, οι ζηλοτυπίες, οι θυμοί, οι φατριασμοί, οι διχοστασίες, οι διαφωνίες, οι φθόνοι, οι φόννοι, η μέθη, οι αισχρές διασκεδάσεις και τα όμοιά τους⁵⁶¹.

Τόνισε πως το φρόνημα της σάρκας είναι έχθρα προς το Θεό, γιατί δεν υποτάσσεται στον νόμο του Θεού, και πως αυτό είναι αδύνατον να συμβεί: «τό φρόνημα τῆς σαρκός ἔχθρα εἰς Θεόν· τῷ γάρ νόμῳ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑποτάσσεται· οὐδέ γάρ δύναται». Κανείς δεν μπορεί να υπηρετεί ταυτόχρονα Θεό και σαρκικές επιθυμίες⁵⁶². Η ψυχή του αμαρτωλού που ζει σαρκικά και αναμιγνύεται με τις ηδονές του σώματος, κυλιέται στα πάθη της σάρκας σαν σε βούρκο. Την καταπατεί ο πνευματικός εχθρός και προσπαθεί να την μολύνει ακόμα περισσότερο καταχώνοντάς τη στο σώμα αυτού που κατέπεσε. Η δόξα των αγίων είναι στους ουρανοὺς ενώ η δόξα ὅσων ζουν σαρκικά παραμένει στο χῶμα: «τῶν δέ χοϊκῶν καί κατὰ σάρκα ζώντων, ἡ δόξα αὐτῶν κατασκηνοῦν εἰς τόν χοῦν»⁵⁶³.

Η ανθρώπινη φύση μπορεί εύκολα να είναι υπεύθυνη για πολλές αμαρτίες, ακόμη κι από εκείνους τους οποίους δεν θα το περίμενε κανείς ποτέ: «πολλά γάρ ἄν ἀμαρτηθεῖ καί παρά τῶν οὐκ ἄν προσδοκηθέντων ποτέ διά τό εὔκολον τῆς

⁵⁶¹ Μ. Βασίλειος: «Ὅροι κατ' ἐπιτομήν Ερώτησις ΣΞΘ'», σελ. 330, στ. 8 – 15.

⁵⁶² Μ. Βασίλειος: «Ὅροι κατ' ἐπιτομήν Ερώτησις ΣΞΘ'», σελ. 330, στ. 8 – 15 ; Μ. Βασίλειος: «Λόγος περί κρίματος Θεού», στο: Μ. Βασιλείου έργα 8, Πατερικαί εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 30, στ. 1- 11.

⁵⁶³ Μ. Βασίλειος: «Ὁμιλία Εἰς τὸν Ζ' Ψαλμόν», σελ. 48, στ. 8 - 18.

ἀνθρωπίνης φύσεως»⁵⁶⁴. Ο Μ. Βασίλειος παραδεχόταν το γεγονός αυτό και δίδασκε πως όλοι οι άνθρωποι, συμπεριλαμβανομένου του ίδιου, υπόκεινται σε μύρια σφάλματα καθώς είναι άνθρωποι και ζουν σε σάρκα: «οὐκ ἀρνούμεθα γάρ μυρίοις σφάλμασιν ὑποκεῖσθαι ἄνθρωποι ὄντες καί ἐν σαρκί ζῶντες»⁵⁶⁵. Καντηρίαζε την ύπαρξη ασκητῶν οι οποίοι περιστρέφονταν συνεχῶς γύρω από τα πάθη του σώματος χωρίς να σημειώνουν καμία πνευματική πρόοδο. Τους παρουσίαζε σαν να τρέχουν διαγράφοντας έναν απέραντο κύκλο, δονούμενοι πάντοτε με τις σωματικές επιθυμίες και ηδονές. Ο Μ. Βασίλειος καλούσε τους πιστούς να φυλάγονται από αυτούς, καθώς δεν έχουν στη ψυχή τους τάξη, σταθερότητα και σύνεση αλλά κακοήθεια, ταραχή, δόλο και υποκρισία⁵⁶⁶.

Οι συνέπειες της διεξαγωγῆς αλόγιστης ζωῆς παραδομένης στα σωματικά πάθη είναι καταστροφικές για τον άνθρωπο. Το μέγεθός τους είναι τέτοιο στη ψυχή ὥστε μετανοιωμένη, θα παραδεχτεί πως λόγω της ηδονῆς της σάρκας παραδόθηκε στη φωτιά αναγνωρίζοντας μάλιστα πως η κρίση του Θεοῦ ἦταν δίκαια: «δι' ἡδονὴν σαρκὸς τῷ πυρὶ παραδίδομαι. Δικαία ἡ κρίσις τοῦ Θεοῦ»⁵⁶⁷. Ο γαργαλισμός που προκαλεῖται στο σώμα από την ηδονή θα οδηγήσει στην αιώνια τιμωρία στην κόλαση και η φλόγωση της σάρκας θα γίνεῖ μητέρα του αιώνιου πυρός⁵⁶⁸.

Αν κι ο άνθρωπος διακατέχεται και παρασύρεται από τα σαρκικά πάθη δεν είναι αὐτὴ ἡ φύση του ἀλλὰ οὔτε και ἡ σωματικὴ του κλίση. Ο δημιουργός Θεός ἐπλασε τὴν καρδιά του ἀνθρώπου ἀπλὴ για να διατηρεῖ μια δική της εικόνα. Επειδὴ ὁμως οἱ ἄνθρωποι τὴ συνέδεσαν με τὰ σαρκικά πάθη τὴν κατέστησαν ἀβέβαιη, καταστρέφοντας τὴν θεία τῆς μορφή, τὴν ἀπλότητα και τὴν εὐλικρίνειά τῆς⁵⁶⁹. Ο ἄνθρωπος πλάστηκε ἔτσι ὥστε τὸ κεφάλι να εἶναι υψωμένο πρὸς τὸν οὐρανό. Τα μάτια του βλέπουν πρὸς τὰ πάνω ἐκ τοῦ φυσικοῦ τους. Ἐτσι, ἀν ὁ ἄνθρωπος ἀτιμάσει τὸν εαυτό του με τὰ πάθη τῆς σάρκας και γίνεῖ δούλος τοῦ στομαχοῦ του και ὅσων ὀργάνων βρίσκονται κάτω ἀπὸ αὐτό, τότε πέφτει στὴν κατηγορία τῶν ἀλόγων ζώων

⁵⁶⁴ Μ. Βασίλειος: «*Νεκτάριω*», στο: *Μ. Βασιλείου ἔργα 3*, Πατερικαὶ ἐκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 320, στ. 6 - 7.

⁵⁶⁵ Μ. Βασίλειος: «*Τοὶς παραλιόταις ἐπισκόποις*», στο: *Μ. Βασιλείου ἔργα 3*, Πατερικαὶ ἐκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 230, στ. 19- 20.

⁵⁶⁶ Μ. Βασίλειος: «*Ἀσκητικαὶ διατάξεις Κεφάλαιον Η'*», σελ. 458 στ. 15 – σελ. 460 στ. 11.

⁵⁶⁷ Μ. Βασίλειος: «*Ὀμιλία προτρεπτικὴ εἰς τὸ ἅγιον βάπτισμα*», σελ. 278, στ. 16 - 18.

⁵⁶⁸ Μ. Βασίλειος: «*Ὀμιλία εἰς τὸ «πρόσχε σεαυτῶν*», σελ. 238, στ. 11 – 15.

⁵⁶⁹ Μ. Βασίλειος: «*Ὀμιλία Εἰς τὸν ΑΒ' Ψαλμόν*», στο: *Μ. Βασιλείου ἔργα 5*, Πατερικαὶ ἐκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1974, σελ. 190, στ. 9 - 13.

και γίνεται όμοιος με αυτά⁵⁷⁰. Ο άνθρωπος είναι λίγο κατώτερος σε αξία από τους αγγέλους λόγω της σύνδεσής του με το χωματίνο σώμα. Ο Θεός έπλασε τον άνθρωπο από τη γη και τους λειτουργούς του από φλόγα πυρός. Ενώ όμως ο άνθρωπος βρισκόταν σε τόσο μεγάλη τιμή καθώς δημιουργήθηκε κατ' εικόνα του χτίστη, τιμημένος περισσότερο από τον ουρανό, τον ήλιο, τα αστέρια και όλη την πλάση, δεν το αντιλήφθηκε. Αφού έπαυε να ακολουθεί το Θεό και να ομοιάζει του δημιουργού, έγινε δούλος των παθών της σάρκας και ομοίασε με τα ανόητα κτήνη⁵⁷¹. Ακριβώς για αυτή την πτώση του ανθρώπου, λόγω του ότι υπέκυψε στα σαρκικά πάθη και από λίγο κατώτερος των αγγέλων κατάντησε όμοιος των ζώων, ο Μ. Βασίλειος θεωρεί πως ο ΜΗ΄ Ψαλμός χρησιμοποιεί παραπονεμένη φωνή⁵⁷².

Ο άνθρωπος έχει επιλογή αντίστασης στα πάθη της σάρκας. Η επιλογή αυτή είναι η προσήλωση στο Θεό και η άρνηση υποδούλωσης στα σαρκικά πάθη. Ο Θεός αποκαλείται «μάχαιρα» γιατί σαν μαχαίρι κόβει ολότελα το μέρος τη ψυχής που περιέχει τα πάθη νεκρώνοντας τις σαρκικές επιθυμίες. Επίσης του δίνεται και η ονομασία «δυνατέ» γιατί καθώς ενώνεται ο Λόγος του Θεού με την αδυναμία της σάρκας, το να μπορέσει ο Θεός να λάβει ανθρώπινη φύση είναι απόδειξη μεγάλης δύναμης⁵⁷³. Η Εκκλησία περιλαμβάνει όλους τους ανθρώπους που κατοικούν την οικουμένη. Όσοι όμως σκέφτονται τα γήινα και είναι προσηλωμένοι στα θελήματα της σάρκας ονομάζονται γηγενείς. Αντίθετα, όσοι φροντίζουν για τα πνευματικές υποθέσεις και ασκούν τη λογική ονομάζονται υιοί ανθρώπων καθώς η λογική είναι ιδιαίτερο γνώρισμα του ανθρώπου⁵⁷⁴.

Η πνευματική αναγέννηση συντελείται με το θάνατο της σάρκας: «*διὰ γάρ τοῡ ἀποθανεῖν τῆσαρκί περιγίνεται ἡμῖν τό γεννηθῆναι τῷ πνεύματι*». Οι πιστοί πρέπει να θανατώσουν το σαρκικό φρόνημα που δεν μπορεί να υποταγεί στο νόμο του Θεού, για να ισχυροποιηθεί το πνευματικό φρόνημα με το οποίο επικρατεί η ζωή και η ειρήνη⁵⁷⁵. Πρέπει επίσης, ως στρατιώτες της πίστης, να συγκακοπαθήσουν για το ευαγγέλιο και να εκστρατεύσουν την καλή εκστρατεία εναντίων των σαρκικών παθών: «*στρατεύου τήν καλήν στρατείαν κατά τῶν παθῶν τῆς σαρκός*». Δεν πρέπει να

⁵⁷⁰ Μ. Βασίλειος: «Ομιλία Θ' Εἰς τὴν Εξαήμερον», στο: Μ. Βασιλείου ἔργα 4, Πατερικαί εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 344, στ. 7 – σελ. 346 στ. 3.

⁵⁷¹ Μ. Βασίλειος: «Ομιλία Εἰς τὸν ΜΗ΄ Ψαλμόν», σελ. 348, στ. 1 - 20.

⁵⁷² Μ. Βασίλειος: «Ομιλία Εἰς τὸν ΜΗ΄ Ψαλμόν», σελ. 360, στ. 1 - 8.

⁵⁷³ Μ. Βασίλειος: «Ομιλία Εἰς τὸν ΜΔ΄ Ψαλμόν», στο: Μ. Βασιλείου ἔργα 5, Πατερικαί εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1974, σελ. 272, στ. 17 - 22.

⁵⁷⁴ Μ. Βασίλειος: «Ομιλία Εἰς τὸν ΜΗ΄ Ψαλμόν», σελ. 324, στ. 8 - 12.

⁵⁷⁵ Μ. Βασίλειος: «Ομιλία προτρεπτικὴ εἰς τὸ ἅγιον βάπτισμα», σελ. σελ. 246 στ. 12 – 18.

εμπλέκονται στις βιοτικές υποθέσεις ώστε να είναι αρεστοί σε Αυτόν που τους επιστράτευσε⁵⁷⁶. Οι ψυχές που προσηλώνονται στην ηδονή της σάρκας δεν μπορούν να αναβλέψουν με καθαρό βλέμμα προς το φως. Γι' αυτό, οι χριστιανοί πρέπει να ασκούν την εγκράτεια που είναι φρουρός σωφροσύνης και δεν επιτρέπει στον νου να διασπάται⁵⁷⁷.

Η φωνή όσων ταπεινώνουν τον εαυτό τους ώστε να υψώσουν τους άλλους και εύχονται με το πνεύμα τους τα σημαντικά, εισακούεται από τον Κύριο. Το αποτέλεσμα που θα εισακουστεί είναι να διασωθούν απρόσβλητοι από όλες τις θλίψεις χωρίς να υποχωρήσουν ούτε να υποδουλωθούν στο φρόνημα της σάρκας⁵⁷⁸. Οι πιστοί διδάσκονταν από τον Μ. Βασίλειο να μην υπηρετούν δουλικά το σώμα τους πέραν των απαραίτητων αναγκών του. Καλούνταν να παρέχουν στην ψυχή τα περισσότερα ωφέλιμα με το να την απελευθερώνουν, σαν από φυλακή, από κάθε επικοινωνία με τα σωματικά πάθη, καθιστώντας το σώμα ανώτερο από τα πάθη. Οι πιστοί διδάσκονταν να μην περιποιούνται το σώμα περισσότερο από όσο είναι συμφέρον για την ψυχή: «μηδέ περιέπειν τό σώμα πλέον, ἢ ὡς ἄμεινον τῆ ψυχῆ». Δεν είναι μικρότερη η ντροπή για τον άντρα να είναι καλλωπιστής και φιλοσώματος από το να κυριαρχείται από κάποιο άλλο πάθος. Ο Ιεράρχης, το να καταβάλλει κανείς κάθε φροντίδα για να έχει το σώμα του όσο μπορεί καλύτερα, δεν το θεωρούσε γνώρισμα ανθρώπου που γνωρίζει τον εαυτό του⁵⁷⁹. Χαρακτηριστική είναι η παραδοχή του πως όσοι επέλεξαν να αφιερωθούν στον Θεό τα πρώτα που απαρνήθηκαν είναι ο διάβολος και τα πάθη της σάρκας: «τῶ διαβόλω πρό πάντων ἀποτασόμεθα καί τοῖς πάθεσι τῆς σαρκός»⁵⁸⁰.

Για να λάβει μέρος μια ψυχή στην αποκάλυψη σημαντικών θεολογικών θεμάτων πρέπει να είναι καθαρή από τα πάθη της σάρκας και να μη τη σκοτίζουν οι βιοτικές μέριμνες⁵⁸¹. Αντίθετα, ψυχή κατειλημμένη από βιοτικές φροντίδες και σκοτισμένη από τα πάθη του σαρκικού φρονήματος δεν είναι δυνατόν να υποδεχθεί τις λάμψεις του αγίου Πνεύματος⁵⁸². Εφ' όσον οι άνθρωποι ασχολούνται με ξένα προς το Θεό πράγματα δεν μπορούν να δεχτούν τη γνώση του Θεού. Αυτό συμβαίνει

⁵⁷⁶ Μ. Βασίλειος: «Ομιλία εις το «πρόσεχε σεαυτῶν», σελ. 226 στ. 22 – σελ. 228 στ. 3.

⁵⁷⁷ Μ. Βασίλειος: «Ασκητικά διατάξεις Κεφάλαιον ΙΗ'», σελ. 488, στ. 7 - 12.

⁵⁷⁸ Μ. Βασίλειος: «Ομιλία Εἰς τὸν ΛΓ' Ψαλμόν», σελ. 218, στ. 7 - 13.

⁵⁷⁹ Μ. Βασίλειος: «Ομιλία πρὸς τοὺς νέους», σελ. 344 στ. 18 – σελ. 346 στ. 20.

⁵⁸⁰ Μ. Βασίλειος: «Ὅροι κατὰ Πλάτος Β'», σελ. 226, στ. 20 - 21.

⁵⁸¹ Μ. Βασίλειος: «Ομιλία Α' Εἰς τὴν Εξάημερον», σελ. 24, στ. 8 - 10.

⁵⁸² Μ. Βασίλειος: «Τοῖς κατὰ Νεοκαισάρειαν λογιότατοις», σελ. 188, στ. 14 - 16.

γιατί όποιος μεριμνά για τα πράγματα του κόσμου και είναι απορροφημένος στις φροντίδες της σάρκας δεν μπορεί να προσέχει τους σχετικούς με το Θεό λόγους και να κατανοεί με ακρίβεια τόσο υψηλές θεωρίες. Σαν παράδειγμα ο Μ. Βασίλειος χρησιμοποίησε το ότι ο λόγος που πέφτει σε αγκάθια πνίγεται από αυτά. Τα αγκάθια του παραδείγματος είναι οι ηδονές της σάρκας και οι βιοτικές μέριμνες. Ο καθένας που στερείται της γνώσης του Θεού πρέπει να απομακρυνθεί από αυτά τα εξωτερικά εμπόδια και αφού ξεκοπεί από τα πάθη, τότε να αναλάβει να γνωρίσει το Θεό: *«σκολάσαντα ἀπό τῶν παθῶν, οὕτως ἀναλαβεῖν τήν ἐπίγνωσιν τοῦ Θεοῦ»*⁵⁸³. Όταν η ψυχή δεν υποδουλώνεται στο φρόνημα της σάρκας αποκτά τη δύναμη και το αξίωμα που της ταιριάζει. Επειδή τότε συναισθάνεται τα προσόντα που της δόθηκαν από τον Θεό, σε αυτήν την ψυχή φτάνει η φωνή Του⁵⁸⁴.

Ο Μ. Βασίλειος δίδασκε πως μόνο οι απαλλαγμένοι από σαρκικά πάθη μπορούν να μεγαλύνουν τον Κύριο μαζί με τον Ψαλμωδό. Κανείς ταραγμένος, ανήσυχος, ούτε εκείνοι που ερεθίζουν την ψυχή τους με τα σαρκικά πάθη δεν έπρεπε να αναμιχθούν μαζί Του: *«μηδέ ἐκ τῶν παθῶν τῆς σαρκός τήν ψυχὴν παροιστρῶν ἐγκαταμιγνήτω μοι»*. Αντίθετα καλούσε τους πράους, που πέτυχαν την αταραξία και σταθερότητα της ψυχής και που απέβαλλαν τη νωθρότητα και το νυσταλέο στην εκτέλεση των καθηκόντων τους⁵⁸⁵.

Αν κάποιος δεν καταφέρει να επιβληθεί και υποπέσει στα πάθη, το επόμενο βήμα είναι να τα αποφεύγει έστω και μετά τη διάπραξη της αμαρτίας. Είναι δυνατόν όμως να μην μπορέσει να αποδεσμευτεί από τα πάθη. Ο Μ. Βασίλειος δίδασκε πως γνώριζε μερικούς ανθρώπους που κυλίστηκαν στα σαρκικά πάθη στη νεότητά τους και που μέχρι τα γεράματα παρέμεναν στην αμαρτία έχοντας συνηθίσει το κακό: *«οἰδᾶ τινας ἐν νεότητι πρὸς τὰ τῆς σαρκός πάθη κατολισθήσαντας, καί μέχρι πολιᾶς αὐτῆς διὰ συνήθειαν τοῦ κακοῦ ταῖς ἀμαρτίαις παραμένοντας»*⁵⁸⁶.

Ο Ιεράρχης επισήμανε την αξία της επικράτησης στα σαρκικά πάθη και καθιστούσε την προσοχή όσων δεν είχαν έλεγχο των παθών τους. Καλούσε τους πιστούς να αφοσιωθούν με ζήλο στη σωτηρία της ψυχής, παιδαγωγώντας με το λόγο

⁵⁸³ Μ. Βασίλειος: *«Ομιλία Εἰς τον ΜΕ΄ Ψαλμόν»*, στο: *Μ. Βασιλείου ἔργα 5*, Πατερικαί εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1974, σελ. 316, στ. 1 - 11.

⁵⁸⁴ Μ. Βασίλειος: *«Ομιλία Εἰς τον ΚΗ΄ Ψαλμόν»*, σελ. 114, στ. 11 - 14.

⁵⁸⁵ Μ. Βασίλειος: *«Ομιλία Εἰς τον ΛΓ΄ Ψαλμόν»*, σελ. 208, στ. 21 - 26.

⁵⁸⁶ Μ. Βασίλειος: *«Ομιλία Εἰς τον Α΄ Ψαλμόν»*, σελ. 34, στ. 3- 6.

όλα τα πάθη της σάρκας και έχοντας διαρκώς την έννοια του Θεού στερεωμένη μέσα στην ψυχή τους⁵⁸⁷.

Παρατηρώντας τον πρεσβύτερο Γρηγόριο για τη συμβίωσή του με γυναίκα, του υπέδειξε πως έπρεπε να δεχτεί τις υποδείξεις που του γίνονταν, τόσο εύκολα όσο εκείνος βεβαίωνε ότι είναι ελεύθερος από κάθε σωματικό πάθος⁵⁸⁸. Από την άρνηση του Γρηγορίου για τα σωματικά πάθη αντιλαμβανόμαστε πως το σώμα ήταν συνυφασμένο με αυτά. Αυτή ήταν και η αξίωση του Μ. Βασιλείου. Αν ο Γρηγόριος ήταν απαλλαγμένος από τα σωματικά πάθη δεν θα είχε λόγο να αρνείται το παράπτωμά του και να απομακρύνει την γυναίκα από κοντά του.

Το να επικρατήσει κάποιος πιστός στα σωματικά πάθη και να ακολουθήσει πνευματικό τρόπο ζωής είναι απαραίτητο αλλά και ταυτόχρονα αξιόλογο. Ο Μ. Βασίλειος επικρότησε τον λόγιο Μάξιμο, ο οποίος παρά το ότι καταγόταν από μεγάλο οίκο και επίσημο γένος διάλεξε την ευαγγελική ζωή. Αναγνώρισε πως δεν ήταν εύκολο το να χαλιναγωγήσει τη νεότητα με το λογισμό, να καταστήσει τα πάθη της σάρκας υπόδουλα στο λογισμό και να επιδείξει ταπεινοφροσύνη που αρμόζει σε Χριστιανό ο οποίος ενδιαφέρεται για την ψυχή του: «*γάρ οὐ μικρόν τὰ τῆς σαρκός πάθη δοῦλα τῷ λογισμῷ ποιῆσαι*»⁵⁸⁹.

Με επιστολή του προς τους κληρικούς της Νεοκαισάρειας υπέδειξε πως αν υπάρχουν γυναίκες που ακολουθούσαν την ευαγγελική ζωή, προτιμούσαν την παρθενία από το γάμο και δουλαγωγούσαν το φρόνημα της σάρκας, αυτές ήταν μακάριες για την εκλογή τους οπουδήποτε στη γη κι αν βρίσκονταν⁵⁹⁰.

Την ιδανική εικόνα πιστού που αντιστέκεται στα σαρκικά πάθη περιέγραψε σε ομιλία του. Τον παρουσίασε, στην προσπάθεια να μην υποταγεί η ψυχή του στο φρόνημα της σάρκας, να αναρωτιέται γιατί υποδουλώνει την ψυχή του στα πονηρά βάθη ενώ ο δημιουργός Θεός της εμπιστεύτηκε την κυβέρνηση του σώματος και των παθών που υπάρχουν σε αυτό. Στην συνέχεια, ο δοκιμαζόμενος πιστός, απευθύνεται σε αυτόν που επιφέρει τους πειρασμούς κι έχει την φροντίδα να υποδουλώσει το

⁵⁸⁷ Μ. Βασίλειος: «*Αντίοχω*», ελ. 28, στ. 4 - 7.

⁵⁸⁸ Μ. Βασίλειος: «*Γρηγόριω Πρεσβύτερω*», στο: Μ. Βασιλείου έργα 3, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 302, στ. 11- 13.

⁵⁸⁹ Μ. Βασίλειος: «*Μάξιμω σχολαστικῶ*», στο: Μ. Βασιλείου έργα 3, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 384, στ. 18 – σελ. 386 στ. 2.

⁵⁹⁰ Μ. Βασίλειος: «*Τοις κατά Νεοκαισάρειαν κληρικοῖς*», στο: Μ. Βασιλείου έργα 2, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1972, σελ 106, στ. 8 – 10 ; Giatsis: “Byzantine views”, p. 165

φρόνημα του πνεύματος και να το υποτάξει στη σάρκα ζητώντας εξηγήσεις για την πίεση να υποδουλωθεί σε αυτά που δεν πρέπει⁵⁹¹.

Συμπέρασμα: Από τα παραπάνω συμπεραίνουμε πως για τον Μ. Βασίλειο το ανθρώπινο σώμα ήταν ταυτισμένο με τα σαρκικά πάθη. Τα πάθη αυτά αποτελούν εμπόδιο στην προσπάθεια των πιστών να ζήσουν ενάρετη ζωή και να επιτύχουν τη σωτηρία της ψυχής τους. Δεν καταδικάζουν εκ των προτέρων όμως τον άνθρωπο, ο οποίος έχει την επιλογή να επικρατήσει στα πάθη του ή να παρασυρθεί από αυτά. Ο Ιεράρχης δεν καταδικάζει το σώμα ή την ανθρώπινη φύση αλλά επιστά την προσοχή των πιστών στο να αντιστέκονται στα σαρκικά πάθη. Χαρακτηριστική είναι η θέση του πως ο άνθρωπος δεν πλάστηκε παραδομένος στα πάθη εκ φύσεως αλλά ο ίδιος συνετέλεσε στην πτώση και παρακμή του. Σε καμιά περίπτωση ο Μ. Βασίλειος δεν δίδασκε την απαξίωση του σώματος λόγω των σαρκικών παθών αλλά την αξία της ενασχόλησης με την ψυχή έναντι των σαρκικών παθών. Προέτρεπε τους πιστούς να επικεντρωθούν στα πνευματικά ζητήματα, τα οποία είναι καθοριστικά για τη σωτηρία της ψυχής τους. Το ζήτημα που τον απασχόλησε ήταν θεολογικό και δίδασκε τη σωτηρία της ψυχής μέσω της επικράτησης του πνεύματος έναντι των σαρκικών παθών.

3.4.2. Οι πιστοί ως μέλη ενός σώματος: Αν και από θεολογική πλευρά το ανθρώπινο σώμα εμφανίζεται παραγκωνισμένο από το Μ. Βασίλειο, εν τούτοις δεν είναι. Αυτό φαίνεται στο συχνό παραλληλισμό ανάμεσα στα μέλη της Εκκλησίας και στα μέλη του σώματος. Πολλές φορές ο παραλληλισμός αυτός πραγματοποιήθηκε από το Μ. Βασίλειο για να τονιστεί η ενότητα μεταξύ των μελών της Εκκλησίας ή για παρότρυνση προς αυτή την κατεύθυνση. Το ότι χρησιμοποίησε το παράδειγμα του σώματος για ένα τόσο σπουδαίο θρησκευτικό ζήτημα φανερώνει και την εκτίμηση που έδειχνε στο σώμα και τις ιδιότητές του.

Οι Χριστιανοί γίνονται όλοι ένα σώμα μέσω του ενός Πνεύματος με το μυστήριο του βαπτίσματος⁵⁹². Όλοι οι άνθρωποι αποτελούν «*ἀλλήλων μέλη*» τα οποία έχουν διαφορετικά χαρίσματα ανάλογα με τη χάρη που τους δόθηκε από τον Θεό. Ο Θεός έθεσε το κάθε μέλος στο σώμα όπως το θέλησε. Όλα τα μέλη συμπληρώνουν το σώμα του Χριστού με την ενότητα του Πνεύματος και ανταποδίδουν το ένα στο άλλο

⁵⁹¹ Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία Εις τον ΞΑ΄ Ψαλμόν*», σελ. 380, στ. 15 - 28.

⁵⁹² Μ. Βασίλειος: «*Περί του αγίου Πνεύματος Κεφάλαιον ΙΒ*», σελ. 350 στ.7- 8.

την εκ των χαρισμάτων ωφέλεια. Για το λόγο αυτό δεν μπορεί να πει να πει το μάτι στο χέρι πως δεν το έχει ανάγκη ή αντίστοιχα το κεφάλι στα πόδια. Τα μέλη φροντίζουν μεταξύ τους για το κοινό καλό καθώς υπάρχει συμπάθεια μεταξύ τους λόγω της πνευματικής τους ενότητας. Γι' αυτό, όταν πάσχει ένα μέλος συμπάσχουν όλα τα υπόλοιπα μέλη. Όταν δοξάζεται ένα μέλος τότε συνδοξάζονται όλα τα μέλη. Επίσης, όπως τα σωματικά μέρη συνενώνονται σε ένα σύνολο, έτσι και οι άνθρωποι συνενώνονται σε ένα σώμα γιατί όλοι βαπτίστηκαν ως ένα σώμα στο ένα Πνεύμα: «οἱ πάντες ἐν ἐνὶ σώματι, εἰς ἓν Πνεῦμα ἐβαπτίσθημεν»⁵⁹³.

Ο Μ. Βασίλειος χρησιμοποίησε το ανθρώπινο σώμα σαν παράδειγμα για τη διδασκαλία της ενότητας των μελών της Εκκλησίας. Θεωρούσε μάλιστα καύχημα της Εκκλησίας, το οποίο είχε γίνει ξακουστό σε όλη την οικουμένη, ότι όλοι οι πιστοί ζουν σε ένα σώμα σαν να κυβερνούνται από μια ψυχή και μια καρδιά: «οἱ πάντες ὡς ὑπὸ μιᾶς ψυχῆς καὶ καρδίας οἰκονομούμενοι ἐνὶ σώματι οὕτω διάγετε»⁵⁹⁴. Όταν πάσχει ένα σωματικό μέλος συμπάσχουν μαζί του και όλα τα υπόλοιπα, ενώ όταν κάποιο μέλος δοξάζεται τότε συγχαίρουν όλα τα μέλη. Αυτό συμβαίνει για να μην υπάρχουν σχίσματα στο σώμα αλλά να μεριμνούν όλα τα μέλη και για τα υπόλοιπα, προτρεπόμενα από τη μια ψυχή που βρίσκεται μέσα σε αυτά. Με παρόμοιο τρόπο διατηρείται η τάξη και η πειθαρχία στην Εκκλησία, της οποίας οι άνθρωποι είναι «σῶμα Χριστοῦ καὶ μέλη ἐκ μέρους». Αυτό συμβαίνει γιατί ο Χριστός σαν μια και μόνη αληθινή κεφαλή συγκρατεί και συνδέει κάθε μέλος με το άλλο, χάριν της ομόνοιας. Σε όσους όμως δεν κυριαρχεί η ομόνοια δεν μπορούν να ονομάζονται μέλη Χριστού. Σε αυτούς επικρατεί ο διχασμός, η φιλονικία και η ζηλοτυπία⁵⁹⁵. Ο Μ. Βασίλειος θεωρούσε πως δεν υπάρχει κάτι πιο ευχάριστο από το να βλέπει κανείς δεμένους «εἰς μίαν μελῶν ἁρμονίαν ἐν σώματι Χριστοῦ» τους χωρισμένους από το μεγάλο πλήθος των τόπων⁵⁹⁶. Το γεωγραφικό εμπόδιο δεν θα έπρεπε να είναι εμπόδιο για τους Χριστιανούς. Η γεωγραφική απόσταση δεν πρέπει να τους χωρίζει

⁵⁹³ Μ. Βασίλειος: «Περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος Κεφάλαιον ΚC'», σελ. 448, στ. 6- 19.

⁵⁹⁴ Μ. Βασίλειος: «Τῷ Σαμοσάτων κλήρω», στο: Μ. Βασιλείου ἔργα 3, Πατερικαὶ εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 32, στ. 26 – σελ. 34 στ. 3.

⁵⁹⁵ Μ. Βασίλειος: «Λόγος περὶ κρίματος Θεοῦ», σελ. 28 στ. 12- 26.

⁵⁹⁶ Μ. Βασίλειος: «Ανεπίγραφος περὶ Συνόδου», στο: Μ. Βασιλείου ἔργα 2, Πατερικαὶ εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1972, σελ 14, στ. 5- 8.

αλλά αντίθετα, το γεγονός πως είναι ενωμένοι κατά την κοινωνία του Πνεύματος πρέπει να τους οδηγεί στην αρμονία του ενός σώματος⁵⁹⁷.

3.4.3. *Οι τοπικές Εκκλησίες ως μέλη σώματος στις περιόδους αιρέσεων*: Η ενότητα των μελών του σώματος χρησίμευσε σε πολλές περιπτώσεις για τη συσπείρωση της Εκκλησίας στις δύσκολες περιόδους των σχισμάτων και των διώξεων. Ο Κύριος, ονομάζοντας σώμα του ολόκληρη την Εκκλησία και καθιστώντας τον κάθε πιστό μέλος του άλλου επέτρεψε σε όλους να έχουν οικειότητα μεταξύ τους σύμφωνα με την συμφωνία των μελών. Έτσι, αν και η Καππαδοκία απείχε πολύ από την Ιταλία και τη Γαλλία, ο Μ. Βασίλειος υπενθύμισε στους επισκόπους τους πως είναι κοντά ο ένας με τον άλλο, τουλάχιστον κατά το λόγο της συνάφειας. Καθώς ανήκουν όλοι στο κοινό σώμα της Εκκλησίας, όπως το κεφάλι δεν μπορεί να πει στα πόδια πως δεν τα χρειάζεται έτσι και οι επίσκοποι δεν ήταν δυνατόν να ανεχθούν να παραβλέψουν την έκκληση βοήθειας του Μ. Βασιλείου για την αντιμετώπιση των διωγμών που έπλητταν την Εκκλησία της Καππαδοκίας⁵⁹⁸. Εξέφρασε μάλιστα την πεποίθησή του πως με την βοήθειά τους, αυτοί που ομολογούν την αποστολική πίστη θα ξεπεράσουν τα σχίσματα και θα υποταχθούν στην αυθεντία της Εκκλησίας. Έτσι θα γίνει άρτιο το σώμα του Χριστού και θα επανέλθει στην ακεραιότητα όλων των μελών του: «*ἵνα ἄρτιον γένηται τό σῶμα τοῦ Χριστοῦ*»⁵⁹⁹.

Με επιστολή στον πρεσβύτερο Ευάγριο σχετικά με τη ρύθμιση του σχίσματος της Αντιοχείας, ο Μ. Βασίλειος τόνισε πως θα ήταν ο πιο παράλογος από όλους τους ανθρώπους αν ευχαριστιόταν από τα σχίσματα και τις διασπάσεις των Εκκλησιών και δεν θεωρούσε την ένωση του σώματος του Χριστού ως το μέγιστο των αγαθών: «*καί μὴ τὴν συνάφειαν τῶν μελῶν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ τό μέγιστον τῶν ἀγαθῶν τιθέμενοι*»⁶⁰⁰. Αναφερόμενος στους επισκόπους του Πόντου, ο Μ. Βασίλειος τους υπενθύμισε πως αν θεωρούσαν τους εαυτούς τους κεφαλή της Εκκλησίας, η κεφαλή δεν μπορεί να πει στα πόδια πως δεν τα έχει ανάγκη. Παρόμοια αν κατέτασσαν τους εαυτούς τους σε άλλη τάξη εκκλησιαστικών μελών δεν μπορούσαν να πουν στα άλλα

⁵⁹⁷ Μ. Βασίλειος: «*Τοις αγιοτάτοις ἀδελφοῖς και επισκόποις τοις εν τη Δύσει*», σελ. 20, στ. 7- 8.

⁵⁹⁸ Μ. Βασίλειος: «*Προς Ιταλούς και Γάλλους επισκόπους*», σελ. 32, στ. 1- 8.

⁵⁹⁹ Μ. Βασίλειος: «*Προς Ιταλούς και Γάλλους επισκόπους*», σελ. 90, στ. 20 - 21.

⁶⁰⁰ Μ. Βασίλειος: «*Ευάγριω Πρεσβύτερω*», στο: Μ. Βασιλείου έργα 3, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 44 στ. 18- σελ. 46 στ. 7.

μέλη που είναι ενταγμένα στο ίδιο σώμα πως δεν τα χρειάζονται. Και τα χέρια χρειάζονται το ένα το άλλο και τα πόδια αλληλοστηρίζονται και τα μάτια έχουν καθαρότητα πρόσληψης με τη συνεργασία⁶⁰¹. Ζητούσε έτσι από τους επισκόπους του Πόντου να μην χάσουν τους δεσμούς με την Εκκλησία της Καππαδοκίας. Η διαίρεση της Καππαδοκίας σε δυο επαρχίες οδήγησε τον Ιεράρχη να απευθυνθεί στην βουλή των Τυάνων, πρωτεύουσας της μιας επαρχίας. Υποστήριξε πως ο Θεός μέσω της κατασκευής του ανθρώπινου σώματος δίδαξε στους ανθρώπους την αναγκαιότητα της συνύπαρξης. Όταν λάβει κάποιος υπ' όψιν του πως ένα μόνο από τα μέλη του δεν είναι άυταρκες να ενεργήσει για λογαριασμό του, δεν είναι δυνατόν να πιστέψει πως ο ίδιος επαρκεί στην εξυπηρέτηση του εαυτού του για τις ανάγκες της ζωής. Ούτε το ένα πόδι μπορεί να βαδίζει με ασφάλεια χωρίς την υποστήριξη του άλλου, ούτε το μάτι μπορεί να δει με ακρίβεια χωρίς την κοινωνία του άλλου χωρίς να προβληθεί μαζί με αυτό στα ορατά αντικείμενα. Η ακοή είναι πιο ακριβής όταν δέχεται τη φωνή και με τους δυο ακουστικούς πόρους μαζί και η αφή είναι πιο κραταιά όταν γίνεται με τα δάχτυλα ενωμένα⁶⁰². Προσπάθησε με το παράδειγμα του ανθρώπινου σώματος να δείξει την ανάγκη για ενότητα της Καππαδοκίας σε ένα αδιαίρετο σύνολο.

Στη δοκιμαζόμενη από τον αρειανικό⁶⁰³ διωγμό Εκκλησία της συριακής Χαλκίδας, ευχήθηκε ο Θεός να φυλάξει τον κλήρο σαν ακέραια κεφαλή που παρέχει καθοδήγηση στα υποκείμενα μέλη του σώματος. Επέλεξε την κεφαλή ως σημείο αναφοράς γιατί όταν τα μάτια επιτελούν το έργο τους, οι εργασίες των χεριών είναι τεχνικές, οι κινήσεις των ποδιών είναι απρόσκοπτες και κανένα μέρος του σώματος δεν στερείται πρόνοιας⁶⁰⁴. Αντιμετωπίζοντας την αίρεση των Μαρκελλιανιστών⁶⁰⁵, ο Ιεράρχης εξέφρασε την ελπίδα του στον επίσκοπο Αλεξάνδρειας Πέτρο να προσεγγίσει τους Μαρκελλιανιστές με τέτοιο τρόπο ώστε όχι μόνο να μην κατηγορηθεί πως προσχωρεί στο κίνημά τους αλλά αντίθετα να γίνουν εκείνοι μέλη

⁶⁰¹ Μ. Βασιλείος: «Ομιλία Εις τον ΞΑ' Ψαλμόν», σελ. 234, στ. 2- 8.

⁶⁰² Μ. Βασιλείος: «Τη Βουλή Τυάνων», στο: Μ. Βασιλείου έργα 3, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 298, στ. 11- 20.

⁶⁰³ Ο Αρειανισμός αποτέλεσε τριαδολογική αίρεση πηγάζουσα από τη διδασκαλία του Αρείου περί του Λόγου του Θεού ως κτίσματος και του Χριστού ως θεοποιηθέντος λόγω ηθικής και πνευματικής τελειότητας προσώπου. (Θρησκευτική και ηθική εγκυκλοπαίδεια. Αθήνα 1964, σελ. 86)

⁶⁰⁴ Μ. Βασιλείος: «Προς Χαλκιδέας», σελ. 348, στ. 4- 10.

⁶⁰⁵ Αίρεση πηγάζουσα από τις απόψεις του Επισκόπου Αγκυρας Μάρκελλου. Υποστηρίζει τις ορθόδοξες απόψεις και στηλιτεύει τις αρειανικές δοξασίες υπύπεσε σε πλάνες. Δίδαξε ότι η θεότητα ήταν αρχικά μία και επλατύνθη διαδοχικά σε τριάδα, δηλαδή σε τρεις διακριτές ενέργειες αλλά όχι πρόσωπα Για τον θείο Λόγο δέχτηκε πως υπήρχε πάντοτε εν Θεώ και μόνο κατά την ενανθρώπιση έγινε και Υιός. (Θρησκευτική και ηθική εγκυκλοπαίδεια. Αθήνα 1964, σελ. 738).

του σώματος της Εκκλησίας του Χριστού⁶⁰⁶. Χαρακτηριστικό της κατάστασης στην οποία είχε περιέλθει η Εκκλησία από τα σχίσματα και τις αιρέσεις είναι το περιεχόμενο της επιστολής προς τον επίσκοπο Θεσσαλονίκης Ασχόλιο, όπου ο Μ. Βασίλειος εξέφρασε την ευχαρίστησή του για τον Ασχόλιο, θυμώμενος την εποχή κατά την οποία οι Εκκλησίες του Θεού ήταν ενωμένες στην αγάπη σαν να υπήρχε μια αρμονία διαφόρων μελών σε ένα ενιαίο σώμα⁶⁰⁷.

3.4.4. *Οι μοναχοί ως μέλη σώματος*: Ο Ιεράρχης αναφερόμενος στα κοινοβιακά και μοναχικά θέματα χρησιμοποίησε ιδιαίτερα το παράδειγμα των μελών του ανθρώπινου σώματος. Υποστηρίζοντας την αξία της κοινόβιας ζωής και την ανωτερότητά της έναντι της μοναχικής αναγνώρισε πως η συμβίωση πολλών ατόμων είναι προτιμότερη. Κανείς δεν είναι αυτόρκης από μόνος του ούτε και για τις σωματικές του ανάγκες αλλά όλοι χρειάζονται τους άλλους για την απόκτηση των αναγκαίων. Το πόδι έχει κάποια δύναμη αλλά χρειάζεται κι άλλη και χωρίς τη βοήθεια των άλλων μελών δεν βρίσκει για τη ζωή ούτε τη δική του ενέργεια ισχυρή κι επαρκή για τις ανάγκες του, ούτε έχει την υποστήριξη αυτού που λείπει. Το ίδιο συμβαίνει και στον μονήρη βίο. Όσα έχουν οι άνθρωποι αχρηστεύονται και ότι τους λείπει δεν μπορεί να βρεθεί αν ζουν απομονωμένοι, καθώς ο Θεός όρισε να έχουν ο ένας την ανάγκη του άλλου για να συνδέονται μεταξύ τους⁶⁰⁸. Οι πιστοί και ιδίως οι μοναχοί πρέπει να ζουν σε κοινωνία στην οποία να διασώζεται η αρχή των μελών του σώματος: «ἡ ὁ τῶν μελῶν τοῦ σώματος διασώζεται λόγος». Στην κοινωνία αυτή άλλος έχει τη δύναμη του οφθαλμού, την ανάθεση δηλαδή της ευθύνης για την επιδοκιμασία των πεπραγμένων και για την πρόβλεψη και από κοινού εξέταση των μελλόντων να συμβούν. Άλλος έχει τη δύναμη της ακοής ή του χεριού για την ακρόαση και την εκτέλεση των καθηκόντων. Κάθε ένα από τα μέλη της κοινωνίας πρέπει να έχει τη δύναμη κάποιου σωματικού μέλους. Είναι επικίνδυνο για τα μέλη του σώματος κάποιο μέλος να αμελεί τα καθήκοντά του ή να μη χρησιμοποιεί τα άλλα. Αν το χέρι ή το πόδι δεν υπακούσει στις εντολές του ματιού, το χέρι θα πιάσει κάτι καταστροφικό για το σώμα και το πόδι θα το οδηγήσει στο γκρεμό. Αν κατά τα παραπάνω συμβάντα το μάτι μείνει κλειστό θα καταστραφεί κι αυτό μαζί με τα άλλα

⁶⁰⁶ Μ. Βασίλειος: «Πέτρῳ ἐπίσκοπῳ Ἀλεξανδρείας», στο: Μ. Βασιλείου ἔργα 1, Πατερικαὶ ἐκδόσεις «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς», Θεσσαλονίκη 1972, σελ. 386, στ. 7- 11.

⁶⁰⁷ Μ. Βασίλειος: «Ἀσχόλιῳ ἐπίσκοπῳ Θεσσαλονίκης», σελ 162, στ. 12- 15.

⁶⁰⁸ Μ. Βασίλειος: «Ὅροι κατὰ Πλάτους Β΄», σελ. 216, στ. 16- 20.

μέλη. Παρόμοια με τα σωματικά μέλη είναι επικίνδυνη η αμέλεια για τον προεστώτα καθώς κρίνεται από όλους τους αδελφούς. Πρέπει επομένως ο καθένας να δείχνει ζήλο στη θέση που κατέχει⁶⁰⁹. Οι ασκητές δεν πρέπει να έχουν ιδιαίτερες ασχολίες. Δεν μπορούν να εξουσιάζουν τον εαυτό του ούτε προς στιγμήν ώστε να ασχολούνται με δικά τους θέματα. Κανένα μέλος δεν μπορεί να χωριστεί για λίγο από το σώμα και να κινηθεί αντίθετα με τη θέληση του επιστάτη ολόκληρου του σώματος. Κατά το ίδιο σκεπτικό ούτε οι ασκητές έχουν δικαίωμα να ενεργούν χωρίς τη θέληση του προεστώτα⁶¹⁰. Ο προεστώτας είναι αυτός που καθορίζει τις εργασίες των ασκητών, οι οποίοι δεν πρέπει να αμφισβητούν τις αναθέσεις του. Όταν αναθέσει στους ασθενέστερους τις κατάλληλες διακονίες ευσπλαχνίζοντάς τους, οι υπόλοιποι δεν πρέπει να λυπούνται ή να αγανακτούν. Αντίθετα οι δυνατότεροι πρέπει να είναι θετικά διακεείμενοι προς όσους θεωρούνται ασθενέστερα μέλη και να συμπληρώνουν την πνευματική αγάπη. Παίρνοντας παράδειγμα από τη σωματική κατασκευή, το πόδι δεν θα στρεφόταν κατά του χεριού, ούτε θα το πίεζε για θέμα δικής του αρμοδιότητας. Το χέρι από την πλευρά του δεν θα μετατόπιζε την δική του ευθύνη στο μικρό δάχτυλο. Κάθε σωματικό μέλος μεταβάλλει σε έργο τη δύναμη που έλαβε εκ φύσεως και συγκρατεί τα ασθενέστερα μέλη. Αυτή η τάξη πρέπει να διαφυλάσσεται και στο πνευματικό σύστημα. Έτσι θα αποδειχθεί πως πραγματικά ο άνθρωπος αποτελεί «*σῶμα Χριστοῦ καὶ μέλη ἐκ μέρους*», φυλάσσοντας την αρμονία του συνδέσμου και την ένωση των μελών⁶¹¹. Κάθε ασκητής είναι επιφορτισμένος με μια εργασία και πρέπει να φροντίζει γι' αυτή με επιμέλεια. Οφείλει να εμπιστευεται τα μάτια του στον Κύριο και να μην μεταβαίνει από το ένα έργο στο άλλο. Μόνο σε κατάσταση ανάγκης θα βοηθήσει και σε άλλες ασχολίες αν έχει την ικανότητα. Σαν παράδειγμα, χρησιμοποιώντας την αλληλοϋποστήριξη των μελών του σώματος σε κατάσταση ανάγκης, ο Μ. Βασίλειος έδωσε το χέρι που παρέχει στήριξη αν λυγίσει το πόδι⁶¹². Στην εργασία με την οποία είναι επιφορτισμένος κάθε μοναχός ακολουθεί ιδιαίτερο τρόπο εργασίας «*ὡς μέλος ἐν σώματι*». Δεν πρέπει να αμελεί την εργασία του και ακόμα περισσότερο να σκέφτεται κακό κατά της κοινότητας⁶¹³. Οι ασκητές δεν πρέπει να αποκόπτονται από την πνευματική αδελφότητα. Όπως τα μέλη του

⁶⁰⁹ Μ. Βασίλειος: «*Όροι κατά πλάτος Β΄*», σελ. 298 στ. 5- σελ. 300 στ. 2.

⁶¹⁰ Μ. Βασίλειος: «*Ασκητικά διατάξεις Κεφάλαιον ΚΖ*», σελ. 528 στ. 22- σελ. 530 στ. 1.

⁶¹¹ Μ. Βασίλειος: «*Ασκητικά διατάξεις Κεφάλαιον ΑΒ΄*», σελ. 536 στ. 1- 16.

⁶¹² Μ. Βασίλειος: «*Όροι κατά πλάτος Β΄*», σελ. 362 στ. 9- σελ. 364 στ. 1.

⁶¹³ Μ. Βασίλειος: «*Όροι κατ' επιτομήν Ερώτησις ΡΜΖ*», σελ. 178 στ. 11- 14.

σώματος που είναι ενωμένα με φυσικό δεσμό δεν μπορούν να αποκοπούν από το σώμα ή όταν αποκοπούν νεκρώνονται, έτσι και οι ασκητές καθώς συνδέονται με την αδελφότητα μέσω του συνδέσμου του Πνεύματος δεν έχουν δικαίωμα να χωριστούν από αυτή. Αν αυτό συμβεί, τότε νεκρώνονται στη ψυχή και στερούνται της χάρης του Πνεύματος γιατί αθέτησαν την συμφωνία που στηριζόταν σε αυτό⁶¹⁴. Οι ασκητές που υποπίπτουν σε παράπτωμα πρέπει να διορθώνονται από την υπόλοιπη κοινότητα. Η διόρθωση πρέπει να γίνεται με βάση την συμπάθεια και παρόμοια με την περίπτωση όπου όταν πάσχει ένα μέλος του σώματος, τότε συμπάσχουν όλα τα υπόλοιπα μέλη: «ἐάν πάσχει ἓν μέλος, συμπάσχει πάντα τὰ μέλη»⁶¹⁵. Ως απάντηση στο ζήτημα της διαίρεσης μιας ενορίας σε πολλές αδελφότητες, ο Μ. Βασίλειος παρέβαλε την ενότητα των μελών του σώματος. Το σώμα για να συναρμοστεί σωστά και να εκτελεί κάθε εργασία ομαλά χρειάζεται μάτια, γλώσσα και όλα τα υπόλοιπα σπουδαία και απολύτως αναγκαία μέλη. Χρειάζεται όμως μόνο μια ψυχή ικανή να τα παρακολουθεί όλα. Το ίδιο συμβαίνει και με τον προεστώτα της αδελφότητας. Η εύρεση μιας ψυχής ικανής να παρακολουθεί τους πολλούς μοναχούς είναι δύσκολη υπόθεση. Ο προεστώτας πρέπει να είναι προορατικός, αυτάρκης σε λόγο, νηφάλιος, εύπλαχνος και με τέλεια καρδιά. Είναι πολύ δύσκολο σε μια ενορία να βρεθούν πολλοί τέτοιοι άνθρωποι⁶¹⁶. Η απάντηση επομένως για την διαίρεση των ενοριών σε πολλές αδελφότητες είναι αρνητική και το παράδειγμα του σώματος που δίνεται από τον Ιεράρχη ιδιαίτερα κατατοπιστικό.

3.4.5. *Χρήση των μελών σώματος στη θεολογική διδασκαλία*: Τα μέλη του ανθρώπινου σώματος αποτέλεσαν μέσο επεξήγησης θεολογικών αληθειών. Οι άγιοι «σῶμά εἰσι Χριστοῦ καί μέλη ἐκ μέρους» και ο Θεός έθεσε στα μέλη της Εκκλησίας άλλους να είναι μάτια, άλλους να είναι γλώσσες, άλλους να έχουν θέση χεριών και άλλους ποδιών. Παρόμοια και οι άγιες πνευματικές δυνάμεις που ζουν στον ουράνιο χώρο, άλλες λέγονται μάτια γιατί ο Θεός τους εμπιστεύτηκε το έργο να επιβλέπουν τους ανθρώπους και άλλες λέγονται αυτιά γιατί παραλαμβάνουν τις ανθρώπινες προσευχές. Αυτή την εποπτική δύναμη και την αντιληπτική των ευχών, ο Ψαλμωδός τις ονόμασε «ὄφθαλμούς» και «ᾠτα»⁶¹⁷.

⁶¹⁴ Μ. Βασίλειος: «*Ασκητικά διατάξεις Κεφάλαιον ΚΑ'*», σελ. 498 στ. 4- 11.

⁶¹⁵ Μ. Βασίλειος: «*Όροι κατ' επιτομήν Ερωτήσεις ΡΠΓ'*», σελ. 222 στ. 1- 8.

⁶¹⁶ Μ. Βασίλειος: «*Όροι κατά πλάτος Β'*», σελ. 330 στ. 11- σελ. 332 στ. 1.

⁶¹⁷ Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία Εις τον ΞΑ' Ψαλμόν*», σελ. 238, στ. 13- 22.

Ο Μ. Βασίλειος χρησιμοποίησε το παράδειγμα της ενότητας και αλληλοσυμπλήρωσης των μελών του ανθρώπινου σώματος επιχειρώντας να εξηγήσει την έννοια του «καλόν». Το χέρι, το μάτι μεμονωμένα, όπως και το κάθε ξεχωριστό μέλος ενός ανδριάντα δεν θα φανούν ωραία σε κανέναν. Αν όμως τοποθετηθούν στη θέση τους τότε αντιλαμβάνεται την αναλογία ακόμα κι ο απλοϊκός⁶¹⁸.

Τα μέλη του ανθρώπινου σώματος χρησιμοποιούνται και στη διδασκαλία της χριστιανικής αγάπης. Όπως όταν πάσχει ένα μέλος του σώματος συμπάσχουν όλα τα υπόλοιπα μέλη έτσι και στη εν Χριστώ αγάπη αν τιμάται ένα μέλος, με προφανή σκοπό την ευαρέστηση του Θεού, συνεχαίρονται όλα τα μέλη. Αν κάποιος δεν έχει αυτή τη διάθεση είναι φανερό πως δεν αγαπά τον πλησίον του⁶¹⁹.

Η αξία που δίνεται στο ανθρώπινο σώμα παρουσιάζεται και στις διδαχές κατά αυτών που υποστηρίζουν τους αμαρτάνοντες. Αν οι συνήγοροι των αμαρτωλών δεν μετανοήσουν είναι άξιοι των λόγων του Κυρίου που προτρέπουν, αν ένα μάτι σκανδαλίζει τον άνθρωπο, να το βγάλει και να το πετάξει καθώς είναι περισσότερο συμφέρον του ανθρώπου να χάσει ένα από τα μέλη του παρά ολόκληρο το σώμα του: «*συμφέρει γάρ σοι ἵνα ἀπόλυται ἓν τῶν μελῶν σου καί μὴ ὅλον τό σῶμά σου βληθῆ εἰς τήν γέενναν*»⁶²⁰.

Συμπέρασμα: Ο Μ. Βασίλειος χρησιμοποίησε τα μέλη του ανθρώπινου σώματος και τις ιδιότητές τους για να διδάξει βασικές θεολογικές αλήθειες. Η επιλογή αυτή αποτελεί σημαντική ένδειξη της θετικής προσέγγισής του προς το σώμα και της εκτίμησης των ιδιοτήτων των μελών του. Μέσω του σώματος και των μελών του απέδωσε την ενότητα των πιστών μεταξύ τους και ως συνόλου με τον Χριστό. Αυτό είναι ενδεικτικό της παραδοχής της αξίας του ανθρώπινου σώματος και γνώσης της λειτουργίας και της αλληλεξάρτησης των μελών του. Το γεγονός πως παρουσίασε την Εκκλησία ως σώμα του Χριστού με τους πιστούς επιμέρους μέλη, αποτελεί ιδιαίτερη απόδειξη σεβασμού προς το σώμα. Το ίδιο ισχύει για τον παραλληλισμό των τοπικών Εκκλησιών με μέλη ενός ενιαίου σώματος στη δύσκολη για την Εκκλησία περίοδο των αιρέσεων και διωγμών. Ένα τόσο σημαντικό και επείγον ζήτημα χρειαζόταν προσεκτικά επιλεγμένους χαρακτηρισμούς, οι οποίοι εξέφραζαν απόλυτα το περιεχόμενο των λόγων του Ιεράρχη. Παρόμοια, με τη συμβολή του

⁶¹⁸ Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία Γ' Εἰς τὴν Ἐξαήμερον*», σελ. 140, στ. 6- 8.

⁶¹⁹ Μ. Βασίλειος: «*Ὅροι κατ' ἐπιτομήν Ερώτησις ΡΟΕ*», σελ. 212 στ. 12- 17.

⁶²⁰ Μ. Βασίλειος: «*Ὅροι κατ' ἐπιτομήν Ερώτησις Ζ*», σελ. 22 στ. 7- 10.

παραδείγματος των μελών του ανθρώπινου σώματος περιγράφηκε η ενότητα και λειτουργία της μοναστικής κοινότητας.

Η αλληλεξάρτηση μεταξύ των σωματικών μελών που περιγράφεται επανειλημμένα και η διδασκαλία περί ισότητάς τους και αμοιβαίας βοήθειας μεταξύ τους, είναι ενδεικτικά της αποδοχής του σώματος από το Μ. Βασίλειο. Σε ολόκληρο το διδασκαλικό του έργο παραθέτει εικόνες συγκεκριμένων σωματικών μελών, περιγράφοντας τις ιδιότητές τους και τη χρησιμότητά τους στο σύνολο.

Η ευνοϊκή στάση του Ιεράρχη απέναντι στο ανθρώπινο σώμα προκύπτει κι από την συνεχή προτροπή για εύρυθμη λειτουργία του. Πρέπει να είναι ενιαίο και όλα τα μέλη του υγιή ώστε να είναι λειτουργικό. Η παραδοχή της αξίας του υγιούς σώματος με σωστή λειτουργικότητα συμπεραίνεται και στην προτίμηση να αποκοπεί κάποιο κατεστραμμένο μέλος παρά να καταστεί ολόκληρο το σώμα μη λειτουργικό.

3.4.6. *Αναφορές στον όρο της υγείας:* Η σωματική υγεία των ανθρώπων δεν αποτέλεσε θέμα στο διδασκαλικό έργο του Μ. Βασιλείου καθώς στόχο είχε την πνευματική ανάταση των πιστών και καθοδήγησή τους σε περιόδους δοκιμασιών για την Εκκλησία. Ενδεικτική όμως της εκτίμησης του Ιεράρχη στην σωματική υγεία είναι η προτροπή του στον Φιλάργιο να τον ενημερώνει και για την σωματική του υγεία παράλληλα με την εκκλησιαστική κατάσταση. Τόνισε μάλιστα πως ενέκρινε τη φροντίδα για το θέμα αυτό είναι: «γράφε δέ...καί αὐτό σοί τό σῶμα ὅπως ὑγείας ἔχει ... Μέλει γάρ σοι καί τούτων καλῶς ποιοῦντι»⁶²¹.

Ο Μ. Βασίλειος, στο πλαίσιο της διδασκαλίας του, χρησιμοποίησε τον όρο της υγείας για να αποδώσει το ορθό, επιθυμητό και αποδεκτό. Το γεγονός αυτό προϋποθέτει την θετική του στάση έναντι της υγείας του σώματος. Από τις μεταφορικές αναφορές στην υγεία μπορούμε να συμπεράνουμε πως ο Ιεράρχης δεν καταφερόταν κατά του ανθρώπινου σώματος, αλλά αποδεχόταν τη σωματική υγεία ως θετική κατάσταση για τον άνθρωπο.

Ιδιαίτερα ενδεικτικό του τρόπου που χρησιμοποίησε ο Μ. Βασίλειος τον όρο της υγείας είναι ο χαρακτηρισμός της πίστης ως «*ὑγιαίνουσαν*»⁶²². Η πίστη αποκαλείται υγιής για να δοθεί έμφαση στη σωτήρια ιδιότητά της. Μόνο μέσω αυτής

⁶²¹ Μ. Βασίλειος: «Επιστολή Φιλάργιω Αρκήνω», στο: *Μ. Βασιλείου έργα 3*, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 388 στ. 12 – 15

⁶²² Μ. Βασίλειος: «Επιστολή Τοις εν Ταρσῶ περί Κυριάκων», στο: *Μ. Βασιλείου έργα 3*, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 256 στ 1.

οι χριστιανοί θα στάσουν στη σωτηρία, γεγονός που την καθιστά το απόλυτο καλό και στόχο για όλους τους πιστούς. Πρέπει όμως, να παραμένει αναλόγιωτη στις θεολογικές αλήθειες της για να είναι υγιής. Οι αιρέσεις, αλλάζοντας αυθαίρετα τις αλήθειες αυτές, αποτελούν πλήγμα στην ορθή πίστη και δεν μπορεί να τους αποδοθεί ο χαρακτηρισμός της υγίας. Για το λόγο αυτό, ο Μ. Βασίλειος αναγνώρισε το ζήλο και την προσήλωσή των χριστιανών της Ταρσού για να μην προδώσουν την υγιή πίστη παραμένοντας πιστοί στην Ορθοδοξία παρά τις διαμάχες σε θέματα πίστεως που κλώνιζαν την Εκκλησία και τα σχίσματα που την απειλούσαν.

Με το σκεπτικό αυτό, ο Ιεράρχης υπερασπίστηκε την υγιή ομολογία του Θεού έναντι του Μαγνιανού ο οποίος του ζήτησε σύγγραμμα περί πίστεως. Ο Μ. Βασίλειος αρνήθηκε να το συντάξει και πήρε θέση υπέρ της παραδοχής των αληθειών της πίστεως και των ονομάτων όπως τα έχει παραλάβει η Εκκλησία. Επέστησε στους πιστούς να μην αναζητούν τίποτα πέραν της αρχαίας πίστεως τονίζοντας πως η σωτηρία έγκειται στην «*ύγιει περί τῆς θεότητος*» ομολογία του Θεού στον οποίο δηλώνουν πίστη⁶²³.

Σχετικά με το ζήτημα των λέξεων που χρησιμοποιούνταν για να εκφράσουν θεολογικές αλήθειες απευθύνθηκε στον φιλόσοφο Μάξιμο. Το θέμα που απασχόλησε την επιστολή του ήταν η σχέση Πατέρα - Υιού και οι σχετικές διχογνωμίες που ταλάνιζαν την Εκκλησία. Εξέφρασε την προσωπική του γνώμη για την αποδεκτή εναλλακτική έκφραση του «*ὁμοούσιου*», με την προϋπόθεση, να οδηγεί στην ίδια έννοια με την υγιή σημασία του «*ὁμοούσιου*»⁶²⁴. Η υγιής σημασία που θεωρούσε απαραίτητο να εξασφαλιστεί ήταν η ορθόδοξη παραδοχή του ομοούσιου της Αγίας Τριάδας, στην συγκεκριμένη περίπτωση της σχέσης Πατέρα και Υιού. Η σχέση των μελών της Αγίας Τριάδας απασχόλησε τον Ιεράρχη και στην περίπτωση του Ευπατέριου και της κόρης του, οι οποίοι ζητούσαν εξηγήσεις για τη θέση του αγίου Πνεύματος στην Αγία Τριάδα. Τις διευκρινήσεις του Μ. Βασιλείου ακολουθεί η υπόσχεση για προσωπική τους συνάντηση, μέσα από την οποία θα ήταν δυνατόν να επιβεβαιώσουν «*πάντα τύπον τὸν ὑγιῆ τῆς πίστεως*»⁶²⁵.

⁶²³ Μ. Βασίλειος: «*Επιστολή Μαγνιανῶν κόμητι*», στο: *Μ. Βασιλείου ἔργα 3*, Πατερικαὶ ἐκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 358, στ. 17 - 19.

⁶²⁴ Μ. Βασίλειος: «*Επιστολή Μάξιμῳ φιλόσοφῳ*», σελ. 378 στ. 20 - 22.

⁶²⁵ Μ. Βασίλειος: «*Επιστολή Ευπατέριῳ και τη θυγατρὶ*», στο: *Μ. Βασιλείου ἔργα 3*, Πατερικαὶ ἐκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 508, στ. 17 - 21.

Οι διαφωνίες και αιρετικές απόψεις που ταλάνιζαν την Εκκλησία στα χρόνια του Μ. Βασιλείου τον αδήγησαν να επιπλήξει τους κατοίκους της Σωζοπόλεως, οι οποίοι ήταν επηρεασμένοι από τις αιρετικές θέσεις του Απολλινάριου, συνιστώντας τους να προφυλάσσονται από κάθε άνθρωπο ο οποίος δίδασκε ξένα δόγματα και δεν συμμορφωνόταν στους «*ὕγιαίνουσι λόγοις τῆς πίστεως*»⁶²⁶.

Οι πιστοί που ακολουθούσαν την υγιή πίστη ανεπηρέαστοι από τις αιρετικές παρεμβάσεις αποκαλούνταν από το Μ. Βασίλειο υγιείς. Οι πιστοί αυτοί σχημάτιζαν το υγιές σώμα της Εκκλησίας, το οποίο παρέμενε σταθερό στα διδάγματα των πρώτων αποστόλων και την παράδοση της Εκκλησίας. Ο Ιεράρχης παραδέχτηκε πως και ο ίδιος, όπως όλοι οι χριστιανοί, χρειάζεται πολλή επιμέλεια από τους υγιείς: «*ὁμολογοῦμεν γάρ δεῖσθαι πολλῆς τῆς ἐκ τῶν ὑγιαίνόντων ἐπιμελείας*»⁶²⁷. Όσοι όμως αλλοίωσαν τη διδασκαλία του Κυρίου παρομοιάζονταν με ζιζάνια. Ο Μ. Βασίλειος θεωρούσε πως αυτοί δεν μαθήτευαν το θείο λόγο ως γνήσιοι μαθητές αλλά ήταν κατεστραμμένοι από τη διδασκαλία του πονηρού και αναμίγνυαν τους εαυτούς τους στο υγιές σώμα της Εκκλησίας για να προκαλέσουν ύπουλα πλήγματα στους αγνότερους⁶²⁸. Προσπάθησε με ελεγκτικούς λόγους να απομακρύνει από την πλάνη όσους υπέπεσαν σε αυτή και να προφυλάξει με τον έλεγχό του τους υγιείς: «*φυλακὴν μετρίαν παρέξειν τοῖς ὑγιαίνουσιν*»⁶²⁹. Οι λόγοι του αναφέρονταν σε ολόκληρη την παράταξη η οποία λόγω της ασέβειας αποκόπηκε από το υγιές σώμα της Εκκλησίας σαν άρρωστο μέλος: «*μέλος νεοσηκός τοῦ ὑγιαίνοντος σώματος τῆς Ἐκκλησίας ἀπορραγέν*»⁶³⁰. Ιδιαίτερα επέπληττε όσους κακοδοξούσαν το Θεό. Υποστήριζε πως η κακοδοξία δεν τους επέτρεπε να υγιαίνουν σε κανένα τομέα της ζωής, αφού εξ αιτίας της παραδίδονται για πάντα στα πάθη της ατιμίας: «*ἡ κακοδοξία οὐδέ ἐν τοῖς ἄλλοις ὑγιαίνειν ἐᾷ*»⁶³¹. Απευθυνόμενος στον Ευνόμιο, κατέκρινε τις θεωρίες που υποστήριζε αρνούμενος την πίστη των Πατέρων, και τον κατηγορήσε πως δεν είχαν τίποτα το υγιές⁶³².

⁶²⁶ Μ. Βασίλειος: «*Επιστολή Τοις εν Σωζόπολει*», στο: Μ. Βασιλείου έργα 3, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 518, στ. 17 - 20

⁶²⁷ Μ. Βασίλειος: «*Επιστολή Τοις Νεοκαισαρεύσι*», σελ. 164, στ. 21 - 22.

⁶²⁸ Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία Εις την Εξάήμερον Ε΄*», σελ. 188, στ. 7 - 9.

⁶²⁹ Μ. Βασίλειος: «*Ανατρεπτικός του απολογητικού του δυσσεβούς Ευνομίου Α΄*», στο: Μ. Βασιλείου έργα 10, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1974, σελ. 30, στ. 5 - 7.

⁶³⁰ Μ. Βασίλειος: «*Ανατρεπτικός του απολογητικού του δυσσεβούς Ευνομίου Α΄*», σελ. 36, στ. 13 - 16.

⁶³¹ Μ. Βασίλειος: «*Όροι κατ' επιτομήν, Ερώτησις Κ΄*», σελ. 38, στ. 14 - 16

⁶³² Μ. Βασίλειος: «*Ανατρεπτικός του απολογητικού του δυσσεβούς Ευνομίου Α΄*», σελ. 47, στ. 15 - 17.

Ενδεικτική της χρήσης του όρου της υγείας για να χαρακτηρίσει το σωστό και επιθυμητό είναι η επιστολή του Μ. Βασιλείου προς τον Ιάριο. Αναφερόμενος με θερμά λόγια στο πρόσωπό του, αναγνώρισε ως μεγαλύτερο προσόν του τη φιλάληθη ψυχή του η οποία κατείχε υγιές κριτήριο των πραγμάτων⁶³³. Εξέφρασε επίσης την πεποίθηση πως ήταν υπεράνω φόβου, δουλικότητας και αγενούς πάθους. Ήταν επομένως φυσικό να βλέπει την αλήθεια με υγιές μάτι⁶³⁴.

3.4.7. *Φυσική ασθένεια*: Σημαντικές είναι οι αναφορές του Ιεράρχη στην ασθένεια, δίνοντας περιγραφικά την εικόνα των ασθενούντων και τα φυσικά χαρακτηριστικά της νόσου. Μέσα από αυτές γίνεται ευδιάκριτη η θέση του πως η ασθένεια είναι γεγονός αρνητικό και απευχτέο για το ανθρώπινο σώμα. Η φυσική αρρώστια, με τη μορφή της πείνας, χρησιμοποιήθηκε σε ομιλία που εκφώνησε το 368 μ. Χ. σε περίοδο πείνας και ξηρασίας που έπληττε τις περιοχές του Πόντου και της Καππαδοκίας. Περιέγραψε την πείνα ως αρρώστια αυτού που πεινά και τη χαρακτήρισε ως φοβερή ασθένεια, την πιο μεγάλη από τις συμφορές του ανθρώπου και το φοβερότερο από όλους τους θανάτους καθώς επιβραδύνει το κακό. Η αρρώστια παρατείνει τον πόνο με το να ενεδρεύει και να λουφάζει στον άνθρωπο καθώς και με το να προκαλεί να είναι πάντα παρών ο θάνατος αλλά ταυτόχρονα να αργεί. Ιδιαίτερα εντυπωσιακή είναι η γνώση και περιγραφή των συμπτωμάτων της αρρώστιας που προκαλεί η πείνα. Τα υγρά του οργανισμού δαπανώνται, η θερμότητά του καταστέλλεται, το βάρος μειώνεται και η δύναμη εξασθενεί σταδιακά. Η σάρκα κολλά στα κόκαλα και το χρώμα δεν είναι έντονο, γιατί το κόκκινο υποχωρεί με τη φθορά του αίματος και η λευκότητα χάνεται καθώς η επιδερμίδα μελανιάζει από την ισχύτητα. Το σώμα μαυροκιτρινίζει λόγω της αρρώστιας καθώς αναμιγνύεται οικτρά η ωχρότητα με το μαύρο. Τα γόνατα του ασθενούντα δεν αντέχουν αλλά λυγίζουν από την ανάγκη. Η φωνή γίνεται λεπτή και αδύνατη. Τα μάτια γίνονται ασθενικά στις κόγχες και παραμένουν ανώφελα. Η κοιλιά είναι ζαρωμένη και άδεια, άμορφη, χωρίς βάρος, δεν έχει τον φυσικό τόνο των σπλάχνων και είναι κολλημένη στα κόκαλα του οπίσθιου μέρους. Μπροστά σε μια τέτοια εικόνα ο άνθρωπος δεν πρέπει να παραμένει απαθής αλλά να συντελεί στην εξάλειψη του κακού της πείνας. Ο Ιεράρχης ήταν

⁶³³ Μ. Βασιλείος: «*Επιστολή Ιάριω*», σελ.400, στ. 6 - 8.

⁶³⁴ Μ. Βασιλείος: «*Επιστολή Ιάριω*», σελ. 400, στ. 10 - 12

κάθετος σε αυτή τη θέση καθιστώντας σαφές πως οι πιστοί πρέπει να φροντίζουν ώστε οι συνάνθρωποί τους να μην οδηγούνται σε τέτοια δεινή κατάσταση⁶³⁵.

Επιχειρώντας να δείξει πως οι κατήγοροι του ήταν ανάξιοι εξέτασης των σημαντικών θεολογικών ζητημάτων χρησιμοποίησε σαν παράδειγμα τη φυσική αρρώστεια. Σε όσους έχουν χαλασμένη από ασθένεια την γευστική αίσθηση, το μέλι φαίνεται πικρό και το μάτι που δεν είναι υγιές, πολλά δεν βλέπει αλλά και υποθέτει πολλά που είναι ανύπαρκτα. Υπέδειξε πως κάτι παρόμοιο συμβαίνει και με τους θεολογικούς λόγους όταν οι κριτές είναι κατώτεροι των συγγραφέων⁶³⁶. Επίσης, όπως η νόσος προκαλεί ανορεξία και αποστροφή για τα φαγητά, έτσι και η αμαρτία προκαλεί στην ψυχή νωθρότητα και οκνηρία ως προς τα δικαιώματα του Θεού⁶³⁷.

Συμπτώματα ασθενικού σώματος περιέγραψε και στην τιμωρία του Κάιν. Ένα από τα πάθη του ήταν ο συνεχής στεναγμός και τριγμός του σώματός του καθώς τα μέλη του δεν είχαν την στήριξη που προέρχεται από την σωματική ισχύ. Επειδή χρησιμοποίησε με κακό τρόπο τη δύναμη του σώματός του, του αφαιρέθηκε ο τόνος ώστε να κλονίζεται και να ταρακουνιέται μη μπορώντας να αυτοεξυπηρετήσει ούτε τις βασικές ανάγκες τροφής και πόσης⁶³⁸.

Η δράση της αρρώστιας χρησιμοποιήθηκε και για την περιγραφή της δράσης της ανομίας. Την παρομοίασε με λοιμό, λόγω της μεταδοτικής φύσης της αρρώστιας που καθιστά ασθενείς όλους όσους έρχονται σε επαφή με τους αρρώστους: «*ἄλλος γάρ ἄλλω τῆς νόσους μεταδιδόντες συννοσοῦσιν ἀλλήλοις, καί συναπόλλυνται*»⁶³⁹. Οι μεταδοτικές ασθένειες αποτέλεσαν παράδειγμα του Ιεράρχη και στην περιγραφή της διάσπασης μεταξύ των μελών της Εκκλησίας. Καντηρίασε το γεγονός πως στους κόλπους της Εκκλησίας όλοι εξομοιώθηκαν μεταξύ τους γιατί η φιλονικία, που σαν επιδημία κατέλαβε τις ψυχές των πιστών, τους οδήγησε στο να φροντίζουν για το κακό. Ως αποτέλεσμα δεν υπάρχει κανείς που να στηρίζει τον ασθενή στην πίστη αλλά ξέσπασε μίσος μεταξύ των συμπολιτών⁶⁴⁰. Ως μόλυνση χαρακτήρισε ο Ιεράρχης και την επαφή των πιστών με όσους δεν δέχονται τις επικρίσεις για τα αμαρτήματά

⁶³⁵ Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία ρηθείσα εν λιμῷ και λυγμῷ*», στο: *Μ. Βασιλείου έργα 7*, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 150 στ. 12 – σελ. 152 στ. 10

⁶³⁶ Μ. Βασίλειος: «*Επιστολή Τοις Νεοκαισαρεύσι*», σελ. 167, στ. 26 – σελ. 168 στ. 4.

⁶³⁷ Μ. Βασίλειος: «*Οροι κατ'επιτομήν, Ερώτησις ΡΟΔ'*», σελ. 210 στ. 15 – 18.

⁶³⁸ Μ. Βασίλειος: «*Επιστολή Ὀπιμω Ἐπίσκοπων*», στο: *Μ. Βασιλείου έργα 3*, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 284 στ. 21 – σελ. 286 στ. 1.

⁶³⁹ Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία Εἰς τὸν Α' Ψαλμόν*», σελ. 34, στ. 15 – 21.

⁶⁴⁰ Μ. Βασίλειος: «*Περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος*», σελ. 498 στ. 18 – σελ. 500 στ. 1.

τους και κατηγορούν τα μέλη της εκκλησίας.⁶⁴¹ Η έννοια της μόλυνσης δίνεται και στην επανάληψη ξένων βλασφημιών από τους πιστούς. Ο Μέγας Βασίλειος εξέφρασε το φόβο μήπως με την επανάληψη των βλασφημιών αυτών μολύνουν οι πιστοί την διάνοιά τους και καταδικαστούν μαζί με τους αμαρτωλούς⁶⁴².

Εικόνα δανεισμένη από τις ασθένειες της εποχής συναντάται στην περιγραφή της λυπηρής κατάστασης αυτών που επιδίδονται σε άσωτες δαπάνες και ανώφελες πολυτέλειες καθώς έγιναν δούλοι των γυναικείων απαιτήσεων. Όσοι υπέπεσαν σε αυτά τα πάθη παρομοιάστηκαν με ασθενείς που πάσχουν από υδρωπικία και χολέρα.⁶⁴³ Η ασθένεια των ματιών χρησιμοποιήθηκε ώστε να τονιστεί η ωφέλεια της ενασχόλησης με τα πνευματικά ζητήματα⁶⁴⁴.

Οι σωματικές ασθένειες αποτέλεσαν παράδειγμα στη διδασκαλία για τη μελλοντική τιμωρία των αμαρτωλών. Δεν θα επιβληθεί σε όλους η ίδια τιμωρία αλλά θα αποδοθεί στον καθένα ανάλογα με τις αμαρτίες του. Στην αρρώστια μπορεί κάποιος να έχει μόνο πυρετό, άλλος πυρετό και πόνο σε κάποιο σωματικό μέλος ενώ ένας τρίτος να μην εμφανίζει πυρετό αλλά ακόμα μεγαλύτερο σωματικό πόνο. Παρόμοια θα υπάρξουν βαθμίδες τιμωριών για τους αμαρτωλούς. Οι χαρακτηρισμοί της τιμωρίας δεν αναφέρονται στο χρόνο τιμωρίας αλλά στη διάκρισή της⁶⁴⁵.

Η αρρώστια χρησίμευσε ως σημείο αναφοράς ακόμα κι όταν δεν δινόταν περιγραφική εικόνα των συμπτωμάτων της. Ο Μ. Βασίλειος διδάσκοντας την σταθερότητα των λογισμών, τόνισε πως όταν οι άνθρωποι έχουν τη γνώμη τους σταθερή, τότε και η ίδια τους η ζωή είναι επόμενο να διεξάγεται σύμφωνα με την επιθυμία τους. Ούτε απώλειες, ούτε αρρώστιες, ούτε άλλες δυσχέρειες του βίου μπορούν να μπορούν να θίξουν τον ενάρετο όταν η διάνοιά του συμπορεύεται με το Θεό: «οὔτε ἀρρώστιαί οὔτε αἱ λοιπαὶ δυσχέρειαι τοῦ βίου...»⁶⁴⁶. Στην περίπτωση αυτή χρησιμοποίησε την ασθένεια ως ένα από τα αρνητικά που μπορούν να πλήξουν την ανθρώπινη ζωή, ταλαιπωρώντας τον παθόντα. Η έκφραση που χρησιμοποίησε ο Μ. Βασίλειος καθιστά ξεκάθαρο το γεγονός πως η αρρώστια είναι απευχτέο γεγονός.

⁶⁴¹ Μ. Βασίλειος: «*Επιστολή Ανεπίγραφος επί εκδικηταίς*», στο: *Μ. Βασιλείου έργα 3*, Πατερικαί εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 330 στ. 11 – 14

⁶⁴² Μ. Βασίλειος: «*Ανατρεπτικός του απολογητικού του δυσσεβούς Εννόμιου Α΄*», σελ. 96 στ. 5 – 8

⁶⁴³ Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία Εἰς τὸν 11΄ Ψαλμόν*», στο: *Μ. Βασιλείου έργα 5*, Πατερικαί εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1974, σελ. 88, στ. 8 - 18.

⁶⁴⁴ Μ. Βασίλειος: «*Λόγος Περί Ευχαριστίας*», σελ. 102, στ. 25 – σελ. 104 στ 1.

⁶⁴⁵ Μ. Βασίλειος: «*Όροι κατ' επιτομήν, Ερώτησις ΣΕΖ΄*», σελ. 326 στ. 24 – σελ. 326 στ. 9.

⁶⁴⁶ Μ. Βασίλειος: «*Επιστολή Ιουλιανῶ*», σελ. 304 στ. 4 – 15.

Δίνοντας ομιλία σχετικά με τον πλούτο, επέστησε την προσοχή των ακροατών στο γεγονός ότι κανείς δεν μπορεί να γλιτώσει από την αρρώστια και τον θάνατο χάρη στα χρήματά του: «*τίνος ἀπέσχετο νόσος διά τα χρήματα*»⁶⁴⁷. Με αυτό το παράδειγμα αυτό υπέδειξε τη ματαιότητα του πλούτου. Είναι επίσης ενδεικτικό της θέσης που κατέχει η αρρώστια στα δεινά των ανθρώπων καθώς τοποθετείται μαζί με τον θάνατο.

Η ασθένεια χρησιμοποιήθηκε σαν παράδειγμα και στην διδασκαλία του ελέους. Σύμφωνα με αυτήν, το έλεος είναι συμπάθεια προς εκείνους που έχουν ταπεινωθεί. Στα παραδείγματα που παρέθεσε ο Μ. Βασίλειος συμπεριέλαβε και το έλεος προς εκείνον που από την άκρα ευεξία του σώματος κατεβλήθη στη χειρότερη ασθένεια κι εκείνον που ενώ χαιρόταν για την ομορφιά και νεανικότητα του σώματός του διεφθάρη από τα χειρότερα πάθη⁶⁴⁸. Από τους συσχετισμούς αυτούς διαπιστώνουμε πως η ασθένεια ταυτίζεται με μια αρνητική κατάσταση του ανθρώπινου σώματος και πως, στα πλαίσια της φυσικής υπόστασής του, δεν είναι επιθυμητή.

3.4.8. *Ανθρώπινα πάθη ως ασθένεια*: Ακόμα κι όταν δεν δίνονται περιγραφικές εικόνες της ασθένειας, ο Ιεράρχης χρησιμοποίησε μεταφορικά τον όρο της ασθένειας σε πολλά σημεία της διδασκαλίας του. Μέσω των μεταφορών αυτών αποδίδει τις δυσχέρειες που αντιμετώπιζαν οι πιστοί και τα σφάλματα στα οποία υπέπιπταν. Ο όρος της ασθένειας έχει αρνητική έννοια και καταδεικνύει μια κατάσταση η οποία χρίζει προσοχής και διόρθωσης. Σε κάθε περίπτωση εκφράζει κάτι το απεχθές και αποτελεί ένδειξη της θετικής θέσης του Μ. Βασιλείου έναντι της σωματικής υγείας.

Ο Μέγας Βασίλειος δίδαξε τους πιστούς σχετικά με την αστάθεια των ανθρώπινων πραγμάτων. Επέστησε την προσοχή τους να μην επαναπαύονται στα εφήμερα και να μην εφυσχηάζουν όταν όλα βαίνουν καλώς γιατί θα ακολουθήσουν και δυσκολίες, η αρρώστια όπως χαρακτηριστικά δίδαξε: «*ἤξει γάρ νόσος*».⁶⁴⁹ Η έκφραση αυτή περιγράφει τη μεταβλητότητα των ανθρώπινων καταστάσεων. Η αρρώστια χρησιμοποιείται για να παρουσιαστούν οι αρνητικές και δυσάρεστες στους ανθρώπους καταστάσεις.

⁶⁴⁷ Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία Προς τους πλουτούντας*», σελ. 312, στ.3.

⁶⁴⁸ Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία Εις τον ΡΙΔ΄ Ψαλμόν*», σελ. 408, στ. 12 - 18.

⁶⁴⁹ Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία εις την αρχήν των Παροιμιών*», σελ. 410 στ. 8- 16.

Η ανθρώπινη φύση είναι συνυφασμένη με ελαττώματα και αδυναμίες. Σε αυτά δίνεται ο χαρακτηρισμός της ασθένειας.⁶⁵⁰ Όμοια, αποκαλείται ασθένεια το επακόλουθα της έλλειψης λογικής των ανθρώπων. Ο Χριστός διακρατεί τη σύσταση της ψυχής και διαφυλάσσει τα γνωρίσματά της μή αφήνοντας να υποπέσει στην ασθένεια που προκύπτει από την αλογία⁶⁵¹. Οι άνθρωποι, που έχουν μέσα τους την αρρώστια αλλά δέχονται και την πίστη, οδηγούνται στη σωτηρία μέσω της πίστης. Αναγνωρίζοντας τον σωτήρα και λυτρωτή Θεό αναφωνούν: «*σῶσόν με ἀπό τῆς ἀπό τῆς ἀσθενείας*»⁶⁵². Λόγω της εκ φύσεως ανεπάρκειας του ανθρώπου, που χαρακτηρίζεται ως ασθένεια, ο ταπεινόφρων πιστός εμφανίζεται να ζητά να ληφθεί υπ' όψιν του Κριτή η ασθένειά του: «*τῇ ἀσθενείᾳ παρεξετάζων τῇ ἀνθρωπίνῃ*»⁶⁵³. Η περιορισμένη αυτή δυναμική του ανθρώπου πρέπει να ομολογείται. Αυτό συμβαίνει κατά την δοξολογία που προσφέρεται στο άγιο Πνεύμα. Δεν αποτελεί ομολογία της αξίας του αλλά «*ἀσθενείας ἐξομολόγησιν*»⁶⁵⁴. Με βάση αυτή την προσέγγιση ο Μ. Βασίλειος παραδέχτηκε την ασθένεια εκ μέρους της καππαδοκικής Εκκλησίας και ζήτησε τη συνεργασία των τοπικών Εκκλησιών⁶⁵⁵. Ως ασθένεια παραδέχτηκε την αδυναμία του ανθρώπινου στοιχείου εκφράζοντας την ανάγκη του θείου συνδέσμου μεταξύ των Εκκλησιών.

Ο Μ. Βασίλειος αποκάλυψε τα πάθη που είναι συνηφασμένα με την ανθρώπινη φύση και τα οποία αποκαλούσε ασθένειες. Ως ασθένεια χαρακτήρισε τον φθόνο στην αντίστοιχη Ομιλία. Ο φθονερός επαινεί και εξυμνεί την ομορφιά του σώματος, τη ρωμαλεότητα και την καλή υγεία μετά την αρρώστια επειδή είναι εχθρός των παρόντων και φίλος αυτών που χάνονται. Ο Ιεράρχης εξέφρασε την πεποίθηση πως δεν υπάρχει κάτι πιο άθλιο από αυτή την ασθένεια: «*τί ἂν οὖν γένοιτο τῆς νόσου ταύτης ὀλεθριότερον;*»⁶⁵⁶. Ονόμασε τον φθόνο «*ἀρρώστημα*» της φιλίας⁶⁵⁷. Τόνισε μάλιστα τον παραλογισμό της αρρώστιας στην περίπτωση του αδελφικού

⁶⁵⁰ Μ. Βασίλειος: «*Επιστολή Ιλάριω*», σελ. 402, στ. 9 - 11.

⁶⁵¹ Μ. Βασίλειος: «*Ανατρεπτικός του απολογητικού του δυσσεβούς Ευνόμιου Α΄*», σελ. 62 στ. 24 - 28

⁶⁵² Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία Εἰς τὸν Ζ΄ Ψαλμόν*», σελ. 44, στ. 3 - 15.

⁶⁵³ Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία Εἰς τὸν Ζ΄ Ψαλμόν*», σελ. 58, στ. 10 - 11.

⁶⁵⁴ Μ. Βασίλειος: «*Περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος*», σελ. 452 στ. 14 - 16

⁶⁵⁵ Μ. Βασίλειος: «*Επιστολή Τοῖς παραλιώταις επισκόποις*», σελ. 234, στ. 9 - 10.

⁶⁵⁶ Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία Περὶ φθόνου*», στο: *Μ. Βασιλείου ἔργα 6*, Πατερικαὶ ἐκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 136, στ. 10 - 13.

⁶⁵⁷ Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία Περὶ φθόνου*», στο: *Μ. Βασιλείου ἔργα 6*, Πατερικαὶ ἐκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 144 στ. 10 - 11.

φθόνου: «*θαυμάσαι ἄξιον τὴν ἀλογίαν τῆς νόσου*»⁶⁵⁸. Η οργή και τα επακόλουθα αυτής της κακίας όπως ο δόλος, η υποψία, η απιστία, η κακοήθεια, η επιβουλή και η θρασύτητα, χαρακτηρίστηκαν ως αρρώστια της ψυχῆς⁶⁵⁹ αποτελώντας ενδεικτικό παράδειγμα αρνητικής θεώρησης της σωματικής αρρώστιας και αδυναμίας. Παρόμοια χαρακτηρίστηκε και η νεανική αφέλεια⁶⁶⁰. Για να δοθεί έμφαση στο αποτρόπαιο της αμάθειας, ο Μέγας Βασίλειος την ονόμαζε αρρώστια: «*τῆς ἀμαθίας ἀρρωσήμασιν*»⁶⁶¹. Άλλο ένα πάθος που αντιμετωπίζουν οι άνθρωποι είναι η επιθυμία να αρέσουν στους υπόλοιπους. Το πάθος αυτό χαρακτηρίστηκε νόσος της ανθρωπαρέσκειας⁶⁶².

3.4.9. *Ανθρώπινα λάθη ως ασθένεια*: Εκτός από τα έμφυτα πάθη που εμπεριέχονται στον άνθρωπο, οι πιστοί οφείλουν να αντιμετωπίσουν και τα σφάλματα στα οποία υποπέπτουν και καλούνται να εξαλείψουν στην προσπάθεια για ενάρετη ζωή. Τα παραπτώματα αυτά ονομάστηκαν επίσης ασθένεια από τον Μ. Βασίλειο. Δίνεται έτσι έμφαση στις αρνητικές συνέπειες που συνεπάγονται και καθίσταται ευκολότερος ο συσχετισμός τους ως συνήθειες προς αποφυγήν.

Ένα από τα σημαντικότερα παραπτώματα των πιστών, που οδηγεί στις διχογνωμίες σε θέματα πίστης, είναι η προσπάθεια να ερμηνεύσουν με ανθρώπινα μέτρα τις θεολογικές αλήθειες. Ο Μ. Βασίλειος χαρακτήρισε όσους υποπίπτουν στο λάθος αυτό ως πάσχοντες από τη νόσο της αναζήτησης: «*νοσοῦντες περί ζητήσεις*»⁶⁶³. Ο Μ. Βασίλειος περιέγραψε πως στην περίπτωση αυτή οι άνθρωποι βρίσκονται «*ἐν τῇ ἀσθενείᾳ τῶν λογισμῶν*»⁶⁶⁴. Την αιρετική άποψη μερίδας ανθρώπων πως ο Χριστός δεν έλαβε ανθρώπινο σώμα αλλά μετατράπηκε σε άνθρωπο, την αποκάλεσε «*ἀρρώστημα*»⁶⁶⁵. Παρόμοια, χαρακτήρισε ασθενικές τις πεποιθήσεις των ανθρώπων

⁶⁵⁸ Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία Περί φθόνου*», σελ. 140, στ. 16 - 17.

⁶⁵⁹ Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία Κατά οργιζομένων*», σελ. 184, στ. 9 - 13 ; Μ. Βασίλειος: «*Επιστολή Τοις κατά Νεοκαισάρειαν λογιωτάτοις*», σελ. 178, στ. 13 - 15

⁶⁶⁰ Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία Εἰς το πρόσεχε σεαυτῶν*», σελ. 228, στ. 20 - 22.

⁶⁶¹ Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν Παροιμιῶν*», σελ. 374 στ. 4 - 5

⁶⁶² Μ. Βασίλειος: «*Ὅροι κατ' ἐπιτομήν, Ερώτησις Ν'*», σελ. 70 στ. 13 - 16

⁶⁶³ Μ. Βασίλειος: «*Επιστολή Σωφρόνιῳ ἐπίσκοπῳ*», στο: *Μ. Βασιλείου ἔργα 3*, Πατερικαί εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 264, στ. 5 - 13.

⁶⁶⁴ Μ. Βασίλειος: «*Επιστολή Ουρβίκιῳ μονάζοντι*», στο: *Μ. Βασιλείου ἔργα 2*, Πατερικαί εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1972, σελ. 378 στ. 10 - 12.

⁶⁶⁵ Μ. Βασίλειος: «*Επιστολή Ουρβίκιῳ μονάζοντι*», στο: *Μ. Βασιλείου ἔργα 2*, Πατερικαί εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1972, σελ. 378 στ. 9 - 10.

σχετικά με τη φύση των πραγμάτων⁶⁶⁶ επισημαίνοντας την αφέλεια με τη οποία οι άνθρωποι καταλήγουν σε συμπεράσματα τα οποία θεωρούν σωστά ενώ στην πραγματικότητα είναι απόλυτα λανθασμένα.

Ιδιαίτερα σημαντική είναι η ταύτιση της αμαρτίας με την αρρώστια. Από τον συγκεκριμένο παραλληλισμό προκύπτει καθαρά η υπεροχή της υγείας έναντι της αρρώστιας. Οι πιστοί πρέπει να καθαρίζουν το σώμα από τα βλαβερά κι όχι να καθιστούν μεγαλύτερη από την υγεία την αρρώστια⁶⁶⁷. Ως αρρώστια εννοείται η αμαρτία, ενώ υγεία είναι η χριστιανική πίστη και η υπακοή στις εντολές της. Ο Μ. Βασίλειος συνέκρινε τη συνήθεια της αμαρτίας με τις νόσους για να δώσει έμφαση στις ολέθριες συνέπειές της. Όπως στους τόπους που είναι μολυσμένοι από νόσους ο αέρας που αναπνέεται μεταδίδει κρυφή ασθένεια σε αυτούς που ζουν εκεί, έτσι και η συνήθεια προς την αμαρτία δημιουργεί μεγάλα κακά στις ψυχές έστω κι αν το βλαβερό δεν γίνεται αμέσως αντιληπτό⁶⁶⁸. Ο Μ. Βασίλειος παραλλήλισε την αμαρτία και με γάγγραινα κάνοντας φανερή την αρνητική και καταστρεπτική της ιδιότητα⁶⁶⁹. Όσοι έζησαν στην αμαρτία χαρακτηρίστηκαν άρρωστοι στην ψυχή. Ο Ιεράρχης δίδαξε πως χρειάζονται μεγάλη παρακολούθηση και φροντίδα, παρόμοια με τους ασθενούντες στο σώμα. Πολλές φορές μάλιστα, απαιτείται να απέχουν κι από εκείνα που οφελούν τους υγιείς⁶⁷⁰.

3.4.10. Θετική θεώρηση της ασθένειας: Αν και η ασθένεια, όπως είδαμε από τα παραπάνω, χρησιμοποιήθηκε εκφράζοντας κάτι το αρνητικό που χρειάζεται θεραπεία, η χριστιανική θεώρηση δεν είναι απαξιωτική απέναντί της. Ενδεικτική είναι η διδασκαλία του Μ. Βασιλείου σχετικά με την προέλευση της αρρώστιας. Η νόσος δεν είναι αγέννητη ούτε και δημιούργημα του Θεού. Οι ζωντανοί οργανισμοί πλάστηκαν με την πρόπουσα σε αυτούς κατασκευή και έγιναν τέλειοι και αρτιμελείς. Ασθένησαν όμως αφού εκτράπηκαν από τη φυσική τους κατάσταση. Η υγεία τους χάνεται λόγω κακής διαίτας ή λόγω οποιασδήποτε άλλης αιτίας που προκαλεί ασθένεια. Ο Θεός έπλασε σώμα και όχι την αρρώστια: «οὐκοῦν σῶμα μὲν ἔκτισεν ὁ Θεός οὐχί νόσον». Δημιούργησε την ψυχή, όχι όμως την αμαρτία. Η ψυχή ταλαιπωρήθηκε αφού ξέφυγε

⁶⁶⁶ Μ. Βασίλειος: «*Ανατρεπτικός του απολογητικού του δυσσεβούς Ευνόμιου Β΄*», σελ.204 στ. 5 – 6

⁶⁶⁷ Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία Προτρεπτική εις το άγιον Βάπτισμα*», σελ. 264, στ. 6- 7.

⁶⁶⁸ Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία Ότι ουκ έστιν αίτιος των κακών ο Θεός*», σελ. 114, στ. 18 – 22

⁶⁶⁹ Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία Εις τον Ζ΄ Ψαλμόν*», σελ. 58, στ. 18 - 21.

⁶⁷⁰ Μ. Βασίλειος: «*Όροι κατ΄ επιτομήν Ερώτησις Κ΄*», σελ. 38 στ. 5- 10

από τη φυσική της κατάσταση⁶⁷¹. Δεν είναι υπεύθυνος ο Θεός για τις ασθένειες αλλά ο άνθρωπος, ο οποίος ξέπεσε λόγω της αμαρτίας. Παρόμοια, ο Θεός δεν δημιούργησε ούτε τον θάνατο, αλλά τον προκάλεσε επίσης ο άνθρωπος με την κακή θέληση. Δεν εμπόδισε όμως την διάλυση μέσω του θανάτου για να μην διατηρήσει αθάνατη στον άνθρωπο την αρρώστια: «*ἵνα μὴ ἀθάνατον ἡμῖν τὴν ἀρρωστίαν διατηρήσῃ*»⁶⁷². Ο Μ. Βασίλειος δίδαξε επίσης πως κάποια από όσα συμβαίνουν στον άνθρωπο, όπως οι ασθένειες και τα γηρατειά πηγάζουν από τη φύση ενώ άλλα είναι αποτέλεσμα της συμπεριφοράς του⁶⁷³. Πρότεινε να μην καταλογίζουν οι άνθρωποι την αρρώστια και όσα τους είναι λυπητερά στα κακά γιατί ούτε και τα αντίθετά τους, στο συγκεκριμένο παράδειγμα η υγεία, συγκαταλέγονται μεταξύ των μεγαλύτερων αγαθών⁶⁷⁴. Ακόμα και αυτοί που γνωρίζουν καλά το Θεό σφάλουν στο θέμα της διάκρισης των πραγμάτων γιατί εύχονται μερικά πράγματα σαν καλά τα οποία δεν είναι συμφέροντα και αποφεύγουν ως βλαβερά άλλα που αποδίδουν σε αυτούς πολλή ωφέλεια. Σε αυτά συγκαταλέγεται και η αρρώστια. Πολλές φορές ακόμα και η αρρώστια είναι ωφέλιμη όταν πρόκειται να συνετίσει τον αμαρτωλό κι η υγεία είναι βλαβερή όταν γίνεται αφορμή για να αμαρτήσσει αυτός που την κατέχει⁶⁷⁵. Γι' αυτό ο Μ. Βασίλειος δίδασκε πως η πρόφαση ασθένειας ως δικαιολογία ανεπάρκειας στα πνευματικά ζητήματα δεν επιτρέπεται καθώς είναι βέβαιο πως η θλίψη είναι πρόξενος βοήθειας⁶⁷⁶. Το μεγαλύτερο παράδειγμα για τους πιστούς είναι ο ίδιος ο Χριστός, ο οποίος «*τάς ἀσθενείας ἡμῶν ἔλαβε καὶ τὰς νόσους ἐβάστασεν*». Ακολουθώντας το παράδειγμά Του, πρέπει να κάνουν κι οι πιστοί το ίδιο για τους ασθενέστερους⁶⁷⁷.

Η μεγάλη σωματική δύναμη είναι εμπόδιο για τη σωτηρία του πνεύματος καθώς καθιστά τον άνθρωπο υπερόπτη, ενώ κανείς δεν μπορεί να σωθεί με βάση το μέγεθος της δύναμής του. Στο γεγονός αυτό, ο Ιεράρχης παρέθεσε τα λόγια του Παύλου «*ὅταν γὰρ ἀσθενῶ, φησί, τότε δυνατός εἶμι*»⁶⁷⁸. Τα λόγια αυτά επικαλέστηκε αναφερόμενος και στην ενανθρώπιση του Χριστού, η οποία είναι καθαιρετική των σωματικών παθών και διεγερτική των ιδιωμάτων της ψυχής. Εξηγώντας τα λόγια του

⁶⁷¹ Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία Ὅτι οὐκ ἐστὶν αἴτιος τῶν κακῶν ὁ Θεός*», σελ. 106 στ. 19 – σελ. 108 στ 2.

⁶⁷² Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία Ὅτι οὐκ ἐστὶν αἴτιος τῶν κακῶν ὁ Θεός*», σελ. 110, στ. 6 – 10.

⁶⁷³ Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία εἰς τὴν Ἐξαήμερον Β΄*», σελ. 80 στ. 3- 5.

⁶⁷⁴ Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία εἰς τὴν Ἐξαήμερον Β΄*», σελ. 82 στ. 5 – 10.

⁶⁷⁵ Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία Εἰς τὸν ΜΕ΄ Ψαλμόν*», σελ. 298, στ. 18 - 27.

⁶⁷⁶ Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία Εἰς τὸν ΝΘ΄ Ψαλμόν*», στο: *Μ. Βασιλείου ἔργα* 5, Πατερικαὶ ἐκδόσεις «Γρηγόριος ὁ Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1974, σελ. 362, στ. 15 - 17.

⁶⁷⁷ Μ. Βασίλειος: «*Ὅροι κατ' ἐπιτομήν, Ερωτήσεις ΡΟΖ΄*», σελ. 216 στ. 3 – 8

⁶⁷⁸ Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία Εἰς τὸν ΑΒ΄ Ψαλμόν*», σελ. 194, στ. 4 - 7.

αποστόλου, είναι δυνατόν κανείς να ασθενεί και να είναι δυνατός ταυτόχρονα καθώς ασθενεί στη σάρκα αλλά είναι δυνατός στο πνεύμα⁶⁷⁹. Ο ανδρείος και δυνατός δεν είναι ικανός να επαρκέσει σε όλα για τον εαυτό του καθώς όλα τα ανθρώπινα μαζί είναι ασθενή και αδύνατα αν συγκριθούν με την αληθινή δύναμη. Γι' αυτό τα ασθενή του κόσμου διάλεξε ο Θεός για να καταισχύνει τα ισχυρά⁶⁸⁰. Ο Ιεράρχης πρότεινε στους χριστιανούς να μη ζητούν βοήθεια από τη δύναμη, ούτε από την υγεία του σώματός τους. Η εξουσία δεν διασώζεται από το μέγεθος της δύναμης αλλά τη χαρίζει ο Κύριος σε εκείνους που λόγω υπερβολικής θλίψης ζητούν τη βοήθειά του. Σαν χαρακτηριστικό παράδειγμα ανέφερε τον Παύλο, ο οποίος θεωρούσε καυχήματα τις θλίψεις. Η θλίψη οδηγεί στην ελπίδα. Οι ασθενείς προτρέπονται να είναι εύθυμοι («νοσεῖς; εὐθύμει») γιατί «ὄν ἀγαπά Κύριος, παιδεύει»⁶⁸¹.

Ο Μ. Βασίλειος ανέφερε τον Απόστολο Παύλο και στη διδασκαλία για την καθαρότητα της ψυχής. Καθώς η ψυχή είναι ανώτερη του σώματος και οι άνθρωποι σιχαίνονται και βδελύσσονται κάθε ρυπαρότητα του σώματος, είναι λογικό οι πιστοί να νιώθουν λύπη και συντριβή όταν βλέπουν την ψυχή των αμαρτωλών να πληγώνεται. Έτσι εξηγείται το «τίς ἀσθενεῖ καί οὐκ ἀσθενῶ;» του Παύλου. Όταν κάποιος μπορεί να νιώσει έτσι για τους συνανθρώπους του τότε μπορεί να είναι βέβαιος για την καθαρότητα της ψυχής του⁶⁸².

Ένα ακόμα στοιχείο της θεώρησης του Μ. Βασιλείου είναι πως όλα υπόκεινται σε διαρκή αλλαγή. Επικεντρώνοντας στους ανθρώπους δίδαξε πως η αλλαγή συμβαίνει τόσο στην εξωτερική μορφή του σώματος, όσο και στη γνώμη που διαμορφώνουν. Το σώμα αλλάζει κατά τις μεταβολές της ηλικίας και η γνώμη μεταβάλλεται ανάλογα με τις περιστάσεις. Ως παράδειγμα παρουσίασε πως οι άνθρωποι είναι διαφορετικοί όταν είναι υγιείς και διαφορετικοί όταν ασθενούν⁶⁸³.

Συμπέρασμα: Από τη μελέτη και των σχετικών με την υγεία και ασθένεια αναφορών ενισχύεται η εκτίμηση πως ο Μ. Βασίλειος ήταν ευνοϊκά διακεείμενος έναντι της υγείας του ανθρώπινου σώματος. Ο όρος της υγείας αποτέλεσε μέσο έκφρασης του θετικού και επιθυμητού στη ζωή των πιστών ενώ αντίθετα, η ασθένεια χρησιμοποιήθηκε ως σημείο αναφοράς των δυσχερειών και ζημιογόνων καταστάσεων

⁶⁷⁹ Μ. Βασίλειος: «Επιστολή Ὀπιμῶ Ἐπίσκοπων», σελ. 290 στ. 10 – 14

⁶⁸⁰ Μ. Βασίλειος: «Ὁμιλία Εἰς τὸν ΑΒ΄ Ψαλμόν», σελ. 192, στ. 11 - 19.

⁶⁸¹ Μ. Βασίλειος: «Ὁμιλία Εἰς τὸν ΝΘ΄ Ψαλμόν», σελ. 374, στ. 13 - 26

⁶⁸² Μ. Βασίλειος: «Ὅροι κατ' ἐπιτομήν, Ἐρώτησις 296΄», σελ. 368 στ. 15 – 24

⁶⁸³ Μ. Βασίλειος: «Ὁμιλία Εἰς τὸν ΝΘ΄ Ψαλμόν», σελ. 366, στ. 27 - σελ. 369 στ. 7

για τον άνθρωπο, τόσο σε κυριολεκτικό – σωματικό επίπεδο όσο και σε μεταφορικό – πνευματικό. Ο απόλυτος συσχετισμός της ασθένειας με τους απευχτέους τομείς της χριστιανικής ζωής είναι ενδεικτικός της θέσης που κατείχε στην συνείδηση του Μ. Βασιλείου ως γεγονός αρνητικό και επιβλαβές για το ανθρώπινο σώμα. Αυτό γίνεται απόλυτα ξεκάθαρο στις περιγραφές των σωματικών συμπτωμάτων των ασθενειών που παρέθεσε ο Ιεράρχης. Σύμφωνα με την θεώρηση του Μ. Βασιλείου η φυσική κατάσταση του ανθρώπινου σώματος είναι η υγεία. Η ασθένεια υπήρξε αποτέλεσμα της πτώσης του ανθρώπου και δεν σχετίζεται με τον δημιουργό Θεό ο οποίος έπλασε τον άνθρωπο τέλειο σε υγεία και σωματική κατασκευή. Η ασθένεια μπορεί να αποτελέσει εφιαλτήριο για πνευματική αλλαγή και ανάταση του παθόντα πιστού. Σε καθαρά σωματικό επίπεδο όμως ο Μ. Βασίλειος δεν πραγματοποίησε καμία θετική αναφορά για την ασθένεια. Αντίθετα, ενδιαφερόταν για την καλή υγεία των πιστών, αρκεί να μην αποτελούσε αφορμή να υποπέσουν στο πάθος της φιλοκαλίας και να εγκαταλείψουν τις πνευματικές επιδιώξεις τους.

3.4.11. Θεώρηση ιατρικής: Από τα προηγούμενες αναφορές στο έργο του Μ. Βασιλείου, διαπιστώσαμε πως αναγνώριζε την αξία της υγείας και του σώματος και πως θεωρούσε την ασθένεια ως κάτι αρνητικό και λυπηρό. Στα χρόνια κατά τα οποία έδρασε ο Ιεράρχης το ιατρικό λειτούργημα έχαιρε ιδιαίτερης αναγνώρισης από την κοινωνία και ήταν αξιόλογα ανεπτυγμένο. Οι ιατροί ήταν κατά κανόνα περιοδεύοντες, επισκεπτόμενοι τους ασθενείς στην οικία τους. Εκτός των περιοδευτών ιατρών υπήρχαν και ιατρεία στα οποία κατέφευγαν οι ασθενείς. Εκεί συνήθως συναντούσαν τους θεωρητικότερους των ιατρών καθώς και τους καθηγητές ιατρούς, οι οποίοι είχαν και μαθητευόμενους. Στα ιατρεία αυτά υπήρχαν ειδικοί χώροι όπου αποθηκεύονταν φάρμακα, ιατρικά εργαλεία καθώς και ιατρικά βιβλία σχετικά με τις νόσους και τη θεραπεία τους. Οι ιατροί μπορούσαν να προέρχονται από όλες τις κοινωνικές βαθμίδες, είτε δούλοι ή απελευθέρωτοι ακόμα και ευγενείς. Το ιατρικό λειτούργημα εξασκούσαν ακόμα και οι κληρικοί, γεγονός που ίσχυσε τουλάχιστον μέχρι το τέλος του ΙΒ' αιώνα. Οι ιατροί τα χρόνια του Μ. Βασιλείου είχαν επιστημονική κατάρτιση κι όχι εμπειρική. Σημαντική ιατρική χολή αποτέλεσε αυτή της Αλεξάνδρειας και οι ιατροί που αποφοιτούσαν από αυτή έχαιραν ιδιαίτερης εκτίμησης. Οι ιατροί της περιόδου εκτελούσαν και σημαντικές για την εποχή επεμβάσεις όπως ακρωτηριασμούς και αντικατάσταση του αφαιρούμενου μέλους με

ξύλινο ή χάλκινο πρόσθεμα⁶⁸⁴. Η πολιτεία αναγνώριζε την προσφορά των ιατρών, τους τιμούσε και τους παραχωρούσε προνόμια⁶⁸⁵. Είναι επομένως φυσικό το γεγονός ότι η ιατρική κατέχει ιδιαίτερη θέση στη διδασκαλία του Μ. Βασιλείου. Η σωματική ίαση παραλληλίστηκε με την πνευματική και το ίδιο συνέβη με την έννοια των ιατρών.

Στους Όρους κατά πλάτος ο Ιεράρχης εξέφρασε τη θέση που πρέπει να έχουν οι χριστιανοί έναντι της ιατρικής επιστήμης και της χρήσης των φαρμάκων. Θεωρούσε πως η ιατρική έχει δοθεί από τον Θεό ως βοήθεια προς την ασθενή ανθρώπινη φύση. Με το προπατορικό αμάρτημα ο άνθρωπος ενώθηκε με την οδυνηρή σάρκα, που είναι καταδικασμένη σε ασθένειες και θάνατο. Ως βοήθεια του παραχωρήθηκε η ιατρική επιστήμη. Επειδή το ανθρώπινο σώμα που υπόκειται στην ασθένεια προσβάλλεται από βλάβες και καταπονείται από τις υπερβολές και τις ελλείψεις, η ιατρική παραχωρήθηκε από το Θεό για να υποδεικνύει, σαν πρότυπο για τη θεραπεία της ψυχής, την απομάκρυνση κάθε περιττού και την πρόσθεση αυτού που λείπει⁶⁸⁶. Όπως στην περίπτωση της σάρκας είναι απαραίτητη η απομάκρυνση του ξένου στοιχείου και η πρόσθεση του ελλείποντος, έτσι και στην περίπτωση της ψυχής είναι απαραίτητη η απομάκρυνση κάθε ξένου και η αποδοχή όσων είναι σύμφωνα με τη ανθρώπινη φύση. Όπως επίσης για τη σωματική θεραπεία ο άνθρωπος ανέχεται εγχειρήσεις, καυτηριάσεις και την πόση πικρών φαρμάκων, παρόμοια πρέπει να δέχεται για την ψυχή του ως θεραπεία τον ελεγκτικό και επιτιμητικό λόγο⁶⁸⁷. Ένας ακόμη παραλληλισμός μεταξύ ιατρικής και πνευματικής επιμέλειας είναι η φροντίδα των χρόνιων νοσημάτων. Όπως στην περίπτωσή τους οι ασθενείς δέχονται μακροχρόνια και επίπονη περίθαλψη, έτσι και για τα αμαρτήματα της ψυχής χρειάζεται προσευχή, πολύχρονη μετάνοια και αυστηρή πειθαρχία⁶⁸⁸. Όσοι ασθενούν από κακή διατροφή πρέπει να χρησιμοποιούν τη θεραπεία του σώματος ως τύπο και παράδειγμα για τη φροντίδα της ψυχής καθώς η αποχή από τα βλαβερά, σύμφωνα με τις αρχές της ιατρικής, είναι ωφέλιμη. Το ίδιο συμβαίνει και με την επιλογή των ωφέλιμων πραγμάτων και την τήρηση σχετικών με τη θεραπεία οδηγιών. Επίσης, η μεταβολή του σώματος από την ασθένεια προς την ευεξία πρέπει να

⁶⁸⁴ Κουκουλές Φαίδων: *Βυζαντινών βίος και πολιτισμός, τόμος ζ'*, Παπαζήση, Αθήνα 1955, σελ. 9- 19.

⁶⁸⁵ Κουκουλές, *Βυζαντινών βίος τόμος ζ'*, σελ. 24.

⁶⁸⁶ Μ. Βασίλειος: «*Όροι κατά πλάτος Β', Ερώτησις ΝΕ'*», σελ. 394 στ 16 - σελ. 396 στ. 9 ; Μ. Βασίλειος: «*Όροι κατά πλάτος Β', Ερώτησις ΝΕ'*», σελ. 402 στ. 26 – σελ. 404 στ 2 ; Μ. Βασίλειος: «*Όροι κατά πλάτος Β', Ερώτησις ΝΕ'*», σελ. 408 στ 10 - 15

⁶⁸⁷ Μ. Βασίλειος: «*Όροι κατά πλάτος Β', Ερώτησις ΝΕ'*», σελ. 400 στ 5 - 9

⁶⁸⁸ Μ. Βασίλειος: «*Όροι κατά πλάτος Β', Ερώτησις ΝΕ'*», σελ. 398 στ 20 - σελ. 400 στ. 17

λειτουργεί ενθαρρυντικά για τους πιστούς σχετικά με την επάνοδο της ψυχής από τα αμαρτήματα στην πρότερη ακεραιότητα μέσω της μετάνοιας⁶⁸⁹. Η ιατρική, σύμφωνα με τη διδασκαλία του Μ. Βασιλείου, συντελεί πολύ και στην επίτευξη της εγκράτειας. Αποκόπτει τον άνθρωπο από τις ηδονές, καταδικάζει την πολυφαγία ως βλαβερή και θεωρεί την λιτότητα των αγαθών μητέρα της υγείας⁶⁹⁰. Ο Ιεράρχης συνιστούσε προσοχή στο να μη χρησιμοποιείται η ιατρική τέχνη με τρόπο ώστε να της αποδίδεται κάθε αιτία υγείας ή αρρώστιας, αλλά να γίνεται χρήση των αγαθών της ως προοριζόμενη προς δόξα Θεού και ως πρότυπο της επιμέλειας των ψυχών. Προέτρεπε επίσης, όταν δεν υπάρχει ιατρική βοήθεια, να μην αποθέτουν οι πιστοί όλες τις ελπίδες τους για ανακούφιση και θεραπεία των ασθενειών στην ιατρική επιστήμη αλλά στο Θεό⁶⁹¹. Σημαντική είναι και η παρατήρησή του πως δεν είναι επιθυμητή ούτε η απαξίωση της ιατρικής επιστήμης λόγω κακής χρήσης της από ορισμένους ανθρώπους γιατί έτσι δυσφημείται η δωρεά του Θεού και αποτελεί ένδειξη ισχυρογνωμοσύνης: «ἐπί τῆς ἰατρικῆς τὴν παρά τοῦ Θεοῦ χάριν πονηρᾶ διαβάλλειν χρήσει οὐκ εὐλογον»⁶⁹². Τα βότανα που χρησιμοποιούνται για τη θεραπεία των ασθενειών δόθηκαν από το Θεό για την ανθρώπινη ωφέλεια⁶⁹³. Οι άνθρωποι πρέπει να δέχονται με ευγνωμοσύνη τη χάρη της ίασης: «δοθεῖσαν δέ ἡμῖν τῆς ἰάσεως τὴν χάριν...εὐχαρίστως ὑποδεχόμεθα»⁶⁹⁴.

3.4.12. Σωματική θεραπεία: Οι αναφορές του Μ. Βασιλείου στην θεραπεία των ασθενειών αποδεικνύουν την σημασία που της απέδιδε. Ο ίδιος ο Χριστός συμπονούσε τον όχλο που τον ακολουθούσε και θεράπευε τις σωματικές ασθένειες, αποκαθιστούσε τα ακρωτηριασμένα μέλη, θεράπευε τις αναπηρίες και τις ψυχικές ασθένειες: «ἰᾶσθαι μὲν σωματικὰς ἀσθενείας, λῶβας τε μελῶν καὶ πηρώσεις ἐπανορθοῦσθαι, λύειν δέ καὶ ψυχικὰς ἀρρωστίας»⁶⁹⁵.

Σε επιστολή του προς τον επίσκοπο Σαμοσατών Ευσέβιο, ο Μ. Βασίλειος παραδέχτηκε πως ο ίδιος δοκίμασε θερμά λουτρά και υποβλήθηκε σε ιατρική

⁶⁸⁹ Μ. Βασίλειος: «Ὅροι κατὰ πλάτος Β΄, Ερώτησις ΝΕ΄», σελ. 406 στ 12 -21

⁶⁹⁰ Μ. Βασίλειος: «Ὅροι κατὰ πλάτος Β΄, Ερώτησις ΝΕ΄», σελ. 408 στ 4 - 10

⁶⁹¹ Μ. Βασίλειος: «Ὅροι κατὰ πλάτος Β΄, Ερώτησις ΝΕ΄», σελ. 398 στ. 6 - 13 ; Μ. Βασίλειος: «Ὅροι κατὰ πλάτος Β΄, Ερώτησις ΝΕ΄», σελ. 402 στ 26 - σελ. 404 στ. 19

⁶⁹² Μ. Βασίλειος: «Ὅροι κατὰ πλάτος Β΄, Ερώτησις ΝΕ΄», σελ. 400 στ. 17 - σελ. 402 στ 5

⁶⁹³ Μ. Βασίλειος: «Ὅροι κατὰ πλάτος Β΄, Ερώτησις ΝΕ΄», σελ. 396 στ 25 - σελ. 398 στ. 4

⁶⁹⁴ Μ. Βασίλειος: «Ὅροι κατὰ πλάτος Β΄, Ερώτησις ΝΕ΄», σελ. 402 στ. 15 - 17.

⁶⁹⁵ Μ. Βασίλειος: «Ἀσκητικά Διατάξεις», σελ. 440 στ. 19- 21

περίθαλψη ώστε να ξεπεράσει σοβαρή του ασθένεια που τον ταλαιπωρούσε: «ὕδασιν ἐχρησάμην αὐτοφυῶς θερμοῖς καί τινας παρ' ἰατρῶν ἐπιμελείας κατεδεξάμην»⁶⁹⁶. Το ίδιο περιεχόμενο έχει και επιστολή του στον διοικητή Καππαδοκίας Αντίπατρο. Τον πληροφόρησε πως επί ένα μήνα υποβαλλόταν σε θεραπεία με φυσικά θερμά λουτρά ελπίζοντας να βρει ανακούφιση⁶⁹⁷. Παραδέχτηκε την αξία της πρακτικής γνώσης η οποία καθιστά τους τροφίμους της ικανούς να θεραπεύονται και να ανακτούν την υγεία τους με απλό τρόπο. Ενημέρωσε τον Αντίπατρο πως θα ακολουθούσε κι ο ίδιος το παράδειγμά του σχετικά με ειδική διατροφή, η οποία συνετέλεσε στην ανάκτηση των δυνάμεών του.⁶⁹⁸

Η αποδοχή της ιατρικής φαίνεται και σε επιστολή που απέστειλε ο Ιεράρχης προς τον Ολύμπιο, εκφράζοντας την ευχαρίστησή του για το ότι ο Ολύμπιος ξεκίνησε θεραπεία και την ευχή να τον ωφελήσει. Επισήμανε μάλιστα πως στην ιερή του ψυχή άξιζε άλυπη υπηρεσία σώματος: «ἤσθην δέ ἀκούσας ἤρχθαι σε τῆς θεραπείας ἤδη, καί εὔχομαί σε ὄνασθαι αὐτῆς»⁶⁹⁹. Το γεγονός αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό γιατί καθιστά ξεκάθαρο το ότι η φροντίδα του σώματος δεν είναι αντίθετη με την υπηρεσία του πνεύματος και της ψυχής.

Διδάσκοντας την μοναστική κοινότητα συνιστούσε την φροντίδα και θεραπεία ὅσων το σώμα αρρώστησε λόγω της ακράτειας. Η σωματική κάκωση πρέπει να θεραπευτεί καθώς αυτό είναι εύλογο και χαρακτηριστικό καλοσύνης. Επιστούσε όμως την προσοχή στο ότι μέσω της σωματικής θεραπείας πρέπει να επέρχεται και η θεραπεία της ψυχής, με το να διδάσκεται ο ασθενής από τη θεραπεία του σώματος το αγαθό της εγκράτειας και να φροντίζει και την ψυχή του που υπόκειται στο πάθος της ακράτειας. Αν ο ασθενής δεν ενδιαφέρεται για τη θεραπεία της ψυχής είναι προτιμότερο να αφηθεί και στη σωματική του αρρώστια ώστε με την πάροδο του χρόνου να συνειδητοποιήσει την κατάστασή του και να ενδιαφερθεί για την υγεία της ψυχής του⁷⁰⁰.

Ενδεικτική της πίστης του Μ. Βασιλείου στην θεραπεία και φροντίδα από τις ασθένειες αποτελεί η μεσολαβητική επιστολή του στον Επίσκοπο Ευσέβωνα σχετικά

⁶⁹⁶ Μ. Βασίλειος: «Επιστολή Ευσέβιου ἐπίσκοπου Σαμοσατών», στο: Μ. Βασιλείου έργα 1, Πατερικαί εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1972, σελ. 266, στ. 15- 16

⁶⁹⁷ Μ. Βασίλειος: «Επιστολή Αντίπατρω ηγεμόνι», στο: Μ. Βασιλείου έργα 2, Πατερικαί εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1972, σελ. 290 στ 13- σελ. 292 στ. 4.

⁶⁹⁸ Μ. Βασίλειος: «Επιστολή Αντίπατρω ηγεμόνι», σελ. 288 στ 10- σελ. 290 στ. 8

⁶⁹⁹ Μ. Βασίλειος: «Επιστολή Ολύμπιω», σελ. 286 στ 4- 6

⁷⁰⁰ Μ. Βασίλειος: «Όροι κατά πλάτος Β', Ερώτησις ΝΕ'», σελ. 172 στ. 14- σελ. 174 στ. 12

με εφαρμογή ιατρικής θεραπείας στο συγγενή του κληρικό Υπάτιο, ο οποίος έπασχε από ψυχική ασθένεια⁷⁰¹. Η αποδοχή της αξίας της ιατρικής τέχνης φαίνεται ξεκάθαρα και στη διδαχή του Μ. Βασιλείου πως όπως οι άρρωστοι χρειάζονται την ιατρική επιστήμη έτσι και οι απερίσκεπτοι έχουν ανάγκη τη σοφία: «ὡς γάρ οἱ ἀσθενοῦντες χρῆζουσιν ἰατρικῆς, οὕτω σοφίας οἱ ἄφρονες ἐπιδέονται»⁷⁰². Παραδόταν επίσης πως οι ιατρικές συνταγές, όταν επιτελούνται σωστά και σύμφωνα με τη λογική της επιστήμης, αποδεικνύουν την ωφέλειά τους: «ἐπὶ τῶν ἰατρικῶν παραγγελμάτων, ὅταν εὐστόχως καί κατὰ τόν λόγον τῆς τέχνης γίνηται, ...τό ἀπ' αὐτῶν ὠφέλιμον διαδείκνυται»⁷⁰³.

3.4.13. *Παραδοχή αξίας ιατρών*: Καθώς η θεραπεία από τις αρρώστιες κρινόταν σημαντική από τον Ιεράρχη, το ίδιο συμβαίνει και με τη θέση και χρησιμότητα των ιατρών οι οποίοι προσφέρουν τη θεραπεία. Οι ιατροί χαρακτηρίζονται ευεργέτες καθώς είναι αυτοί οι οποίοι φανερώνουν την ασθένεια ώστε να γίνει γνωστή η θεραπεία και που με επώδυνη χειρουργική επέμβαση αφαιρούν από το σώμα τα ολέθρια πράγματα⁷⁰⁴. Η εκτίμηση στους ιατρούς ομολογείται στην κοινή παραδοχή των απλών πολιτών στο πρόσωπό τους ως σωτήρες και στην αμέριστη εμπιστοσύνη που έδειχναν στις θεραπείες τους. Οι ιατροί μάλιστα δεν κατηγορούνται ως υπεύθυνοι για τις οδυνηρές θεραπείες αλλά αναγνωρίζεται το ότι οι ενέργειές τους είναι απαραίτητες για τη θεραπεία και τη μη περαιτέρω επέκταση της αρρώστιας⁷⁰⁵. Το γεγονός πως οι άνθρωποι πρέπει να είναι υγιείς μπορεί να το πει ο καθένας αλλά ο τρόπος απόκτησης της υγείας είναι γνώρισμα του επιστήμονα ιατρού: «ἴδιον ἤδη τοῦ τῆν ἰατρικὴν τέχνην ἐπισταμένου»⁷⁰⁶. Σε αυτούς εμπιστεύονται τη διάγνωση και θεραπεία των ασθενειών ακόμα και για αρρώστιες που δεν είναι φανερές στους ασθενείς. Ακόμα κι αν κάποιος δεν καταλαβαίνει τα συμπτώματα πρέπει να εμπιστευτεί αυτούς που ξέρουν καλύτερα να κρίνουν την κατάστασή του⁷⁰⁷. Στη θεραπεία των σωμάτων δεν είναι ικανός ο οποιοσδήποτε να χρησιμοποιήσει νυστέρι στους ασθενείς αλλά μόνο εκείνος που απέκτησε την

⁷⁰¹ Μ. Βασιλείος: «*Επιστολή Ευσέβωνα Επίσκοπου*», στο: *Μ. Βασιλείου έργα 2*, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1972, σελ. 158 στ 1 - 11

⁷⁰² Μ. Βασιλείος: «*Ομιλία Εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν Παροιμιῶν*», σελ. 370 στ 8 – 9

⁷⁰³ Μ. Βασιλείος: «*Ομιλία κατὰ ὀργιζομένων*», σελ. 156 στ 1 - 3

⁷⁰⁴ Μ. Βασιλείος: «*Ὅροι κατὰ πλάτος Β', Ερώτησις Μς*», σελ. 380 στ. 16- 20

⁷⁰⁵ Μ. Βασιλείος: «*Ομιλία Ὅτι οὐκ ἐστὶν αἰτίος τῶν κακῶν ὁ Θεός*», σελ. 92 στ 14 – σελ. 94 στ 19

⁷⁰⁶ Μ. Βασιλείος: «*Εἰς τὸν ΛΓ' Ψαλμόν*», σελ. 228 στ. 18 - 21

⁷⁰⁷ Μ. Βασιλείος: «*Ὅροι κατ' ἐπιτομήν, Ερώτησις ΤΑ*», σελ. 376 στ 1 – 7

ειδικότητα μετά από πολύχρονη διδασκαλία από τους ειδικούς και την ανάλογη πείρα⁷⁰⁸. Μάλιστα, σε επιστολή προς τον επίσκοπο Αλεξανδρείας Αθανάσιο οι ιατροί χαρακτηρίζονται ως σοφότατοι: «τούς σοφοτάτους τῶν ἰατρῶν»⁷⁰⁹.

Ο Μ. Βασίλειος θέλοντας να απαντήσει στο διοικητή Καππαδοκίας Ηλία σχετικά με τις εναντίον του διαβολές ως προς τα κοινωφελή ιδρύματα που δημιουργούσε, εξέφρασε την αναγκαιότητα ύπαρξης για τους αρρώστους όσα είναι αναγκαία για την εξασφάλιση των προς το ζην και όσα εφευρέθηκαν για ένα πολιτισμένο τρόπο ζωής. Θεωρούσε πως στο πλαίσιο αυτών των υποχρεώσεων του συμπεριλαμβάνονταν οι ξενώνες για τους ασθενείς που είχαν ανάγκη θεραπείας και οι απαιτούμενες υπηρεσίες νοσοκόμων και ιατρών⁷¹⁰. Η παραδοχή στην αξία των ιατρών διαπιστώνεται και σε άλλη επιστολή προς τον Ηλία, όπου ο Ιεράρχης παρατήρησε πως δεν είναι ορθό να συζητά κανείς όμοια με έναν ιατρό όπως με έναν τυχαίο άνθρωπο: «οὐ γὰρ ὁμοίως ἐντευκτέον ἡμῖν ἰατρῶν τε ἀνδρὶ καὶ τῷ τυχόντι»⁷¹¹. Στην επιστολή προς τον Μαρτινιανό σχετικά με τα σχίσματα της Εκκλησίας, φαίνεται η σπουδαιότητα των γιατρών μέσω ενός παραδείγματος ιατρών που δεν κατέχουν την επιστήμη τους. Ο Ιεράρχης ανέφερε πως η Καππαδοκία διαιρείτο συνεχώς όπως όταν αδόκιμοι ιατροί προκαλούν επαναλαμβανόμενες πληγές στον ασθενή λόγω της απειρίας τους⁷¹². Την εγρήγορση και προσαρμοστικότητα των ιατρών χρησιμοποίησε για να δείξει την πονηριά των αρετικών του αρειανισμού οι οποίοι χρησιμοποιούσαν τα λόγια του συμβόλου της πίστεως διαφορετικά ανά περίπτωση, σαν να επρόκειτο για ιατρούς όπου κάθε φορά προσαρμόζονταν στην εκάστοτε ασθένεια και χρησιμοποιούσαν τα φάρμακα ανάλογα⁷¹³. Η πίστη στις υπηρεσίες των ιατρών εμφανίζεται και σε ομιλία του Ιεράρχη στην οποία εξέφρασε την βεβαιότητα πως αν κάποιος ιατρός υποσχόταν να προσφέρει σε ηλικιωμένους την νεότητα, τότε αυτοί θα ήταν θετικοί στην ιδέα⁷¹⁴. Στα λόγια αυτά διαπιστώνουμε την εμπιστοσύνη και σημαντικότητα της θέσης των ιατρών. Παρόμοια είναι και η υποθετική εικόνα ιατρού

⁷⁰⁸ Μ. Βασίλειος: «Όροι κατά πλάτος Β', Ερώτησις ΜΕ'», σελ. 378 στ. 15- 18

⁷⁰⁹ Μ. Βασίλειος: «Αθανάσιω επίσκοπω Αλεξανδρείας», σελ. 368 στ. 1- 2.

⁷¹⁰ Μ. Βασίλειος: «Ηλία άρχοντι της Επαρχίας»,στο:Μ. Βασιλείου έργα 2, Πατερικαί εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς»,Θεσσαλονίκη 1972, σελ. 178 στ. 15 - 22

⁷¹¹ Μ. Βασίλειος: «Ηγεμόνι»,στο:Μ. Βασιλείου έργα 2, Πατερικαί εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς»,Θεσσαλονίκη 1972, σελ. 234 στ. 2-4

⁷¹² Μ. Βασίλειος: «Μαρτινιανώ»,στο:Μ. Βασιλείου έργα 2, Πατερικαί εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς»,Θεσσαλονίκη 1972, σελ. 262 στ. 15 - 18

⁷¹³ Μ. Βασίλειος: «Τοις νφ' εαυτόν ασκηταίς»,στο:Μ. Βασιλείου έργα 3, Πατερικαί εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς»,Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 104 στ. 20- 23

⁷¹⁴ Μ. Βασίλειος: «Ομιλία προτρεπτική εις το άγιον βάπτισμα», σελ. 262 στ 5- 8

που υπόσχεται θεραπεία σε μόνιμες σωματικές αναπηρίες αποσπώντας θετική απόκριση του ασθενή⁷¹⁵. Ενδεικτική της σημασίας των ιατρών είναι η αναφορά στην απαρηγόρητη θλίψη που προκαλεί η εικόνα ιατρών που έχουν κουραστεί και συγγενών που έχουν απελπιστεί καθώς δεν υπάρχει δυνατότητα θεραπείας⁷¹⁶.

Οι ιατροί, λόγω της σημαντικής θέσης που κατέχουν πρέπει να λειτουργούν ως παραδείγματα για τους απλούς πολίτες. Για το λόγο αυτό ο Ιεράρχης καταφέρθηκε εναντίον των ιατρών που αντί να βοηθούν τους αρρώστους είναι οι ίδιοι γεμάτοι νοσήματα: «οὔτε γάρ ἰατρὸν ἐπαινῶ, τὸν ἀντί τοῦ βοηθεῖν τοῖς κάμνουσιν, αὐτὸν τῶν νοσημάτων ἀναπιμπλάμενον»⁷¹⁷. Επίσης, παρά τη σημαντική τους θέση και την αναγνώριση του έργου τους οι ιατροί, σύμφωνα με τις διδαχές του Μ. Βασιλείου, δεν πρέπει να αποτελούν αντικείμενο αληθινού επαίνου καθώς η σωτηρία δεν οφείλεται σε ανθρώπινη δύναμη ή σοφία αλλά στη χάρη του Θεού. Όσοι επαινούνται για ασήμαντα πράγματα δεν έχουν την ψυχή τους στον Κύριο⁷¹⁸.

Σε πολλά σημεία του θεολογικού έργου του Μ. Βασιλείου αντλούμε πληροφορίες για την τεχνική των ιατρών της εποχής του και των μέσων θεραπείας που χρησιμοποιούσαν. Ανάλογα με το μέγεθος της ασθένειας διαφοροποιούταν η ιατρική φροντίδα. Όσοι υπέφεραν από ελαφριά αρρώστια επισκέπτονταν οι ίδιοι τους ιατρούς. Όσους είχαν καταληφθεί από βαριές παθήσεις τους επισκέπτονταν κατ' οίκον οι ιατροί ενώ αυτούς που βρίσκονταν σε αθεράπευτα στάδια οι ιατροί ακόμα κι όταν τους επισκέπτονταν, δεν τους πλησίαζαν⁷¹⁹. Στα λοιμώδη νοσήματα οι γιατροί των σωμάτων ασφάλιζαν τους υγιείς με προληπτικά μέτρα⁷²⁰. Η αξία της πρόληψης θεωρείται προσόν των ιατρών. Οι προνοητικοί των ιατρών εμφανίζονται να ασφαλίζουν τα ασθενέστερα σώματα με προληπτικές συνταγές⁷²¹. Μια από τις οδηγίες των ιατρών στους ασθενείς ήταν να προσέχουν οι ίδιοι τον εαυτό τους και να μην παραμελούν τίποτα από όσα συντελούν στη θεραπεία τους⁷²². Στην θεραπευτική των ιατρών συγκαταλέγονταν ο καυτηριασμός⁷²³, η εγχειρητική επέμβαση, ο

⁷¹⁵ Μ. Βασίλειος: «Ομιλία προς τους πλουτούντας», σελ. 286 στ 22- 24

⁷¹⁶ Μ. Βασίλειος: «Ομιλία προτρεπτική εις το άγιον βάπτισμα», σελ. 276 στ 11- 13

⁷¹⁷ Μ. Βασίλειος: «Ομιλία Εις την μάρτυρα Ιουλίτιαν», σελ. 230 στ 11- 12

⁷¹⁸ Μ. Βασίλειος: «Ομιλία Εις τον ΑΓ' Ψαλμόν», σελ. 206 στ. 1 – 15

⁷¹⁹ Μ. Βασίλειος: «Ομιλία Προς τους νέους», σελ. 358 στ 13 – 20

⁷²⁰ Μ. Βασίλειος: «Ομιλία κατά μεθόντων», σελ. 190 στ 22- 28

⁷²¹ Μ. Βασίλειος: «Ομιλία εις το πρόσχε σεαυτώ», σελ. 216 στ 12-14

⁷²² Μ. Βασίλειος: «Ομιλία εις το πρόσχε σεαυτώ», σελ. 216 στ 12- 14

⁷²³ Μ. Βασίλειος: «Ευστάθιω αρχίατρω», στο: Μ. Βασιλείου έργα 2, Πατερικαί εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1972, σελ. 294 στ. 15- 19

ακρωτηριασμός και η κατάλληλη διατροφή⁷²⁴. Η αφαίρεση του αχρηστευμένου μέλους θεωρείτο αναγκαία για την μη επέκταση της αρρώστιας στα υγιή ευαίσθητα μέλη⁷²⁵. Στους ασθενείς επιβάλλετο από τους ιατρούς ασιτία και δίαιτα αντί της ποικιλίας τροφών⁷²⁶. Θεωρούσαν πως τα ανθρώπινα σώματα με τη χρήση ελαφριάς και στερεής τροφής ξέφευγαν από το αναμενόμενο από την αρρώστια κακό⁷²⁷. Ένα από τα θεραπευτικά μέσα που παρουσίασε ο Μ. Βασίλειος είναι το κρασί, το οποίο χαρακτήρισε δώρο του Θεού στους εγκρατείς για τη θεραπεία της αρρώστιας⁷²⁸. Χάρη στις θεραπευτικές τους ιδιότητες χρησιμοποιούνταν επίσης το λάδι και τα σύκα⁷²⁹. Ένα ακόμα μέσο που χρησιμοποιούσαν οι ιατροί της εποχής και που προκύπτει από το διδασκαλικό έργο του Μ. Βασιλείου είναι τα αναισθητικά φάρμακα, με τα οποία κατεύναζαν τους υπερβολικούς πόνους των ασθενών⁷³⁰. Ιδιαίτερη θέση στην ιατρική της εποχής είχαν τα βότανα από τα οποία παρασκευάζονταν τα φάρμακα. Πολλά από τα φυτά των δασών χάρισαν τις ιατρικές τους ωφέλειες στον άνθρωπο: τους χυλούς τους, τα γάλατα, τα κλαράκια, τους φλοιούς και τον καρπό⁷³¹. Τίποτα δεν δημιουργήθηκε μάταια και άχρηστο. Κάποια από τα φυτά η ιατρική τα χρησιμοποίησε ως φάρμακα ορισμένων νοσημάτων. Παραδείγματα τέτοιων βοτάνων που αναφέρονται είναι ο μανδραγόρας, με τον οποίο οι ιατροί επέφεραν την αναισθησία, το όπιο με το οποίο κατέστειλαν τους αφόρητους σωματικούς πόνους. Επίσης, με το κώνειο κατέστειλαν τις μανιώδεις ορέξεις και με τον ελλέβορο γιάτρευαν πολλά χρόνια νοσήματα⁷³². Από επιστολή του Μ. Βασιλείου πληροφορούμαστε και τη χρήση επιθεμάτων⁷³³. Θεραπευτικές ιδιότητες τις οποίες εκμεταλλεύονταν οι σύγχρονοι του Ιεράρχη είχαν και τα θερμά λουτρά⁷³⁴.

⁷²⁴ Μ. Βασίλειος: «Ομιλία ότι ουκ έστιν αίτιος των κακών ο Θεός», σελ. 94 στ 4 – 6 ; Μ. Βασίλειος: «Όροι κατά πλάτος Β΄, Ερώτησις ΜΕ΄», σελ. 378 στ 15 – 19 ; Μ. Βασίλειος: «Όροι κατά πλάτος Β΄, Ερώτησις Μς΄», σελ. 380 στ 16 – 21 ; Μ. Βασίλειος: «Όροι κατά πλάτος Β΄, Ερώτησις ΝΒ΄», σελ. 392 στ 3 – 9 ; Μ. Βασίλειος: «Όροι κατά πλάτος Β΄, Ερώτησις ΝΕ΄», σελ. 378 στ 15 – 19 ; Μ. Βασίλειος: «Όροι κατά πλάτος Β΄, Ερώτησις ΝΕ΄», σελ. 402 στ. 23 – 26

⁷²⁵ Μ. Βασίλειος: «Ομιλία Ότι ουκ εστιν αίτιος των κακών ο Θεός», σελ. 94 στ 14- 16

⁷²⁶ Μ. Βασίλειος: «Λόγος περί νηστείας Α΄», σελ. 28 στ. 20 – 22

⁷²⁷ Μ. Βασίλειος: «Λόγος περί νηστείας Α΄», σελ. 30 στ. 7 – 10

⁷²⁸ Μ. Βασίλειος: «Ομιλία κατά μεθόντων», σελ. 190 στ 5- 7

⁷²⁹ Μ. Βασίλειος: «Όροι κατά πλάτος Β΄, Ερώτησις ΝΕ΄», σελ. 402 στ 15 – 17

⁷³⁰ Μ. Βασίλειος: «Ευσέβιω επίσκοπω Σαμοσάτων», σελ. 248 στ. 10- 15

⁷³¹ Μ. Βασίλειος: «Ομιλίες εις την Εξάήμερον Ε΄», σελ. 206 στ. 16 – 20

⁷³² Μ. Βασίλειος: «Ομιλίες εις την Εξάήμερον Ε΄», σελ. 184 στ. 15 – σελ. 186 στ. 3

⁷³³ Μ. Βασίλειος: «Προς την ομόζυγον Νεκταρίον παραμυθητική», στο: Μ. Βασιλείου έργα 2, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1972, σελ. 348 στ. 2- 3

⁷³⁴ Μ. Βασίλειος: «Αντίπατρω ηγεμόνι», σελ. 292 στ. 2 – 4

3.4.14. *Ο Θεός ως ιατρός*: Ο Μ. Βασίλειος, θέλοντας να τονίσει τη σημασία των ενεργειών του Θεού και την μοναδική θέση που κατέχει στην ζωή των ανθρώπων, του απέδωσε την ιδιότητα του ιατρού ο οποίος θεραπεύει τις πνευματικές ασθένειες και καλεί τους πιστούς να ακολουθήσουν τη θεραπευτική αγωγή που τους προσφέρει. Η ονομασία αυτή δόθηκε στο Χριστό και στα κείμενα της Γραφής. Ο Μ. Βασίλειος παρατήρησε πως το όνομα αυτό δεν αφορά στη φύση του προσώπου αλλά στον τρόπο της ενέργειάς του⁷³⁵. «*Ιατρός ονομάζεται*» επειδή βρίσκει την ανθρώπινη ψυχή κακοποιημένη από τα οδυνηρά χτυπήματα του διαβόλου και την θεραπεύει, αν και αυτή βρίσκεται σε βαριά ηθική ασθένεια. Η φροντίδα αυτή προκαλεί έκπληξη για τη μεγάλη δύναμη και συγχρόνως για την φιλανθρωπία του Σωτήρα, ο οποίος ανέχθηκε να συμμαριστεί τις ανθρώπινες ασθένειες και μπόρεσε να κατέβει στη γη για τις ασθένειες αυτές⁷³⁶. Ο Θεός κάνει τα πάντα κι ενεργεί βάσει της αγαθής του θέλησης. Στις ενέργειές του συμπεριλαμβάνεται και η θεραπευτική δράση του έναντι των ανθρώπων: «*...,ιατρεύει,...*»⁷³⁷. Η σύνοψη της κατά σάρκα συγκατάβασης του Χριστού ήταν να επαναφέρει την ανθρώπινη φύση στην αρχική ένωση με το Θεό, όπως ένας άριστος ιατρός επανασυνδέει με σωτήρια φάρμακα το σώμα που χωρίστηκε σε πολλά μέρη⁷³⁸. Το μεγαλύτερο στήριγμα του ανθρώπου είναι ο Χριστός. Αυτός ανέλαβε τις αδυναμίες του, βάσταξε τις αρρώστιες του και δέχτηκε τα τραύματά του ώστε να τον θεραπεύσει μέσω της δικής του πληγής: «*ἵνα τῶ μῶλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς ἰαθῶμεν*»⁷³⁹. Ο Θεός σαν ιατρός των ανθρώπινων ψυχών που είναι, παρέχει φάρμακα κατάλληλης δύναμης ανάλογα με τη φύση της αρρώστιας. Γι' αυτό ο άνθρωπος πρέπει να ευχαριστεί πάντα ακόμα κι αν αισθάνεται σκληρή την θεραπεία που εφαρμόζεται⁷⁴⁰. Όπως οι ιατροί δεν είναι αίτιοι για τις χειρουργικές ή τις καυτηριάσεις αλλά η αρρώστια, έτσι και ο Θεός απαλλάσσεται από κάθε κατηγορία σχετικά με τις μεθόδους που χρησιμοποιεί⁷⁴¹. Ο Κύριος είναι ο «*μέγας τῶν ψυχῶν ἰατρός*» που είναι έτοιμος να θεραπεύσει το ανθρώπινο πάθος. Δικά του λόγια είναι το ότι δεν έχουν ανάγκη γιατρού οι ισχυροί αλλά οι

⁷³⁵ Μ. Βασίλειος: «*Περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος*», σελ. 320 στ. 14 - 18

⁷³⁶ Μ. Βασίλειος: «*Περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος*», σελ. 322 στ. 18 - 25

⁷³⁷ Μ. Βασίλειος: «*Περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος*», σελ. 326 στ. 20 - 21

⁷³⁸ Μ. Βασίλειος: «*Ασκητικά Διατάξεις*», σελ. 482 στ. 19 - 24

⁷³⁹ Μ. Βασίλειος: «*Ὅροι κατὰ πλάτος Β', Ερωτήσεις Β'*», σελ. 194 στ. 23 – σελ. 196 στ. 1

⁷⁴⁰ Μ. Βασίλειος: «*Ασκητικά Διατάξεις*», σελ. 544 στ. 12 - 15

⁷⁴¹ Μ. Βασίλειος: «*Ὁμιλία Ὅτι οὐκ ἐστὶν αἰτιὸς τῶν κακῶν ὁ Θεός*», σελ. 94 στ 16- 19

ασθενούντες: «οὐ χρείαν ἔχουσιν οἱ ἰσχύοντες ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες⁷⁴²». Ο Κύριος θέλει να καθαρίσει τους ανθρώπους από τον πόνο της πληγῆς⁷⁴³. Ως «*ἰατρός τῶν ψυχῶν*» προσφέρει την ωφέλειά του πρώτα σε αυτούς που τη χρειάζονται περισσότερο, γεγονός που αποτελεί ένδειξη της φιλανθρωπίας του. Οι κακῶς ἔχοντες θα λάβουν πρώτοι τη θεραπεία από τον ἰατρό⁷⁴⁴. Ως αληθινός ἰατρός των ψυχῶν ο Θεός λειτούργησε προνοητικά και χρησιμοποιώντας ισχυρότατες προφυλάξεις εξασφάλισε την ακεραιότητα της ανθρώπινης διάνοιας, γνωρίζοντας πως ἔχει τη μεγαλύτερη ροπή προς την αμαρτία⁷⁴⁵. Με την ιδιότητα του μεγάλου ἰατροῦ των ψυχῶν επιθυμεί να τελειοποιήσει τον ἄνθρωπο σε αυτά που υστερεῖ περισσότερο⁷⁴⁶.

Διδάσκοντας πως ο ἄνθρωπος ελέγχεται ὄχι μόνο για τις πράξεις του ἀλλά και για τις σκέψεις του, ο Μ. Βασίλειος, χρησιμοποίησε την εικόνα του Θεοῦ-ἰατροῦ και την ρήση των Ψαλμῶν πως ο Θεός εξετάζει καρδιά και νεφρά: «*ἐτάζων γὰρ καρδίας καὶ νεφρούς ὁ Θεός*»⁷⁴⁷. Στην περίπτωση του Κάιν ο Θεός εμφανίστηκε ως ἰατρός για να καταφύγει σε αὐτόν ο ασθενής. Αν δεν εἶχε παρουσιαστεί, ο Κάιν θα εἶχε ως πρόφαση ὅτι ἦταν εγκαταλελειμμένος και δεν εἶχε ἀφορμή για μετάνοια του αμαρτήματός του. Εκείνος ὁμως ὄχι μόνο ἐκρυσσε την ἀρρώστια του, την ὁποία ο Μ. Βασίλειος ὀνόμασε ἔλκος, ἀλλά ἐπεξεργάστηκε κι ἄλλη προσθέτοντας στο φόνο και το ψεῦδος⁷⁴⁸. Την εικόνα του θεοῦ που θεραπεύει τα αμαρτήματα των ἀνθρώπων παρουσίασε ο Ἱεράρχης και στην περίπτωση του Λάμεχ. Το ἀμάρτημα του Λάμεχ, ο ὁποῖος διέπραξε φόνους, δεν χρειαζόταν κατακλυσμό για θεραπεία ἀλλά «*αὐτοῦ τοῦ αἵροντος τὴν ἀμαρτίαν*»⁷⁴⁹. Ο Μ. Βασίλειος δίδαξε πως ο θεός πλησιάζει τον πιστό που ζητά βοήθεια ὅπως ἕνας φιλάνθρωπος ἰατρός πλησιάζει το αὐτὶ του στον ασθενή ὥστε να μάθει ἀπὸ κοντὰ αὐτὰ που χρειάζεται ο ἀρρωστος ο ὁποῖος ἀπὸ την ἀσθένεια ἀδυνατεῖ να μιλήσει δυνατὰ⁷⁵⁰. Ο πιστός που ἀναγνωρίζει την πληγὴ του εαυτοῦ του και πλησιάζει τον ἰατρό ζητώντας θεραπεία κρίνεται εὐλογημένος⁷⁵¹. Οφείλει να εἶναι χαρούμενος γιατί του ἔχει δοθεῖ φάρμακο ἀπὸ τον ἰατρό, ἡ νηστεία, το ὁποῖο

⁷⁴² Ματθαῖος 9, 12- 13.

⁷⁴³ Μ. Βασίλειος: «*Προς παρθένον ἐκπεσοῦσαν*», στο: Μ. Βασιλείου ἔργα 3, Πατερικαὶ ἐκδόσεις Ἐπιφάνειος Ὁ Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 498 στ. 5 - 10

⁷⁴⁴ Μ. Βασίλειος: «*Εἰς τον ΜΗ΄ Ψαλμόν*», σελ. 324 στ. 15 - 25

⁷⁴⁵ Μ. Βασίλειος: «*Ὁμιλία εἰς το πρόσεχε σεαυτῶν*», σελ. 216 στ 15- 18

⁷⁴⁶ Μ. Βασίλειος: «*Ὁμιλία πρὸς τους πλουτούντας*», σελ. 286 στ 24 - σελ. 288 στ. 1

⁷⁴⁷ Μ. Βασίλειος: «*Ὅροι κατ' ἐπιτομήν, Ἐρωτήσις ΝΘ΄*», σελ. 80 στ. 12- 13

⁷⁴⁸ Μ. Βασίλειος: «*Ὅπτιμω ἐπίσκοπῳ*», σελ. 282 στ. 23 - σελ. 284 στ. 2

⁷⁴⁹ Μ. Βασίλειος: «*Ὅπτιμω ἐπίσκοπῳ*», σελ. 288 στ. 12 - 13

⁷⁵⁰ Μ. Βασίλειος: «*Εἰς τον ΡΙΔ΄ Ψαλμόν*», σελ. 404 στ. 4 - 8

⁷⁵¹ Μ. Βασίλειος: «*Εἰς τον ΚΘ΄ Ψαλμόν*», σελ. 140 στ. 9 - 13

καταστρέφει την αμαρτία⁷⁵². Ο Θεός είναι αυτός που προκαλεί τον πόνο και μετά τον αποκαθιστά ξανά. Είναι ικανός να θεραπεύει με ένα χτύπημα των χεριών: «ἔπαισε, καί αἱ χεῖρες αὐτοῦ ἴασαντο»⁷⁵³. Ο Μ. Βασίλειος εξήγησε πως ο Θεός προκαλεί στον άνθρωπο την πληγή η οποία εμβάλλει το φόβο και πως η θεραπεία που προσφέρει τον προτρέπει προς την αγάπη. Με τις ενέργειες που πληγώνουν τον άνθρωπο, τον θεραπεύει καθώς πληγώνεται η σάρκα για να θεραπευτεί η ψυχή⁷⁵⁴.

3.4.15. *Ο Θεῖος Λόγος ως ιατρός, φάρμακο και γιατρικό*: Παρόμοια χαρακτηρίζεται και ο Λόγος του Θεού ως ιατρός, φάρμακο και γιατρικό. Κάθε άνθρωπος που διαβάσει στις Γραφές τους βίους των αγίων, όπου αισθάνεται τον εαυτό του ελλιπή, βρίσκει το πρόσφορο για τη αρρώστια του φάρμακο σαν από κάποιο ιατρείο⁷⁵⁵. Στην θεία Γραφή υπάρχουν πολλά φάρμακα για σωτηρία από την απώλεια και πολλά προστατευτικά κατά του κακού. Αυτά πρέπει να χρησιμοποιήσουν οι πιστοί ως βοηθήματα κατά του κακού και μέσω αυτών καλούνται να θεραπεύσουν την ψυχή τους⁷⁵⁶. Κάθε Γραφή είναι θεόπνευστη και ωφέλιμη γιατί γράφτηκε υπό το άγιο Πνεύμα με σκοπό να διαλέγουν οι άνθρωποι σαν από κοινό ιατρείο των ψυχών, ο καθένας το φάρμακο του δικού του πάθους. Αποτελεί φάρμακο που παύει μεγάλες αμαρτίες⁷⁵⁷. Σε ομιλία του σχετικά με το πάθος του φθόνου, ο Ιεράρχης δίδαξε πως οι Γραφές είναι γεμάτες από γιατρικά αυτού του πάθους⁷⁵⁸. Αναφερόμενος συγκεκριμένα στο βιβλίο των Ψαλμών, ο Μ. Βασίλειος του αποδίδει τη θεραπεία των παλαιών τραυμάτων της ψυχής και πως στον νεοτραυματισθέντα αποδίδει γρήγορα τη θεραπεία. Περιποιείται το άρρωστο και προφυλάσσει το υγιές⁷⁵⁹.

Στους Ψαλμούς, το Πνεύμα ανέμειξε τις αλήθειες της πίστης με τη μελωδία ώστε να δέχονται οι άνθρωποι την ωφέλεια των λόγων χωρίς αντίδραση. Η ενέργεια του παρομοιάζεται με των ιατρών που προσφέρουν τα πικρότερα φάρμακα σε ποτήρι αλειμμένο με μέλι ώστε να πίνονται ευχάριστα⁷⁶⁰. Σύμφωνα με τον Μ. Βασίλειο το

⁷⁵² Μ. Βασίλειος: «Λόγος περί νηστείας Α'», σελ. 24 στ. 7- 8

⁷⁵³ Μ. Βασίλειος: «Ομιλία Εἰς τὸν ΚΘ΄ Ψαλμόν», σελ. 146 στ. 15 – 16

⁷⁵⁴ Μ. Βασίλειος: «Ομιλία Ὅτι οὐκ ἐστὶν αἴτιος τῶν κακῶν ὁ Θεός», σελ. 98 στ. 18 – σελ. 100 στ. 1

⁷⁵⁵ Μ. Βασίλειος: «Γρηγόριω φίλω», στο: Μ. Βασιλείου ἔργα I, Πατερικαὶ ἐκδόσεις «Γρηγόριος ὁ Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1972, σελ. 66 στ. 10 - 12

⁷⁵⁶ Μ. Βασίλειος: «Πρὸς παρθένον ἐκπεσοῦσαν», σελ. 494 στ. 7- 15

⁷⁵⁷ Μ. Βασίλειος: «Εἰς τὸν Α΄ Ψαλμόν», σελ. 12 στ. 1 - 5

⁷⁵⁸ Μ. Βασίλειος: «Ομιλία περὶ φθόνου», σελ. 134 στ. 23

⁷⁵⁹ Μ. Βασίλειος: «Εἰς τὸν Α΄ Ψαλμόν», σελ. 12 στ. 11 - 15

⁷⁶⁰ Μ. Βασίλειος: «Εἰς τὸν Α΄ Ψαλμόν», σελ. 14 στ. 4 - 8

Πνεύμα υπάρχει πάντα στους άξιους, όπως υπάρχει στα σώματα η υγεία κι η θερμότητα, και μια από τις ενέργειές του είναι οι θαυματουργικές θεραπείες⁷⁶¹. Σε κάποιες περιπτώσεις οι θεραπευτικές ιδιότητες του Πνεύματος εμφανίστηκαν και με φυσική μορφή εκτός της ψυχικής κάθαρσης που προσφέρει. Ο Ιεράρχης έδωσε το παράδειγμα του Παύλου ο οποίος αν και ήταν αδύναμος, με την παρουσία του Πνεύματος τα μανδήλια του σώματός του θεράπευαν όσους τα δέχονταν. Παρομοίως ο Πέτρος, αν και περιβαλλόταν κι αυτός από αδύναμο σώμα, με τη χάρη του Πνεύματος που κατοικούσε μέσα του η σκιά του σώματός του απομάκρυνε τις ασθένειες των βασανιζόμενων⁷⁶². Το βάπτισμα στο άγιο Πνεύμα παρομοιάστηκε με καθαρικό φάρμακο, το οποίο καθαρίζει την ψυχή από τη βρωμιά που της δημιούργησε το σαρκικό φρόνημα⁷⁶³.

Ο Μ. Βασίλειος χαρακτήρισε το θείο Λόγο ιατρό των ανθρώπινων ψυχών που, με μικρή βοήθεια την προσοχή των πιστών, θεραπεύει τις ψυχές που έχουν ταλαιπωρηθεί από την αμαρτία⁷⁶⁴. Στη διδασκαλία της αξίας του θείου Λόγου χρησιμοποίησε παράδειγμα βασιζόμενο στην δράση των ιατρών. Όσοι υποφέρουν από στομαχικές διαταραχές δεν τρώνε καλά και αποστρέφονται τις τροφές. Οι ασθενείς αυτοί θεραπεύονται από τους ιατρούς, οι οποίοι διεγείρουν την όρεξή τους με κάποιο καρύκευμα που βάζουν στο φαγητό ερεθίζοντας την αίσθηση και αυξάνοντας την όρεξη του ασθενή. Παρόμοια είναι η δράση του λόγου της αλήθειας που οδηγεί στην αχόρταγη επιθυμία⁷⁶⁵.

3.4.16. Η Εκκλησία ως ιατρός και γιατρικό: Καθώς ο Λόγος του Θεού έχει θεραπευτικές ιδιότητες για τον άνθρωπο, τα μέλη της Εκκλησίας που έχουν επιφορτιστεί τη διάδοσή του έχουν και τον ανάλογο ρόλο για την θεραπεία του ανθρώπου από τις αμαρτίες. Ο Ιεράρχης κατέδειξε τους κορυφαίους της Εκκλησίας, ως αυτούς στους οποίους έχει ανατεθεί η θεραπεία του θυσιαστηρίου: «*ὕμεις ἡ θεραπεία τοῦ θυσιαστηρίου πεπίστευται*»⁷⁶⁶. Οι πιστοί πρέπει να απευθύνονται στους ιερωμένους για τα πνευματικά ζητήματα. Όπως τα πάθη του σώματος τα αποκαλύπτουν σε αυτούς που έχουν την πείρα της θεραπείας, έτσι και τα αμαρτήματα

⁷⁶¹ Μ. Βασίλειος: «*Περί του αγίου Πνεύματος*», σελ. 446 στ. 16- 20

⁷⁶² Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία Περί πίστεως*», σελ. 38 στ. 14 – 19

⁷⁶³ Μ. Βασίλειος: «*Περί του αγίου Πνεύματος*», σελ. 368 στ. 20 - 23

⁷⁶⁴ Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία εις το πρόσχε σεαντώ*», σελ. 224 στ 15- 17

⁷⁶⁵ Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία Εις τον ΛΓ΄ Ψαλμόν*», σελ. 222 στ. 4 - 10

⁷⁶⁶ Μ. Βασίλειος: «*Προς Χαλκιδέας*», σελ. 346 στ. 19 – 21

πρέπει να τα εξομολογούνται σε αυτούς που μπορούν να τα θεραπεύσουν σύμφωνα με το λόγο της Γραφής «*ὕμεις οἱ δυνατοί, τὰ ἀσθενήματα τῶν ἀδυνάτων βαστάζετε*»⁷⁶⁷. Υπάρχουν και σωματικές ασθένειες των οποίων, αν και δεν είναι φανερές, ο ασθενής εμπιστεύεται τη θεραπεία στους ιατρούς. Το ίδιο πρέπει να κάνει με τις ασθένειες της ψυχής, τα αμαρτήματα. Ακόμα κι αν δεν τα καταλαβαίνει πρέπει να εμπιστευτεί αυτούς που ξέρουν να κρίνουν καλύτερα την κατάστασή του⁷⁶⁸. Ο ασθενής στο σώμα έχει πολλούς που υποφέρουν μαζί του στη διάθεση και ο άρρωστος στη ψυχή έχει πολλούς που τον θεραπεύουν και τον ανορθώνουν: «*...ὁ νοσῶν καί καταπίπτων τῇ ψυχῇ πολλούς ἔχει τούς ἰωμένους καί συνδιανιστῶντας αὐτόν*»⁷⁶⁹.

Ακόμα και οι ιερωμένοι όμως οφείλουν να ακολουθούν τις εντολές του ηγούμενου γνωρίζοντας πως η θεραπεία του ίδιου τους του εαυτού είναι το δυσκολότερο επίτευγμα λόγω της φιλαυτίας που εμποδίζει την ορθή κρίση. Η γνώση και θεραπεία εκ μέρους άλλου προσώπου είναι ευκολότερα, καθώς το πάθος της φιλαυτίας δεν εμποδίζει την ορθή κρίση όταν κρίνονται άλλοι⁷⁷⁰. Ο ηγούμενος, όταν κάποιος ιερωμένος αντιμετωπίζει πρόβλημα, θα προσφέρει κατά δύναμη την κατάλληλη θεραπεία και φροντίδα. Θα συγκρατήσει το αληθινά ασθενές μέλος κατά την ψυχή ή το σώμα με αγάπη⁷⁷¹. Σε περίπτωση που κάποιος μοναχός αντιδρά στην ιεραρχία του μοναστηριού και δεν επιθυμεί να θεραπευτεί μόνος του, οφείλουν κι άλλοι μοναχοί να επιληφθούν της κατάστασης με σκοπό τη θεραπεία του. Αν όμως δεν πείθεται ούτε σε αυτούς πρέπει να γίνει γνωστή στον ηγούμενο η αρρώστια στην οποία υπέπεσε η ψυχή του⁷⁷².

Ο Μ. Βασίλειος επισήμανε στον επίσκοπο Αλεξάνδρειας Αθανάσιο πως όφειλε να αρχίσει τη φροντίδα της Εκκλησίας από τα ζωτικότερα σημεία, ακολουθώντας το παράδειγμα των ιατρών. Αν έτσι κατόρθωνε να επαναφέρει την ομόνοια στην Εκκλησία της Αντιόχειας, τότε θα χορηγούσε, σαν υγιής κεφαλή, υγεία σε ολόκληρο το σώμα της Εκκλησίας⁷⁷³. Λόγω του προβλήματος της αίρεσης των Αρειανών κάλεσε τους επισκόπους της Δύσης να γίνουν ιατροί των τραυματιών,

⁷⁶⁷ Μ. Βασίλειος: «*Ὅροι κατ' επιτομήν Ερωτήσεις ΣΚΘ'*», σελ. 274 στ. 12- 19

⁷⁶⁸ Μ. Βασίλειος: «*Ὅροι κατ' επιτομήν Ερωτήσεις ΤΑ'*», σελ. 376 στ. 1- 7

⁷⁶⁹ Μ. Βασίλειος: «*Ὅροι κατ' επιτομήν Ερωτήσεις ΙΗ'*», σελ. 478 στ. 30- σελ. 480 στ. 2

⁷⁷⁰ Μ. Βασίλειος: «*Ασκητικά διατάξεις*», σελ. 518 στ. 13- 19

⁷⁷¹ Μ. Βασίλειος: «*Ασκητικά διατάξεις*», σελ. 530 στ. 10- 16

⁷⁷² Μ. Βασίλειος: «*Ασκητικά διατάξεις*», σελ. 532 στ. 10- 20

⁷⁷³ Μ. Βασίλειος: «*Αθανάσιω επίσκοπω Αλεξάνδρειας*», σελ. 368 στ. 1- 6

θεραπεύοντας καθετί άρρωστο και προάγοντας στην ευσέβεια καθετί υγιές: «γένεσθε τῶν τραυματιῶν ἰατροί...τό μὲν νενοσηκός ὑγιάζοντες, τό δέ ὑγιαῖνον ἀλείγοντες εἰσευσέβειαν»⁷⁷⁴. Ανέφερε χαρακτηριστικά πως παρά το ότι τα τραύματα της Εκκλησίας παρέμεναν ίδια, ήταν καθησυχαστικό το γεγονός πως ήταν έτοιμοι οι ἰατροί που μπορούσαν να εφαρμόσουν άμεσα τη θεραπεία: «έτοιμους ἔχειν τούς ἰατρούς...». Τους υπέδειξε να μη διστάσουν να κάνουν την επίσκεψη καθώς η επίσκεψη των ασθενούντων αποτελεί μεγάλη εντολή⁷⁷⁵. Λόγω της εκκλησιαστικής θέσης του επισκόπου Μεδιολάνου Αμβρόσιου, ο Μ. Βασίλειος τον προέτρεπε να διορθώσει τα αρρωστήματα του λαού του⁷⁷⁶. Διδάσκοντας πως όλοι χρειάζονται έλεγχο και ταπεινότητα προέτρεπε τον καθένα να αναζητήσει μαζί του ἰατρό και να μην κρίνει παράκαιρα⁷⁷⁷. Αυτός που κρίνει τους άλλους οφείλει να πείθεται στο διδάσκαλο των Εκκλησιῶν καθώς τα πλημμελήματα είναι θεραπεύσιμα⁷⁷⁸.

Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα του Μ. Βασιλείου στη διδασκαλία της σωστής συμπεριφοράς των ιερωμένων που παρατηρούν και συμβουλεύουν τους πιστούς. Σύμφωνα με αυτό οφείλουν να ενεργούν με τη διάθεση πατέρα ἰατρού ο οποίος θεραπεύει το γιο του με συμπάθεια και ευσπλαχνία, ιδίως όταν αυτός πονά και ο τρόπος της θεραπείας είναι επίπονος⁷⁷⁹. Το ίδιο παράδειγμα χρησιμοποίησε ο Ιεράρχης και για τη διδασκαλία της πρέπουσας συμπεριφοράς του επιτιμούμενου. Και αυτός οφείλει να συμπεριφερθεί σε αυτόν που τον παρατηρεί και διορθώνει τα λάθη του όπως ασθενής που αγωνιά για τη ζωή του, ο οποίος θεραπεύεται από τον ἰατρό πατέρα του. Όσο επίπονη κι αν θα είναι η θεραπεία, πρέπει να είναι πεπεισμένος για την αγάπη και εμπειρία αυτού που τον διορθώνει και να επιθυμεί την θεραπεία του⁷⁸⁰. Οι ἰατροί των ψυχῶν πολλές φορές οδηγούν στη σωτηρία μέσω επίπονης αγωγής: «τους τῶν ψυχῶν ἡμῶν θεραπευτάς, ὅταν δι' ἐπιπόνου ἀγωγῆς τήν σωτηρίαν ἡμῖν κατεργάζονται»⁷⁸¹.

⁷⁷⁴ Μ. Βασίλειος: «Τοις δυτικοίς», στο: Μ. Βασιλείου έργα 2, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1972, σελ. 30 στ. 10 - 13

⁷⁷⁵ Μ. Βασίλειος: «Τοις δυτικοίς», σελ. 42 στ. 12 - 19

⁷⁷⁶ Μ. Βασίλειος: «Αμβρόσιω ἐπίσκοπω Μεδιόλανου», σελ. 54 στ. 7 - 8

⁷⁷⁷ Μ. Βασίλειος: «Τοις Νεοκαισαρεύσι», σελ. 164 στ. 326

⁷⁷⁸ Μ. Βασίλειος: «Τοις Νεοκαισαρεύσι», σελ. 156 στ. 1 - 5

⁷⁷⁹ Μ. Βασίλειος: «Όροι κατ' επιτομήν Ερώτησις 7θ'», σελ. 130 στ. 10- 13

⁷⁸⁰ Μ. Βασίλειος: «Όροι κατ' επιτομήν Ερώτησις ΡΝΗ'», σελ. 190 στ. 20- σελ. 192 στ. 3

⁷⁸¹ Μ. Βασίλειος: «Όροι κατά πλάτος Β' Ερώτησις ΝΒ'», σελ. 392 στ. 6 - 8

3.4.17. *Μεταφορικές αναφορές σε ιατρούς*: Η εικόνα των ιατρών της εποχής χρησιμοποιήθηκε για τη διδασκαλία των εννοιών του θεικού θυμού και οργής που αναφέρονται στη Γραφή. Ο ιατρός αφού επισημαίνει το μέρος που πάσχει από φλεγμονή κι έχει πύον αποφασίζει πως είναι αναγκαία στον ασθενή η εγχείρηση. Αυτό ονομάζεται στη Γραφή θυμός. Μετά την απόφαση του ιατρού για βοήθεια, ακολουθεί η ενέργεια η οποία κάνει πράξη την απόφαση και κατά την οποία το μαχαίρι κόβει προκαλώντας πόνο στον εγχειριζόμενο. Αυτό ονομάζεται οργή Θεού⁷⁸². Μέσω του παραδείγματος αυτού ο Ιεράρχης καθιστούσε κατανοητό στους διδασκόμενους πως οι αποφάσεις και ενέργειες του Θεού, ανεξάρτητα πως τις αντιλαμβάνεται ο άνθρωπος, είναι ευεργετικές και σωτήριες.

Ο Μ. Βασίλειος, καλούσε τους πιστούς, όσο κι αν είχε κορυφωθεί η κακία φτάνοντας σε αμέτρητη και απροσδιόριστη ένταση, να πιάσουν τα άκρα της εξάπλωσης της νόσου «ὡσπερ ἀγαθός ἰατρός» και να τη σταματήσουν με εκπαιδευτικά χτυπήματα⁷⁸³. Ο παραλληλισμός με τους ιατρούς χρησιμοποιείται και στη διδασκαλία για ειλικρινή μεταμέλεια. Οι ιατροί δεν δίνουν τα σωτήρια στον ασθενή φάρμακα αν δεν αδειάσουν μέσω εμετού το σώμα από την ύλη που προκαλεί τη νόσο και την οποία προκαλούν οι ακόλαστοι στους εαυτούς τους με τον τρόπο ζωής τους. Έτσι και οι πιστοί πρέπει να διώξουν από μέσα τους τα πάθη που κατέλαβαν την ψυχή τους και ύστερα να βάλουν μέσα τους τη θεία χάρη⁷⁸⁴.

Ο Μ. Βασίλειος έδωσε έμφαση στο ότι δεν έχουν ανάγκη ιατρού οι υγιείς αλλά οι ασθενείς⁷⁸⁵. Η θεραπεία έρχεται μέσω της μετάνοιας⁷⁸⁶. Όσοι διακατέχονται όμως από το πάθος του φθόνου, δεν θέλουν να εξομολογηθούν τίποτα και κρατούν κατάβαθα την ασθένεια η οποία τους κατατρώει τα σπλάχνα. Ούτε ιατρό καλούν για την αρρώστια τους, ούτε μπορούν να βρουν φάρμακο για να απομακρύνουν το πάθος τους⁷⁸⁷.

Μια αρνητική πλευρά των ιατρών χρησιμοποιήθηκε για να καταφερθεί ο Ιεράρχης ενάντια στους ανθρώπους που τις συμφορές των φτωχών τις μετέβαλλαν σε μέσο πλουτισμού. Τους παρομοίασε με ιατρούς οι οποίοι, επισκεπτόμενοι τους

⁷⁸² Μ. Βασίλειος: «Ομιλία Εἰς τὸν ΚΘ΄ Ψαλμόν», σελ. 144 στ. 20 – σελ. 146 στ. 2

⁷⁸³ Μ. Βασίλειος: «Ομιλία Εἰς τὸν Ζ΄ Ψαλμόν», σελ. 48 στ. 28 – σελ. 50 στ. 5

⁷⁸⁴ Μ. Βασίλειος: «Ομιλία Εἰς τὸν ΕΑ΄ Ψαλμόν», σελ. 390 στ. 5 - 8

⁷⁸⁵ Μ. Βασίλειος: «Λόγος περὶ νηστείας Α΄», σελ. 26 στ. 26 – σελ. 28 στ. 2 ; Μ. Βασίλειος: «Ὅροι κατ' ἐπιτομὴν Ερωτήσεων ΡΒ΄», σελ. 134 στ. 2- 3

⁷⁸⁶ Μ. Βασίλειος: «Λόγος περὶ νηστείας Α΄», σελ. 26 στ. 26 – σελ. 28 στ. 2

⁷⁸⁷ Μ. Βασίλειος: «Ομιλία Περί φθόνου», σελ. 134 στ. 18 – 22

ασθενείς, αντί να επαναφέρουν την υγεία τους, τους αφαιρούσαν και την ελάχιστη δύναμη που τους απέμενε⁷⁸⁸.

3.4.18. *Μεταφορικές αναφορές του όρου της θεραπείας*: Η θεραπεία, ως διόρθωση των αμαρτιών και των ανθρώπινων παραπτωμάτων, είναι στις αυτονόητες υποχρεώσεις των πιστών. Παρομοιάζοντάς τους με ποιμένα, ο Ιεράρχης επεσήμανε πως πρέπει να προσέχουν μήπως τους διαφύγει κάτι από όσα επιβάλλονται στην τέχνη της ποιμαντικής. Στις υποχρεώσεις αυτές συμπεριλαμβάνεται η θεραπεία του αρρώστου: «τό νοσοῦν ἴασαι»⁷⁸⁹. Ο άνθρωπος με το να επιδιώξει ανώτερα πράγματα που δεν μπορούσε να έχει, έχασε κι αυτά που είχε. Γι' αυτό είναι μέγιστη σωτηρία και θεραπεία της αρρώστιας η ταπεινοφροσύνη και το να μη φαντάζεται πως από μόνος του θα περιβληθεί κάποια δόξα αλλά να τη ζητά από το Θεό. Με αυτό τον τρόπο θα θεραπεύσει την αρρώστια και θα ανατρέξει πίσω στην ιερή εντολή που εγκατέλειψε⁷⁹⁰. Το παράγγελμα «πρόσεχε οὖν σεαυτῶ» είναι χρήσιμο τόσο για τους ασθενείς όσο και για τους υγιείς. Ο άνθρωπος πρέπει να προσέχει τον εαυτό του ώστε να λαμβάνει την ανάλογη με το παράπτωμα βοήθεια από τη θεραπεία. Για μεγάλο και βαρύ παράπτωμα χρειάζεται εξομολόγηση, μετάνοια, συνεχής αγρυπνία και νηστεία. Για ελαφρύ και υποφερτό αμάρτημα πρέπει να εξισώνεται και η μετάνοια. Το κέρδος από το παράγγελμα είναι μεγάλο καθώς και τους αρρώστους θεραπεύει και τους υγιείς τελειοποιεί⁷⁹¹. Ο Ιεράρχης απορεί μπροστά σε όσους μένουν αδιάφοροι για τα παραπτώματά τους και δεν μετανοούν. Γι' αυτούς εξέφραζε την απορία, από που θα βρισκόταν θεραπεία για την ψυχή τους: «πόθεν εὗρεθῆ ἴασις τῇ ψυχῇ σου;»⁷⁹². Το να περιορίσει κανείς τον λόγο του στο να κατηγορεί το κακό αποτελεί μισή θεραπεία⁷⁹³. Μέσο θεραπείας είναι η θλίψη και ο πόνος που προκαλεί η μετάνοια⁷⁹⁴.

Ο Μ. Βασίλειος, διδάσκοντας την αξία της αρετής τόνισε πως όπως η γεωργία θεραπεύει τα φυσικά ελαττώματα των φυτών με την περιποίηση, έτσι και η καλλιέργεια της ψυχής στην αρετή έχει τη δύναμη να νικήσει κάθε είδους

⁷⁸⁸ Μ. Βασίλειος: «Ομιλία Εἰς τὸν Ζ΄ Ψαλμόν», στο: Μ. Βασιλείου ἔργα 5, Πατερικαὶ ἐκδόσεις «Γρηγόριος ὁ Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1974, σελ. 76 στ. 6 - 9

⁷⁸⁹ Μ. Βασίλειος: «Ομιλία Εἰς τὸ πρόσεχε σεαυτῶ», σελ. 226 στ. 18 - 21

⁷⁹⁰ Μ. Βασίλειος: «Ομιλία Περὶ ταπεινοφροσύνης», στο: Μ. Βασιλείου ἔργα 6, Πατερικαὶ ἐκδόσεις «Γρηγόριος ὁ Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 106 στ. 4 - 11

⁷⁹¹ Μ. Βασίλειος: «Ομιλία Εἰς τὸ πρόσεχε σεαυτῶ», σελ. 224 στ. 17 -- 27

⁷⁹² Μ. Βασίλειος: «Ομιλία Πρὸς τοὺς πλοντούντας», σελ. 310 στ. 8 - 9

⁷⁹³ Μ. Βασίλειος: «Ομιλία Περὶ φθόνου», σελ. 148 στ. 10 - 12

⁷⁹⁴ Μ. Βασίλειος: «Ομιλία Εἰς τὸν ΡΙΔ΄ Ψαλμόν», σελ. 406 στ. 26 - σελ. 408 στ. 1

αρρωστήματα⁷⁹⁵. Σε ομιλία σχετικά με το ότι δεν πρέπει οι πιστοί να επισύρουν πάνω τους αθέλητα κακά, χρησιμοποίησε το παράδειγμα φτωχού ανθρώπου ο οποίος δανείζεται για να αντεπεξέλθει. Έτσι όμως χρεώνεται περισσότερο και ο Ιεράρχης εξέφρασε τον προβληματισμό του σχετικά με το που θα βρεθούν τα χρήματα για να θεραπεύσουν την ανάγκη που προκαλούν τα χρέη και οι τόκοι του δανείου. Επεσήμανε την αξία της σύνεσης, γιατί κανείς δεν πρέπει να θεραπεύει τραύμα με άλλο τραύμα, ούτε να γιατρεύει το κακό με άλλο κακό: «οὐδεὶς τραύματα τραύματι θεραπεύει, οὐδέ κακῶ τό κακόν ἰάται»⁷⁹⁶.

Συνέστησε επίσης στους πιστούς να προσεύχονται δυνατά στο Θεό ώστε να φανεί γρήγορα στους υπόλοιπους η επερχόμενη θεραπεία⁷⁹⁷, εννοώντας την ευεργετική συμβολή της θείας χάριτος. Ο άνθρωπος που υπέπεσε σε αμαρτήματα πρέπει να έχει μετανιώσει για τα πονηρά του έργα και να παρακαλέσει τους μοναχούς να κοπιήσουν μαζί του για να θεραπευτεί⁷⁹⁸.

Οι ευσεβείς δεν πρέπει να μένουν αδιάφοροι ούτε μπροστά στην ανάγκη των άλλων. Στην ομιλία του σχετικά με το πάθος της μέθης, ο Μ. Βασίλειος παραδέχτηκε πως τα λόγια του μπορούσαν να λειτουργήσουν αποτρεπτικά για τους υγιείς αλλά δεν θα προσέφεραν θεραπεία σε όσους διακατέχονταν από το πάθος αυτό⁷⁹⁹. Η μέθη συγκαταλέγεται στα μεγαλύτερα κακά που εμποδίζουν τη θεραπεία της ψυχής: «ἔσχατον ἂν εἴη τῶν κακῶν ἡ μέθη, τῇ ἰατρείᾳ τῆς ψυχῆς ἐμποδίζουσα»⁸⁰⁰. Τα μεγάλα κακά θα τα σταματήσει η θεραπεία. Η νηστεία θα θεραπεύσει τη μέθη, ο ψαλμός το αισχρό τραγούδι, τα δάκρυα θα γίνουν θεραπεία του γέλιου⁸⁰¹. Ο υπερβολικός ύπνος θεραπεύεται με αγρυπνία, η οκνηρία του σώματος με κόπους και η απρεπής βρώση με ασιτία⁸⁰².

Κάνοντας λόγο ειδικά για την πείνα, ο Μ. Βασίλειος παρατήρησε πως όσοι μπορούν να θεραπεύσουν το κακό αυτό αλλά το αναβάλλουν λόγω της πλεονεξίας, θα μπορούσαν εύλογα να καταδικάζονται το ίδιο με όσους διέπραξαν φόνο⁸⁰³. Όταν όμως θεραπευτεί η ανάγκη και η πείνα του συνανθρώπου, τότε εξαλείφεται η

⁷⁹⁵ Μ. Βασίλειος: «Ομιλία εις την Εξάήμερον Ε΄», σελ. 198 στ. 4 – 13

⁷⁹⁶ Μ. Βασίλειος: «Ομιλία Εἰς τον ΙΔ΄ Ψαλμόν», σελ. 82 στ. 7 – 17

⁷⁹⁷ Μ. Βασίλειος: «Ομιλία Εἰς τον ΚΘ΄ Ψαλμόν», σελ. 140 στ. 24 – 26

⁷⁹⁸ Μ. Βασίλειος: «Ομιλία Εἰς τον ΑΒ΄ Ψαλμόν», σελ. 172 στ. 2 – 5

⁷⁹⁹ Μ. Βασίλειος: «Ομιλία Κατὰ μεθόντων», σελ. 190 στ. 26 – 28

⁸⁰⁰ Μ. Βασίλειος: «Ομιλία Εἰς την μάρτυρα Ιουλίτταν», σελ. 236 στ. 17 – 19

⁸⁰¹ Μ. Βασίλειος: «Ομιλία Κατὰ μεθόντων», σελ. 212 στ. 3 – 6

⁸⁰² Μ. Βασίλειος: «Όροι κατὰ πλάτος Β΄ Ερώτησις ΝΑ΄», σελ. 390 στ. 8 – 10

⁸⁰³ Μ. Βασίλειος: «Ομιλία ρηθείσα ἐν λιμῶ και λυγμῶ», σελ. 152 στ. 8 – 10

πρωταρχική αμαρτία των πρωτοπλάστων που προκλήθηκε με μετάδοση τροφής⁸⁰⁴. Η ακράτεια στο φαγητό αποτελεί πάθος, για την θεραπεία του οποίου οι πιστοί πρέπει να φροντίζουν ιδιαίτερος. Οι συνετοί οφείλουν να βοηθούν και να φροντίζουν το σώμα που έχει πληγεί λόγω του πολύ φαγητού, προσέχοντας όμως να μην αφήνουν αθεράπευτη την ψυχή⁸⁰⁵. Ο Μ. Βασίλειος, δίδαξε πως όποιος αθέτησε τη θεία χάρη για την ηδονή της σάρκας του, θα αποδείξει τη θεραπεία του με το να απομακρυνθεί από τις ηδονές που τον κατέστρεψαν, μέσω της συντριβής της σάρκας και της πλήρους δουλαγωγής της⁸⁰⁶.

Οι ιερωμένοι οφείλουν να μην αποκόπτουν τους ανθρώπους που ενώ έχουν μέσα τους κάποια κακία, εκτελούν τις εντολές του Θεού, αλλά να τους θεραπεύουν: «ὄν κατεάσσειν καὶ ἀποκόπτειν οὐ χρή, ἀλλὰ μᾶλλον θεραπεύειν»⁸⁰⁷. Πρέπει να με κάθε τρόπο να αποφεύγουν την απόκτηση όποιας περιουσίας, να διατηρούν ακηλίδωτο το νου και να καθαρίζονται εσωτερικά από όλες τις μολύνσεις⁸⁰⁸.

Με επιστολή του στον Αμφιλόχιο, ο Ιεράρχης υπέδειξε την ανάγκη θεραπείας της συνήθειας των αρχόντων να ορκίζονται να κακοποιούν τους αρχόμενους: «πάνυ θεραπεύεσθαι προσήκε». Η θεραπεία που πρότεινε ήταν διττή: να διδάσκονται να μην ορκίζονται εύκολα και δεύτερον να μην επιμένουν στις πονηρές σκέψεις⁸⁰⁹. Απευθυνόμενος προς τον μοναχό Ουρβίκιο παραδέχτηκε πως οι αμαρτίες τους οδήγησαν στο να αντιταχθούν στην επίσκεψή του κι έθεσαν εμπόδια στην ορμή του ώστε να υποφέρουν αθεράπευτα⁸¹⁰. Κατακρίνοντας τον ιερέα Γρηγόριο για την συμβίωσή του με γυναίκα ενώ αυτό απαγορευόταν, ο Μ. Βασίλειος απορούσε πως ο Γρηγόριος επιχειρούσε να θεραπεύσει τα ανίατα με την πολυλογία του ως απολογία⁸¹¹. Απευθυνόμενος σε χήρα που ζήτησε τη συμβουλή του, της επισήμανε πως πρέπει να θεραπεύσει τα μάτια με τα οποία μπορεί να θεωρηθεί ο Θεός⁸¹². Ως θεραπεία περιέγραψε ο Ιεράρχης και τη ρύθμιση των χρεών ενός κτήματος ώστε να

⁸⁰⁴ Μ. Βασίλειος: «Ομιλία ρηθείσα εν λιμῶ και λυγμῶ», σελ. 154 στ. 11 – 15

⁸⁰⁵ Μ. Βασίλειος: «Ὅροι κατ' επιτομήν Ερώτησις ΡΜ'», σελ. 172 στ. 14 – σελ. 174 στ. 3

⁸⁰⁶ Μ. Βασίλειος: «Αμφιλόχιω περί κανόνων», στο: Μ. Βασιλείου έργα 1, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1972, σελ. 190 στ. 21 – 25

⁸⁰⁷ Μ. Βασίλειος: «Ὅροι κατ' επιτομήν Ερώτησις Σ 7Α'», σελ. 362 στ. 1 - 3

⁸⁰⁸ Μ. Βασίλειος: «Ασκητικά διατάξεις», σελ. 542 στ. 26-27

⁸⁰⁹ Μ. Βασίλειος: «Αμφιλόχιω περί κανόνων», σελ. 2160 στ. 7 – 9

⁸¹⁰ Μ. Βασίλειος: «Ουρβίκιο μονάζοντι», σελ. 258 στ. 3-4

⁸¹¹ Μ. Βασίλειος: «Γρηγόριω πρεσβύτερω», σελ. 302 στ. 2

⁸¹² Μ. Βασίλειος: «Προς ελευθέραν», σελ. 522 στ. 7 -10

βοηθηθούν οι ιδιοκτήτες⁸¹³. Την ασκητική του ζωή στην έρημο την αποκάλεσε ως προσπάθεια να θεραπεύσει την επιθυμία του για απερίσπαστη φιλοσοφία⁸¹⁴.

Τα προβλήματα που δημιουργήθηκαν από τα σχίσματα και τις αιρέσεις ήταν δύσκολα στην επίλυσή τους. Ο Μ. Βασίλειος χαρακτηριστικά παρατήρησε πως τα πάθη που δυνάμωσαν με το χρόνο, χρειάζονταν πρώτα χρόνο για να διορθωθούν κι έπειτα «*λσχυρᾶς καί εὐτονωτέρας ἀγωγῆς*» για να ξεριζωθούν τα αρρωστήματα των ασθενών⁸¹⁵. Περιγράφοντας την κατάσταση στην οποία είχε περιέλθει η Εκκλησία λόγω των αντιπαραθέσεων επεσήμανε πως συμπάθεια προς τους ασθενείς και υπεράσπιση των υγιών αδελφών δεν φαινόταν πουθενά. Δεν παρουσιαζόταν επίσης βοήθεια, είτε θεραπευτική της υπάρχουσας νόσου είτε προφυλακτική της αναμενόμενης: «*οὔτε βοήθημα ἢ θεραπευτικόν τῆς προκατασχούσης νόσου ἢ προφυλακτικόν της προσδωκομένης οὐδέν*»⁸¹⁶. Η δυσχέρεια στην οποία είχε επέλθει η Εκκλησία την εποχή εκείνη φαίνεται ξεκάθαρα στην παραδοχή ότι αν ο Κύριος δεν έστελνε την ίαση μέσω των δυτικών επισκόπων δεν θα υπήρχε από αλλού προσδοκία βοήθειας⁸¹⁷. Σε ομιλία του, ο Ιεράρχης κάλεσε τους αιρετικούς να θεραπεύσουν τα τραύματά τους με την ευαγγελική διδασκαλία: «*ἐκάτερος ὑμῶν τό ἴδιον τραῦμα ἐ τοῦ εὐαγγελικοῦ διδασκαλίου θεραπευέσθω*»⁸¹⁸.

Λόγω του διαμελισμού της Καππαδοκίας σε δυο επαρχίες με τη μεγαλύτερη να περνά στα χέρια των Αρειανών, ο Μ. Βασίλειος έγραψε στον Μαρτινιανό ότι η πατρίδα του ασθένησε και πως χρειαζόταν να την θεραπεύσουν σαν να επρόκειτο για άρρωστο: «*λείπεται αὐτήν θεραπεύειν ὡς ἄρρωστοῦσαν*»⁸¹⁹. Στη δύσκολη εκείνη περίοδο ζήτησε από τους επισκόπους των παράλιων περιοχών να μην εγκαταλείψουν αθεράπευτη την καππαδοκική Εκκλησία αλλά να προσφέρουν τη βοήθειά τους⁸²⁰. Τους ενημέρωσε για την διαθεσιμότητα των μελών της στην κατ' ιδίαν έρευνα των αρρωστημάτων τους και πως δέχεται την υπόδειξη από τους επισκόπους κάποιου οικείου τους μέρους όπου να παραδώσουν τον εαυτό τους σε ενδεχόμενη δοκιμασία,

⁸¹³ Μ. Βασίλειος: «*Ανεπίγραφος υπέρ συγγενῶν*», σελ. 434 στ. 11 -13

⁸¹⁴ Μ. Βασίλειος: «*Τοις κατά Νεοκαισάρειαν λογιολόγοις*», σελ. 176 στ. 13 -14

⁸¹⁵ Μ. Βασίλειος: «*Ενάγκριον πρεσβύτερον*», σελ. 46 στ. 3 - 7

⁸¹⁶ Μ. Βασίλειος: «*Τοις εν Ταρσῶ πρεσβυτέροις*», στο: Μ. Βασιλείου έργα 3, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 252 στ. 5 -9

⁸¹⁷ Μ. Βασίλειος: «*Τοις δυτικοίς*», σελ. 44 στ. 5 - 6

⁸¹⁸ Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία Κατά Σαβελιανῶν και Αρείου και των ανομοίων*», στο: Μ. Βασιλείου έργα 7, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 62 στ. 19 – 21

⁸¹⁹ Μ. Βασίλειος: «*Μαρτινιανῶν*», σελ. 262 στ. 15- 18

⁸²⁰ Μ. Βασίλειος: «*Τοις παραλιώταις επισκόποις*», σελ. 232 στ. 16 -21

ώστε και τα μεσολαβήσαντα να θεραπεύσουν αλλά και να μην υπάρξει χώρος για μελλοντική συκοφαντία⁸²¹.

Αναφερόμενος σε όσους τον διαβουλεύονταν παρατήρησε πως δεν φρόντιζαν να θεραπεύσουν τα περασμένα: «μηδ' ὅπως τὰ παρελθόντα ἐξιάσαιντο ποουμένοις τινά φροντίδα»⁸²². Στην επιστολή προς τον επίσκοπο Σεβάστειας Ευστάθιο χαρακτήρησε την ομολογία πίστεως που υπέγραψαν οι αντιφρονούντες σε θέματα ορθοδοξίας, μέσο για να θεραπεύσουν τις υποψίες πολλών από τους πιστούς⁸²³. Θέλοντας να φέρει τον Ευστάθιο προ των ευθυνών του παρατήρησε πως από εκείνον εξαρτώταν το πως θα θεραπεύονταν τα γεγονότα: «ὅπως δέ χρῆ θεραπευθῆναι τῆς σῆς ἄν εἴη συνέσεως φροντίσαι»⁸²⁴.

Με επιστολή προς τον επίσκοπο Σατάλων Ποιμένιο ζήτησε διαβεβαίωση για το αν τα όσα συνέβησαν σχετικά με την αυθαίρετη χειροτονία του Φαύστου ήταν «*λάσιμα*». Σε περίπτωση όμως που ήταν «*ἀνίατα*», ζήτησε την επιβεβαίωση του Ποιμένιου ώστε να μην ασχοληθεί πλέον με αυτά⁸²⁵.

Κατακρίνοντας τον Ευνόμιο και τις αιρετικές του απόψεις σχετικά με την υπόσταση του Θεού, ο Μ. Βασίλειος εξέφρασε την απορία γιατί ο Ευνόμιος γιάτρευε την σκέψη των πιστών κατά το ήμισυ και δεν ασχολούταν με την ανάλυση εννοιών που αποδείκνυαν την πλάνη του⁸²⁶. Ενώ θεολογούσε με μεγαλοπρέπεια σχετικά με τη γέννηση του Μονογενούς και με τέτοιους λόγους θεράπευε τις ασθένειες των πλανημένων πιστών, του άξιζε να ακούσει την παροιμία «*ἰατρέ, θεράπευσον σεαυτόν*»⁸²⁷. Ο Ιεράρχης παρατήρησε πως στους φιλόχριστους ήταν αρκετή μια απλή υπόμνηση για να αποδείξει την πλάνη των λόγων του Ευνόμιου. Σε όσους ήταν αθεράπευτοι όμως δεν θα προέκυπτε κανένα όφελος από τα πολλά λόγια⁸²⁸.

⁸²¹ Μ. Βασίλειος: «*Τοις παραλιώταις επισκόποις*», σελ. 236 στ. 5 - 15

⁸²² Μ. Βασίλειος: «*Προς Ευστάθιον τον Σεβαστηνόν*», στο: *Μ. Βασιλείου έργα 2*, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1972, σελ. 68 στ. 13

⁸²³ Μ. Βασίλειος: «*Προς Ευστάθιον τον Σεβαστηνόν*», σελ. 82 στ. 27 – σελ. 84 στ. 1

⁸²⁴ Μ. Βασίλειος: «*Ευστάθιο επίσκοπω Σεβάστειας*», σελ. 96 στ. 16 - 17

⁸²⁵ Μ. Βασίλειος: «*Ποιμένιω επίσκοπω Σατάλων*», στο: *Μ. Βασιλείου έργα 3*, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 210 στ. 16 - 19

⁸²⁶ Μ. Βασίλειος: «*Ανατρεπτικός του απολογητικού του δυσσεβούς Ευνόμιου Β'* », σελ. 138 στ. 10- 11

⁸²⁷ Μ. Βασίλειος: «*Ανατρεπτικός του απολογητικού του δυσσεβούς Ευνόμιου Β'* », σελ. 158 στ. 21- σελ. 160 στ. 1

⁸²⁸ Μ. Βασίλειος: «*Ανατρεπτικός του απολογητικού του δυσσεβούς Ευνόμιου Β'* », σελ. 174 στ. 7- 10

3.4.19. *Μεταφορική χρήση των φαρμάκων*: Ο Μ. Βασίλειος χρησιμοποίησε τον όρο των φαρμάκων για να αποδώσει το μέσο της αλλαγής και της σωτηρίας των πιστών. Γράφοντας στον Αμφιλόχιο του ανέφερε πως χρειάζοταν κι άλλα φάρμακα για να εξαλείψει την ακαθαρσία που προέρχεται από τη συνήθεια: «*πάλιν μοι χρεία φαρμάκων έτέρων*»⁸²⁹. Ελέγχοντας το αρχιερατείο για τη λήψη χρημάτων από τους χειροτονούμενους, ζήτησε να εκλάβει το γράμμα του όποιος έχει ένοχη συνείδηση ως «*λαμα*»⁸³⁰. Σε ομιλία σχετικά με την αξία της νηστείας, ο Μ. Βασίλειος παραλλήλισε τη δράση της με αυτή των φαρμάκων: «*εὐθύμησον ὅτι σοι δέδοται παρά τοῦ ἱατροῦ φάρμακον ἁμαρτίας ἀναιρετικόν*». Όπως τα φάρμακα εξαφανίζουν τα σκουλήκια που σχηματίζονται στο έντερο των παιδιών, έτσι και η νηστεία όταν εισχωρήσει στη ψυχή θανατώνει την αμαρτία⁸³¹. Στο κλείσιμο ομιλίας του ζήτησε από τους συγκεντρωμένους πιστούς, αν κάτι από παράβλεψη δεν ειπώθηκε, να το επεξεργαστούν στο νου τους και να το προσφέρουν σαν φάρμακο στα τραύματα των ψυχών.⁸³²

Χρήση του όρου των φαρμάκων με αρνητική έννοια συναντάμε στην επιστολή προς τον ιατρό Πασίνικο. Αναφερόμενος στο πρόσωπο του Πατρίκιου, τον ενημέρωσε πως έχει στα χείλη του τόσα πειστικά φάρμακα ώστε όχι μόνο όσα έγραφε ο Πασίνικος αλλά οποιοδήποτε συναντούσε θα μπορούσε εύκολα να πείσει για όσα ήθελε: «*τῆς πειθοῦς φέρει τά φάρμακα*»⁸³³. Του συνιστά έτσι να μην εμπιστεύεται πολύ τους λόγους του Πατρίκιου.

Συμπέρασμα: Οι αναφορές του Μ. Βασιλείου σχετικά με την ιατρική ενισχύουν την εκτίμηση για θετική στάση του έναντι της υγείας του ανθρώπινου σώματος. Η αξία που της απέδιδε είναι αναμφισβήτητη, γεγονός που συντελεί στην προαγωγή της υγείας έναντι της ασθένειας. Εκτός της ιατρικής επιστήμης, έκδηλη είναι και η εκτίμησή του στο λειτουργήμα των ιατρών. Κατείχαν υψηλή θέση στην κοινωνία της εποχής του Μ. Βασιλείου καθώς χάρη στις υπηρεσίες τους εξασφάλιζαν στους πολίτες υγεία και ανακούφιση από τον πόνο της ασθένειας. Χαρακτηριστικό

⁸²⁹ Μ. Βασίλειος: «*Αμφιλόχιο ως παρά Ηρακλείδου*», στο: *Μ. Βασιλείου έργα 1*, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1972, σελ. 110 στ. 15 – 112 στ. 1

⁸³⁰ Μ. Βασίλειος: «*Χωροεπισκόποις*», στο: *Μ. Βασιλείου έργα 3*, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 314 στ. 7 -10

⁸³¹ Μ. Βασίλειος: «*Λόγος περί νηστείας Α΄*», σελ. 24 στ. 7 – 12

⁸³² Μ. Βασίλειος: «*Ομιλία Περί του μη προσηλώσθαι τοις βιοτικοίς*», σελ. 186 στ. 11 – 13

⁸³³ Μ. Βασίλειος: «*Πασίνικω ιατρόν*», στο: *Μ. Βασιλείου έργα 3*, Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 390 στ. 5 -8

της εκτίμησης που απολάμβαναν από τον Ιεράρχη αποτελεί το γεγονός πως υπήρξαν σημείο αναφοράς και παράδειγμα στις διδασκαλίες του. Σε πολλά σημεία του διδασκαλικού έργου του μάλιστα, περιέγραψε και τεχνικές περίθαλψης και αποκατάστασης, καθώς και τα αναλγητικά φάρμακα που χρησιμοποιούσαν οι ιατροί. Ιδιαίτερα ενδεικτικός είναι ο παραλληλισμός του Θεού με ιατρό, ο οποίος θεραπεύει την αρρώστια των πιστών. Η ταύτισή του με ιατρό, με στόχο την απόδοση της σωτηρίας δράσης του, είναι μέγιστη απόδειξη εκτίμησης στην ιατρική επιστήμη και τους ιατρούς. Το ίδιο συμβαίνει και με την μεταφορική χρήση του όρου χαρακτηρίζοντας την Εκκλησία και τα μέλη της ως ιατρούς και γιατρικά. Η χρήση αυτών των όρων συμπληρώνει τη μεταφορική χρήση της υγείας και αρρώστιας που πραγματοποίησε ο Μ. Βασίλειος. Καθώς η αμαρτία είναι αρρώστια των πιστών και η υγεία σωτηρία της ψυχής του, ο Θεός και η Εκκλησία αποτελούν τους ιατρούς και τα φάρμακα που οδηγούν στη θεραπεία, τη μεταστροφή της αρνητικής κατάστασης της ψυχής. Η χρησιμοποίηση από τον Ιεράρχη εικόνων και όρων της ιατρικής και της θεραπείας για την απόδοση των μεγαλύτερων ιδανικών και αληθειών της πίστης είναι καθοριστικός παράγοντας που αποδεικνύει την εκτίμηση και θετική προδιάθεσή του ως προς το ανθρώπινο σώμα.

IV. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

4.1. Σύγκριση διδασκαλιών Αποστόλου Παύλου και Μ. Βασιλείου

Συγκρίνοντας τις διδασκαλίες του Αποστόλου Παύλου και του Μ. Βασιλείου σχετικά με την άθληση του ανθρώπινου σώματος και την αντιμετώπισή του, καταλήγουμε στο συμπέρασμα πως ταυτίζονται απόλυτα ως προς το περιεχόμενο και το νόημά τους. Βασική αρχή τους είναι ο σεβασμός προς το σώμα καθώς θεωρείται ναός του Θεού και μέσο προσέγγισής Του. Μέσω του σώματος ο άνθρωπος καλείται να διάγει ενάρετη ζωή, σύμφωνη με τις χριστιανικές αξίες, η οποία την ημέρα της κρίσης θα αποτελέσει κριτήριο για τη σωτηρία της ψυχής του και την αιώνια ουράνια ζωή πλάι στον Κύριο. Εμπόδιο στην προσπάθεια αυτή αποτελούν τα σωματικά πάθη, τα οποία λειτουργούν ως πειρασμοί και οδηγούν τους ανθρώπους σε αμαρτωλές πράξεις και εμμονή στα βιοτικά ζητήματα, αποσπώντας τους από τις πνευματικές αναζητήσεις. Αν και τα πάθη αυτά είναι άμεσα συνυφασμένα με το σώμα, τις ανάγκες και επιθυμίες του, το σώμα δεν καταδικάζεται από τον Απόστολο Παύλο και τον Ιεράρχη Βασίλειο. Δεν θεωρείται υπεύθυνο, αντίθετα οι πιστοί έχουν την ελευθερία επιλογής της στάσης ζωής τους και των πράξεών τους. Για το λόγο αυτό το κήρυγμα των δυο μεγάλων προσωπικοτήτων της Εκκλησίας προτρέπει στην αποστροφή του φρονήματος της σάρκας και προσκόλληση στις αξίες της πίστης. Είναι σημαντικό όμως το γεγονός πως σε καμία περίπτωση δεν διδάσκεται αποστροφή του ίδιου του σώματος. Τόσο ο Παύλος όσο κι ο Μ. Βασίλειος χρησιμοποίησαν κοινές διδαχτικές εικόνες οι οποίες μαρτυρούν το σεβασμό και την εκτίμησή τους ως προς το ανθρώπινο σώμα. Παρομοίασαν την Εκκλησία με το σώμα καθιστώντας ξεκάθαρη την άμεση σύνδεση των μελών της, την αλληλεξάρτηση κι ενότητά τους. Χαρακτηριστική είναι η χρησιμοποίηση συγκεκριμένων παραδειγμάτων δανεισμένων από τη λειτουργία των σωματικών μελών για να τονιστεί η διδασκαλία τους. Θέση κεφαλής στο παράδειγμα αυτό κατέχει ο Χριστός, γεγονός που προσδίδει ακόμα περισσότερο στην αποδοχή κι εκτίμηση του ανθρώπινου σώματος. Ένα ακόμη κοινό στοιχείο της διδασκαλίας του Παύλου και του Μ. Βασιλείου, ενδεικτικό της θετικής

τους προσέγγισης προς το σώμα, είναι οι αναφορές στους όρους της υγείας και της ασθένειας. Η υγεία, στη διδασκαλία και των δυο αγίων, κατέχει εκφράζει το ορθό και επιθυμητό ενώ αντίθετα η ασθένεια θεωρείται επιβλαβής και αρνητική για τον άνθρωπο. Το στοιχείο αυτό οδηγεί στην εκτίμηση πως η υγεία και η εύρυθμη λειτουργία του ανθρώπινου σώματος θεωρείτο σημαντική. Σε αυτό προσδίδει και η μεταφορική χρήση των όρων της υγείας και της ασθένειας για να περιγραφεί η σωστή και η πλανεμένη πνευματική κατάσταση των πιστών. Και οι δυο άγιοι χαρακτήρισαν υγιείς τους πιστούς που ακολουθούσαν τη χριστιανική διδασκαλία, ζώντας ενάρετη ζωή ενώ αντίθετα τόνισαν πως όσοι ζούσαν καθοδηγούμενοι από τα πάθη και τις αμαρτωλές επιθυμίες αποτελούσαν ασθενείς χρίζοντας θεραπείας. Η θεραπεία και η ιατρική επιστήμη αποτελούν ένα ακόμα κοινό στοιχείο της διδασκαλίας του αποστόλου και του Ιεράρχη. Προσθέτει στην εκτίμηση της υγείας του σώματος και αποστροφή της ασθένειάς του. Σε θεολογικό επίπεδο, η θεραπεία χρησιμοποιήθηκε για να καταδείξει την αλλαγή στον τρόπο ζωής των πιστών, τη μεταστροφή από τα πάθη στην τήρηση των διδαχών της χριστιανικής θρησκείας.

Οι δυο διδασκαλίες ταυτίζονται απόλυτα και ως προς την άθληση. Τόσο ο Παύλος όσο κι ο Μ. Βασίλειος αναγνώρισαν την αξία της άθλησης κι εκγύμνασης του ανθρώπινου σώματος έστω κι αν αυτή θεωρήθηκε *«πρός δλίγον ἐστίν ὠφέλιμος»*. Ο τομέας αυτός όμως δεν αποτέλεσε θέμα ενδιαφέροντός τους καθώς είχαν αφιερώσει τη ζωή τους υπηρετώντας έναν κατά πολύ ανώτερο σκοπό, τη διάδοση της χριστιανικής διδασκαλίας και την πνευματική σωτηρία των ανθρώπων. Οι αναφορές στην άθληση και τις αγωνιστικές δραστηριότητες της εποχής είναι έμμεσες και λειτουργούν μεταφορικά για να αναδείξουν τα σύνθετα θεολογικά ζητήματα τα οποία δίδασκαν. Αποκαλύπτουν όμως τη γνώση των δυο αγίων για την αθλητική πραγματικότητα της εποχής και την αποδοχή της άθλησης σε ικανοποιητικό βαθμό. Σε αυτό συντελεί η χρησιμοποίηση αθλητικών εικόνων και ορολογιών στις διδασκαλίες τους, ώστε να εκφραστούν οι θεολογικές αλήθειες με γλαφυρότητα αλλά και με τρόπο κατανοητό στους διδασκόμενους. Οι πιστοί παρομοιάστηκαν με αθλητές, τονίζοντας έτσι την προσπάθεια, εγκράτεια κι επιμονή που έπρεπε να καταδείξουν στην ζωή τους ακολουθώντας τις αρχές της πίστης. Δόθηκε επίσης έμφαση κατ' αυτόν τον τρόπο στις δυσκολίες και τα εμπόδια που καλούνταν να ξεπεράσουν αποδεικνύοντας αντοχή κι αποφασιστικότητα. Ο παραλληλισμός αυτός αγγίζει και την ετοιμότητα που πρέπει να επιδεικνύουν στη ζωή τους. Όπως οι

αθλητές ακολουθούν επίπονη περίοδο προετοιμασίας ώστε να παρουσιαστούν έτοιμοι για τον αγώνα τους, έτσι και οι χριστιανοί πρέπει καθημερινά να ασκούνται στην ευσέβεια προετοιμαζόμενοι για την ημέρα της τελικής κρίσης. Για τον ίδιο λόγο, ο Παύλος κι ο Μ. Βασίλειος αποκάλεσαν το χριστιανικό βίο αγώνα και άθληση. Σε αρκετές περιπτώσεις το συνέκριναν με συγκεκριμένα αγωνίσματα της εποχής: δρόμο, πάλη, πυγμαχία. Ιδιαίτερη βαρύτητα δόθηκε στην τήρηση των κανόνων. Όπως οι αθλητές καλούνται να σεβαστούν τους όρους διεξαγωγής του αγωνίσματός τους, έτσι και οι πιστοί οφείλουν να σέβονται τις αρχές της πίστης και να τις τηρούν κάθε στιγμή της ζωής τους σαν να πρόκειται για αγώνα. Ένα ακόμα κοινό στοιχείο των διδασκαλιών του Αποστόλου και του Ιεράρχη που σχετίζεται με την άθληση είναι η υιοθέτηση των όρων της νίκης και της ήττας. Δανεισμένοι από την αθλητική πραγματικότητα της εποχής και σε άμεση σύνδεση με τον παραλληλισμό των πιστών με αθλητές και της ζωής τους με άθληση, οι όροι αυτοί χρησιμοποιήθηκαν ώστε να περιγράψουν την επιτυχία ή αποτυχία των χριστιανών στην προσπάθεια διεξαγωγής ενάρετου βίου, σύμφωνα με τις χριστιανικές αρχές. Η επίτευξη του στόχου τους αποτελεί νίκη, εκφράζοντας έτσι τη σημασία της επιτυχίας. Αντίθετα η προσήλωση στην αμαρτία και τα πάθη θεωρήθηκε ήττα, γεγονός που καταδεικνύει πως δεν μπόρεσαν να ξεπεράσουν τα πάθη τα οποία τους υποχρέωσαν σε απώλεια του στόχου τους. Ολοκληρώνοντας το συσχετισμό των διδασκαλιών τους με τα αθλητικά δεδομένα της εποχής τους, οι δυο άγιοι χρησιμοποίησαν στο διδασκαλικό τους έργο και την εικόνα του στεφανώματος των νικητών των αγωνιστικών δραστηριοτήτων. Μετέφεραν την εικόνα αυτή στη θεολογική τους προσέγγιση παραλληλίζοντας την τελική σωτηρία της ψυχής με τους νικητήριους στέφανους των αγώνων.

Από τα παραπάνω καταλήγουμε στο ασφαλές συμπέρασμα πως οι διδασκαλίες του Αποστόλου Παύλου και του Μ. Βασιλείου σχετικά με την άθληση και αντιμετώπιση του ανθρώπινου σώματος ταυτίζονται απόλυτα ως προς το περιεχόμενο και το νόημά τους. Η μόνη διαφορά τους έγκειται στην ανάλυση των εννοιών και την έκταση των επιμέρους διδασκαλιών. Οι αναφορές του Παύλου, όπως και ολόκληρο το έργο του, είναι περιορισμένες σε αριθμό κι έκταση, πιθανότατα γιατί ως Ιουδαίος δεν έτρεφε, λόγω καταγωγής, ιδιαίτερη γνώση για την άθληση. Αντίθετα, ο Μ. Βασίλειος προχώρησε σε εις βάθος ανάλυση των διδασκόμενων εννοιών. Η διαφορά οφείλεται στο γεγονός πως κάθε άγιος είχε διαφορετικό στόχο και αποστολή. Ο Απόστολος Παύλος, ο οποίος προηγήθηκε του Μ. Βασιλείου, έδρασε στα πρώτα μετά Χριστό χρόνια. Σκοπό της αποστολής του αποτέλεσε η διάδοση του ευαγγελίου

στα πέρατα του κόσμου, καθιστώντας τον κοινωνό της νέας θρησκείας και του νέου μηνύματος που αυτή συνεπαγόταν για τη σωτηρία των ανθρώπων που θα την ασπάζονταν. Το συγγραφικό του έργο περιορίστηκε σε 14 επιστολές προς τις τοπικές Εκκλησίες τις οποίες ίδρυσε. Κάθε επιστολή είχε συγκεκριμένο θέμα σχετικό με τα προβλήματα που αντιμετώπιζε κάθε Εκκλησία την δεδομένη περίοδο, με κύρια το πρόβλημα των διωγμών και των παρεκκλίσεων από την παραδεδομένη χριστιανική διδασκαλία. Για το λόγο αυτό ο Απόστολος δεν προχώρησε σε ανάλυση των θεολογικών αληθειών αλλά επεσήμανε σε κάθε Εκκλησία συγκεκριμένα θέματα στα οποία αυτή υστερούσε και χρειαζόταν υποδείξεις. Ο Μ. Βασίλειος έδρασε τα επόμενα χρόνια όπου ο λόγος του Ευαγγελίου, χάριν της ιεραποστολικής δράσης του Παύλου και των άλλων Αποστόλων, είχε διαδοθεί και γίνει γνωστός ανά την οικουμένη. Ο Ιεράρχης επιδόθηκε στην ανάλυση των γνωστών πλέον θεολογικών αληθειών, διδάσκοντας τους πιστούς για το νόημα και την ερμηνεία τους, διευκρινίζοντας τους θεολογικούς προβληματισμούς που εμφανίστηκαν και συντελώντας στην προστασία των Εκκλησιών από διχογνωμίες και αιρέσεις. Παρέδωσε έτσι ένα πολύτομο διδασκαλικό έργο αποτελούμενο από απολογητικά, ερμηνευτικά, δογματικά, λειτουργικά συγγράμματα καθώς και ομιλίες κι επιστολές. Για το λόγο αυτό, αν και το περιεχόμενο των διδασκαλιών σχετικά με το ανθρώπινο σώμα και την άθλησή του είναι ίδιο με αυτό του Παύλου, εντούτοις είναι κατά πολύ αναλυτικότερο και πλουσιότερο σε σχετικές αναφορές. Κρίνεται όμως πολύ σημαντικό να επισημανθεί πως οι διδασκαλίες του Ιεράρχη είχαν ως βάση τις προηγηθείσες του Αποστόλου. Ο Μ. Βασίλειος σε πολλά σημεία του έργου του χρησιμοποίησε τις ορολογίες του Παύλου, μνημόνευσε το όνομα του Αποστόλου ως ένδειξη εγκυρότητας των δικών του διδασκαλιών και ανέλυσε το νόημα των διδασκαλιών του αποστόλου.

4.2. Η θέση της νεοσύστατης Ορθόδοξης χριστιανικής Εκκλησίας σχετικά με την άθληση και αντιμετώπιση του ανθρώπινου σώματος

Ο Απόστολος Παύλος και ο Μ. Βασίλειος αναγνωρίζονται ως δυο από τις μεγαλύτερες προσωπικότητες του χριστιανισμού. Η δράση τους καλύπτει τη χρονική περίοδο των τεσσάρων πρώτων αιώνων μετά το σταυρικό θάνατο του Χριστού, υπήρξε επομένως καθοριστική στη συγκρότηση της θεολογίας της νεοσύστατης χριστιανικής Εκκλησίας. Μελετώντας το διδασκαλικό τους έργο μπορούμε να καταλήξουμε σε πολύτιμα συμπεράσματα σχετικά με τη θέση που είχε η νεοσύστατη

Εκκλησία ως προς την άθληση και τη γενικότερη αντιμετώπιση του ανθρώπινου σώματος. Το γεγονός πως, όπως προαναφέρθηκε, οι σχετικές διδασκαλίες τους ταυτίζονται καταδεικνύει τη σταθερή θέση της Εκκλησίας ως προς το σώμα. Είναι επομένως ασφαλές να συμπεράνουμε πως η Ορθόδοξη χριστιανική Εκκλησία από καταβολής της δεν καταφέρθηκε εναντίων του ανθρώπινου σώματος ούτε αντιτάχθηκε της αθλήσεώς του. Αποδέχτηκε το σώμα ως κατοικητήριο της ψυχής, στην σωτηρία της οποίας στοχεύουν όλες οι χριστιανικές διδασκαλίες. Η θεολογία της Εκκλησίας, όπως προκύπτει από το διδασκαλικό έργο του Παύλου και του Μ. Βασιλείου, δεν θεωρεί πως το σώμα αποτελεί δεσμοκτήριο της ψυχής αλλά «ναό του Θεού» αξίζοντας την προσοχή και τον σεβασμό των πιστών. Η ύπαρξη των σαρκικών παθών ταυτίζεται με το σώμα, δεν το καταδικάζει όμως θεωρώντας το υπεύθυνο γι' αυτά. Η συγκεκριμένη έκφραση αναφέρεται στο ευάλωτο της ανθρώπινης φύσης έναντι της αμαρτίας επιστώντας την αντίσταση των πιστών στα πάθη, όχι στο ίδιο τους το σώμα. Επιβάλλει την επικέντρωση των πιστών στα πνευματικά αγαθά και τη σωτηρία της ψυχής ως μοναδικό σκοπό της ανθρώπινης ύπαρξης. Δεν διδάσκει όμως την απάρνηση ή ταλαιπωρία του σώματος αλλά την άρνηση των αμαρτωλών επιθυμιών και παθών. Οι βασικές σωματικές ανάγκες του ανθρώπου αναγνωρίζονται και προτείνεται η εξυπηρέτησή τους. Οποιαδήποτε ακραία συμπεριφορά έναντι του σώματος θεωρείται κατακριτέα. Συνιστάται όμως ιδιαίτερη προσοχή στους χριστιανούς να μην αποτελέσει το σώμα τους αιτία απόσπασης από τις πνευματικές αναζητήσεις τους με αποτέλεσμα να χαθεί η επιθυμητή σωτηρία της ψυχής. Η υγεία αποτελεί την ορθή κατάσταση του ανθρώπινου σώματος από την αρχή της δημιουργίας του και η ιατρική επιστήμη συντελεί προς αυτό σε περιπτώσεις ασθένειας, η οποία κρίνεται αρνητική και απευχθέα. Ακόμα και η ασθένεια όμως μπορεί να λειτουργήσει υπέρ του ανθρώπου, μη αφήνοντάς τον να παρασύρεται από τα πάθη και συντελώντας στη θεώρηση των πνευματικών.

Ως προς την άθληση του ανθρώπου μπορούμε να καταλήξουμε στο συμπέρασμα πως η νεοσύστατη Εκκλησία, όπως προκύπτει από τις διδασκαλίες του Παύλου και του Μ. Βασιλείου, δεν είχε αρνητική θέση. Αναγνώρισε την αξία της σωματικής γύμνασης και αποδέχτηκε την πραγματικότητα των αγωνιστικών δραστηριοτήτων της εποχής, εντάσσοντας στη διδασκαλία της αθλητικές ορολογίες και εικόνες. Επέδειξε σεβασμό στα στοιχεία εγκράτειας, αφοσίωσης κι επιμονής των αθλητών ταυτίζοντάς τα με τα απαραίτητα προσόντα που καλούνται να επιδεικνύουν και οι χριστιανοί. Η στάση της έναντι των αγώνων ήταν μάλλον ουδέτερη, καθώς

αποστολή της Εκκλησίας είναι αποκλειστικά η ενασχόληση με τις πνευματικές επιδιώξεις αδιαφορώντας για τα επίγεια κι εφήμερα. Τόνισε όμως την ανάγκη να μην αποσπάται ο ανθρώπινος νους σε μάταιες επιδιώξεις και ασχολίες, επικρίνοντας την υπερβολική προσήλωση κι εμμονή με τις αγωνιστικές δραστηριότητες.

Τα συμπεράσματα που προκύπτουν από το διδασκαλικό έργο του Αποστόλου Παύλου και του Μ. Βασιλείου μπορούν με ασφάλεια να γενικευτούν αποδίδοντας τη θέση της νεοσύστατης Εκκλησίας έναντι της άθλησης και αντιμετώπισης του ανθρώπινου σώματος κατά τα πρώτα χρόνια της νέας θρησκείας. Σε αυτό συντελεί το κύρος και η καθολική αναγνώριση του έργου των δυο αγίων της Εκκλησίας. Επιπρόσθετα η περίοδος δράσης τους κατά τους πρώτους χριστιανικούς αιώνες δεν αφήνει περιθώρια αμφισβήτησης της συμβολής τους στη θεολογία της τότε Εκκλησίας. Κρίνεται όμως απαραίτητη η μελέτη και ανάλυση της συμβολής των διδασκαλιών και άλλων αγίων της ίδιας περιόδου, το έργο των οποίων δεν υπολείπεται αυτό των δυο συγκεκριμένων μεγάλων μορφών της χριστιανικής θρησκείας. Οι έρευνες αυτές θα προσδώσουν στο περιεχόμενο της παρούσας έρευνας καθιστώντας τη περισσότερο γενικευμένη και ασφαλή για τη διεξαγωγή τόσο σημαντικών συμπερασμάτων.

V. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αγία Γραφή. Ελληνική βιβλική εταιρία.

Αλμπανίδης, Ε. (2004). *Ιστορία της άθλησης στον αρχαίο ελληνικό κόσμο*. Σάλλο.

Βασιλειάδης, Ν. (1996). *Από τους αθλητές της Άλτσεως στους αθλοφόρους Μάρτυρες*. Παναγόπουλος.

Broneer, O. (1962). "The Apostle Paul and the Isthmian Games", in: *The Biblical Archeologist Vol. XXV*, 2 – 31

Bury J.B., (1958). *History of the later Roman Empire from the death of Theodosius I. to the death of Justinian Volume 1*, Dover publications.

Γαληνός, *Υγιεινών Β'*.

Γιάτσης Σ. (2000). *Ιστορία της άθλησης και των αγώνων στον ελληνικό κόσμο κατά τους ελληνορωμαϊκούς, τους βυζαντινούς και τους νεώτερους χρόνους*.

Γιάτσης Σ. (1991). *Ο Μεγάλος Ιππόδρομος της Κωνσταντινούπολης ως χώρος της Βυζαντινής Διπλωματίας*: στο Nikephoros 3, 209 – 223.

Cameron A. (1976). *Circus functions. Blues and greens at Rome and Byzantium*, Clarendon press.

Giatsis, S. (1989). "The Byzantine views on the human body form the basis for physical activities in this period", in: *Nikephoros 2*, 157 – 173.

Henderson, W. (1996). *Paul's use of athletic imagery*. Unpublished Doctoral Dissertation, B. A. Mississippi State University.

Θρησκευτική και ηθική εγκυκλοπαίδεια. Αθήνα 1964.

Ιερόθεος (2004). *Το σώμα του ανθρώπου η άσκηση και η άθλησή του*. Αποστολική Διακονία.

Ιερόθεος (2003). *Εκκλησιαστικοί αναβαθμοί*. Έκδοση Ιεράς Μονής Γενεθλίου της Θεοτόκου.

Ιπποκράτης: *Αφορισμοί*.

Ιπποκράτης: *Περί διαίτης*.

Κιλίφης Τ. (1999). *Επιστολές αποστόλου Παύλου: Τόμος Α*.

- Κιλίφης Τ. (1999). *Επιστολές αποστόλου Παύλου: Τόμος Β*.
- Κουκουλές Φ. (1955). *Βυζαντινών βίος και πολιτισμός, τόμος Γ'*, Παπαζήση.
- Κουκουλές Φ. (1995). *Βυζαντινών βίος και πολιτισμός, τόμος ς'*, Παπαζήση.
- Koch, A. (1999). "The apostle Paul and the sports", in: W. Schank (eds.): *Begegnung. Schriftenreihe zur Geschichte der Beziehung zwischen Christentum und Sport*, Volume 1, 42 – 73.
- Μ. Βασιλείου έργα 1*. Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1972.
- Μ. Βασιλείου έργα 2*. Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1972.
- Μ. Βασιλείου έργα 3*. Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973.
- Μ. Βασιλείου έργα 4*. Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973.
- Μ. Βασιλείου έργα 5*. Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1974.
- Μ. Βασιλείου έργα 6*. Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973.
- Μ. Βασιλείου έργα 7*. Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973.
- Μ. Βασιλείου έργα 8*. Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973.
- Μ. Βασιλείου έργα 9*. Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1973.
- Μ. Βασιλείου έργα 10*. Πατερικά εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1974.
- Μουρατίδης Ι. (1990). *Ιστορία Φυσικής Αγωγής (με στοιχεία φιλοσοφίας)*. Χριστοδουλίδη.
- Ξιάρχος Γ., Αλεξανδρή Ζ. (2004). «Ο ρόλος του χριστιανισμού στην κατάργηση των αρχαίων ολυμπιακών αγώνων», στο: Ευάγγελος Αλμπανίδης: *αρχαίοι και σύγχρονοι Ολυμπιακοί αγώνες. Η πολιτική και πολιτιστική τους διάσταση, 8^ο διεθνές συνέδριο Ευρωπαϊκής Εταιρίας Ιστορικών Φυσικής Αγωγής, Αρχαία Ολυμπία, 25-28 Σεπτεμβρίου 2003*.
- Παύλος: *Γαλάτας*.

Παύλος: *Εφεσίους*.

Παύλος: *Θεσσαλονικείς Α΄*.

Παύλος: *Θεσσαλονικείς Β΄*.

Παύλος: *Κολασσαείς*.

Παύλος: *Κορινθίους Α΄*.

Παύλος: *Κορινθίους Β΄*.

Παύλος: *Ρωμαίους*.

Παύλος: *Τιμόθεον Α΄*.

Παύλος: *Τιμόθεον Β΄*.

Παύλος: *Τίτον*.

Παύλος: *Φιλήμονα*.

Παύλος: *Φιλιπησίους*.

Σεραφειμίδης Ι. (2003): *Βασική θεωρία και διδακτική της σχολικής σωματικής αγωγής*. Αθλότυπο.

Τρεμπέλας Π. (1978). *Υπόμνημα εις τας ἐπιστολάς τῆς Καινῆς Διαθήκης: Τόμος 1. Αδελφότης θεολόγων «ο Σωτῆρ»*.

Τρεμπέλας Π. (1956). *Υπόμνημα εις τας ἐπιστολάς τῆς Καινῆς Διαθήκης: Τόμος 2. Αδελφότης θεολόγων «ο Σωτῆρ»*.

Χατζεφραιμίδης Ε. (2005). *Οι Ολυμπιακοί αγώνες πριν την κατάργησή τους (393/426 μ. Χ.)*. Σταμουλής.